yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

temmuz 1979, 16

BİRLİK SORUNU VE TSİP'İN "BİRLİK" ANLAYIŞI
yavuz ünal

DEVRİMCİ EYLEM VE KİTLESELLİK
halim bulutoğlu

TÜRKİYE, EKONOMİK GELİŞME VE PLANLAMA
ilhan tekeli-gencay şaylan

CHP'NİN EVRİMİNDE 24. KURULTAY
mehmet aközer

TÜSİAD KAMPANYASI: İDEOLOJİK SALDIRININ EKONOMİ POLİTİĞİ
naim yalın

SANAT RAPORU
(demokratikleşme için plan 1978–82'ye ek)

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

İnceleme / Araştırma

Eleştiri / Tanıtma / Tartışma

YURT VE DÜNYA
Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları

İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Temmuz 1979, Cilt: 6 Sayı: 16

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran ● Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal ● Yönetim ve Haberleşme Adresi: Piyerloti Cad. 21/3 Çemberlitaş - İstanbul ● Fiyatı 30 TL ● Yıllık Abone 150 TL ● (Yurtdışı fiyatı ve abone bedeli iki katıdır) Avrupa için yıllık abone 30 DM ● Dizgi/ Baskı: Kent Basımevi Alayköşkü Cad. Küçük Sok. Gürdere Han Kat 1 - İst.

CONTENTS July 1979 no. 16

SOMMAIRE Juillet 1979 no. 16

- **LE PROBLÈME DE L'UNION ET LA CONCEPTION DE «L'UNION» DU PARTI SOCIALISTE OUVRIER DE TURQUIE (TSIP)**

  Dans cet article, Yavuz Ünal nous parle de la fondation, des premier et second programmes et de l'organisation du TSIP. Le développement ideologique (ainsi que les lacunes idéologiques) de ce parti, qui se rapproche progressivement des normes du socialisme scientifique sont examinés. L'auteur insiste aussi sur l'absence de fondements de la conception de l'union de ce parti. Le contenu du concept d'union ne doit pas être évacué au profit d'intérêts politiques á court terme.

- **L'ACTION RÉVOLUTIONNAIRE ET SA NATURE DE MASSE**

  A partir des discussions, et des arguments, tant des gauchistes que des collaborateurs de class sur les évènements mu I er Mai 1979, Halim Bulutoğlu affirme qu'il s'agit à présent d'entirer les leçons et de faire avancer les forces démocratiques et les positions que celles-ci défendent.

- **LA TURQUIE, LE DÉVELOPPEMENT ECONOMİQUE ET LA PLANIFICATION**

  Gencay Şaylan et Ilhan Tekeli, deux universitaires, présentent une comparaison entre le Plan pour la Démocratisation, 1978-1982, édité par le Parti Ouvrier de Turquie et le Quatrième Plan Quinquennal de Développement.

- **LE 24 ME CONGRÈS DANS L'EVOLUTION DU PARTI RÉPUBLICAIN DU PEUPLE (CHP)**

  Mehmet Aközer nous parle, en se référant aussi à son passé, de L'impasse dans laquelle se trouve le parti actuellement au pouvoir.

- **LA CAMPAGNE DE L'ASSOCIATION DES INDUSTRIELS ET HOMMES D'AFFAIRES (TUSIAD): ECONOMİE POLİTIQUE D'UNE OFFENSIVE IDÉOLOGIQUE**

  Naim Yalın nous montre que la campagne récemment menée par le TÜSIAD avec renfort de grands placards publicitaires dans les quotidiens, signifie que les industriels sont décidés á défendre leurs intérêts économiques de façon directe sur le plan idéologique et politique Néanmoins la campagne a rencontré une forte résistance; le niveau de conscience et d'organisation sociaux se développent plus rapidement que ne de croit le grant capital.

- **RAPPORT SUR L'ART (SUPPLÉMENT AU PLAN POÜR LA DÉMOCRATISATION, 1978-1982)**

  Préparé par le Comité á l'Education, à la Science et la Recherche du Parti Ouvrier de Turquie.

- **«1 ER MAI 1979 LA CLASSE OUVRIÈRE N'OUBLIERA ET NE PARDONNERA PAS»**

  (Puclication du Parti Ouvrier de Turquie) Présenté par L. Ekin.

- **«LA JEUNESSE DANS LE MONDE ET EN TURQUIE»**

  Hasan Tanay présente le travail de recherche effectué par Fulya et Hasan Basri Gürses et qui a été récompensé par le I er prix du concours Yunus Nadi organisé par le quotidien Cumhuriyet.

- **«LES FAUX AMIS DE NAZIM HIKMET»**

  Sezai Babakuş nous présente la méticuleuse recherche de Kemal Sülker dévoilant les attaques sournoises contre Nazım Hikmet, et donc contre la classe ouvrière et le socialisme.

OKUYUCUYA

Yurt ve Dünya'nın 15. sayısı ile elinizdeki 16. sayısı arasında geçen iki ay içinde ülkemizde sınıf mücadelesi açısından çok yoğun ve çeşitli olaylar yaşandı. Pek çok olay keskin sözlerin arkasında saklanan gerçeğin açığa çıkmasına neden oldu. Bunlardan birisi olan, sınıf hareketini geliştirebilmek, emperyalizme ve faşizme karşı kitlelerin direncini artırabilmek amacıyla sosyalist hareketin birliğini güçlendirmek sorunu kamuoyu önünde tartışmaya açıldı. Uzun bir süreden beri TİP ile TSİP arasında sürdürülen birlik görüşmelerinin, TSİP yöneticileri tarafından kısa vadeli seçim çıkarları açısından kesildiği, TİP tarafından yayınlanan **«Türkiye İşçi Partisi TSİP'i Birleşmeye Çağırıyor»** broşürü ile açıklandı. Bu arada yapılan basın toplantılarında, TSİP'in de gayret ile, özellikle bu konuda tartışmaya ve sosyalist harekete hakemlik yapmaya hevesli kimi çevrelerce sorun çarpıtılmaya çalışılırken, birlik sorununun önemi ve boyutları konusunda ideolojik kazanımlar sağlandı. **Yürüyüş** dergisinin 220. sayısı bu konuda büyük açıklıklar getirdi.

Yurt ve Dünya'nın bu sayısındaki ilk yazı gene birlik üzerine. Yavuz Ünal **«Birlik Sorunu ve TSİP'in 'Birlik' Anlayışı»** başlıklı yazısında, bu partinin ideolojik ve örgütsel niteliği üzerinde duruyor. Ünal yazısında, «birlik konusunda dikkat edilecek önemli bir sorun da kısa vadeli politik çıkarlar için birlik sorununun özünün boşaltılmamasıdır,» diyor.

İkinci yazı, **«Devrimci Eylem ve Kitlesellik»** başlığını taşıyor. Halim Bulutoğlu, bu yazısında, 1 Mayıs 1979 olayları nedeni ile yapılan tartışmalara ve uzlaşmacı ve goşist akımların savunularına değiniyor. «Şimdi yapılması gereken 1 Mayıs olaylarından gerekli dersleri çıkararak, demokrasi güçlerini ve savundukları mevzileri bir adım daha ileri götürmektir,» diyor.

Türkiye İşçi Partisi'nin aylar önce bastırıp tüm demokratik güçlere sunduğu **«Demokratikleşme İçin Plan, 1978-1982»** (DİP) çalışması üzerine, İlhan Tekeli ve Gencay Şaylan, 5 ay önce **«Türkiye, Ekonomik Gelişme ve Planlama»** başlıklı yazıyı yazmışlar ve **Cumhuriyet** gazetesi yöneticileri ile görüşerek yayımlanmak üzere vermişlerdi.

Ancak, bugüne dek bu yazı **Cumhuriyet** gazetesinde yayımlanmadı. Tekeli ve Şaylan'ın yazısı okunduğunda kolayca anlaşılacağı gibi, **Cumhuriyet** gazetesinin politik 'normları' dikkate alınarak hazırlanmıştır. TİP'e yönelik ne bir övgü ve ne de propaganda vardır. **DİP** resmi planla karşılaştırılmış ve temel unsurları gene **Cumhuriyet** normları içinde açıklanmaya çalışılmıştır. Ne var ki, demokrasi mücadelesinin sınıfsal boyutları ortaya konunca, kimi kendini demokrasi savunucusu olarak görenler bile olaya sırtlarını dönebilmektedirler. Bir taraftan bunalım manşetleri atılırken, diğer yandan bunalımdan gerçekçi çıkış yollarını gösteren bilimsel bir yapıt **(DİP)** ideolojik kaygılarla gözlerden gizlenmeye çalışılabilmektedir.

Yazarların da işaret ettiği gibi, burjuvazi açısından temel kaygılardan biri, her ne pahasına olursa olsun hiç bir zaman sorunun sınıfsal boyutlarını tartışmaya sokmamaktır. Ama örneğin 'solun bölünmüşlüğü' gibi sloganlar anlaşılan bazı ideologları rahatlatmaktadır. Sanki demokrasi kavgası, «kaf dağının» arkasındaki soyut bir uğraştır. Sanki demokrasi kavgası sınıf mücadelesinin dışındaki bir olaydır. Ya da demokrasi kavgasında 'solun bölünmüşlüğü' vb. gibi sloganlar kimi kişilerin sorumluluklarını örtmeye gerekçe olabilecektir.

Yurt ve Dünya aylardır **Cumhuriyet** gazetesinin arşivleri arasında tozlanmaya terkedilmiş olan iki bilim adamının **Cumhuriyet** gazetesinde yayınlanması kaygusu ile hazırladıkları bu değerlendirme yazısını yayınlamayı uygun bulmuştur. Söz konusu yazı her ne kadar günlük bir yayın için hazırlanmışsa da, içeriği bakımından okuyucularımızca dikkatle okunacağı ve değerlendirileceği düşüncesindeyiz.

Geçtiğimiz ay CHP 24. Kurultay'ı yapıldı. Mehmet Aközer **«CHP'nin Evriminde 24. Kurultay»** başlıklı yazısında, Kurultayı ve CHP'nin bugünkü açmazını kısa geçmişine değinerek değerlendiriyor.

CHP'nin bugünkü çizgisinin hangi evrimden geçtiğine de işaret eden Aközer, CHP'nin başarısının, büyük sermaye ile bütünleşen merkez yönetiminin politik tutumundan vazgeçmesine ve demokratik güçler içindeki yerini almasına bağlı olduğunu; bunun için de örgüt tabanının mücadelesinin gerekliliğine işaret ediyor.

«TÜSİAD Kampanyası: İdeolojik Saldırının Ekonomi-Politiği» başlıklı yazısında Naim Yalın, «geçtiğimiz ay büyük sermaye ideolojik mücadelede önemli bir adım attı,» diyor. TÜSİAD aracılığıyla büyük sermayenin geniş bir basın yelpazesi içinde tam sayfalık ilanlarla bir kampanyaya giriştiğine işaret eden Naim Yalın, ne oluyordu, diye soruyor. Büyük sermaye hükümeti değiştirmeye mi hazırlanıyordu? Yoksa büyük sermaye CHP iktidarı altında emekçi kitlelerin mücadelesinin yeterince geriletilmiş olduğunu düşünüp kendinden yana bir kamuoyu oluşturmak üzere harekete mi geçmişti? Yazıda büyük sermayeyi bu ideolojik saldırı noktasına getiren ekonomik gelişmeler ve bu saldırıda kullanılan ideolojik ve politik demagojiler ele alınıyor.

Yurt ve Dünya'nın bu sayısında **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-1982** (DİP) çalışmasına ek olarak hazırlanan **«Sanat Raporu»** yer alıyor. Bu rapor, **DİP** çalışmaları sırasında hazırlanmaya başlanmış ancak çalışmaların bitirilememiş olması nedeni ile **DİP**'le birlikte yayınlanamamıştır.

CHP iktidarının «hiç değilse bir şeyler» yapabileceğine inanılan alanlar arasında sanat, ön sıralarda yer alıyordu. Çünkü görünürde bu alan yoğun ekonomik mücadelenin biraz da olsa dışında kalan bir etkinlik alanı idi. Ancak böyle düşünenler ülkemizde sanatsal etkinliklerin egemen sınıflar tarafından çok uzun yıllar, sanatın ilerici özünü kurutmayı amaçlayan bir çember içinde hapsedilmiş olduğunu unutuyorlardı. Tüm diğer sorun ve alanlarda olduğu gibi, sanat alanında da köklü bir sınıf mücadelesi verilmeden adım atma olanağı yoktu. CHP iktidarında hazırlanan resmi planda sanat konusuna durum saptayıcı kuru sözlerle değinilip geçildi. Sinema sansürü gibi yasal bir konuda bile emekçi kitlelerden yana bir adım atılamadı. Tiyatrolar davetli oldukları festivallere istedikleri oyunla katılma olanağını bulamadılar.

TİP Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu tarafından **DİP**'e ek olarak sunulan Sanat Raporu, demokratikleşme açısından alınması gerekli önlemleri saptayan bir çalışma değil, sanatsal etkinliklerin toplumdan yana örgütlenebilmesi ve böyle bir örgütlenme çabasına temel olacak mücadele anlayışının ve eleştirel yaklaşımın oluşturulabilmesi için hazırlanmış bir tartışma metnidir.

Eleştiri/Tanıtma/Tartışma bölümündeki ilk yazı L. Ekin'in. Ekin, Türkiye İşçi Partisi Yayınları arasında çıkan **«İşçi Sınıfı Unutmayacak ve Affetmeyecektir»** isimli kitapçığın 1 Mayıs '79 öncesi ve sonrası tartışmalara yanıt olarak sınıf mücadelesinin perspektifini gösterdiğine işaret ediyor.

İki genç araştırmacı Fulya Gürses ve H. Basri Gürses'in Yunus Nadi Yarışması I. Ödülü'nü kazanan **«Dünyada ve Türkiye'de Gençlik»** isimli kitabı geçtiğimiz aylarda yayımlandı. Hasan Tanay, «Gençliğe nasıl bakılması gerektiğini, gençliğin konumunu ve yapısını ayrıntılı bir biçimde inceleyen ve ortaya koyan bu başarılı çalışma»yı tanıtıyor.

Derginin son yazısında Sezai Babakuş, Kemal Sülker'in titiz bir çabayla hazırladığı **«Nazım Hikmet'in Sahte Dostları»** adlı kitabını tanıtırken, ilerici kamuoyunun yüce Nazım'a, dolayısıyla işçi sınıfına ve sosyalizme yönelik saldırılara nasıl kararlılıkla karşı koyduğunu belirtiyor.

Saygılarımızla,

YURT ve DÜNYA

BİRLİK SORUNU VE TSİP'İN «BİRLİK» ANLAYIŞI

BİRLİK SORUNU VE KİTLE ÖRGÜTLERİ

YAVUZ ÜNAL

Dünyanın hangi ülkesinde, hangi yerel biriminde ve hangi kitle eyleminde olursa olsun, eğer orada bilimsel sosyalistler varsa ve örgütlü bir çalışma içindeyseler, «birlik» diye bir sorunları vardır. Ve bu sorun sosyalist hareketin en temel sorunlarından biridir. Siyasi iktidarın kazanılması ve sosyalizmin geri döndürülemez bir biçimde inşasına kadar da öneminden hiçbir şey kaybetmeksizin devam edecek bir sorun olarak gündemlerinde kalacaktır. Bundan önce böyle olmuş ve bundan sonra da böyle olacaktır. Çünkü, burjuvazinin politik ve ideolojik saldırısı altında, ideolojik yapıları ve politik tercihleri ile «bölünmüş» olan işçi-emekçi kitlelerin burjuvaziye karşı, kendi sınıfsal hedefleri doğrultusunda eylemlerini yoğunlaştırabilmelerinin zorunlu koşulu, aralarındaki ayrılıkları giderici ve eylem birliğini geliştirici sınıfsal hedeflerin ortaya konması ve bu hedeflerin kitlelerin bilicine kazınmasıdır.

Ancak böylece burjuvazinin yarattığı bölünmeler ortadan kaldırılarak işçi kitlelerinin eylem birliği sağlanabilir ve bu temel üzerinde işçi sınıfı ile emekçi kitlelerinin ortak eylemi gerçekleştirilebilir.

Kitlelerin bu düzeyde harekete geçirilebilmeleri, ancak kitle örgütlerinin sınıf niteliğinin geliştirilmesine, bu örgütler yönetimindeki sapkın akımların, etkilerinin kırılmasına ve böylece en geniş kitleleri kucaklayabilme yani, nicel varlıklarını durmadan artırabilme konumuna gelebilmelerine bağlıdır. Kısaca kitleleri harekete geçirebilecek

güç, «kitle kaldıraçları» diye tanımladığımız kitle örgütleridir, sendikalardır, günümüz somutunda sendikalaşamamış teknik eleman, memur ve öğretmen örgütleridir, köy kooperatifleri ve birlikleridir, ilerici gençlik örgütleridir vb..

İşçi sınıfının köy ve kent emekçilerinin, ülke gençliğinin, emperyalizme ve faşizme karşı aynı sınıf cephesinde buluşabilmeleri, güçlerini birleştirebilmeleri, mücadele kararlılıklarını yükseltebilmeleri, kitle örgütlerinin etkinliğinin artmasına koşulsuz bir biçimde bağlıdır. Hiçbir yasal konumda kitle örgütlerinin yerini bir başka örgütlenme alamaz. Ne var ki, kitlelerin bu düzeyde örgütlenebilmeleri, örgütlerinin etkinliğini artırabilmeleri ve sınıf niteliklerini koruyup geliştirebilmeleri de gene koşulsuz olarak işçi sınıfının bilimsel sosyalist örgütünün, bu örgütler içindeki etkinlikleriyle eş oranlıdır. Ancak böylece, **kitle ve sınıf sendikacılığı** diye tanımladığımız çalışma ve örgütlenme ilkeleri bu örgütlerin yaşamına girebilir. Ve gene ancak böylece, işçi ve emekçi kitleler güncel sorunlarının çözümü içinde ve bu temelden kalkarak yürütecekleri eylemlerle mücadele perspektiflerini ve kararlılıklarını sosyalizme doğru geliştirebilirler. Ve gene böylece, işçi kitlelerinin eylem birliği ve emekçi halk kesimleriyle ittifak temelleri oluşturulabilir.

Kitle örgütlerini dışlayarak birlik sağlanamaz. Birlik mücadelesinin temelini kitle örgütleri içindeki çalışmalarda aramak ve geliştirmek zorundayız. Bu konuda Lenin, **«Dünyanın hiçbir yerinde proletaryanın gelişmesi, sendikalar olmadan, sendikalarla işçi sınıfı partisi arasında karşılıklı eylemler olmadan gerçekleşmemiştir ve gerçekleşmesi mümkün değildir»**, diyerek **«sendikaların vazgeçilmez hazırlık okulları olarak varolduklarını»** sözlerine eklemektedir. (Yar Yayınları, **Partileşme Süreci,** s. 275-276)

İşçi sınıfının ve emekçi halk kitlelerinin emperyalizme ve faşizme karşı hak ve çıkarlarını geliştirme temelinden kalkarak, siyasi iktidarları için mücadelelerinde kitle örgütlerinin bu işlevini yani, **«okul görevi»**ni yapabilmeleri, önce mücadelenin bu temel platform üzerinde verilmesi gerektiğini kavramaktan geçmektedir. Ülkemizde özellikle son yıllarda bu konuda henüz ileri adımlar atılmış olmasa da başlangıç için son derece önemli gelişmeler olmuştur. Mücadelenin en başındaki engel de, sapkın akımların ve oportünizmin kitle örgütlerini dar grup çıkarları için ve ideolojik-politik amaçları doğrultusunda bir parti gibi kullanmaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Emperyalizme ve faşizme karşı güçlerin içinde boğuştukları başlıca sorun da budur. Kitle örgütlerinin önemi kavranmış ama, bu kez bu örgütler sapkın akımların tahribatı sonucu, kendi işlev alanlarından uzaklaştırılmaya başlanmıştır.

İşçi sınıfı ve emekçi halk kitleleri bu olumsuz gelişmelerin sonucunu günlük yaşamlarında acı bir şekilde duymaktadırlar. Kitle örgütleri yönetimlerinin politik, ideolojik ve maddi çıkarları öne geçtiği oranda işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin güncel sorunlarına yönelik mücadeleleri ikinci plana itilmektedir. Bunun sonucu olarak önce örgüt içindeki işleyiş, yönetimdeki grubun çıkarlarına göre belirlenmekte ve örgütün varlığı bu grubun çıkarları ile özdeş hale gelmektedir. Böylece de kitle örgütleri tabanındaki her tür politik ve ideolojik akım, kendi içinde gruplaşmakta, sendika yönetimine kendi grubunun çıkarları açısından yaklaşmakta ve eleştirmektedir. Bunun doğal sonucu da örgütün kitlesinin bölünmesidir. Sorun bu kadarla da bitmemekte, artık kitle örgütünün yönetimi örgütün kitlesini değil, «grubun kitlesini» öne aldığı için, bunu geliştirebilme telaşı içinde kitle örgütünün güncel görevleri askıya alınmaktadır. Sonuç olarak sendika yönetiminin örgütün tabanı içinde güven ve otoritesi ortadan kalkmakta, eylem gücü zayıflamakta ve örgüt bölünmektedir.

Bu olumsuzluklar sadece burjuvazinin çıkarlarına hizmet etmektedir. Böylece sözleşmeler düşük ücret artışları ile bağlanmakta, tensikatlar gitgide artmakta ve kitle örgütü tabanı yeni yeni arayışlar içine girerek, maocu sendikalardan faşist-gerici sendikalara kadar tümünün saldırısı ve saldırılarının başarısı için gerekli ortam yaratılmış olmaktadır.

DİSK'in içinde bulunduğu bugünkü durumun izahı budur. Kitle örgütlerinin çaresizliğinin ardında yatan budur. 1 Mayıs gösterilerinin İzmir'e taşınmasının ardındaki güçsüzlük budur. DİSK yönetiminin kendi tabanından eylemsel bir destek bulamamasının ardında bu gerçekler yatmaktadır. Dahası, DİSK içindeki UDC slogancısı grubun yeni konfederasyon girişimlerinin ardında yatan ve ilerici sendikal örgütü bölmeye çalışan çabanın arkasında bu türlü bir grup ve sendika elitinin çıkarları yatmaktadır.

Böylece kitle örgütleri, kendi özgün alanlarındaki işçi sınıfının ve emekçi kesimlerin acil talepleri ve çıkarları yönündeki mücadelelerinde her geçen gün biraz daha gerilerken, sınıfının mücadelesini geliştirmek ve bu yönde **«sınıf okulları olmak»** işlevlerini yitirmektedirler. Sonuç, emperyalizmin ve faşizmin saldırılarının artması ve kitle örgütlerinin bu gelişmeye karşı giderek daha çok eylemsiz kalmalarıdır.

Emperyalizmin ve faşizmin saldırılarına karşı en geniş kitleleri seferber edebilecek yegâne güç olan kitle örgütlerinin bu zaaflarına karşı nasıl mücadele edeceğiz? Bu zaafları nasıl yeneceğiz? Karşımızda duran sorun budur. Sorun, kısaca işçi sınıfının eylem birliğini geliştirmek, bunun için de yukarıda işaret edilen engelleri ortadan

kaldırmak ve emekçi kitlelerin eylemlerini işçi sınıfının eylem birliği ve mücadele hedefleri doğrultusunda geliştirebilmektedir.

Bu sorunu çözmenin hem kısa hem de uzun vadeli yolu, işçi sınıfının bilimsel sosyalist örgütünün kitle örgütleri içindeki etkisini arttırmak ve uzlaşmacı-sapkın akımların etkisini kırmaktan geçmektedir.

Bunun her zaman gündemimizde kalacak en temel çözümü ise, sapkın akımların ideolojik ve politik olarak durmadan ve her yeni olayda mahkûm edilmesi ve kitle tabanlarının daratılmasıdır. Kısaca, işçi sınıfı partisi kitleleri kucaklayabilmek için bu kitleler içinde politik unsurları, sapkın akımların etkisinden kurtarabilmek için, yoğun bir ideolojik mücadele yürütmek zorundadır. Böylece, sapkın akımların etkisi altındaki kitle örgütlerini bu etkilerden sıyırıp sınıf cephesine sokabilmenin ve daha geniş kitleleri kucaklamanın olanakları açılacaktır. Bu mücadele içinde yeni sınıf önderleri yetişeceği gibi, sapkın akımların etkisi altındaki kimi öncü unsurlar da kazanılacak ve öncülükleri sınıf mücadelesindeki gerçek rayına oturacaktır.

İşçi sınıfının bilimsel sosyalist hareketinin her zaman gündeminde tutacağı sapkın akımlarla mücadelenin yanı sıra başka güncel sorunları da bulunmaktadır. O da bilinen ve «solda beş parti» diye tanımlanan «bölünme» tartışmalarıdır. Kimileri, bu «solda beş parti» olgusunu lider kadroların özellikle de TİP'in sekterliğine, uzlaşmazlığına vb. bağlamakta, böylece sorunun sınıfsal gerçeğini gözlerden saklamaktadırlar.

Sorunun kendine gelince; goşizmden UDC slogancılığına kadar çok çeşitli akımların yer aldığı bu yelpaze içinde esas olarak «bölünme», daha çok gençlik içinde olmak kaydıyla, partilerin sayısından çok fazladır. Ve her geçen gün yeni yeni gruplaşmaların ortaya çıktığı da görülmektedir. Kapitalist bir toplumda bu çeşit, solda birden çok örgütlenmenin her zaman varolacağı, bunun büyük sermayenin saldırısı karşısında mülksüzleşen orta küçük mülk sahipleri ile kent emekçilerinin kendi sınıf değer yargılarının ve davranışlarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı ve bir kesimiyle sosyal demokrasiye taban olurken, diğer bazı kesimlerinin de aşırı tepkilere ve maoculuğa savrulduğu konuları üzerinde durmadan (konumuzun sınırlarını aştığı için) asıl konuya, yani kendini bilimsel sosyalizmin normları içinde görenlerin «birliği» sorununa değinmek istiyoruz.

TSİP'İN BİRLİK ÇAĞRISI

Yaygın olarak benimsendiği gibi «sol» da kabaca politik tutum ve ideolojik çizgisiyle tartıldığında benzer nitelikte birden çok örgütlenmenin olduğu kabul edilmektedir. İlk akla gelen de **Türkiye İşçi**

Partisi'nin **(TİP) Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP)** ile neden iki ayrı örgüt oldukları ve neden birleşmedikleridir. Gerçekten de bu parti (TSİP) özellikle bugünkü ideolojik çizgisiyle TİP'e yaklaşmıştır.

TSİP, kurulduğu günden beri «birlik» çağrıları yapmaktadır. Böylece kendisinin birlikten yana olduğunu ve TİP'in birliğe karşı olduğunu savunabilmektedir. Üstelik bu savunu, konuyla yakından ilgili olmayan ve faşizmin saldırıları karşısında bunalan kesimlerde haklı sayılabilecek kimi eleştiriler de doğurmaktadır. Denebilir ki TSİP'in varlık nedeni de başından beri birlik olmuştur. Ve böylece de kendi işlev alanı dışındaki kimi çevrelerde belli bir «sempati» yaratabilmiştir.

TSİP, yakın bir zamanda TİP'e bir mektup göndererek ve bu mektubunu basına da açıklayarak «birlik» isteğini yinelemiştir. Seçimlerin yaklaşmakta olduğu, ağır baskı altındaki demokratik hak ve özgürlüklerin ve politik çelişmelerin sonunun kesinlikle belli olmadığı şu günlerde, bu çağrının geniş bir etki alanı bulacağı düşünülmüş olsa gerektir.

KURULDUĞUNDAN BERİ «BİRLİKÇİ» OLAN TSİP

Konu üzerinde düşüncelerimizi söyleyebilmek amacıyla «kurulduğundan bu yana» birliği savunan TSİP'in birlik anlayışı üzerinde kısaca durmak ve birlik çağrılarının (politikalarının) özgeçmişine değinmekte yarar görüyoruz.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (TSİP), resmi ifadelerine göre 16 Haziran 1974 (dilekçeleri 21 Haziran 1974) kurulmuştur. İşçi sınıfı partilerinin tüm dünyada en belirgin özellikleri, bilimsel sosyalizmin temelleri üzerinde, demokratik merkeziyetçi bir işleyişe, ideolojik bakımdan, mücadele hedefleri bakımından açık seçik bir programa sahip olmalarıdır.

TSİP kurulduğunda örgütlenmesine ve programına bakarsak bu temel niteliklerden yoksun olduğunu görüyoruz. İlk programın (o zaman da bilimsel sosyalist ve enternasyonalist olduklarını savunuyorlardı) «bilim» ve «sosyalizm» sözcüklerinin dışında bilimsel sosyalizmle uzaktan yakından bir ilişkisi olmadığını ve hatta bilimsel sosyalizme karşı olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, ne bu ilk programlarının gerekçesinde ne de başka bir yerinde, dünya sosyalist sistemine, uluslararası işçi sınıfı hareketine, ya da ulusal kurtuluş hareketlerine ilişkin bir yoruma, partilerinin dünya devrimci güçleriyle ilişkisi konusuna en küçük yer verilmemiştir. Oysa program bir parti için hem ideolojik düzeyinin kusursuz göstergesi ve hem de politik mücadele hattının somutlanması bakımından en önemli belgedir. Programın «gerekçe» bölümünün 1. kısmı, ülkemizdeki temel sorunun «kalkınma»

sorunu olduğunu söylüyor ve emperyalizmle işbirliği halindeki «finans kapital»in, «tefeci bezirgân»ların, «vahşi burjuva»nın ve «aşiret beyleri»nin ülkemizi nasıl sömürdüğünü ve kalkınmayı nasıl engellediğini «açıklıyor»! Buna uzatmadan bir tek cevap vermek yeter sanırız. Başlıca sorunumuz «kalkınma» ise, ileri kapitalist ülkelerdeki işçi ve emekçiler için «başlıca sorun» nedir?

Kalkınma sorunu, burjuvazinin sermayesini durmadan büyütebilme sorunudur. İleri kapitalist ülkelerdeki sermaye için de, geri ülkelerdeki sermaye için de sorun budur. İşçi ve emekçiler için ise sorun, sömürü, baskı ve zulümden kurtulmaktır. Bu sanayileşmeye karşı olmak anlamına gelmez. Tam tersine ülke sanayileştiği oranda işçi sınıfının nicel olarak gücü artacak ve bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm mücadelesi de güç kazanacaktır. Ne var ki, bu da sınıf mücadelesinin yerine «kalkınma» sorununu koymak demek değildir. Çünkü burjuvazinin egemenliği altında ülke ne kadar sanayileşirse sanayileşsin, işçi ve emekçilerin üzerindeki sömürü, baskı ve zulmün niteliğinde bir değişiklik olmayacaktır. Dolayısıyla işçi ve emekçiler için sorun «kalkınma» değil, sınıf mücadelesini geliştirebilme sorunudur.

Bu programıyla TSİP, sınıf tahlilleri bakımından da, «temel gerekçe»sine uygun çözümlemeler yapıyor. Örneğin işçi sınıfını şöyle tanımlıyor: «Demokrasiyi en fazla benimsemiş, hem kendi arasında demokrasiyi en iyi ve kapsamlı bir biçimde uygulayan hem de bu demokrasinin tüm topluma malolmasını arzulayan bir niteliğe sahip olan işçi sınıfı». Bu bilincin neresinden tutmak gerekir? Her halde önce «İşçi sınıfı arasında en çok benimsenmiş demokrasi»nin ne olduğu açıklanmalıdır. Bununla örgütlü mücadele etme, birlikte ve disiplinli davranma vb. bahsedilmek isteniyorsa bu, işçi sınıfı içindeki «demokrasi» değil, işçi sınıfının burjuvaziyle mücadele için geliştirdiği başlıca yetenekleridir. Yok eğer burjuva demokrasisi kastediliyorsa bu da toplumun tüm diğer kesimlerinden farklı olarak işçi sınıfının çok açık bir biçimde baskı, sömürü ve zulüm altında oluşudur.

Toplumun öteki kesimleri içinde «demokrasinin yerleşmemiş olması»na gelince program bu konuya da açıklıklar (!) getiriyor. «İşçi sınıfının sonuna kadar ilerici olmasının bilimsel açıklaması onun, ne demokrasinin en geniş ve gerçek şekilde yerleşmesinden, ne de sömürünün ortadan kalkmasından kaybedecek bir şeyi olmamasıdır» deniyor. Araba atların önüne işte böyle konur. Ya da demokrasi mücadelesi ancak böyle çarpıtılır. Burada küçük üreticiden en büyük patrona kadar tümü, mülk sahibidir diye aynı kefeye konarak birlikte ele alınıyor ve demokrasi savunuculuğu da böylece «mülksüzlüğe» indirgeniyor. Kastedilen «demokrasi» hangi sınıfın demokrasisidir, belli değil. Burjuva demokrasisi deseniz, demokratik hak ve öz-

gürlüklerin düşmanı emperyalizm, büyük sermaye ve büyük toprak sahipleridir. Dolayısıyla küçük üreticiler ve kent emekçileri demokrasi saflarının içindedir, hatta TSİP programındaki tekelci olmayan burjuvazi ve orta köylülük bu saflardadır. Sosyalist demokrasi deseniz, onun da bugünkü demokratik hak ve özgürlüklerin sonuna kadar uygulanmasıyla uzaktan yakından bir ilgisi yoktur. Bu olsa olsa kimi küçük burjuvaların düşlediği sınıflar üstü bir demokrasidir. Belki de büyük sermaye demokrasisidir. Tüm küçük ve orta üreticilerin proleterleştirilmesi ve böylece demokrasiyi sonuna kadar uygular hale gelmesi savunuluyordur. Her neyse, bu programı şimdi savunan kalmadığına göre biz birkaç alıntı daha yaparak «tarihin çöp sepetinde» bırakalım.

TSİP'nin ilk programında, kurulacak ekonomi düzeni için öngörüleri şöyle: «Kamulaştırmalar alt yapıda bazı üretim ilişkilerinin değişmesi ile (burada herhalde sosyalist üretim ilişkilerinden bahsediliyor) oligarşinin sömürücü azınlık tahakkümünü ortadan kaldırırken orta ve küçük mülkiyet ekonominin bütün kesimlerinde yaşamaya devam edecek ve KARMA EKONOMİ (büyük yazan kendileri) düzeni içinde 'özel sektör' olarak yerlerini alacaktır» deniliyor. Böylece kurulacak ekonomik düzenin «karma ekonomi» olacağı, bir yandan da sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmaya başlanacağı söyleniyor. Sosyalizmin inşasında bir süre orta ve küçük sermayenin yaşaması başka bir şey, düzenin «karma ekonomi» olması daha başka bir şey. «Kamu sektörünün ağırlıkta olduğu bir KARMA EKONOMİ düzeni kurulacaktır» denilerek, sosyalizmi kamu sektörüne indirgeyen bir anlayış sosyal demokrasiden başka bir şey değildir. Nitekim bu anlayıştan kalkarak 1960'ların ortalarına kadarki ülkemiz ekonomisi içinde kamu sektörünün çok büyük ağırlıkta olduğu düşünülürse, bu programın savunduğu karma ekonomi düzeninin o dönemler varolduğu kolaylıkla söylenebilir. Elbette temel sorun «kalkınma» diye ele alınırsa, sosyalizm de böylece karma ekonomi düzenine indirgenir.

O zamanlar program üzerinde getirdikleri bu «açıklıklar»dan olsa gerek «program genel çizgileriyle bütün çevrelerin üzerinde en kolay anlaşabilecekleri bir mesele idi» (İlke Dergisi s. 18 shf. 17) diyebilmek rahatlığını da duyuyorlardı.

Örgütlenme anlayışları da program anlayışlarının bir benzeri idi. Kuruluş döneminin getirdiği sıkıntıların bir benzeri olsa gerek, «işçi sınıfı partisi içinde orta, sol ve sağ grupların» olabileceğini ısrarla savunuyorlardı. Her halde İngiliz İşçi Partisi ya da benzeri demokrat partilerden esinleniyorlardı. Kimbilir belki de CHP'den...

«Emperyalizme ve yerli ortaklarına karşı verilmekte olan ve verilecek mücadele, bir 'program' (parti programı kastediliyor) etrafın-

da birleşen işçi sınıfı sosyalistlerinin **strateji ve taktik** (Siyahlar bizim) tartışmalarını aynı parti çatısı içinde yapmalarını zorunlu kılmaktadır» (A.d. shf. 8) diyerek parti değil, parti isimli bir «cephe» kurmaya çalıştıklarını açıkça beyan ediyorlardı. Ama her zaman olduğu gibi bunu da «sosyalizmin bağımsızlığından asla taviz vermeden» (a.d. shf. 6) yapacaklarını ilân ediyorlardı. Bir program ideolojik olarak tutarsız hatta «marksizm dışı» ise, örgütsel olarak hiziplerin birliği savunuluyorsa, «bağımsızlık» nerede kalıyor anlamak olanaksızdır.

Bu arkadaşlara o zaman da işçi sınıfı partisinin tek merkezli bir bütün olduğunu, içinde fraksiyonlar bulunamayacağını, parti içinde strateji tartışmalarının yapılamayacağını, bunun ister istemez partide parçalanmalara neden olacağı defalarca söylendi ve anlatılmaya çalışıldı. Ancak tüm bu eleştiriler o zaman TSİP yöneticileri tarafından «bölücü davranışlar» olarak görüldü. Ve onlar kendilerinden önceki işçi sınıfının politik mücadele geçmişini de bir kalemde silip attıktan sonra «işçi sınıfının örgütlenmesi, gerçek liderlerinin yetişme süreci, işçi sınıfı sosyalizmi prensipleri anlamında oldukça yenidir» (a.d. shf. 20) diyerek sosyalist mücadelenin kendileriyle başladığını «mütevazı» bir biçimde ve «bilimsel» olarak açıklamaktan da çekinmediler.

TİSP yayınları karıştırıldığında bu ve benzeri pek çok «çocukça» ama «sapkın» iddiayı bulmak ve bu büyük iddiaların arkasındaki gerçeği görmek yakın geçmişteki tartışmaların düzeyi bakımından son derece öğretici. Ancak gelişme öyle hızlıdır ki, TSİP iki yıl sonra bu anlayışını «marksizm dışı» diyerek inkâr edebilmiştir.

Ne var ki gerçekten TSİP yöneticileri başından beri «birlik»i savunmuşlardır. Savundukları ilk «birlik», bir parti çatısı altında «sosyalizm içi çizgilerin» bir araya gelip «bilime ortodoksça bağlı» (a.d. shf. 18) olarak tartışmalar yapabilmeleri için, 12 Mart sonrası çıkarılan «af yasası»nın uygulanmasına bir ay kala (ya da bir ay önce), partilerini kuruvermeleriyle sonuçlandı.

TSİP'E GÖRE KİMLERLE BİRLİK OLUNAMAZDI

TSİP yöneticileri, kuruluş ile birlikte çağrılarını örgütlü hale getirerek kimlerle birlik yapamayacaklarını «işçi sınıfı sosyalizminin reddettiği çizgiler» diye tanımlayarak, «Aybar tarafından temsil edilen çizgiyi burjuva sosyalizminin baştemsilcisi», Belli tarafından temsil edilen «çizgi»yi «bürokratik atılımlarla devrim sorununu çözmeye çalışan 'cuntacılar'» maocu «çizgi»yi «köylü kuyrukçuluğu gibi bir sağ sapmayı... temsil eden PDA'cı provokatörler», o zamanki Dev-Genç ve fraksiyonlarını «küçük burjuva devrimciliğinin bazı yöntemlerini kul-

lanarak tedhiş yoluyla soyut bir devrim için didinen... goşistler», o dönemde DİSK yöneticilerinin başını çektiği 12 Mart yılgınlarını «CHP' den bir sosyalist parti çıkacağını uman bir başka türlü kuyrukçular» biçiminde somutluyorlardı. (a.d. shf. 9-10)

TSİP yöneticilerine göre «birlik», «işçi sınıfının yüksek çıkarlarını gerçekten de kılavuz edinebilecek çeşitli sosyalizm içi eğilimlerin» (a.d.) bir araya gelmesiyle sağlanacaktı. Ve bu birliği gerçekleştirmek ve «vakit geçirmemek için» TSİP'i kurduklarını ilan ettiler.

Böylece «Solda birlik» sloganı köşe yazarlarından, kimi entelektüel çevrelerden, sosyalizmi CHP içinde arayanlardan vb. dalga dalga yükselmeye, burjuvazi, «solda beş parti» edebiyatını yaygınlaştırmaya başlıyordu. TSİP, kimi sol partileri ve grupları yukarıda işaret ettiğimiz gibi tanımlamıştı. Bunların dışında —yine kendilerinin «sosyal faşist» dedikleri Vatan Partisi sayılmazsa— geriye kala kala bir kendileri, bir de Türkiye İşçi Partisi kalıyordu. Kendi kendilerini de Birinci Büyük Kongrelerinde ilk programlarını nitelerken «marksizm dışı» ilan ettiklerine göre, kim kiminle «birlik» olacaktı?

«Bir kere birlik —ya da derleniş— şiarı, önerilen muhtevasıyla doğru dolayısıyla geçerli, uygulanabilirliği olan bir şiar değildi. Gerçi işçi sınıfının birliği temel ilkesine uygundu ama, sadece bu boyutuyla kaldığında iyi niyetli bir temenniden ileri gidemezdi... Burada gözden kaçan, işçi sınıfının birliği ilkesinin onun biliminden kaynaklandığıydı... İşçi sınıfının bilimi ise, birliğin gerçekleşmesi için ideolojik birliğin kesin gerekliliğini vurguluyordu. İşte parti kurucularının atladığı en önemli nokta buydu.» (1. Kongre'ye sunulan Genel Yönetim Kurulu Raporu, s. 22)

Böylece TSİP yöneticilerinin tüm iddiaları yine kendi tanımlamalarıyla mesnetsiz kalıyordu. Buna göre Türkiye İşçi Partisi'nin o koşullarda birlik olabileceği herhangi bir grup ya da parti söz konusu değildi. Şimdi bu soruya çok daha açık yanıt verilebilir. Ya da o zamanki birlik çağrılarının «marksizm dışı» olduğunu bu arkadaşların kabul etmelerini istemek Türkiye İşçi Partililerin en doğal hakkı olsa gerekir.

Buraya kadar söylenebilecek olan, TSİP'in Birinci Büyük Kongresinde ifade edildiği gibi «marksizm dışı» bir ideolojik çizgi ve sosyal demokrat parti örneği bir örgütlenmeyle geldiği yeri noktalayıp, «parti için birlik olunmaz» diye tanımladıklarıyla daha sonra hangi düzeyde bir araya gelmeye çalıştıklarına bakalım.

«SOSYALİST BÜRO» KURULUYOR

TSİP yöneticileri 12 Ekim 1975 seçimleri öncesi soldaki tüm partileri birlikte davranmaya çağıran mektuplar yayınladılar. Daha önce

«sosyalizm dışı» ilan ettikleri Aybar'ın partisi olan Sosyalist Parti (daha sonra Sosyalist Devrim Partisi oldu). Belli'nin partisi Türkiye Emekçi Partisi ile TSİP yanyana geldiler. Başta kendilerine Birlik Partisi de katılmış ama seçimlerde «bağımsız» davranacağını açıklayarak ayrılmıştı. Görüşmeler ilerledi ve seçimlerde ortak davranma adına başlayan «birlik» çalışmaları «Sosyalist Büro» oluşturulmasına kadar vardı. Birlik Partisi ayrılmasaydı, bu büroya o da dahil olacaktı. Böylece «bilime ortodoksça bağlı» olanlar daha önce «sosyalizm dışı» ilan ettikleriyle ortak bir örgütlenmeye doğru ilk adımı atıyorlardı. Denebilir ki bu birlik «sosyalist birlik» değildi, anti-emperyalist ve anti-faşist birlik girişimiydi. O halde sormak gerek, bu birliğin ismi neden «sosyalist büro» oldu? İkincisi anti-emperyalist, anti-faşist birlik girişimiyse, neden sadece kendi kendilerini sol-sosyalist diye tanımlayanlar yanyana geldiler? Yok sosyalistlerin birliği ise ya da sosyalistlerin seçimde birliğini savunma adına yola çıkılmışsa, Birlik Partisi'nin bu çalışmalar içinde işi neydi? Daha yanyana gelinen partiler bu kez «sosyalizm içi» olarak mı görülüyordu? TSİP yöneticilerinin bu sorulara hiç değilse o günkü koşullar altında tutarlı cevaplar vermek gayreti içinde bile olmadıklarını görüyoruz. Ama bilinen şu ki, asıl yapılmak istenen iş, Birlik Partisi listelerinden seçime katılmaktı. Hem de «Sosyalist Birlik» adına.

Türkiye İşçi Partisi bu çalışmaları başından reddederek ve **«Her Ne Pahasına Birlik Değil»** diyerek katılmamıştı. Nitekim «Sosyalist Büro»yu oluşturanlar da bir süre sonra ortak olarak yapacakları bir iş bulamadıklarından ya da ortak bir eylem kotaramadıklarından «Sosyalist Büro» dağıldı. Ancak bu girişimleriyle TSİP yönetimi bir kere daha en kaba hattında bile ilkesiz ve ne pahasına olursa olsun grup çıkarları peşinde koştuğunu gösterdi.

Dağılan sadece «Sosyalist Büro» değildi. «Sosyalizm içi çizgileri» bir araya getirerek «işçi sınıfı disiplinine ve bilime ortodoksça bağlı olanlar»ın kendi aralarında yaptıkları «strateji ve taktik tartışmaları» meyvalarını vermeye başlamıştı. İlk bölünme Vatan Partisi' nin kurulmasıyla olmuştu. Kendini TSİP'lilerden daha «kıvılcımlıcı» görenler TSİP'i beğenmeyerek ayrı bir örgütlenmeye gitmişlerdi. Daha sonra TSİP içinden bir grup ayrılarak bir kısmı oligarşiye karşı daha etkin mücadele için goşizmin saflarını seçti, diğer bir kısmı UDC slogancılarına katıldı. Bu üyelerin kontrolü altındaki gençlik örgütü (GSB) de böylece goşizmin saflarına geçmiş oldu.

TSİP ilk kongresini yaparken o dönemde TSİP ideologu olarak tanınmış bazı merkez yöneticileri başta olmak üzere yeniden bölündü ve bunlar partiden ayrılarak yine UDC slogancısı gruba katıldılar.

Birinci Büyük Kongre'den sonra TSİP bir kez daha bölündü, ör-

gütlerinin ve yöneticilerinin büyük çoğunluğunu kaybetti. O kadar ki merkez yayın organı olan **Kitle** ile yine partili gençlerin oluşturduğu Sosyalist Gençlik Birliği (SGB) partiden ayrılan grubun elinde kaldı. Hem de TSİP merkez yönetimini «birliğe karşı», «tasfiyeci» vb. diye suçlayarak. Böylece TSIP, kendi içinde bile birlik sağlayamayan ve sürekli bölünüp parçalanan bir örgüt olarak geldi bu günlere. Ne var ki TSİP kurulduğu günden beri «birlikçi»dir ve birlik politikası bu parti için yaşamsal bir ögedir.

TSİP'İN BİRİNCİ BÜYÜK KONGRESİ VE YENİ PROGRAMI

Birinci Büyük Kongre TSİP yaşamında önemli bir dönemeç oldu. İlk program «marksizm dışı» diye tanımlanarak reddedildi ve yeni bir program yapıldı. Bir hafta süren kongrede tartışılan ve sonunda «son redaksiyonu seçilecek Genel Yönetim Kurulu'na bırakılarak» yeni bir program kabul edildi. Kabul edilen program TSİP için gerçekten bir sıçramaydı. Bu nedenle de kongrenin hemen sonrasında «programın aceleye getirildiği, yeniden gözden geçirilmesi gerektiği» hatta «yeni bir program kongresi toplanması gerektiği» vb. yoğun tartışmalar yapıldı. Sonuçta bu kongrenin kabul ettiği ve GYK tarafından «redakte» edilen program şimdi TSİP'in resmi programı olarak duruyor.

TSİP'in bu kısa ama çok dönemeçli özgeçmişine değinmemizin nedeni programlarını değiştirmiş ama yeni programa dayalı olarak yürüttükleri eylemlerinde esaslı bir değişikliğin gerçekleşmemiş olmasıdır. Hâlâ eski tutumlarında ve eleştirilerinde ısrarlıdırlar. Örneğin o dönemdeki «birlik» anlayışları ile şimdiki «birlik» anlayışları arasındaki fark belirsizdir. O dönemde Türkiye İşçi Partisi'ne yönelik eleştirileriyle şimdiki eleştirileri esas olarak değişmemiştir. Gene o dönemdeki kitle örgütleri içindeki çalışmalarıyla şimdiki çalışmaları birbirinin aynıdır vb..

1974 yılında, 1950'lerde kuruluşundan kısa bir süre sonra «dini siyasete alet etmek» suçlamasıyla kapatılmış olan Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın Vatan Partisi programını esas alan bir programla ortaya çıkan TSİP'in bu programıyla, Birinci Büyük Kongresindeki kabul ettikleri program arasında adeta bir «sınıf» farkı vardır. İlkinin özü esas olarak sosyal demokrat iken bu kez bu özü reddeden bir program benimsenmiştir. Ama bu nasıl yapılabilmiştir? TSİP yöneticileri ya ilk programı o dönem «Kıvılcımlı grubu»nu sürükleyebilmek için kabul eder görünmüşlerdir ve fırsat bulduklarında derhal değiştirmişlerdir (ki bu ancak burjuva politik mücadele anlayışıyla izah edilebilir), ya bu iki yıllık süre içinde kendi içlerinde yürüttükleri «tartışmalar» so-

hucu böyle bir gelişme sağlamışlardır, ya da dedikleri gibi bu iki yıllık süre içinde «sosyalizm içi çizgiler» partiye girmiş ve asıl çoğunluğu oluşturmuşlardır ve bu nedenle de yeni çoğunluğa uygun bir program kabul edilmek gereği doğmuştur.

Neden ne olursa olsun TSİP «Kıvılcımlı görüşleri»ni kabul ederken de, şimdi de (çeşitli büyük çaplı bölünmelerden sonra bile) esas olarak ilk liderlerinin yönetimi altındadır, bölünme bunların dışında olmuştur ya da diğerleri gelişmeye ayak uyduramayarak tasfiye edilmişlerdir? Bu sorun TSIP'in kendi iç sorunudur diyerek geçelim.

TSİP'in yeni programı eskiye oranla böyle bir sınıfsal sıçramanın belgesi ise de eski dönemin hastalıklarının bu yeni programa da yansıdığına hemen işaret edelim. Ve hemen söyleyelim ki TSİP'in yeni programı işçi sınıfını sosyalizme götürmeyi amaçlayan bilimsel sosyalist bir işçi sınıfı partisinin programı değil, «Demokratik Halk İktidarı» diye tanımlanan ve programdan ne olduğu da anlaşılamayan (bazen işçi sınıfı ile yoksul köylülüğün, bazen tekeller dışı tüm kesimlerin iktidarını öngören) bir programdır.

Öncelikle bu konuyu ele alalım. Çünkü işçi sınıfının politik hareketinin bağımsızlığı öncelikle partisinin ideolojik ve politik olarak bağımsız olmasıyla olanaklıdır. Hep üzerinde durduğumuz gibi bunun da en temel belgesi programdır. Çünkü program, F. Engels'in deyimiyle «**işçi sınıfı hareketinin bayrağıdır. Kitleler partiyi bu bayrakla tanırlar.**»

TSIP programının kitlelere mesajı «Demokratik Halk İktidarı»dır. Peki nedir bu «Demokratik Halk İktidarı»? Hangi sınıfları kapsıyor?

Programın «gerekçe bölümünde» (sayfa 12) şöyle deniyor: «İşçi sınıfımızın yakın hedefi, emperyalizme bağımlı tekelci burjuvazinin ve müttefiklerinin egemenliklerine son vererek bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleşmesidir. Bu hedef işçi sınıfının örgütlü öncülüğünde, halkın demokratik iktidarını mümkün ve zorunlu kılar. Halkın demokratik iktidarının kurulması için sürdürülen mücadele, ülkemizin çıkarları bağımsızlık, demokrasi ve özgürlükten yana olan tüm toplum kesimlerinin birlikteliğini gerektirir. Bu gereksinim HALK CEPHESİ'nde somutlanır. Halk Cephesinin temelini işçi-köylü ittifakı oluşturur.»

«Demokratik Halk İktidarı»na geçmeden önce öncelikle mücadele edilmesi amaçlanan şu «tekelci burjuvazinin ve müttefiklerinin egemenlikleri» sorununa bakalım. TSİP programına göre «yerli burjuvazinin ortaklık ilişkileri içinde olduğu uluslararası finans kapitalin tekelci niteliği ülke kapitalizmine de aksetmiş, ayrıca Türkiye'nin kapitalizm öncesinden gelen toplumsal şartlarının da zorlamasıyla Türkiye kapitalizmi tekelci bir nitelik almıştır.» Son yıllarda bazı sos-

yalistler bilime «katkı»da bulunmaya fazlasıyla hevesiendikleri için olacak, TSIP de programında bilimsel sosyalizme böyle nice «katkı»-larda bulunuyor. TSIP programına göre sermayenin toplulaşıp yoğunlaşması için uzun yıllar çabalamasına hiç gerek yok. Uluslararası bir tekelle ortaklık kuruldu mu hemencecik «tekelci» olunuveriliyor. Böylece de tüm geri kalmış ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de topraktan «tekel» fışkırıyor.

Lenin, **«serbest rekabet üretimin yoğunlaşmasına yol açar. Bu da belirli bir gelişim aşamasında tekelleri doğurur»** diyor. Tekellerin başlıca özellikleri ise şöyle sıralanıyor: **«Temel herhangi bir daldaki üretimin geniş bölümü üzerinde kurulan egemenliktir... Genişliği ve egemenliğin uygulanış yöntemleri koşullara göre değişir. Ancak, tekelin büyüklüğü sayesinde öylesine bir denetim ve egemenlik kurulmalıdır ki, bu koşullarda ezici ekonomik üstünlüğü tekele öteki küçük ve orta işletmelerin sağladığından çok daha büyük kârlar sağlayabilsin. Tekellerin ürettikleri mal ve hizmetleri üretim maliyetlerinden çok daha yükseğe satabilme, buna karşılık, ihtiyaçları olan malları tekel dışı işletmeler ve küçük üreticilerden pazar fiyatlarının altındaki fiyatlardan alabilme yetenekleri söz konusu ayrıcalıklı duruma ulaşmalarını sağlamaktadır.»** M. Ryndina - Y. Chernikov, **Kapitalizmin Ekonomi Politiği**, Bilim Yayınları s. 219-220)

Böyle tanımlıyor bilim tekeli. Ama TSİP programına göre bizde, yerli sermaye daha başından tekelcidir. Yani daha kuruluşunda sermayesi ve üretimi o kadar büyüktür ki tüm ulusal pazarının gereksinimlerini karşılar. Ayrıca başka sanayiler de vardır. (Yani orta ve küçük sanayiciler) Tekel bunları da sömürür. Bu bilmecenin içinden çıkmak olanaklı değildir. Hem başından tekelci olacak hem de tekelci olmayan başka kesimler de olacak. Tekel böyle tanımlanırsa bilimin tanımladığı tekel olmaktan çıkmakta, bir tek tezgâhı olan sermaye de tekelci olmaktadır. Çünkü bu sermaye de teknolojisi ile, yedek parçasıyla hatta hammaddesiyle ya da yarı mamul maddesiyle uluslararası tekellere bağımlıdır. Bu sermayenin biraz büyüğü ise bağımlılık ilişkilerini «ortaklık» ilişkilerine dönüştürmüştür. Böylece TSİP programına göre «tekelci» olmuştur. İşte «katkı» budur. TSİP programına göre ve bu programın tekelleri tanımlamasına göre sanayi sermayesi içinde tekelci olmayan yoktur. Böyle olunca da bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleştirilmesi özel sermayenin bütünüyle ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Nitekim;

«Bağımsızlığın ve demokrasinin gerçekleştirilmesi» (bu aşamada sosyalizm yok) için «tüm yabancı sermaye millileştirilecek», (s. 15), «büyük fabrikalar, büyük kapitalist çiftlikler millileştirilecek» (s. 17) böylece tekelci sermaye, büyük topraklar üzerinde özel mülki-

yet ortadan kaldırılacak. Bu söylenenlere bir diyecek yok. Ama «planlı halk ekonomisine gerekli olmayıp tüketime hizmet eden kuruluşlar»ın da millileştirileceğinden (siz devletleştirme anlayın) (s. 17) bahsediliyor. İşte gene aynı anlayış. İşçi sınıfı ve müttefiklerinin iktidarı elde etmesinden yıllarca sonra bile merkezi plana bağlanamayacak kadar küçük ölçekte olan işletmelerin kamulaştırılamayacağı ekonomi politiğin temel ilkelerinden biridir. Bunlar o kadar küçük üretim birimleridir ki merkezi plana bağlı olarak çalıştırılamazlar. Kamulaştırırsanız gene aynı nedenle çalıştıramazsınız. Ayrıca bu üretim alanları boşalır ve ekonomi hiç de istenmediği biçimde gereksiz baskılar altına girer. Dahası bu alanda doğabilecek muhalefetin emperyalizmin ve gericiliğin cephesine itilmesi de sorunun stratejik boyutlarıdır.

Ne varki TSİP programı ülkemizdeki sermayeyi daha doğuşunda «tekelci» olarak tanımladığı için emperyalizme bağımlılığın ve faşist saldırıların ekonomik kaynağını kurutmak adına her tür sermayenin kamulaştırılmasını zorunlu görüyor.

Burada bir de «Planlı Halk Ekonomisi» kavramı var. Yani sosyalizmden önceki aşamanın ekonomik tanımı bu oluyor. İşte ilk programlarındaki sosyal demokrat özün yeni programa yansımalarından biri de bu. Burjuva plancılığı ile sosyalist planlamanın birbirine karıştırılması. Ya da sosyalizmi kamu sektörüne indirgeyen anlayış. Merkezi planlama sadece sosyalist bir iktidar tarafından uygulanabilir, onun öncesindeki dönemlerin tümü demokratik önlemlerin ötesine geçemez. Böylece de sosyalizmin inşasını değil, emperyalizmin ve büyük sermayenin ekonomik alanını ortadan kaldırmayı hedef alır. Bu da «demokratik planlama»dır. Merkezi planlama değil. Merkezi planlama ancak sosyalist bir iktidar tarafından uygulanabilir.

Işçi sınıfı partisinin bilimsel sosyalist olması önce programındaki ideolojik arılık ve teorik gelişkinlikle olanaklıdır. Bu olmazsa öznel niyetlerle sınıf mücadelesi götürülemez. Ya da işte böyle işçi sınıfının mücadele bayrağı kitlelerin önünde değil, bir tane tezgahı olan adamı bile büyük sermayenin kucağına iterek, burjuvazinin ardında dalgalanıverir.

TSİP programında belirtilen «HALK CEPHESİ» bir başka yerde «işçi-köylü ittifakı» (s. 12) diye tanımlanıyor. Böylece de emperyalizm ve tekel dışı kesimler bu kez işçi-köylü ittifakına indirgeniyor. Buraya bir nokta koyup programın «köylülük» için neler getirdiğine bakalım:

«Kırsal alanda baskı ve nüfuzun tamamıyle yokedilmesi ve yeniden gelişmenin önlenmesi için, yönetiminde yoksul köylülerin ağırlıkta olduğu demokratik köy komiteleri kurulacak ve mahalli ekonomik halk iktidarının politikası ve direktiflerinin doğrultusunda bu komitelerin elinde olacaktır.»

«Gizli işsizliğe son verilecek, köylerdeki atıl işgücünün sanayie aktarılması için planlı bir çalışma yürütülecektir.»

«Köy ve şehir arasındaki farkın kapanması ve köylerin şehir standardına yükselmesi için, toplumsal gelişme perspektifi paralelinde gerekli düzenleme ve yatırımlara başvurulacaktır.»

Aynen böyle söyleniyor. Böylece «bağımsızlık ve demokrasi için» kurulacak olan «Halk İktidarı» şehirleri «demokratlaştırırken» köylerde de sosyalizmi inşa etmeye başlıyor. İşte «bilime ortodoksça bağlılık» diye buna denir. Tıpkı CHP'nin «kalkınma köyden başlayacaktır» diye geniş köylü kitlelerinin oyunu alabilmek için uydurduğu kalkınma modeli. Burada ayrıca «köylülük» diye tanımladıklarının yoksul köylüler olduğunu anlıyoruz. Ancak orta köylüler ne olacaktır? Bu konuda bir açıklık yok. Yoksa onlar da mı «tekelci»?

Programın 12. sayfasında «bağımsızlık ve demokrasi için verilen mücadele sosyalizm için verilen mücadeleyle birleşir ve tamamlanır» deniyor. Önce hemen belirtelim bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi sosyalizm için verilen mücadeleyle tamamlanmaz, işçi sınıfı öncülüğündeki mücadelenin «tamamlanması» söz konusu değildir. Çünkü bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi sosyalizm için mücadelenin ayrılmaz bir parçasıdır. Yoksa sosyalizm için mücadele sonradan tamamlanacak bir ek değildir. Bu bir.

Diyelim ki bağımsızlık ve demokrasi için kurulacak olan «halk iktidarı» ülkeyi sosyalizme götürecektir. Böyle bir iktidar varsayılsa bile kendiliğinden sosyalizme gidemez. Öncelikle ve zorunlu olarak iktidardaki güçler dengesi içinde işçi sınıfının gücüne bağlıdır. Bu iki.

Böyle bir iktidar öngörülürse (tarihte örnekleri görülmüştür. Fransa'daki Halk Cephesi gibi) faşizmin püskürtülmesi gibi ya da emperyalizmin ülke sınırları dışına atılması gibi tamamen ülkedeki sınıf güçlerine bağlı özgün bir işlevi vardır. Daha sonraki dönemin sosyalizme doğru gelişmesi ise, oluşacak yeni koşullardaki güçler dengesine bağlı olacaktır, yoksa sosyalizmle tamamlanacak diye bir kural yoktur. Nitekim ileri kapitalist ülkelerde bugün savunulan ileri demokrasi kavramı da tekellerin gücünü sınırlayıp sosyalizm için daha elverişli koşullar yaratmak amacını gütmektedir. Yoksa otomatikman sosyalizme geçmeyi değil. Bu üç.

Politik mücadelede burjuvazinin belli kesimlerinin bağımsızlık ve demokrasi mücadelesine çekilerek, daha sonra nasıl olsa «sosyalizmle tamamlanacak» diye kandırılabileceğini düşünmek sadece kendini kandırmaktır. Bu dört.

Sosyalizm için mücadeleyi bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin sonrasına ertelemek işçi sınıfını işlevsiz bırakır ve sonuçta, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi bile kazanılamaz. Bu nedenle «as-

gari program» koşullarında bile işçi sınıfının açık hedefi sosyalizme varmaktır. Yani hiç bir koşulda sosyalizm için mücadele ertelenemez. Bu da beş.

TSİP programı tüm bunlardan habersizdir. Sosyalizmi, «yumuşatılmış» koşullarda kendiliğinden gelecek bir olgu olarak görmektedir. Tıpkı geçmişteki MDD sapması gibi ya da şimdiki UDC slogancıları gibi sosyalizm için mücadeleyi bilinmeyen bir geleceğe itelemektedir.

Gelelim «HALK CEPHESİ»ne. Eğer bu iktidar (Demokratik Halk İktidarı) emperyalizme ve faşizme karşı kurulacaksa, o taktirde bu iktidarı tekelci burjuvazi ve büyük toprak sahipleri dışında emperyalizmle ve tekellerle çıkarları çelişen tüm toplum kesimleri paylaşır. Bu iktidar da işçi sınıfı yanında tekelci olmayan burjuva kesimleri yer alırlar. İktidarın temeli TSİP programında söylendiği gibi «işçi-köylü ittifakı» değildir. Ve bu iktidarla sosyalizmin inşa edilmesi değil, emperyalist sömürü ve baskının ortadan kaldırılması ve tekellerin faşist saldırılarının ve sömürülerinin yok edilmesi için ekonomik kaynakların kurutulması amaçlanır. Ama böyle iktidarla hiçbir koşulda sosyalizm kurulamaz. Hele «köyle kent arasındaki çelişkinin ortadan kaldırılması» ya da «kafa emeği ile kol emeği ayrımlarının ortadan kaldırılması» da amaçlanamaz. Kısaca böyle bir iktidar emperyalizme ve faşizme karşı bir iktidardır ve başarısı işçi sınıfı için daha kolay mücadele olanakları hazırlar ama «sosyalizmle tamamlanamaz».

TSİP programının «HALK CEPHESİ» gibi muz misali ne tada yenirse formülleri ve ideolojik bulanıklıklarını temel alanların tümünde görmek olanaklıdır. Örneğin, yeni bir «katkı» daha var: Bizim bildiğimiz ve bilimin ısrarla söylediği **«sonuna kadar devrimci olan tek sınıf işçi sınıfıdır»** (K. Marx - F. Engels. **Manifesto**) TSİP programı ise işçi sınıfının sonuna kadar devrimciliğini «emperyalizme karşı mücadelenin sonuna kadar kararlı yegane gücü»ne indirgiyor. (s. 4)

Emperyalizme karşı mücadele, ulusal düzeyde emperyalist sermayenin ve işbirlikci yerli büyük sermayenin kamulaştırılması ve büyük toprakların dağıtılması ya da kamulaştırılması ve emperyalizmle yapılmış her tür bağımlılık anlaşmasının feshedilmesiyle sınırlıdır. Burada «sonuna kadar» gidecek olan sadece işçi sınıfı değil, emperyalizm ve büyük toprak sahipleri, büyük sermaye ile çıkarları çelişen tüm toplum kesimleridir. Bu nedenle de emperyalizme karşı mücadele sınıfsal olduğu kadar ulusal bir mücadeledir.

İşçi sınıfının «sonuna kadar emperyalizme karşı» olması TSİP programında: «İşçi sınıfı üretim araçlarının özel mülkiyetinden yoksundur» denilerek gerekçelendiriliyor.

Böylece de işçi sınıfının en belirgin özelliğini «öğrenmiş» oluyo-

ruz. Peki neden işçi sınıfı da, lumpen proletarya değil? Öyle ya lumpenler içinde sadece üretim araçlarının mülkiyetinden değil, tüketim araçlarının mülkiyetinden de yoksun olan geniş bir kesim var. İşçi sınıfı ile lumpen proletarya arasındaki farkların neler olduğunu hiç değilse bu programı kaleme alanların bildiklerinden hiç kuşkumuz yok. Ne var ki, tutarlı bir ideolojik bütünlük olmazsa hiç istenmediği halde buralara savrulmaktan kurtulunamaz. Çünkü bu görüş TSİP'in ilk programının görüşüdür.

İşçi sınıfını öncü yapan, sonuna kadar devrimci yapan işçi sınıfının en önde gelen niteliği en açık bir biçimde sömürü ve baskı altında olması. Ve bu sömürüden ancak üretim araçları üzerindeki özel mülkiyet ortadan kalkmadan kurtulamayacak olmasıdır. İşçi sınıfı bu mülkiyet hakkına konmak için değil, tüm toplumda kapitalist özel mülkiyeti ortadan kaldırmak için mücadele eder. Ancak böyle kurtulabilir. Bu da kendisini kurtarabilmek için, tüm toplumun kurtuluşu için çalışmak gibi bir görev yükler işçi sınıfına. İşte bu nedenle işçi sınıfı tüm toplumun kurtuluşunun öncüsü ve temel gücüdür.

Neden - sonuç ilişkileri burada olduğu gibi birbirine karıştırılırsa, işçi sınıfının devrimciliği de «emperyalizmle mücadelede sonuna kadar kararlı güç»e indirgeniverir.

TSİP programındaki «katkı»lardan biri de, işsizliğin başlıca nedeninin doğrusu hayretler verici bir icatla (!) saptanmış olmasıdır. Şöyle ki: «yaygınlaşan kapitalistleşme sonucu istihdam artsa bile, daha ileri tekniklerin kullanımının yaygınlaşması işçiye olan ihtiyacı nisbi olarak azalttığı için, işsizler ordusu gün begün büyümektedir.» (s. 6) İleri teknolojinin daha az işgücü kullanmasıyla işsizlik arasındaki bağıntı, böyle konursa ileri teknoloji uygulamasının işçi sınıfının niteliğini değiştirdiğini söyleyen Garaudy de haklı olur.

İleri teknoloji ne sadece sermaye yoğun olarak tanımlanabilir ve ne de bir takım tezgahına indirgenebilir. İleri teknolojinin belli bir sektörde göreceli olarak daha az işçi kullanması ise işsizlik yaratıyor diye nitelenemez. İleri teknoloji her şeyden önce büyük üretim kapasitesi demektir. Ülke sanayileşmesinden bahsettiğimize göre, daha fazla ara malı ya da makina üreten makinalar topluluğudur. Böylece artan üretim de diğer alanlarda daha çok ve yeni yatırım ve yeni yeni üretim alanlarının açılması demektir. Sonuçta da bir temel sektöre ileri teknolojinin uygulanması demek, o sektörün ara malıyla işleyen yeni yeni üretim biçimleri demektir. Böylece de yeni iş gücü gereksinimi demektir. İleri kapitalist ülkelerdeki işsizlik sorunu ise, ileri teknolojinin yarattığı bir sorun değildir. Tam tersine bilimsel teknik devrimin bulgularının kapitalist ülkelerde yaşama geçirilememesi başlıca sorundur.

Aynı olguya dayanarak yeni sol, bilimsel teknik devrimin sonuçlarını, (kalifiye işgücü kullanımının artmasına koşut olarak) işçi sınıfının niteliği değişmiştir diye çarpıtırken, TSİP programı da işsizlik yaratıyor diyor. Böylece de karşımıza bir ileri teknoloji düşmanlığı çıkıyor. Tıpkı makinalaşmaya karşı çıkan zanaatkârlar gibi.

İş bu kadarla da kalmıyormuş. «Kapitalist üretimin kaçınılmaz sonucu bu durum (yani işsizlik) emeğin sermayeye bağımlılığını ve dolayısıyla sömürüye olan mahkûmiyetini daha da artırmakta» (s. 6-7) imiş. Yani ileri teknoloji olmasa işsizlik olmayacak, işsizlik olmazsa da işçi sınıfı sermayeye daha az bağımlı olacak deniyor. Tıpkı ilk programlarındaki temel sorunun «kalkınma» olarak alınması gibi çarpık bir görüş. Bu taktirde gene soralım; geri ülkelere oranla ileri kapitalist ülkelerde daha az işsizlik olduğuna göre buradaki işçi sınıfı sermayeye daha az mı «bağımlı»dır? Bu düşünce şuralara kadar götürülebilir: Kapitalizmin bunalımları olmasa, her şey tıkırında gitse, işsizlik olmasa, işçiler de sosyalizme daha çok yaklaşacaklardır. Bu görüş sınıf mücadelesini kökünden reddetmektedir. Kapitalizmi anlamamışlardır. TSİP programı bu çarpık anlayışını sosyalizmin inşasına kadar götürüyor. Programın ileriki sayfalarında işçiler için ilginç bir vaatte bulunuyor: «Her işçinin dilediği yerde ve dilediği işte çalışması sağlanacaktır.» (s. 20) Ne kadar güzel! Köyünden yeni kopmuş işçiler elbette memleketlerinde çalışmak isterler. Ağır işlerde çalışan işçiler daha hafif işlerde, kirli işlerde çalışan işçiler temiz işlerde, büyük şehirlerden bıkanlar turistik yerlerde çalışmak isterler. Çünkü dilediği yerde çalışmak denen şey budur. Acaba nerede yazıyor sosyalizm anarşidir diye, keyfiliktir diye?

Sosyalizm, işçi sınıfına ve tüm emekçi halka yeteneklerini özgürce geliştirebilme ve kendilerini yetiştirme olanakları hazırlayacaktır. Bu TSİP programında söylendiği gibi «dilediği işte çalışmak» değildir. Çalışılan ve yaşanılan yerleri gerçekten yaşanabilir hale getirerek, herkesin yeteneklerine uygun işlerde çalışması ile «dilediği yerde çalışma» farklı şeylerdir. İlki sosyalizmdir, ikincisi ise burjuvazinin soyut özgürlük anlayışıdır. Ya da anarşi.

TSİP programının yukarıda birkaç noktasını ele aldığımız konularının dışında da tutar tarafı yoktur. Ama biz uzatmadan biraz da «programa ek» diye tanımlanan «Demokratik Halk İktidarına giden yolda halkımızın acil talepleri» başlığı altındaki bölüme göz atalım.

Bu bölümde gösterilen mücadele hedeflerinin olabildiğince somut, açık ve kesin olarak tanımlanması gerekir. Nitekim, kimi bilebildikleri alanlarda ayrıntılara inen somutluklarda mücadele hedefleri gösterilmiştir. Örneğin, «gözaltı süresinin 24 saati geçmemesi», «seçme yaşının 18'e, seçilme yaşının 21'e indirilmesi», «işçilerin ekonomik

sorunları ile ilgili davaların tek celsede sonuçlanması» gibi. Sonra bakıyorsunuz, «emperyalizmin her türlü ekonomik, siyasi ve askeri örgütünden derhal çekilinmelidir» gibi yuvarlak ve kapalı bir ifade karşınıza çıkıyor. Neden somutlanmamış, bilinmez. Örneğin, bu formülasyon Ortak Pazar denen kuruluşu da kapsıyor mu? Çünkü, bu ifadeyi Ortak Pazar'a üye olunmasını savunan kimi ilerici çevreler de benimseyebilirler. Ve «biz NATO'yu, IMF'yi, Enerji Ajansı'nı vb. kastediyoruz, ama Ortak Pazarı değil» diyebilirler. Şimdi işçiler bu ifadeden böyle bir sonuç çıkarabilecekler midir? Ya da şaşkınlığa düşmeyecekler midir?

Bu kapalı ve yuvarlak ifadeyi başka yerlerde de görüyoruz. Örneğin, «çalışan halkın ekonomik, demokratik, mesleki ve kültürel her türlü örgütlenmesini ve faaliyetini engelleyen yasal mevzuatın kaldırılması»nı istiyorlar. İyi. Ama bu isteklerini, örneğin, bez bir pankarta yazsalar kim, neyi anlayacaktır? Yukarıdaki gibi ifade edilseydi 141-142 üzerine bunca muhalefet yoğunlaşabilir miydi? Ya da Demirel'in Anayasa düşmanlığı ile TSİP programının bu talebi arasındaki farkı işçiler nasıl ayırdedeceklerdi?

«Çalışma hayatını ilgilendiren her türlü mevzuatın demokratlaştırılması» isteniyor. Nedir bu? Ne söylüyor işçilere? Neden işçilerin istedikleri sendikayı seçebilmeleri için «referandum hakkı» istenmiyor, neden «genel grev hakkı yasalaştırılsın» denmiyor? Sözde programın bu bölümü somut mücadele hedeflerini gösteriyor. Ama hangi hedefler? Burada gösterilen hedefler işçiye çalışacağı fabrikayı değil, işkolunu göstermek anlamına geliyor. Böylece de işçinin işsizliği ve şaşkınlığı devam ediyor.

1976 Mart ayı içinde yapılan TSİP 1. Kongresi'nde kabul edilen bu program sonrası, TSİP içindeki tartışmalar yoğun olarak hızlandı. Bu da çok doğaldı. Elbise değiştirilir gibi program değiştirilirse, üstelik bu program kötü bir terzinin elinden çıkmış elbise gibi vücuda uymaz, ya da vücudun kimi yerlerini açıkta bırakırsa tartışmalar ve sonunda bölünmeler olması da tabii bir sonuç olarak ortaya çıkar. Nitekim, TSİP'te ne olduğu tam olarak belli olmayan «Halk Cephesi» programının kabul edilmesinden sonra bir kısım yönetici ve üyeler bu işi kendilerinden daha önce ve çok rahatlatıcı bir biçimde «Ulusal Demokratik Cephe» diye formüle etmiş olanların saflarına geçtiler. Daha sonra TSİP'in tüm örgütleri içinde o güne dek görülmediği bir biçimde kargaşa başladı. TSİP, örgütlerinin ve üyelerinin bir çoğunu kaybetti, daha doğrusu bu kesim Merkez Yönetimi tarafından tasfiye edildi. Böylece kuruluşu üzerinden üç yıl geçmeden TSİP içinde dördüncü kez büyük tartışma ve peşinden tasfiye geliyordu. Çünkü TSİP, daha kuruluşundan başlayarak demokratik merkeziyetçi işçi sınıfı par-

tisinin tek merkezli ve ideolojik birliğe dayalı örgütlenmesini değil, tıpkı sendika konfederasyonu gibi, «sosyalizm için» diye tanımladıkları çeşitli grupların birliği üzerine bir örgütlenmeyi savunmuştur. Ve bu örgütün her ileri adımda bir parçasının kopmasına yol açmıştır.

TSİP, BİRLİK İSTİYOR MU?

TSİP yöneticileri, birlik konusunda yaklaşımlarındaki yanlışlarını «ortodoksça bilime bağlılık» gibi keskin sözlerin arkasında sürdürüyorlar. TSİP kurulduğundan bugüne dek pek çok yerde örgütlendi. Pek çok kişi TSİP saflarına katıldı ve mücadele etti. Bunlar içinde acaba kaç kişi bugün TSİP saflarında kalmıştır? Eski yeni TSİP üyeleri içinde örgüt bilinci, tekrar yerleştirebilmek için uzun mücadeleler gerektirecek kadar, yok edilmiş hatta tersine koşullandırılmıştır. TSİP, tüm eylemlerine kısa dönemli yararlar gözeterek girmiş ve sonuçta hem örgüt olarak kendisi zararlı çıkmış, hem de demokrasi güçlerini zaafa uğratacak gedikler açmıştır. Sonuç olarak denebilir ki bu geçen beş yıl içinde TSİP, ÜDC slogancıları ve goşizmin atlama taşı olmuştur.

TSİP, birlik istiyor. Çok haklı ve çok doğru bir istek. Ancak bugüne kadar kendi birliğini sağlamaktan aciz olan bu örgütün sosyalist hareketin birliği için öne sürdüğü taleplerin tümü tıpkı programlarındaki gibi yanlış ve sığ anlayışlarla somutlanmıştır. TSİP yayınları birlikten bahseden yazılarla doludur. Ama TSİP bugüne dek hep birliğe zarar veren eylemler yapmıştır. Birlik için özgün olarak hiç bir çabaya girmemiştir. Öne sürdükleri somut talepler ise başka ülkelerde yapılan kimi çalışmaların bir kalıp olarak aktarılmasından öteye geçememiştir.

TSİP bugüne dek hep birliğe aykırı davranmıştır. Hakim ya da etkin olabildikleri kitle örgütlerinde birlikten yana değil bölücülükten yana olmuşlardır. Bir ara Tekstil sendikası içinde etkinlik kazanmışlardı. Hemen Tüm Dokuma-İş'i kurdular. Daha sonra yanlışlarını kabul edip özeleştiri yapmalarından bu tür eylemlerde bulunmayacakları umulurdu. Ama ne gezer. Çeşitli sendikalarda benzer davranışlarını sürekli yinelediler. Son olarak TÖB-DER içinde yönetimde kalabilmek için bu örgütün militanları «şeytanla» bile ortaklığa razı oldular. Sonuç, TÖB-DER'e burjuvazinin çok çeşitli yönlerden saldırı başlatması ve bu örgütün etkinliğini önemli oranda yitirmesi oldu.

Kiminle, nerede, nasıl ve hangi ilkeler doğrultusunda birlik olabileceklerini önceden kestirmek olanaksızdır. Bunun için bilebildikleri tek «ilke» kendi grup çıkarlarının zaafa uğramamasıdır. Ama kitle örgütleri zaafa uğruyormuş, ne umurlarında. Emperyalizme ve faşizme

karşı mücadele zayıflıyormuş, daha iyi ya birlik için zemin güçleniyor demektir.

Ne var ki, ülkemizdeki sınıf mücadelesinin dayatan somut koşulları birlik sorununu daha da bir yakıcı kılmaktadır. Ve sorunun boyutları, çeşitli sapkın akımların içindeki bilimsel sosyalist mücadele normlarına yatkın unsurların ideolojik mücadele ile kazanılması sınırlarının ötesindedir. Açıkça dayatan koşullar tek ülkede tek parti ilkesinin tezelden yaşama geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Düzenden kopan ama ideolojik olarak düzenin değer yargılarını taşıyan işçi-emekçi kesimler arayış içindedirler. Tüm yanlışlık ve eksikliklerine karşın diğer sol partilerden farklı olarak TSİP diye bir örgüt vardır ve bu örgüt, bilimsel sosyalist mücadele için azimli hiç değilse. Böyle bir mücadele için «niyetli»dir. TSİP Merkez Yönetimi birlik sorununu «temel ilke faydacılık» (GYK Raporu s. 30) olarak görse bile, örgüt için bu sorun yakıcı bir gereksinmedir. Ayrıca birlik sorunu TSİP üyelerinin TİP üyelerine katılması gibi aritmetik bir toplam da değildir. Bu birlik sağlandığı oranda toplumun çeşitli kesimlerindeki arayışlar için bir «ışık» olacaktır. Ve işin en önemli boyutu da burasıdır.

TSİP sosyalist birlik istiyor. Haklıdır. Ama hangi platformda birlik yapılacaktır? Bu konuda her zamanki yanlışlarını yineliyorlar. Önce kaydedelim, çok söz söyleyen ama fiilen olumsuzluklar yaratan TSİP bu konuda da hiç bir somut adım atamamıştır. İkinci programlarını kabul ettikten sonra bunun olumlu izleri de TSİP'in politikasında Türkiye İşçi Partisi tarafından görülmüş ve yukarıdaki anlayıştan kalkarak geçtiğimiz yıl sonuna doğru Türkiye İşçi Partisi TSİP'e birlik teklif etmiştir. Israrla konunun üzerine düşmüş ve birlik görüşmeleri başlatılmıştır. Görüşmelerde temel konularda anlayış birliği içinde olunduğu saptanmış ve sonunda belli bir takvim çıkarılarak görüşmelerin 1 Mayıs 1979'a kadar tamamlanması ve 1 Mayıs günü birliğin dünya ve Türkiye işçi sınıfına armağan edilmesinde anlaşılmıştır. Ancak bu kez daha önce saptanan takvim ve gündemde olmayan bir biçimde önce anti-emperyalist ve anti-faşist birlik diye diretmişlerdir. Kendilerine sosyalist birlik için uğraşıldığını, önerdikleri eylemlerin daha geri düzeydeki bir birlik olduğu ve birlik çalışmalarımızı geciktirme anlamına geldiği söylenmiştir. «Temel» konularda anlaşılmışken, çalışmaların geriye doğru çekilmesinin demokrasi mücadelesine fayda değil zarar getireceği kaydedilmiştir. Bu kez kesilen görüşmeler ancak Türkiye İşçi Partisi'nin ısrarlı uğraşıyla yeniden başlatılabilmiştir.

Ne var ki seçimlerin yaklaşması ve yeni seçim yasasının kabulüyle birlikte birlik görüşmeleri de sekteye uğramış oldu. Geçtiğimiz ay Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı, bazı Merkez Yöneticileri ve

bir çok yerel örgüt yönetici ve üyesi 1 Mayıs eylemleri nedeniyle tutuklu iken TSİP, savunduğu birlik çağrısını tekrarladı ve bunu basına da açıkladı. Böylece her zamanki gibi birlik çağrılarını tekrar ederek güç toplamayı hesaplamış olacaklardı. Çünkü kamuoyunun önceki görüşmelerden haberi yoktu. Kısa sürede bitirilmesi öngörülen bu görüşmelerin «dışardan» müdahalelerle sekteye uğratılmaması için bir açıklama yapılmaması uygun görülmüştü. Ancak görülüyor ki bu tutum şimdi kendileri tarafından uygun bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Daha o sıralarda bile TSİP yöneticileri verdikleri sözde durmamışlar ve kendi çevrelerinde ileriki günleri düşündüklerinden olsa gerek bazı asılsız iddialar öne sürmeye başlamışlardı.

Şimdi de «bizi kendilerine katmak istiyorlar», «önemli olan iki partinin aritmetik toplamı değil, sol potansiyel içinde yaratacağı olumlu gelişmeleri değerlendirmektir» vb. diyorlar. Bunun için de yeni bir program yazılmasını ve birliğin ifadesi olarak yeni bir isim bulunmasını öneriyorlar. Bu iki konu halledilirse birlik de halledilir.

Bu iki iddia da TSİP yöneticilerinin şimdiye dek sürdürdükleri birlik politikalarını bir kez daha açığa çıkarıyor. Öncelikle TSİP için program sorunu görüldüğü gibi hiç de böyle bir ciddiyetle ele alınmamıştır. Bırakalım ilk programlarını bu son programları da bunun tipik bir örneğidir. Kendileri tutarlı bir programdan yoksun olanların program konusundaki hiçbir iddiaları geçerli olamaz. Kaldı ki bugüne dek Türkiye İşçi Partisi programı konusunda söylediklerinin de hiç bir ideolojik ve teorik tutarlılığı yoktur.

Parti ismine gelince, görünen odur ki, sınıf mücadelesinin sertleşen koşulları kimi «sosyalist» gruplaşmaların zeminini sarsmakta ve dağıtmaktadır. Sınıf bilinçli işçiler artık tek ve güçlü bir partinin yararlarını görmeye ve öğrenmeye başlamışlardır. Bilimsel sosyalist partinin ilkeleri kitleler içine yerleşmekte, bilinçli ve disiplinli çalışma ile ideolojik ve örgütsel birlik anlayışının atbaşı gittiği daha geniş kesimlerce görülmektedir. Bu gelişme içinde yeni yeni birlik zeminleri yaratılacak, şimdiye dek çeşitli sapmaların içinde olanlar bu özelliklerini aşarak birliğe yaklaşacaklardır. Elbette bu birlik TSİP'in tanımladığı gibi «grupların birliği» olmayacaktır. Tek merkezli ve bir program içinde birleşmiş sosyalistlerin birliği olacaktır. Tek ülkede tek parti ilkemiz er geç yaşama sokulacaktır. Şimdi her ileri adımda yeniden parti isimleri mi değiştireceğiz? TSİP'in savunduğu budur.

Bilimsel sosyalistlerin ufukları ve bilinçleri sendika militanı gibi ekonomik mücadelenin alanı ile belirlenmez. Bilimsel sosyalist hareketin birliği sorununa da sendikaların birleştirilmesi gibi bakmazlar. Sorun kişilerin gönlünü yapma sorunu da değildir. Elbette kişiler kadrolar olarak önemlidir ve tümü, hareketin gereklerine ve yetenekleri-

ne uygun birimlerde tartışmasız bir biçimde yer alırlar. Bu konuda öne sürülen hiç bir koşul yoktur ve olamaz. Ancak üzerinde durulan konu, ideolojik arılık (program) ve örgütsel birlik sorunudur. Bu konuda atılacak her yanlış adım, sağlanacak birliği ileride parçalayacak olumsuzlukları içinde taşıyacaktır. Ve bu kişilerin özgün niyetleri ya da iyi niyetleri ile de örtülemez veya geçiştirilemez. Çünkü sorun tek tek elemanların sağlamlığının ötesinde bu elemanların birliğinin oluşturduğu yapının kurgusundadır. Kurgu yanlış olduğu oranda, tek tek sağlamlıklar da çökecektir. Bilimsel sosyalist olmak önce bu konuda açıklık gerektiriyor.

Marx'ın, «Devrimci bir eylem, bir düzine programdan daha iyidir» derken söylediği programın hafife alınması değil, tam tersine ideolojik birliğin sınıf hareketi içinde sürekli olarak pekişmesi ve güçlenmesidir. Bu anlamda ve verili koşullarda soruna bir pazarlık unsuru olarak yaklaşmak, bir düzine program yapmakla eş anlamdadır. Ya da her ileri adımda program sorununu gündeme getirmek demektir. Bu da programın temel bir belge olarak değil, burjuvazinin durmadan yasa yaparak kendi sınıfsal durumunu güçlendirmek istemesi gibi, verili koşulların bir ifadesi olarak ele alınması ve veriler değiştikçe programın da değişmesi demektir.

Birlik konusunda bu aşamada dikkat edilecek önemli bir sorun da, kısa vadeli politik çıkarlar için birlik sorununun özünün boşaltılmamasıdır. Hele içine girdiğimiz seçim ortamında bu konuda yapılacak her tür girişim, sadece sınıf hareketine zarar verecektir.

DEVRİMCİ EYLEM VE KİTLESELLİK

HALİM BULUTOĞLU

1 Mayıs 79'un üzerinden iki aylık bir süre geçmesine karşın, düzenlenen kutlamaların ve eylemlerin tartışılması hâlâ güncelliğini koruyor. Bunu doğal karşılamak gerek. Çünkü 1 Mayıs 79, Türkiye işçi sınıfı hareketi ve ilerici güçler için birçok açıdan zengin ve öğretici deneylerle doludur. Defalarca tekrarlandığı üzere 1 Mayıs 79, ülkemizdeki devrimci sürecin önemli bir dönemeci olmuştur. Bu dönemecin hakkını vermek, gerekli dersleri çıkarmak ve bu dersleri devrimci mücadelenin bundan sonraki gelişiminde titizlikle dikkate almak son derece önemli bir görevdir.

1 Mayıs 79 eyleminden çıkarılacak ve çıkarılmış olan dersler oldukça yüklüdür. Öncelikle sendikaların ve demokratik kitle örgütlerinin içinde bulunduğu durum 1 Mayıs 79 eylemleri ile daha bir açıklık kazanmıştır. Demokratik hak ve özgürlüklere yönelen saldırılar karşısında, işçi ve emekçi kitleleri harekete geçirebilecek kitle örgütlerinin zaafları açık seçik ortaya çıkmıştır. Anti-faşist güç ve eylem birliğinin girdiği çıkmazın nedenleri bir kez daha ve inkâr edilemeyecek düzeyde görülmüştür. Pratiğin öğreticiliği, devrimci hareketin sorunlarının ortaya çıkarılabilmesini ve çözümlerinin yakalanabilmesini kolaylaştırıcı etkisi, 1 Mayıs 79 eylemleri ile bir kez daha kanıtlanmıştır. Devrimci süreçte karşılaşılan sorunların, ortaya çıkan engellerin aşılabilmesi, ileriye doğru yeni atılım olanaklarının yaratılabilmesi böylesine pratik deneyleri, bu deneylerin öğreticiliğini zorunlu kılmaktadır. Böylesine önemli deneylerden, böylesine önemli dönemeçlerden geçe, geçe devrimci mücadele yükselecek ve kaçınılmaz zaferine erişmesi kolaylaşacaktır.

Pratiğin öğreticiliği, salt devrimci hareketin sorunlarına, önündeki engellerin saptanabilmesi ve aşılabilmesine getirdiği açıklıklarla sınırlı değildir. Bunun kadar önemli bir diğer konu da, işçi sınıfı hareketine ters, sapkın akımların sınıfsal karakterlerinin geniş yığınlar gözünde günışığına çıkarılabilmesinin kolaylaşmasıdır. Aynı zamanda ve buna bağlı olarak, bilimsel sosyalist terminolojide varolan kavramların ve bu kavramların ifade ettiği mücadele hedeflerinin geniş yığınların bilincinde somutlanmasıdır.

Uluslararası işçi sınıfı hareketinin deneyleri göstermiştir ki, kitleler en iyi kendi eylemleriyle öğrenirler. Eylem içinde dostlarını düşmanlarını tanırlar; kimlerin kendilerini aldattığını, kimlerin doğru yolu gösterdiğini görürler. Sapma olarak tanımlanan akımları nitelemek için kullanılan kavramların işçi ve emekçi kitleler içinde yaygın olarak bilinmediği açıktır. Bugünkü verili koşullarda, gerek «reformizm», gerek «revizyonizm» ve gerekse «goşizm» çoğu kez geniş yığınlar için anlaşılamayan kavramlardır. Sapmalar, «sol» sloganlarla uzun süre çeşitli kesimleri etkileyebilmektedir. İşçi sınıfının politik hareketinin yürüttüğü ideolojik mücadele sonucu yığınları bir dereceye kadar sapmaların etkisinden kurtarması söz konusu olabilmektedir. Ancak asıl çözümleyici pratik olacaktır. Yığınlar pratikte reformizmin, revizyonizmin ve goşizmin ne olduğunu kavrayacaklardır. Elbette bu edilgen bir kavrayış değildir. Bu kavrama, pratik içinde, eylemler içinde yer alarak ve görerek, dinamik bir biçimde gerçekleşecektir.

Pratiğin öğreticiliği ve ayırdediciliği ülkemizdeki sınıf hareketi için büyük bir gereksinimdir. Çünkü, bugünkü verili koşullarda her türlü sapma kendine belirli bir taban bulabilmekte, varlığını sürdürebilmektedir. Diğer yanda sol terminoloji ve kavramlar, alabildiğine yozlaştırılmış, özü boşaltılmış bir biçimde kullanılagelmekte, böylelikle solda ister istemez bir kargaşa ortamı yaratılabilmektedir.

Bu kargaşa ortamının kırılabilmesi, yoğun bir ideolojik mücadele yanında işçi sınıfının politik hareketinin doğru devrimci eylemlerinin geliştirilmesine, kitlelerin bu eylemler içinde bilinçlenmesine doğrudan bağlıdır.

Reformizmin, revizyonizmin, goşizmin ne olduğu ve kimler tarafından temsil edildiği ağırlıkla bu eylemler sonucu ortaya çıkacaktır. İşçi sınıfının politik hareketinin devrimci pratiği iledir ki, kimlerin teslimiyetçi ve sınıf uzlaşmacısı oldukları belirlenecek ve silinmez bir biçimde kitlelerin bilincine kazınacaktır.

İşte 1 Mayıs 79 eylemi aynı zamanda böyle bir içerik taşımaktadır. Çünkü 1 Mayıs 79'da geniş emekçi yığınlar, demokrasinin en kararlı ve en tutarlı savunucularının kimler olduğunu, kimlerin sol adı-

na uzlaşma cephesinde yer aldıklarını, kimlerin burjuvazinin icazetine sığındığını açık bir biçimde görebilmişlerdir. Yaşanılan birkaç günlük pratik, sayfalar dolusu teorik çözümlemeler yapmaktan, sayfalarca bildiri dağıtmaktan veya saatlerce konuşmaktan daha öğretici olmuştur. İşçi sınıfımızın politik hareketince hayata geçirilen kararlı tutum ve politik eylem, sınıf mücadelesi ve sınıf uzlaşması arasına kesin bir çizgi çekmiştir.

TEORİK KILIFLAR TESLİMİYETÇİLİĞİ GİZLEMEYE YETECEK Mİ?

1 Mayıs'ın şaşkınlığından ve içine düştükleri durumun etkisinden uzun süre kurtulamayan sağ ve sol sapkın akımların hemen tümü, şimdilerde bir yandan yalanlara, bir yandan da «engin» teorik çözümlemelere başvuruyorlar. Bir başka deyişle, bu grupların hemen tümü, 1 Mayıs'taki teslimiyetçi tutumlarına şimdi teorik kılıf geçirmeye çalışıyorlar. Işçi sınıfının zengin mücadele yöntemlerinin somut ve verili koşullara uyarlanan taktiklerini her zaman yaptıkları gibi özü boşaltılmış bir biçimde kullanarak ataletlerini ve uzlaşmacılıklarını örtmek için piyasaya sürüyorlar. Bilimsel sosyalist terminolojide yer alan kavramlar üzerinde estirilen bu kargaşa havası sapkın akımların çabalarını belli ölçülerde kolaylaştırıyor.

1 Mayıs 79 ile ilgili tartışmalarda, bu gruplarca ileri sürülen görüşler en genel hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

- 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanması olanaksızdı. Çünkü egemen sınıflar 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanmasını engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. «Sokağa çıkma yasağı» ilan etmişler ve «vur emri» çıkarmışlardır. Bu şartlarda direnmek, bir çatışmayı beraberinde getirecekti. Hem 1 Mayıs eylemini düzenleyen DİSK'in yeterli örgütlenmeyi sağlamamış olması ve hem de işçi ve emekçi sınıfların böylesine bir saldırıya göğüs gerecek örgütlülük düzeyine sahip olmamaları 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanmasını engelleyen başlıca etkenlerdir. Eylemin güvenliği yoktu. Bu şartlarda tersini zorlamak provokasyon ortamı yaratmak olacaktı. Hatta hükümetin düşmesini de beraberinde getirecekti. Egemen güçlerin eline, ilerici güçlere darbe vurmak için geniş olanaklar verecekti.

- Ayrıca, işçi ve emekçi sınıflar, mücadele edecekleri alanları, egemen sınıfların dayatmaları sonucu tayin etmezler. Mücadele edilecek alanlar ve mücadele biçimleri, karşılıklı güçler dengesine, sınıf mücadelesi önkoşullarına bağlı olarak saptanır. 1 Mayıs'ta egemen sınıflar, işçi ve emekçi sınıfları İstanbul'da eylem yapmaya zorla-

dılar. Biz ise oyuna gelmedik. Kendi alanımızı kendimiz saptadık. Sıkıyönetim dışında eylemler düzenledik.

● İşçi sınıfının mücadele deneyleri göstermiştir ki, sınıf mücadelesinin belli alanlarında, egemen sınıfların yoğun saldırıları karşısında, şartların zorlaması sonucu, ilerici ve sosyalist güçler geri çekilmek zorunda kalabilirler, belli mevzileri terkedebilirler. 1 Mayıs'ta da buna benzer bir durum söz konusuydu. 1 Mayıs günü varolan şartlar, 1 Mayıs'ın İstanbul'da kutlanmasını olanaksız kılıyordu. Bu yüzden bir geri adım da olsa, sıkıyönetim kapsamı dışındaki yerlerde kutlamalar yapıldı.

● İşçi ve emekçi sınıflar, kendi eylemlerinde kitleşelliği ön plana almak zorundadırlar. Kitlesel boyutlarda olmayan veya bunun şartları olmayan eylemleri düzenlemek, işçi sınıfı hareketini güçsüz göstermek olacaktır, geniş yığınlar arasında güvensizliği körükleyecek ve yılgınlık havası yaratacaktır. Kitlesel boyutlarda olmayacak bir eylemi düzenlemek yerine, geri çekilerek de olsa kitlesel eylemlere girişmek yeğdir. 1 Mayıs'ta bu yapılmıştır.

İleri sürülen bu görüşleri üzerine, belli noktalar tekrar edilecek olsa da durmakta yarar vardır. Her şeyden önce bu görüşlerin ne kadar sığ ve yanlış değerlendirmelere dayandırıldığının gösterilmesi gerekir. Ancak bundan daha önemlisi, işçi sınıfı hareketinin zengin deneyleri sonucu belirlenen mücadele biçimleri ve taktikleri ile ilgili çarpıtmaları, 1 Mayıs eyleminin öğrettikleriyle birlikte ortaya koymaktır.

KİMİ RİSKLERİ GÖZE ALMAK PROVOKASYONA DÜŞMEK MİDİR?

Sınıf mücadelesinde, eylemler ve mücadele biçimleri son derece dikkatli yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Deneyler göstermiştir ki, işçi sınıfı hareketi, kendi eylemlerinde başlıca iki noktayı dikkate almak durumundadır. Birincisi, içinde bulunulan koşullarda öngörülen eylemlerin sınıf mücadelesinin çıkarlarına uygun olup olmadığının; bir başka deyişle, ilerici, sosyalist güçleri bir adım daha ileri götürüp götürmeyeceğinin saptanmasıdır. Diğeri ise planlanan eylemlerin, verili koşullar ve o günkü güçler dengesi dikkate alındığında uygulanabilir olup olmadığıdır. Bu iki nokta birbirinden bağımsız, ayrı değildir. Bir bütünün iki yanını oluşturmaktadırlar. Birinin diğerinin karşısına konulması, tek tek dikkate alındıklarında ayrı ayrı sonuçlara ulaşılması ve buradan kalkarak bu iki noktadan birinin tercih edilir duruma getirilmesi söz konusu değildir.

Kısacası, işçi ve emekçi sınıfların politik öncüsü eylemlerinde, verili koşulların ve sınıf çıkarlarının dikkatli bir incelemesini yapmak zo-

rundadır. Bu ise, hassas bir çizgiyi izlemeyi beraberinde getirmektedir. Egemen sınıfların, işçi ve emekçi sınıflara, yalnızca doğrudan ve cepheden saldırmadıkları, onların mücadelesini çeşitli araç ve yöntemlerle saptırmaya çalıştıkları düşünüldüğünde, bu hassas çizgiyi izlemenin ne kadar zor ama zor olduğu kadar da zorunlu olduğu ortaya çıkar.

Egemen güçler, işçi ve emekçi sınıfların örgütlenme ve mücadele düzeylerinde olabilecek tüm eksiklikleri ve zaafları dikkatle değerlendirmekte, saldırılarını buna uygun olarak geliştirmektedirler. Mücadeleyi işçi ve emekçi sınıfların zayıf oldukları alanlara kaydırmak; onları hazırlıklı olmadıkları mücadele biçimlerine zorlamak için egemen güçler bugüne kadar her yolu denemişler, bundan böyle de deneyeceklerdir. Kurulu düzen ve siyasi iktidarın sağladığı tüm olanaklar onların elindedir. Sınıf mücadelesinde ise, işçi ve emekçi sınıflardan daha deneyimlidirler.

Böylesine deneyli bir sınıfa karşı mücadelede işçi sınıfının, eylemlerinde dikkate alması zorunlu olduğu yanlardan birini gözden ırak tutmasının yenilgiyi beraberinde getireceği açıktır.

Lenin, verili koşullar dikkate alınmaksızın girişilen eylemlerin işçi sınıfı hareketi için cinayet demek olacağına defalarca dikkati çekmiştir. Mücadelenin egemen sınıfların seçtiği ve güçler dengesinin işçi ve emekçi sınıflar aleyhine olduğu bir alanda sürdürülmesinin, intihardan başka bir şey olmayacağı defalarca kanıtlanmıştır. Böyle olmasına karşın ülkemiz ve diğer ülkelerde küçük burjuva devrimci grupların koşullar dikkate alınmaksızın giriştikleri eylemlere bugün de tanık olunmaktadır. Bu grupların maceracı eylemleriyle yarattıkları provokasyon ortamı, egemen sınıflarca anti-komünist saldırılarını geliştirmede birer araç olarak kullanılabilmektedir. Işçi sınıfı hareketine verdiği büyük zarar ülkemiz için de günceldir.

Koşulların ve karşılıklı güçler dengesinin yeterince dikkate alınmaması, işçi sınıfı hareketi için yenilgiye giden yolları açabilir ama aynı şey tam tersi için de geçerlidir. Bir başka deyişle, sınıf mücadelesinin genel çıkarlarının bir tarafa bırakılarak, karşılıklı güçler dengesinin yarattığı olumsuz koşulların fazlasıyla abartılması, sonuçta hareketsizliği ve pasifizmi beraberinde getirecektir. Bu anlayış kendisini en genel hatlarıyla her eylemde bir provokasyon aramak biçiminde göstermektedir. Burjuvazinin icazet sınırları içinde eylemlerini sürdürmeye alışmış hareketler için her kitlesel eylem, bu anlayış çerçevesinde kuşkuyla karşılanmaktadır. Eylemin güvenliğinin olup olmadığı onlar için başlıca değerlendirme noktası haline gelmektedir. Lenin bu sağ, uzlaşmacı anlayışlarla uzun süre mücadele etmiştir. Şu

satırlar oldukça öğreticidir. «Mücadelenin kaderini önceden, inceden inceye hesaplamaya yönelik her girişim şarlatanlık olur, affedilmez bir ukalâlık olur.» (V.I. Lenin, **Toplu Eserler**, cilt 8, s. 108-109)

1 Mayıs 79 eylemi ile ilgili olarak ileri sürülen «provokasyon» ve «eylemin güvenliğinin olmayışı» gibi iddiaları bu bakış açısıyla değerlendirmek gerekir. 1 Mayıs 79'da İstanbul'da sokağa çıkma yasağına rağmen sokağa çıkılmasını, «egemen güçlerin eline bir kırım için olanak vermek» biçiminde değerlendirmek, sınıf mücadelesinin ve karşılıklı güçler dengesinin bugünkü konumundan hiç haberli olmamak demektir. Böylesine bir kırım düzenlenebileceğini iddia edebilmek için, olaylara sınıf mücadelesi açısından değil burjuvazinin penceresinden bakmak gerekir.

Eğer 1 Mayıs 1977, bu iddialara dayanak olarak gösterilmek isteniyorsa, sanırız tam tersinin kanıtı olacaktır. Çünkü egemen sınıflar, MC döneminde bile, 1 Mayıs'ı engellemek için açıktan kırım yoluna gidememişler, bunu gizli faşist odaklara yaptırmışlardır. Eğer kırım sözünden, yaygın tutuklamalar kastediliyorsa, bunun ne sonuç verebileceği, hiç de öyle «ilerici güçlere vurulmuş bir darbe» olmayacağı, tam tersine demokrasi güçlerinin birliğini pekiştirici etki yapacağı 1 Mayıs'ta kanıtlanmıştır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu koşulların yarattığı olumsuzlukları saptarken, siyasi iktidarın ve burjuvazinin yasal sınırları ne kadar zorlayabileceğini bilebilmek için öncelikle bağımsız bir sınıf politikasına sahip olmak gerekir. Bugüne kadar tüm eylemlerinde siyasi iktidarla belli kontaklar içinde olanların, bağımsız bir sınıf politikası olamayacağı çok açıktır. Ayrıca polisle çatışmaktan başka bir mücadele perspektifi olmayan goşizmin de karşısındaki güçler çatışmayı göze alamayacakları düzeyde arttığında eylemsiz kalması ya da kitlesel eylemlerin yerine vur-kaç türünden eylemler düzenlemesi kaçınılmazdır.

Ayrıca ilave edelim ki, hiç bir koşulda, bağımsız sınıf hareketleri eylemlerinde öne sürüldüğü gibi tam bir güvence içinde olmayacaklardır, olmamışlardır. Güvenceyi kim verecektir? Tek güvence vardır: kitlelerin mücadele azmi ve kararlılığı. Bunun dışında güvence arayanlar icazet arıyorlar demektir. 1 Mayıs 79'da bu olmuştur. İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edilirken İzmir'de eylem düzenleyenlerin tam bir güvence içinde olacakları açıklanmıştı ve gerçekten de İzmir eylemleri tam bir güvenlik içinde ve teşekkürlerle yapılmıştır.

Burjuvazinin saldırılarına karşı dikilmek ne zamandan beri provokasyon oluyor bilinmez. Ama bilinen şu ki, burjuvazi bağımsız sınıf hareketine karşı uzlaşmacıları her zaman desteklemiştir. Böylece hem

sınıf hareketini kontrol altına almak ve hem de sınıf güçlerini bölmek, burjuvazinin öteden beri sürdürdüğü bir taktik olagelmiştir.

«Herhangi bir devrimci yığın eylemi dönemi bir yana, yalnızca savaş zamanında değil, her politik durumda, en özgür burjuva ülkelerinin hükümetleri bile, yasal örgütleri dağıtma, onların mallarına el koyma, liderlerini tutuklama ve buna benzer 'pratik sonuç'larla tehdit etme davranışlarında bulunurlar. O zaman bizim ne yapmamız gerekir? Kautsky'nin yaptığı gibi, buna dayanarak oportünistleri haklı görmek mi?» (V.I. Lenin, **Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky**, Bilim ve Sosyalizm Yayınları, s. 59)

SINIF MÜCADELESİNİN ZORUNLU KILDIĞI UZLAŞMA VE GERİ ÇEKİLME NE ANLAMA GELİR?

Sınıf mücadelesinde, nesnel koşulların zorunlu kıldığı dönemlerde, işçi sınıfı kendi politik çıkarlarından belirli tavizler verebilir, gerektiğinde sınıf düşmanı ile bile uzlaşmalara varabilir ve geçici olarak geri çekilebilir. **«Bizim teorimiz bir dogma değil, bir eylem kılavuzudur demişlerdir Marx ve Engels; ve Karl Kautsky gibi, Otto Bauer gibi ve ötekiler gibi 'patentli' Marksistlerin en vahim suçu, proletarya devriminin en hayati saatlerinde bu gerçeği anlayıp uygulayamamış olmalarıdır. 'Siyasi eylem, Nevski Bulvarının bir kaldırımı değildir', Petersburg'un dosdoğru geniş ana caddesinin sınırları belli bir kaldırımı değildir, diyordu daha o zamanlar Marx öncesi döneminin en büyük Rus sosyalisti N. Çernishevski.»** (V.I. Lenin, **«Sol» Kamuoyu**, s. 73)

Sınıf mücadelesinin düz bir hat izlemeyeceğinin, belli uzlaşmaların, yapılabilmesinin zigzaglar çizilebilir olmasının nedenleri nelerdir? Her şeyden önce söylenebilir ki, işçi sınıfı hareketinin, eylemlerinde dikkate almak zorunda olduğu koşullar durağan değildir. Geniş emekçi yığınların devrimci mücadeleye katılma istekleri dönem dönem değişebilmektedir. Egemen sınıfların saldırılarının yoğunlaştığı, baskı ve terörün arttığı dönemlerde, işçi ve emekçi sınıflar arasında yılgınlık, kendi kabuğuna çekilme havası yaygınlaşabilmektedir. Bu şartlar altında izlenecek mücadele yöntemleri ve taktikler, kitlelerin devrimci coşkusunun kabardığı bir dönemdeki ile aynı olmayacaktır. Devrime hazırlık döneminde ön plana çıkarılacak mücadele biçimleri ile düşmana son darbeyi vuracak şartların olgunlaştığı, devrimci dalganın kabardığı dönemde esas alınacak biçimler ve izlenecek taktikler elbette farklılıklar gösterecektir. Devrimci saldırının yenilgiyle sonuçlandığı, gericiliğin topyekün hücuma geçtiği bir dönemde ise daha farklı taktikler ve eylem biçimleri gündeme gelecektir. Bü-

tün bu şartlara göre kendini ayarlayamayan, verili koşullara uygun mücadele biçimlerini uygulama yeteneğine sahip olmayan bir hareket yenilgiye mahkûmdur.

Böylesine karmaşık ve zor mücadele yöntemlerine, taktik değişikliklere kendisini uyarlayabilmek için işçi sınıfı, gerek müttefiki emekçi tabakalarla ve gerekse sınıf düşmanı ile uzlaşmalar yapabilme yeteneğine sahip olmak durumundadır. İşçi sınıfı, sınıfsal güçler dengesini kendi lehine çevirebilmek için, çeşitli küçük burjuva grup ve hareketleriyle, hatta burjuva partileriyle bile anlaşmalar ve uzlaşmalar yapma yoluna başvurabilir.

Lenin'in şu satırları oldukça öğreticidir. «Diyelim ki, otomobilimiz silahlı haydutlar tarafından durdurulmuştur. Haydutlara paranızı, pasaportunuzu, tabancanızı, otomobilinizi veriyorsunuz ve böylelikle haydutların o hoş refakatından kurtulmuş oluyorsunuz. Bu bir uzlaşmadır, bunda şüphe yok. Sana paramı, silahlarımı, arabamı veriyorum, bana canımı ver desin diye. Deli olmadıkça hiç kimse böyle bir uzlaşmanın 'ilkelere' aykırı olduğunu iddia edemez... Varılacak sonuç açıktır: 'ilke olarak' her türlü uzlaşmayı reddetmek, genel olarak her türlü uzlaşmayı gayrımeşru saymak, ciddiye bile alınamayacak çok güç bir çocukluktur.» (V.I. Lenin, **«Sol» Komünizm Bir Çocukluk Hastalığı**, s. 28-29)

Uzlaşmalar, anlaşmalar yapılabilir, tavizler verilebilir, geçici geri çekilmeler gündeme getirilebilir ama bütün bunların sınıf uzlaşmacılığı çizgisine düşmeden gerçekleştirilmesi esastır. Neyin sınıf mücadelesinin var olan koşulların zorunlu kıldığı uzlaşma, neyin ise sınıf uzlaşmacılığı olduğu çokça birbirine karıştırılmaktadır. Ancak uluslararası işçi sınıfı hareketinin deneyleriyle sürekli zenginleşen bilimsel sosyalist politikaya göre bu ayrım son derece açıktır. Aslolan bu ayırımı, her somut duruma, her somut olaya uyarlayabilmektir. Ayrımın ne olduğu şu satırlardan kolaylıkla anlaşılabilmektedir. «Mesele bu taktiği (uzlaşma ve anlaşmalar) proletaryanın genel olarak bilincini, devrimci ruhunu, mücadele etme ve yenme yeteneğini düşürecek değil yükseltecek biçimde uygulamayı bilmektir.' (a.g.e., s. 77)

İşte sağ revizyonizmin ve goşizmin başlıca yanlışlıkları bu noktada ortaya çıkmaktadır. Goşistler «uzlaşma yok» çığırtkanlığı yaparak geniş emekçi yığınlardan soyutlanırken, sağ revizyonistler ise işçi sınıfının devrimci mücadelede vazgeçemeyeceği ilkelerini ve belli bir dönemde kesinlikle ödün vermeyecekleri görevlerini, günlük çıkarları ve grupçu hesapları uğruna burjuvaziye peşkeş çekmeye çalışmaktadırlar. Aslında sağ revizyonizmin ve goşizmin son tahlilde buluştukları yer aynıdır. Her ikisi de, zor dönemlerde, karşı devrimci saldırıların arttığı dönemlerde, sınıf uzlaşmacılığı çizgisinde bir araya

gelmektedirler. İşçi sınıfı hareketi tarihi, bu konuda sayısız örneklerle doludur.

1 Mayıs 79'da yaşananlar ise sınıf uzlaşmacılığının ne olduğu konusunda yeni açıklıklar getirmiştir.

Bilinmektedir ki, ülkemizin içinde bulunduğu koşullarda, ilerici, demokrat, sosyalist güçlerin önündeki temel görev, demokratik hak ve özgürlüklerden taviz vermemek, hak ve özgürlüklere yönelen saldırılara karşı durmaktır. Bu görev vazgeçilmezdir. Bu görev hiç bir biçimde hafife alınamaz, geri bırakılamaz, ya da pazarlık konusu edilemez. Sınıf mücadelesinin bugünkü koşullarda en sıcak olduğu alan, demokratik hak ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesi alanıdır. Burjuvazi saldırısını temel olarak bu alana yöneltmiştir. İşçi ve emekçi sınıfları bu alanda geri bastırmaya çalışmaktadır. İşçi sınıfının en vazgeçilmez kazanımı olan 1 Mayıs kutlamalarının sıkıyönetim bölgelerinde ve İstanbul'da yasaklanması ise saldırıların en üst düzeydeki ifadesi olmuştur.

Bu noktada başlıca görev, hak ve özgürlükleri kullanarak korumak ve 1 Mayıs yasaklamalarına karşı çıkarak, İstanbul'da kutlamayı gerçekleştirmekten, bu görev tüm sağ ve sol oportünist gruplarca gözardı edilmiş, tehditler ve baskılar karşısında hemen hepsi geri çekilmişlerdir.

Bütün bu gruplar, demokrasi mücadelesinin böylesine önemli bir anında geri çekilmenin, demokrasi güçleri için yenilgiye giden yolları açmak demek olduğunu görememişler, ya da görmek istememişlerdir. Böylesine bir geri çekilmenin, işçi ve emekçi sınıflar arasında, egemen güçlerin her istediklerini yapabilecekleri havasının yaygınlaşmasına neden olabileceğini ya görmemişler, ya da görmek istememişlerdir. Kitlelerin «genel olarak bilincinin, mücadele etme ve yeteneğinin» böylelikle düşürüleceğini, yılgınlık ve pasifizm havasının körükleneceğini ya görmemişler, ya da görmek istememişlerdir.

Kısacası, 1 Mayıs günü İstanbul'u terketmek, koşulların zorunlu kıldığı bir geri çekilme olarak nitelenemez. Tüm sağ oportünist ve goşist gruplar, ister 1 Mayıs'ın önemini kavrayamadıklarından olsun, isterse grup çıkarlarını demokrasi mücadelesinin çıkarlarından önceye koyduklarından olsun, açıkça sınıf uzlaşmacısı konumunda yer almışlardır. Egemen sınıflar tarafından, sadece birinin değil, tümünün «sağduyulu», «vatansever» olarak ilan edilmeleri ve «takdir» edilmeleri bunun hiç bir söze yer bırakmayacak ölçüde kesin bir kanıtıdır.

EYLEMDE KİTLESELLİK NEDİR?

Ancak öyle anlaşılmaktadır ki, sağ ve sol revizyonist gruplar, 1 Mayıs'ın İstanbul dışında kutlanmasının, kitlelerde devrimci bilinci

köreltmediğini, tam tersine daha da yükseltildiğini iddia edebilmektedirler. Onlara göre aslında, 1 Mayıs'ı İstanbul'da kutlayanlar, «sayıları az olduğu için», kitlelerde yılgınlık ve suskunluk havası yaratmışlardır. Bir başka deyişle, İstanbul'da 1 Mayıs günü sokağa çıkanlar, «işçi sınıfı hareketinin gücünü küçük göstermişler», «burjuvazinin hareket alanını genişletmişlerdir(!)» Kendileri ise İstanbul dışında olmakla birlikte, çok yığınsal (!) gösteri yaptıkları için, kitlelerin mücadele bilinçlerini yükseltmişlerdir(!)

Aslında bu iddialar ilk defa 1 Mayıs eylemlerinden sonra ortaya atılmış iddialar değildir. Benzeri şeyler, 1977 seçimleri sırasında da söylenmiştir. Bu seçimlerde, sosyal demokrasiyi kayıtsız şartsız destekleyip, işçi sınıfı hareketi karşısında yer alan tüm grupların, kitlelere «kolay kurtuluş» havası yayarak, işçi sınıfı partisinin beklenenden az oy almasını, «işçi sınıfı hareketini küçük düşürme» biçiminde nitelemeye, böylelikle kendi ihanetlerini örtmeye çalıştıkları bilinmektedir.

Konuyla ilgili bir başka örnek ise, 12 Mart öncesinde yaşanan olaylara ilişkin olarak verilebilir. Türkiye İşçi Partisi dışındaki hemen tüm grupların, «sol» cunta beklentisi içine girdikleri bir dönemde. Türkiye İşçi Partisi'nin «Faşizme Hayır», kampanyası açması, yoğun tepkilere ve saldırılara neden olmuştu. Tüm goşist ve cuntacı gruplar, Türkiye İşçi Partisi'ni böyle bir tutum aldığı için «kitlelerin mücadele azmini kırmakla» ve «hedef şaşırtmakla» suçluyorlardı. Kampanya, bir yandan burjuvazinin doğrudan saldırısının yarattığı yılgınlık, diğer yandan ise küçük burjuva radikalizminin yaydığı «kestirmeden kurtuluş» hayallerinin etkisiyle geniş boyutlara ulaşamadı. Kitlesel boyutlarda olmasa da, böylesine can alıcı bir görev belli ölçülerde yerine getirildi.

Türkiye İşçi Partisi'nin, 12 Mart öncesinde ve sonrasında almış olduğu bu ve benzeri tutumların ne denli doğru olduğu, hiç bir kuşkuya yer bırakmayacak ölçüde ortaya çıkmış durumda. Dün bu tutumlara saldıranların, eylemleri «kitlesel boyutlarda olmadığı» için küçük görmeye çalışanların, bugün ağızlarını bıçak açmıyor. En «keskin» eylemleri savunup, zor dönemeçlerde, işçi sınıfı partisine saldırarak burjuvazinin yanında yer alanlar, şimdi kendi teslimiyetçiliklerini gizlemek için ellerinden geleni yapıyorlar, olayları ters yüz etmeye çalışıyorlar.

Ancak foyaları sürekli meydana çıkıyor. Bu yüzden, 1 Mayıs'ta aldıkları tutumun ve ileri sürdükleri iddiaların ardında hangi teslimiyetçi görüşlerin yattığı, bu tutum ve iddialar yeni olmadığı için çok açıkça görülebiliyor. Eylem anlayışlarının sığlığı ve uzlaşmacı tutumları hemen kendini ele veriyor.

Devrimci eylem konusunda ne denli sapkın bir anlayışa sahip olduklarını görebilmek için, geçmiş deneylere de başvurmaya uzun boylu gerek bulunmamaktadır. 1 Mayıs değerlendirilmesi üzerine söylenen şu sözler, sanırız son derece açıklayıcı olacaktır.

«İçtenlikle cevap versin İzmir eylemini karalamaya çalışanlar: İzmir'deki kalabalığın onda birini toplayabileceğinize inansanız, değil İzmir'e dünyanın öbür ucuna kadar koşabileceğinizi inkar edebilir misiniz? Kuşkusuz sözümüz, mangalda kül bırakmamakla birlikte aslında baştan 1 Mayıs'ı kutlamaya niyetli olmayan kimi DİSK yöneticilerine değil, İzmir'de kutlanan 1 Mayıs'ı karalama kampanyasına girişmiş sosyalist parti yönetici ve yayın organlarınadır.» (Savaş Yolu, sayı 15, Sınıf Savaşımı Oyun Değildir.)

1 Mayıs günü İstanbul dışında «eylem» yapan ve bu yüzden de burjuvaziden takdirname alan gruplardan biri, işçi sınıfı partisine işte böyle yüzsüzce saldırıyor. Saldırı mantığı ise çok yalın: Önemli olan eylemin ne için ve hangi özü taşıyarak değil, kaç kişiyle yapılacağıdır. İşte «devrimci eylem (!)» anlayışı. İşte, bilimsel sosyalist öğretinin ayaklar altına alınışı. İşte uzlaşmacılık.

EYLEMDE, KİTLESELLİK CANALICI BİR SORUNDUR

Elbette, işçi sınıfı hareketi için, bir eylemin kitleselliği çok önemlidir. Hele eylem, sınıf mücadelesinin kızıştığı bir alanda gerçekleştiriliyorsa. Eylemlerde kitlesellik öylesine önemlidir ki, işçi sınıfı mücadeleleri tarihi, bu soruna gerekli titizliği gösteremeyen hareketlerin acı deneyleriyle doludur. Öylesine önemlidir ki, bilimsel sosyalist öğretinin önderleri, mücadele yaşamları boyunca bu sorunla sürekli uğraşmışlar, yanlış anlayışlarla ısrarlı bir biçimde mücadele etmişlerdir.

Geniş yığınların örgütlü eylemi söz konusu olmaksızın, düşmanın yenilmesinin mümkün olamayacağı işçi sınıfı hareketinin uluslararası deneyleriyle defalarca kanıtlanmıştır. Çünkü devrimler, **«—bütün insan yeteneklerinin, özel coşkuya gelişi ve gerilimi anlarında— sınıf mücadelesinin en çetinine katılmak üzere bilenmiş on milyonlarca insanın bilincinin, iradesinin, tutku ve muhayyelerinin eseridirler.»** (**«Sol» Kom.** s. 105)

Ancak yine deneyler göstermiştir ki, devrimler ve elde edilen kazanımlar, yığınların kendiliğinden gelme eylemlerinin değil, bilinçli ve hedefi belirli eylemlerinin eseridirler. Bir başka deyişle, milyonlarca insanı, sınıf mücadelesinin en çetinine hazırlayacak, bu savaşta yönlendirecek, güvenilir, sağlam bir öncüye ihtiyaç vardır. Örgüte, partiye ihtiyaç vardır. Öncünün, işçi sınıfı partisinin, yığınları yön-

lendirir hale gelmesi, doğru çözümlemelerde bulunup doğru hedefler gösterebilmesiyle, yığınları etkileyebilmesiyle ve onları kendi eylemleri içinde eğitebilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Sözle işçi sınıfının öncüsü olunmaz. Öncülük eylem içinde kazanılır. Olaylara doğru ve açık bir bakış açısıyla yaklaşamayan, doğru saptamalarda bulunamayan, sürekli yalpalayan ve eylemleriyle geniş yığınların güvenini sağlayamayan bir hareketin yığınlara öncelik etmesi beklenemez.

Bu noktada söylenebilir ki, sınıf mücadelesinin keskinleştiği dönemlerde alınan somut tutum ve tavırlar, günlük eylemlerde alınan tutum ve tavırlardan bağımsız değildir. Geniş kitlelerin gözünde, önemli dönemeçlerdeki tutumlar ve yapılan eylemlerle, günlük mücadele içindeki tutumlar açıklık kazanır. Ve işçi sınıfı öncülerini her zaman bu tür eylemler içinde sınar. Bu nedenle de kitleler için en büyük öğretici pratiktir. Doğru politik tutum pratik içinde kitlelere mal olur, güçlenir, gelişir.

O halde, salt son ve kesin mücadede değil, son ve kesin mücadeleye hazırlanma evresinde de, eylemlere geniş kesimleri katmak ve doğru politik rehberliği gerçekleştirmektir esas olan. Bu eylemlerde kitlesellik ile, o anda sınıf mücadelesinin gerektirdiği doğru politik karar çelişebilir mi? Bir başka deyişle, sınıf mücadelesinin önemli bir halkasında verilecek karar ve planlanan eylem, öncüyü yalnız bırakacaksa (son mücadele için değil), salt «kitlesel» boyutlarda olmayacağı için eylemden vaz mı geçmek gerekir? Ya da salt, kitlesel olması düşüncesiyle eylem, burjuvazinin «icazet» sınırları içine mi çekilmelidir? Çok özgün durumlarda, şartların somut tahlili sonucu böylesine tehlikeler ve riskler taşıyan bir eyleme girmekten kaçınılabilir. Ancak esas olan, işçi sınıfının bağımsız politikasının gereğinin yapılmasıdır, hayata geçirilmesidir. Ön planda gelen budur. Eylemin kitleselliği birincisine bağımlıdır. Zaten işçi sınıfının bağımsız politikasından vazgeçip, sınıf uzlaşmacılığı çizgisinde düzenlenen eylemlerin kitleselliğinden söz edilemez. Böylesine bir eylem, ister binleri, ister yüzbinleri kapsasın, «kitleşel bir eylem» olmayacaktır. Çünkü bu tür bir eylem sınıf hareketini daha ileri düzeylere çıkarabilecek bir işleve değil, tam tersi bir işleve sahiptir.

Parti, öncü rolünü yerine getirirken kitle içinde erimez. Akıntıya karşı kürek çektiği bile olur. Parti kendini, kitlelerin ruh haletindeki tüm değişmelere göre ayarlamaz. Kitlelere devrimci duygular kazandırmaya çalışır. Lenin'in altını çizdiği gibi partinin çizgisinin sağlamlığı, sarsılmaz kararlılığı da, özellikle devrimin en kritik zamanlarında, bu ruh haletinin bir etkenidirler.» (Devrimci Sürecin Diyalektiği, Y. Krasin, s. 101)

Partinin, kendisini, «kitlelerdeki ruh haletindeki tüm değişmelere

göre ayarlamaması» ne demektir? Bununla, partinin düzenleyeceği eylemlerde kitlelerin ruhsal durumlarını, mücadeleye katılma isteklerini bütünüyle gözardı etmesi gerektiği mi anlaşılacaktır? Elbette, bunu söylemek mümkün değildir. Toplumda, yığınların ruhsal durumunu etkileyen birden fazla etken vardır. Bu etkenler, genel olarak ekonomik, politik ve toplumsal alanlarda ele alınabilir. Örneğin bir ülke ekonomisindeki değişmeler kitlelerin, devrimci coşkularını yükseltebilir. Toplumsal çelişkilerin keskinleşmesi, kitlelerin devrimci hareketlere katılma isteklerini arttırabilir. Kitlelerin devrimci coşkularının yükseldiği, devrimci dönüşümler için her türlü fedakarlığı göze aldığı dönemlerin, toplumsal ve ekonomik çelişkilerin keskinleşmesi ile ortaya çıktığı bilinmektedir.

Ancak kitlelerin ruhsal konumları, devrimci mücadeleye katılma istekleri yalnızca nesnel gelişmelerle, açıklanamaz. Bunun kadar önemli bir diğer etken, karşıt sınıfların bilinçli politik faaliyetleridir. Örneğin burjuvazi, geniş emekçi yığınları, siyasi çalışmalardan uzaklaştırarak hareketsiz bırakmak için, politik-ideolojik faaliyetleri içinde çok önemli bir yer ayırmaktadır. Bu doğrultuda bazen baskı ve terör araçlarını ön plana çıkarıp kitleleri yılgınlığa sürüklemeye, bazen ise yalan ve demagoji araçlarını kullanmaya öncelik tanıyabilmektedir.

İşçi sınıfının öncüsü ise, kendi pratik eylemleriyle kitleleri, devrimci mücadele saflarına kazanmaya, onları kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirmeye çalışır. Elbette mücadele hedefleri ve biçimleri, kitlelerin ruhsal durumu ve mücadeleye katılma isteklerini etkileyen nesnel durum ve etkenler gözardı edilerek saptanmayacaktır. Nesnel durumun iradi müdahalelerle değiştirilemeyeceği, ancak etkilenebileceği bilinerek eylemler planlanacaktır. Ancak bu, işçi sınıfının öncüsünün, kitlelerin kendiliğinden, nesnel durumun ve somut etkenlerin dürtüsüyle belirlenen hareketlerinin peşinden sürükleneceği anlamına gelmez. İşçi sınıfı partisi aktif bir politika yürütmek zorundadır. Aktif bir politika ise, ünlü Marksist teorisyen Gramschi'nin belirttiği gibi, «sadece nesnel durumun ele alınmasını değil, 'şu şu yapılmalı' emrini de içerir.» (**Devrimci Sürecin Diyalektiği**, Y. Krasin, s. 109)

Aktif bir politika gereklidir çünkü, burjuvazinin saldırılarını etkisizleştirmek, yaratmaya çalıştığı yılgınlık ve baskı havasını dağıtmak, demagoji ve yalanlarını açığa çıkarmak başka türlü mümkün değildir.

Aktif bir politika gereklidir çünkü, kitlelerin bir üst eylem biçimlerine hazırlanması, daha geniş kesimlerin mücadeleye çekilmesi baş-

ka türlü gerçekleşemez. Kendiliğinden veya burjuvazinin kontrolünde gelişen bütün hareketler sonuçta her zaman sönmeye mahkûmdur.

İşçi sınıfının bağımsız politik hattında sürdürülen böylesine aktif bir politika «zafer için mücadeleye yeni yönelimler verir» (**Devrimci Sürecin Diyalektiği**, Y. Krasin, s. 77) Sınıf mücadelesinin belirli bir aşamasında öylesine dönemeçler olabilir ki, bu dönemeçler sınıf mücadelesinin o dönemde düğümlendiği, ondan sonraki gelişimi belirleyici bir rol üstlenebilir. İşçi sınıfı hareketi tarihi göstermiştir ki, böylesine dönemeçlerde işçi sınıfı partilerinin çok büyük riskler ve tehlikeler pahasına uyguladıkları aktif politika, düğümün işçi sınıfı hareketi lehine çözümlenmesini sağlamıştır. Çok açıktır ki «tarihin kördüğümleri devrimci sınıfın pratik eylemleriyle kesilirler. Bunun bir başka yolu da yoktur.» (**Devrimci Sürecin Diyalektiği**, s. 79) Sorun böyle bir dönemeçte, «devrimci sınıfın pratik eylemine», kaç kişinin katıldığı değildir. Böyle bir eylemin değerlendirilmesi «kitlesellik» üzerine yapılamaz. Böyle bir eylemi değerlendirme mantığı, «kitlesellik» boyutlarının ne ölçülere ulaştığı olmaz. Çünkü dönemecin aşılması, devrimci mücadelede yeni yönelimler, yeni olanaklar yaratacaksa, bu aynı zamanda daha geniş yığınların devrimci duyguları ve moralleri ile birlikte, döğüşkenliklerinin yükselmesini beraberinde getirecekse, mücadele yeni dönemde daha kitlesel boyutlara ulaşacaktır. Bu yüzden sınıf mücadelesinin odaklandığı bir dönemeçte uygulanan eylem, katılanların sayısı ne olursa olsun, kendi bağrında böylesine bir kitlesellik taşıyacaktır.

Elbette bu söylenenlerle, goşizmin eylem anlayışını birbirine karıştırmamak gerekir. Fark çok açık olmakla birlikte, çarpıtmalara meydan vermemek için, üzerinde kısaca durmakta yarar bulunmaktadır. Bilindiği gibi goşizmin eylem anlayışı dar grupların gerçekleştirecekleri silahlı eylemlere dayanmaktadır. Goşizme göre bu tür eylemlerle bir yandan devrimci durum olgunlaşacak öte yandan ise halk ile egemen sınıflar arasındaki suni denge bozulacak, geniş yığınların katılmasıyla halk savaşı başlayacak ve devrimci dönüşümler gerçekleşecektir. Bu görüşlerin bilimsel hiç bir yanı olmadığı açıktır. Çünkü tüm devrimler göstermiştir ki devrimci durum yaratılamaz. Devrimci durumun olgunlaşması insan iradesinden bağımsızdır. Devrimin öznel etkenleri ise küçük silahlı grupların eylemleriyle değil, işçi sınıfı partisinin öncülüğünde uzun ve kararlı mücadeleler sonucu olgunlaşır. Bu yüzden goşizmin önerdiği, dar grupların silahlı eylemlerini, daha geniş kitlelerin katılacağı eylemler için olanak yaratacak ve bu yüzden de kendi bağrında kitlesellik taşıyan eylemler olarak görmek son derece yanlıştır. Bilimsel sosyalist ve goşist eylem anlayışları arasında böylesine büyük fark vardır.

1 MAYIS EYLEMİ KİTLESEL BİR EYLEMDİR

Bilimsel sosyalist eylem anlayışı böyle değerlendirildiğinde, 1 Mayıs'ta İstanbul'da düzenlenen eyleme, yönetilen «kitlesel değil, işçi sınıfının gücünü küçük düşürdünüz» kabilinden eleştirilerin nasıl bir teslimiyetçi ve uzlaşmacı görüşün ürünü olduğu ortaya çıkar.

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, 1 Mayıs 79, ülkemizde sınıf mücadelesinin günümüz koşullarında düğümlendiği bir gün durumundaydı. Burjuvazi bu bilinçle hareket etti. Tüm güçlerini seferber etti. İşçi sınıfına karşı tam bir güç gösterisine girişti. O kadar ki 1 Mayıs Alanı'na sancak çekildi. Tıpkı düşmandan alınan bir kale burcuna çekilen sancak gibi. Ne var ki, 1 Mayıs 1979 eylemi ile bu plan bozuldu. İşçi sınıfı sosyalistleri, burjuvazinin böyle bir güç gösterisi karşısında gerilemeyeceklerini, anti-demokratik uygulamalara her hal ve şartta karşı duracaklarını kanıtladılar. Geniş yığınların gözünde yaratılmaya çalışılan korku ve yılgınlık havası belli ölçülerde yıkıldı. Bunun en açık kanıtı, 1 Mayıs tutuklularının serbest bırakılması için yürütülen kampanyanın yaygın boyutlara ulaşması oldu. Şimdi, burjuvazi de biliyor ki, 1 Mayıs benzeri yasaklamalara ve baskılara kolaylıkla gidemeyecek. Böyle bir girişim karşısında kitlelerin daha yığınsal direnişleriyle karşılacaktır.

İşte bu yüzden 1 Mayıs eylemi kitlesel bir eylemdir. Sınıf mücadelesinin 1 Mayıs düğümünü, işçi sınıfı hareketi yararına çözdüğü, daha yığınsal mücadelelere olanak hazırladığı, devrimci morali, coşkuyu ve bilinci arttırdığı için kitlesel bir eylemdir.

1 Mayıs'ta İstanbul'da daha geniş bir kalabalık sokağa çıkamaz mıydı? Böyle bir olanak sonuna kadar zorlandı mı? Daha kitlesel bir katılım için gerekli hazırlık ve örgütlenme yapıldı mı? Bu sorular her zaman ve her düzeyde gerekirse cevaplandırılır. Bu tür soruları soranlara gerekli ve somut cevaplar verilebilir. Ne var ki bu soruları soranlar önce kendilerine dönüp, peki biz niye böyle bir kararlılık içinde olamadık diye sormalıdırlar.

İşçi sınıfı partisi, 1 Mayıs 79 eyleminden gerekli sonuçları çıkaracak, işçi sınıfı hareketinin bugünkü durum ve sorunları ile ilgili değerlendirmeleri yapacaktır ve yapmaktadır. İşçi sınıfı hareketinde var olan zaafların saptanması ve aşılması için 1 Mayıs çok önemli olanaklar sağlamıştır. Bu olanaklar aynı zamanda tüm sol gruplar için de ortaya çıkmıştır. Yapılması gereken, bu olanakları dürüstçe değerlendirmek ve demokrasi güçlerini bir adım daha ileri götürmektir.

Türkiye İşçi Partisi militanlarının yaptığı budur.

TÜRKİYE, EKONOMİK GELİŞME VE PLANLAMA*

İLHAN TEKELİ - GENCAY ŞAYLAN

Türkiye'nin yüzyılı aşkın bir zamandan beri temel sorununun ekonomik kalkınma olduğunu kimse yadsımamaktadır. Tanzimatın paşalarından günümüze kadar karar vericiler sürekli olarak bu sorun üzerinde durmuşlar ve çözüm yolları aramışlardır. Ekonomik kalkınma, Türkiye için salt bir yoksulluktan kurtulma aracı olarak düşünülmemiş; aynı zamanda siyasal bağımsızlığın, başka bir deyişle var olmanın korelatı olarak da ele alınmıştır. Bu tarihsel süreç içinde «planlama» düşünce ve uygulamasının, özellikle Cumhuriyet döneminde, önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Örneğin 1930'ların ünlü devletçilik politikası bir plan yapma ve uygulamasını da beraberinde getirmiştir. Planlama düşüncesi, özellikle 1955'lerden sonra kavramı bir fetiş halinde ele alma şekline girmiş; ekonomik kalkınmanın planlı olarak yürütülmesi halinde kesin başarılı olacağı düşüncesi büyük bir kabul görmüştür. Böylece planlama, 1960 yılından sonra sihirli bir kurtarıcı değnek gibi algılanarak anayasal bir kurum haline getirilmiş; yine bu anayasal düzenleme içinde birer devlet memuru olan plancılar ekonomik sorunlar üzerinde siyasi kurumlarla iktidarı paylaşır hale gelmişlerdir.

Bu düzenleme içinde Türkiye'de üç tane beş yıllık plan hazırlan-

* Bu yazı 1979 yılı Ocak ayı içinde günlük bir gazetede yayınlanmak üzere hazırlanmış ve **Cumhuriyet** gazetesine yollanmıştır. Makalede tartışılan konulara sürekli ilgi gösteren bir gazete olmasına karşın, **Cumhuriyet** yazıyı yayınlamaktan kaçınmış; yazarların bu konudaki sorularını cevapsız bırakmıştır. **Yurt ve Dünya** yazıyı aynen yayınlayarak **Cumhuriyet** gazetesinin tutumu ile ilgili yorumu okuyucularına bırakmaktadır.

mış ve uygulanmış, ancak beklenen mucize gerçekleşmemiştir. Bunun sonucu, hâlâ bazı kesimlerde plan fetişizminin etkisini sürdürmesi ile beraber toplumda çoklukla planlamanın anayasal bir zorunluluk nedeni ile göstermelik bir iş olduğu düşüncesi giderek yaygınlaşmıştır. İşte bu ortam içinde ülke **Dördüncü BYKP**'nın uygulamasına girerken küçük bir siyasal parti, Türkiye İşçi Partisi, **Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82** adlı bir çalışma yayınlamıştır. Görünür bir gelecekte iktidara gelmesi olasılı sayılmayan ve bu durum kendisince de kabul edilen TİP'in yayınladığı plan (DİP) kalkınmanın ve kalkınma için bir araç olan planların esas olarak bir sınıfsal temele sahip olduğunu somut olarak göstermesi açısından tartışmaya yeni boyutlar getirmiştir. Başka bir deyişle **DİP**'le beraber Türkiye'deki kalkınma ve planlama tartışmaları yeni bir aşamaya girmiştir. Ülkenin geleceğinin betimlenmesini içeren planlama sürecinin her yönü ile ilgili tartışmaların toplumun bütün kesimlerini çok yakından ilgilendirdiği açıktır ve bu nedenle konunun yoğun bir biçimde tartışılması gerekmektedir.

I. DEMORATİKLEŞME İÇİN PLAN'IN TÜRKİYE DENEYİ İÇİNDEKİ YERİ

Türkiye'nin planlama deneyi çok kaba çizgileri ile iki aşamaya ayrılabilir. Birinci aşama 1930'lu, 1940'lı yılların deneyidir. İkinci aşama ise 27 Mayıs hareketinden ve 1961 Anayasasından sonra kurumsallaşmış olup bugüne kadar süregelen deneydir. TİP'in hazırladığı **Demokratikleşme İçin Plan** bu ikinci aşama içinde yeralan önemli kilometre taşlarından biridir. **DİP**'in işlevini kavrayabilmek için onu tarihsel süreç içine oturtmak gerekmektedir.

1930'lu yılların planlama deneyi, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye'yi ittiği politika arayışları içinde doğuyor. Bunalım CHP'yi yeni bir parti anlayışına ve ideolojik çerçeve aramaya zorluyor. CHP 1931 yılı Kongresinde altı okla simgelenen ideolojik ögelerini kabul ediyor. Burada bunlardan sadece ikisi üzerinde durmakta yarar var: halkçılık ve devletçilik. Aslında halkçılık CHP'nin çok önceden, parti haline gelmeden benimsediği bir ilke. Ama bu kongre ile önemli bir nitelik değiştiriyor, «halka rağmen halk için» sloganıyla belirlenen tek parti dönemi halkçılığına dönüşüyor. Devletçilik ise ilk kez gündeme geliyor. İşte 1930'lu yılların planlarını bu ideolojik dönüşümler biçimlendiriyor. İlk planlar tamamen devletçilik ilkesinin uygulamasına dönük. Bu planlar değil ekonominin tümünü, devlet yatırımlarının tümünü bile denetlemeyi amaçlamıyordu. Planlar, devletin yapacağı sanayi yatırımlarına ilişkin proje demetleri niteliğindeydi. 1931'den 1946'ya kadar uzanan bu dönemde hazırlanan planların içeriği

CHP içinde çekişen değişik devletçilik görüşlerinin iktidarda olmasına paralel olarak çalkantılar geçirmiştir: Mustafa Şeref bey dönemi, Celal Bayar dönemi, Kadrocular dönemi vb. gibi.

Türkiye'nin planlama deneyinin ikinci aşamasının genellikle 27 Mayıs hareketinden sonra başladığı söylenirse de, ikinci aşama gerçekte Demokrat Parti iktidarının son yıllarında başlamıştır. Bu kez de planlamaya yönelmenin arkasında ekonomik bunalım vardır. Demokrat Parti'nin iktidara geldiğinden beri izlediği liberal ekonomik politika ülke ekonomisini 1957'den sonra tam bir bunalıma götürmüştür. Bu dönemde CHP ve Hürriyet Partisi DP'yi plansızlıkla suçlamaya başlamış ve konu önemli bir iç politika sorunu haline gelmiştir. Buna dış çevrelerin de etkisi eklenince Menderes plan yapmaya zorlanmış; bu amaçla «Koordinasyon Bakanlığı» kurulmuş, ünlü Tinbergen danışman olarak tutulmuştur. Bütün bunlara karşın Menderes, planlamayı yapılmasıyla övünülecek bir iş olarak görmemekte, adeta planlama yapmaktan sıkılmaktadır.

27 Mayıs hareketinin getirdiği, bu başlamış olan plan çalışmalarını kurumsallaştırmak olmuştur. 1960'lar Türkiye'nin sınıfsal içeriği belirginleşmemiş kurumları birer kurtarıcı gibi gördüğü dönemdir. Bilindiği gibi çift meclisli parlamento, yeni seçim yasası vb. kurumlar toplumsal içerikleri hiç hesaba katılmaksızın kurtarıcı çözümler olarak algılanmaktadır. Planlama da sınıfsal içeriği hiç düşünülmeden bir kurtarıcı gibi görülmüş ve toplum böyle sunulmuştur. Sözü edilen kurtarıcı kurumsallaşmaların çoğu, bilindiği gibi anayasal bir konuma kavuşturulmuştur.

1960 yıllarında planın topluma sunuluşu Cumhuriyetin başlangıcından beri korunan pozitivist bilim anlayışının bir uzantısıdır. Bu anlayışa göre, toplumsal olaylara bilim uygulanınca doğru yol kendiliğinden bulunacaktır. Bulunacak çözümlerin sınıfsal yön ve etkileri hiç önemli sayılmamaktadır. Sınıfsal etkilerine bakmadan «bilimsel» olarak nitelenen çözüm uygulanmalıdır ve yine bu dönemlerdeki egemen düşünceye göre toplumumuzda bilimsel olan çözümün uygulanmasını engelleyen politikacılardır. Buna göre de bilim dışı politikacıların karar almadaki etkileri azaltılırsa doğru yolu bulmak hiç de güç olmayacaktır. İşte böyle bir öncülden hareket edilerek planlamaya iki nitelik kazandırılmıştır. Bu niteliklerden biri, planlamaya olanaklar içinde politik süreci etkileyebilecek ya da politik süreçler dışında kalabilecek statüler vermektedir. İkincisi ise planlamayı bilimle özdeşleştirerek dokunulmazlık sağlamak ve onu adeta efsaneleştirmektir. Böylece 1960'lı yılların başında toplumda bir planlama efsanesi yaratılmıştır.

Efsaneleştirilen ve bir çeşit toplum, politika üstü nitelik kazandı-

rılmaya çalışılan planlama yaklaşımında, kaçınılmaz olarak sınıfsal boyut gizli kalacak, ortaya çıkmayacaktır. Bu hava içinde hazırlanan Birinci Beş Yıllık Plan'ın içeriği büyük ölçüde 1961 Anayasasının seçmelerinden etkilenmiştir. Çok kaba hatları ile ifade etmek gerekirse Birinci Beş Yıllık Plan kapitalist sistemi işletmeye dönük bir plandır ve karma ekonomi öngörmektedir. Bununla beraber kalkınmanın öncülüğünü devlet kesimine vermiştir; devlet kesiminin kaynaklarının özel kesime peşkeş çekilmesi engellenmek istenmektdir. **I. BYKP** yüzde 7'lik bir kalkınmayı öngörmektedir, ama bu kalkınma toplumdaki eşitsizlikleri artırıcı bir kalkınma olmayacaktır. 1961 Anayasasının getirdiği sosyal adalet kavramına önem verilmektedir. Kalkınma hem bu yönden hem de bölgelerarası dağılım bakımından dengeli olacaktır. Plan, bütün bunların başarılabilmesi için toprak reformu, vergi reformu, idari reform önermektedir.

Planlama çevresinde bir efsane yaratılsa bile varolan siyasal koşullar altında böyle bir planın uygulanamayacağı kısa sürede ortaya çıkmıştır. Plan, Türkiye'nin siyasal güçler dengesi ya da sınıfsal gerçekleri ile bağdaşmamaktadır. Çekişmenin sonunda ilk plancılar diye tanınan planlama örgütünün daire başkanları istifa etmiş, ancak bu istifalar toplumda planlama efsanesinin yıkılmasını değil belki de güçlenmesini sağlamıştır. Politikacıya karşı bir plancı davranışı normu belirlenmiş, iyi plancıların politikacıya karşı direncini bir davranış normu haline getiren bir simge ortaya çıkmıştır. Kuşkusuz plancıların bu davranışının hiç olmazsa belirli çevrelerde simgeleşmesi bir raslantı değildir, toplumda etkinliğini sürdüren siyasal akımlarla yakından ilgilidir. Bu dönemde «yöncü» hareketin küçük burjuva çevrelerinde hâlâ etkinliği vardır. Hatta ilk plancılar bu hareketle belirli ilişkiler içindedir. Öncü aydınların toplumda iktidara el koyabileceğine ve toplum yapısında değişiklikler yapılabileceğine inanılmaktadır. Böyle bir «kadrocu» inanış her zaman küçük burjuva çevrelerinde etkili olabilmiştir. Yön hareketinin siyasal olarak etkinliğini koruduğu bir dönemde yozlaşmış politikacıyla çatışmaya giren plancının unutulmayıp simgeleşmesini doğal karşılamak gerekir.

İkinci Beş Yıllık Plan çok farklı bir siyasal ortam içinde hazırlanacaktır. Artık iktidarı AP denetlemektedir. AP iktidar yolunda iken «plan değil, pilav» sloganı ile planı yadsımıştır; ama bir anayasa kurumu olan planlamayı ortadan kaldıramayacaktır. Bu durumda AP karşısında iki yol vardır. Birincisi planı tamamen uygulanamaz bir doküman haline getirmek. İkincisi ise kendi siyasal amaçları doğrultusunda kullanmak. AP ikinci yolu seçmiştir. **II. BYKP** buna göre hazırlanmıştır. Bu plan da yüzde 7'lik kalkınma hızı ve karma ekonomi önermekte, hatta Birinci Planın bir çok seçmesini yinelemektedir. Bununla

beraber İkinci Planın temelde niteliği farklıdır. Bu farklılık, karma ekonomi içinde devletin olanaklarının ozel kesimi geliştirmekte kullanılmasının amaçlanması olarak tanımlanabilir. Bu amaç, planın uygulama aracı olarak çıkarılan 933 sayılı yetki yasasında çok açık hale gelmiştir. Daha sonra Anayasa Mahkemesi'nce Anayasa'ya aykırı oldugu için iptal edilen bu yasa AP'nin planlamayı kendi sınıfsal amaçları yönünde kullanılabilecek bir araç olduğunu kavradığını göstermektedir. Böylece AP planlamayı bir anlayış olarak «sınıflar üstü» yerinden indirmiş, hakim sınıfların aracı haline getirmeyi başarmıştır. Eğer AP bu kavrayışa ulaşamasaydı birinci yolu seçecek ve planı işlemez hale getirecekti.

Gerçekte planlamanın işlemez hale getirilmesi yolunda atılan adımlar Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminde olmuştur. Üçüncü Plan 12 Mart koşulları içinde hazırlandı. İkinci Plan uygulamasının tamamlanmasına karşın Birinci Plan döneminin plancılık anlayışı toplumun belirli kesimlerinde hâlâ etkinliğini koruyordu. Nitekim Birinci Plan döneminin istifa eden daire başkanları ünlü «beyin kabinesinde» yer aldılar. Eski plancılardan yeni yönetime saygınlık kazanmakta yararlanılıyordu.

Üçüncü Plan dönemi, planın bir çeşit «politika üstü» ve «sınıflar üstü» olma niteliğinin yeniden canlandırılmaya çalışıldığı dönem olmuştur. Bu planda AET'ye katılma dolayısıyla en kısa zamanda Türkiye'nin sanayileşmesi amaçlanmıştır; AET'nin en geri kalmış ülkesi İtalya'ya yetişilecektir. Bu amaç ön plana çıkarılınca tüm sosyal amaçlar kalkınma hızından bir fedakârlık olarak görülmeye başlanmıştır. Eğer böyle bir planın uygulanması gerekirse bunun ancak otoriter ve baskıcı bir rejim içinde olası olduğu hep gözardı edilmiştir. Nitekim Üçüncü Beş Yıllık Plana TBMM'de AP ve CHP beraberce karşı çıkmışlar, kendilerinin iktidara gelmesi halinde uygulamayacaklarını bildirmişlerdir. Bununla beraber planın kabülü 12 Mart rejiminden çıkmanın önkoşulu haline geldiğinden ya da seçimlerin yapılması buna bağlı olduğundan plan zorunluluk sonucu kabul edilmiştir. Böyle bir plan kabul sürecine razı olunması bile bu dönemde hâlâ planlama efsanesinin ölmediğinin bir kanıtı olarak görülebilir.

1973 seçimlerinden sonra sürekli olarak koalisyonla yönetilen hükümetlerin iktidarda bulunması, bu iktidar yapısı içinde yeni bir plan yapılmasını sorun haline getirdiğinden, hükümetler kendi iktidarlarına uygun bir plan yapmak yerine, planlamayı pasifleştirmeyi ve işlemez hale getirmeyi yeğlemişlerdir. Üçüncü Plan'ın bittiği yıl DPT, Dördüncü Planı hazırlayamamıştır. MC hükümetlerinin yapısı içinde hazırlanan manevi kalkınmalı stratejiye salt bir anayasal zorunluğu

yerine getirmek için sektör raporları üst üste eklenerek Dördüncü Plan diye TBMM'ye sunulmuştur.

Ecevit, 11 bağımsızla bugünkü kabinesini kurduğu zaman Türkiye'de planlama böyle bir dağılım ve ortadan kalkma durumu ile karşı karşıya idi. Bu durumda yeniden bir Dördüncü Beş Yıllık Plan hazırlamak gerekti. DPT yeni planı hazırlamakla görevlendirildiğinde artık 1960'ların planlama ideolojisinin yeniden canlandırılmasına olanak yoktu. DPT'nin hazırladığı yeni **IV. BYKP**'nin tartışmasına ve bu plan içinde Birinci Plan dönemindeki plancılık ideolojisinin kalıntılarının ne olduğunun araştırılmasına burada girilmeyecektir. Bugünlerde hükümet içinde ekonominin bunalımdan çıkması için kurtarma planları hazırlandığı ve bu girişime DPT'nin katılmadığı düşünülürse, bunalım dönemlerinde sık sık görülebileceği gibi bu planın kabullerinin de çok kısa süre içinde siyasal olarak aşıldığı söylenebilir.

Şimdi üzerinde durulması gereken nokta, planlama konusunda toplumda DPT'nin dışında ortaya çıkan gelişmelerdir. DPT Dördüncü Planı hazırlarken toplumda başka gruplar da başka planlar hazırlıyordu. TÜSİAD tarafından hazırlanan plan tekelci kapitalist çevrelerin bakış açısını formüle ediyor; TİP ise emekçilerin bakış açısından **Demokratikleşme İçin Plan**'ı yazıyordu. İşte bu gelişmelerle birlikte bilime dayandırılarak efsaneleştirilen, «sınıflar üstü» bir nitelik kazandırılmaya çalışılan plan anlayışı yıkılıyordu. Planlama denilen işlevin sınıfsal niteliği belirginlik kazanarak gündeme geliyordu. Türkiye'nin planlama deneyinin değerlendirilmesinde **Demokratikleşme İçin Plan** bu yüzden kilometre taşı niteliği kazanmaktadır. Planlama işlevi, böylece, bir siyaset yapma biçimi ve yolu haline gelmektedir. Başka bir deyişle şimdiye kadar geniş çevrelerce «sınıflar üstü» sayılan planlama işlevi de sınıf savaşımında araçlaşmaktadır. İşte bu nedenle iktidarda olmayan ya da yakın bir gelecekte iktidar olması beklenmeyen bir siyasal parti plan hazırlamıştır.

TİP bir sosyalist geçiş planı hazırlamamıştır. Eğer böyle bir plan hazırlamış olsaydı salt temrin yapmış olurdu. **DİP** bugünden anlamlı bir mücadele aracı olarak düşünülmüş ve böyle hazırlanmıştır. Tekelci ve tutucu kesimlerin plan önerileri karşısında demokratikleşmeyi isteyen emekçilerin ve geniş halk kesimlerinin taleplerini, aynı somutluk düzeyinde ortaya koymaktadır.

Demokratikleşme yalnız biçimde ve politik alanda gerçekleştirilecek bir amaç olarak düşünülmediği için bir plana ve planlı mücadeleye gerek vardır. Bu mücadele içinde demokratikleşmenin maddi temellerinin belirlenerek ortaya atılması gerekmektedir. Bu nedenle demokratikleşme mücadelesinin siyasal alanda olduğu kadar ekonomik alanda da yürütülmesi istenmiştir ve bu tutarlı bir eğilimdir. **DİP**,

kısaca, ekonomik alanda demokratikleşme için ilk adımda gerçekleştirilecek dönüşümlerin neler olduğunu göstermektedir.

Planın kendisine seçtiği bu hedefin geniş kapsamı üstünde durmakta yarar vardır. Bu hedef, hazırlanan planın bir emekçi sınıf partisi tarafından hazırlanmasıyla tutarlıdır. Parti olgusu, onu emekçilerin bir başka düzeydeki toplumsal örgütü olan sendikalar tarafından hazırlanabilecek bir karşı plandan ayırmaktadır. **DİP** sadece toplumdaki emekçi kesimlerin ekonomik olanakları üzerinde durmamakta, çok geniş kapsamlı bir demokratikleşmenin önkoşullarını ortaya koymaktadır.

Burada **Demokratikleşme İçin Plan**'ın yayınlanış tarihi ile amaçladığı işlev arasındaki uyumsuzluk üzerinde durmak anlamlı olacaktır. Geniş halk kesimlerinin ve emekçi yığınlarının ekonomik ve politik bir seçeneği olarak ortaya çıkan bu planın, **IV. BYKP**'nin TBMM'deki müzakereleri sırasında yayınlanması etkinliğini çok artıracaktı. Ancak bu sağlanamamıştır. Gerçekte **DİP**'in teknik çalışmalarının Devlet Planından çok önce tamamlandığı bilinmektedir ve bu olanaktan yararlanmamak etkinlik açısından sorun oluşturmuştur. Kuşkusuz bu plan sadece Beş Yıllık Planın müzakereleri sırasında etkili olmayı amaçlamamıştır, bunun çok ötesine uzanan işlevleri vardır. Ama DİP'in TBMM'deki plan müzakereleri sırasında yayınlanmasının toplumda tartışılma şansını artıracağı da bir gerçektir.

II. PLANLAMANIN KAVRAMSAL BOYUTLARI

Ekonominin ülke çapında planlanarak üretim, bölüşüm ve büyümenin bu planlara uyumlu bir biçimde yürütülmesi çoğu zaman sosyalizmin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bilindiği gibi kapitalist bir toplumda ekonominin esas olarak piyasa mekanizmasına, sosyalist toplumda da plana bağlı olarak işlediği ileri sürülmektedir. Bu ölçütün genelde önemli ölçüde geçerli olduğunu kabul etmenin yanında bazı noktalara da dikkat etmenin gerekli olduğu açıktır. Başka bir deyişle planlamanın kapitalist bir yapı içinde de var olabileceğini gözden kaçırmamak gerekir. Bir bakıma sosyalistlerin plan yapılıp uygulaması yönünden I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da uygulanan üretim planlamasından önemli dersler çıkardıkları ileri sürülmektedir. Bilindiği gibi bu deneyden sonra dünya tarihinde ilk kez Sovyetler Birliği'nde tüm ekonominin merkezi bir biçimde planlanarak sosyalizmin inşasına geçildiği görülmüştür. Bu deneyin parlak sonuçları ve başarısı kapitalist dünyayı da etkilemiş; planlama, büyük kapitalist firmaların ve giderek kapitalist ülkelerin gelecekte kaynaklarını nasıl kullanacaklarını betimleyen bir süreç olarak boy göstermeye başlamıştır. Bugün gerek çok uluslu şirketlerin gerek bir çok ka-

pitalist ülkenin yıllık, üç yıllık, beş yıllık ya da daha uzun süreli planları yapıp uyguladığı söylenebilmektedir.

Burada kısaca değinildiği gibi, toplumda belli bir zaman süresi içinde kaynakların nasıl, nerede ve kimler tarafından kullanılacağını belirleyen bir süreç olarak planlama sosyalizmin inşasında kullanılabileceği gibi kapitalist ekonominin, özellikle tekelleşme aşamasında daha ussal işlemesi için de kullanılabilmektedir. Başka bir deyişle plan, esas olarak bir araç olup, farklı toplumlarda ya da bir toplumda farklı sınıflarca, farklı amaçlar için kullanılabilmektedir. Konuya bu açıdan yaklaşarak **IV. BYKP** ile Türkiye İşçi Partisi tarafından hazırlanan **Demokratikleşme İçin Plan**'ı karşılaştırmak ilginç sonuçları ortaya çıkarabilecektir. Çok kısa olarak belirtmek gerekirse sözü edilen bu iki plan, günümüz Türkiyesinin somut koşullarında toplumsal kaynakların kullanım ve dağılımına farklı sınıfsal açılardan bakmaktadır. Sınıflı toplumların karşı karşıya bulundukları sorunların tek ve en doğru çözümü diye bir şey yoktur ve toplumsal sorunların çözümüne ilişik her türlü plan ya da düzenleme önerisi, aynı zamanda toplumda belli kesimlerin kazanmasını, belli kesim ya da sınıfların da kaybını içermektedir. Bununla beraber «gerçek anlamda sanayileşme», «bağımsızlaşma», «demokratikleşme» gibi nesnel olarak tanımlanabilecek oluşumların uygulanan planlarla yakından ilişkili bulunmakta oldukları söylenebilir. Başka bir deyişle her düzenlemenin sınıfsal bir yanı olmasının yanında toplumda bir takım nesnel yasalara ve düzenliliklere göre evrildiklerine göre tarihsel evrimi hızlandıran, geliştiren planlar olabileceği gibi, gelişmeyi durduracak ya da hiç etkili olmayacak planlardan da söz edilebilecektir. İşte bütün bunları gözönünde bulundurarak iki plan metninin karşılaştırılması, aynı aracın farklı ve karşıt sınıflar açısından nasıl kullanılabileceğini ortaya koyacaktır; bunun da ülkenin temel sorunlarının tartışmasına büyük bir aydınlık ve yeni boyutlar getireceği açıktır.

İlk bakışta gerek **IV. BYKP**'nın gerek **Demokratikleşme İçin Plan**'ın ortak bir temele sahip olduğu görülmektedir. Bu ortak nokta, kısaca, temel hedefin özdeşliği olarak tanımlanabilir. İki plan da temel hedef olarak sanayileşmeyi almakta ve sanayileşmenin esas olarak üretim ve ara malları kesimlerinde gelişmesinin gerekliliğini öngörmektedirler. Ancak, bu temel hedefte ortaklık gerçek değil görünürde bir benzerlik olarak düşünülmelidir; çünkü iki planın kavramsal boyutları nesnel açıdan birbirlerinden temelden farklılıkları göstermektedirler. Daha açık bir ifade ile belirlemek gerekirse **IV. BYKP** ve **DİP**, aynı temel amaca farklı sınıfsal öncüllere dayanarak yaklaşmakta ve buna bağlı olarak hedefin gerçekleştirilmesinin yollarını yine birbirlerinden farklı boyutlu kavramlarla belirtmektedirler.

Sözü edilen bu nesnel kavramsal boyut farklılıkları iki noktada açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, (a) Türkiye'nin dünyadaki yeri ile bağlantılarını betimleme ve çözümleme biçimi; (b) toplumsal sınıf kavramının esas belirleyicilerinden olan «emeği» planlamanın ekonomik çözümlemelerinin temeline koyma olarak nitelenebilir.

(a) Türkiye'nin Dünyadaki Yeri ve Bağlantıları. Türkiye'nin kapalı bir sistem olmadığı, büyük dünya kapitalist topluluğunun bir parçası olduğu açıktır; ve buna bağlı olarak Türkiye'nin toplumsal, ekonomik gelişmeleri sözü edilen bütünleşme içinde ele alınıp tartışılmalıdır. Başka bir deyişle Türkiye'nin kapitalist dünya ile bütünleşmesinin kapsamı, içeriği ve biçimi ülkenin karşı karşıya bulunduğu sorunlar açısından birincil öneme sahip olarak nitelenebilir. Gerçekten, özellikle son yıllarda ülkenin bir çok temel sorununun çözümünün önce dışarıda aranmış olması Türkiye'nin bağımlılığının ya da bütünleşme derecesinin büyüklüğü konusunda yeterli bir kanıt olabilmektedir. Türkiye'nin sözü edilen bütünleşmesi esas olarak bir siyasal seçmeye dayanmakta; böylece Türkiye bu siyasal seçmeyi yapan sınıflar açısından ancak bütünleşmenin ya da bağımlılığın limitleri içinde çözümler ve gelişme yolları aramak durumunda kalmaktadır. İşte bu limitlerin ya da başka bir deyişle, sınırlılığın kabul edilmesi iki plan yaklaşımı arasındaki temel farklardan birini oluşturmaktadır.

Devletin resmi planı olan **IV. BYKP**, Türkiye'nin kapitalist dünyanın bir parçası olmasını verilmiş bir öncül olarak kabul etmekte, bu nedenle de önerdiği çözümleri ve çözümlemeleri sözü edilen çerçeve içinde ortaya atmaktadır. Resmi plan, ülke üzerinde ağır baskılar yaratan ekonomik sorunların «izlenen kalkınma stratejisi, ekonomideki uygulamaların yeterli olmayan başarısı ve Türkiye'nin uluslararası iş bölümündeki yeri» gibi nedenlerle ilişkili olduğunu belirtmekle beraber, konunun ayrıntılı bir betimlemesine ve çözümlemesine girmemekte; bir bakıma Türkiye'nin dış ile ilgili ekonomik sorunlarının tutarlı bir tartışmasından kaçınmaktadır. Gerçekte, yukarıda değinilen kısacık saptamanın bile büyük iş çevrelerini ve onların sözcülerini tedirgin ettiği, bundan dolayı plan ve plancılara eleştiriler yöneltildiği görülmüştür.

IV. BYKP'nin bu durumuna karşılık **DİP** aynı konu üzerinde ağırlıklı bir biçimde durmakta, kapitalist dünyayı her yönü ile çözümleme ve Türkiye'nin bu dünya içindeki yerini betimleme aşağı yukarı plan metninin üçte birlik bir bölümünü kapsamaktadır. Özetle ifade etmek gerekirse, **DİP** kapitalizmin genelde yaşadığı bunalımın enflasyon, durgunluk ve artan işsizlik biçiminde kendini gösterdiğini ortaya koyduktan sonra, bu bunalımın gelişmiş kapitalist ülkelerin denetimindeki ya da onlarla bütünleşmiş tüm azgelişmiş ülkeler ekonomisi üzerin-

deki etkisini tartışmaktadır. Bu ele alış içinde **Demokratikleşme İçin Plan** bazı saptamaları ortaya koymaktadır. Bunlar, yaşadığımız çağda dünya kapitalizminin büyük bir yapısal bunalım dönemine girmesi ve bunalımın azalan ihraç olanakları, duran işçi ihracı, dış yardımların azalması gibi olgularla çok daha büyük boyutlarda azgelişmiş ülkeleri etkisine alması olarak tanımlanabilir.

Doğal olarak bu genel konum içinde bulunan Türkiye'nin gerçek anlamda sanayileşmesi ya da başka bir deyişle resmi plan hedefinin gerçekleşmesi büyük engeller ile karşı karşıya bulunmaktadır. Nitekim şimdiye kadar ülkenin yaşadığı sanayileşme deneyi, kamuoyunda artık çok yaygın adı ile «çarpık» bir biçimde ortaya çıkmış ve ülkenin dışa bağımlılığını daha da artırmıştır. Kapitalist dünya ile bütünleşmenin sonucu, temel yapısı tüketim mallarının montajı biçiminde ortaya çıkan sanayileşme kendi gelişme hızından daha yüksek bir hızla ticarete dayalı hizmet kesiminin gelişmesine neden olmaktadır. Halbuki gerçek sanayileşme demek önce sanayi kesiminin büyümesi ve bu kesim belli büyüklüğe geldikten sonra, yani sanayileşme tamamlandıktan sonra hizmet kesiminin en büyük kesim halini almasını kapsamaktadır. **DİP** bu saptamaları ayrıntılı bir biçimde ortaya koyduktan sonra batı ile bütünleşmenin, ekonomideki üretici sektörlerin oran olarak gerilemesine neden olduğunu göstermektedir. 1962 yılında «tarım, sanayi ve inşaattan oluşan üretici sektörlerin gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı yüzde 59.9'dan 1977 yılında yüzde 52.9'a inmiştir. Bunun ne kadar önemli bir gösterge olduğu apaçık durmaktadır. Buna karşılık aynı dönemde üretici olmayan ticaret ve hizmetler kesimlerinin payı yüzde 40.1'den yüzde 47.1'e yükselmiş ve burada asıl gelişme ticaret kesiminde olmuştur. Başka bir deyişle sanayileşme sürecine girmek, toplumsal yapıda üretici kesimlerinin payının artmasını içermekle beraber Türkiye'de bunun tersi olmaktadır. Bu oluşumun ana nedeni, kaynağı ülkenin kapitalist dünya ile bütünleşmesidir ve bu bütünleşme sonucu ekonomik olarak en güçlü kesim sayılabilecek olan montajcılarla büyük ticaret kesimlerinin gerçek bir sanayileşmeden yana bir tavır almaları beklenemeyecektir. Bütünleşme, belli bir siyasal seçme olarak ortaya çıkmaktadır ve bu seçme olgusu ancak toplumsal sınıf boyutu içinde açıklanabilir. Geleceğe ait önerileri ve uygulamaları kapsayan bir planın bu tartışmalardan kaçınması ve aynı zamanda sanayileşmeyi hedef aldığını söylemesi her şeyden önce kesin bir iç tutarsızlığın göstergesi olarak kabul edilecektir.

Bütün yukarıda değinilenlere dayanılarak planlama sürecine yaklaşımda dış dünya ile ilişkileri ele almanın zorunlu olduğu, çünkü bu olgunun ekonominin temel belirleyicilerinden biri olduğunu söylemek

olanaklıdır. **DİP**, dıştaki olguya değinilmeden, burada köklü değişimler yapmadan sanayileşmenin olanaklı olmadığını ileri sürmekte, ileri sürmekle kalmayıp bunu göstermektedir. Yukarıda da değinildiği gibi kapitalist dünya ile bütünleşme sınıfsal bir seçmedir ve toplumdaki sınıfsal güç dengesi değişmedikçe bütünleşmenin çözülmesi mümkün olmayacak ya da başka bir deyişle planın kağıt üzerindeki belirlenen hedeflere ulaşması olanaksızlaşacaktır. Gerçekte bu tez Türkiye'de ilk kez **DİP** tarafından ortaya atılmamıştır ve özellikle siyasal sloganlar düzeyinde uzunca sayılabilecek bir dönemden beri gündemdedir. Bununla beraber sözü edilen tezin, Türkiye'nin bağımsızlığının, somut verilere dayanan bir plan içinde ortaya atılması tartışmada ya da daha doğru bir ifade ile sınıf mücadelesinde yeni ufuklar açmaya namzet gözükmektedir.

(b) «Emeğin Üretkenliği». IV. BYKP ile **DİP** arasındaki önemli farklılıklardan biri de «kalkınmanın» tanımı ile ilişkilidir. Doğal olarak her iki plan da önümüzdeki beş yıl içinde kaynakların nasıl kullanılacağı ve nasıl kalkınılacağı sorularını cevaba bağlamaktadırlar. Bununla beraber iki plan arasında, kalkınma olgusunun kavranmasında ve tanımlanmasında belirgin bir farklılaşmanın ortaya çıktığı söylenebilir. Bu farklılık, kısaca, **DİP**'in kalkınma olgusunun tanımlanmasını «emek» kavramına göre yapması biçiminde tanımlanabilir. Kalkınma ve ekonomik gelişme sorunu «emeğin teknik donanımı» sorununa indirgenmiştir.

IV. BYKP kalkınma sorununu esas olarak nicel büyüme açısından ele almakta ve kalkınmanın içeriğini, kapsamını belirleyecek yatırım politika seçmeleri hep bu açıdan oluşturulmaktadır. Buna karşılık **DİP**, kalkınmanın tanımı gereği, her şeyden önce bir değişimi içerdiğini; kalkınmayı sağlayacak değişim ölçütünün ise «iş gücü verimliğindeki» artış olduğunu vurgulamaktadır. Kalkınma ve ekonomik büyüme, iş gücü üretkenliğinin artışının kesintisiz kılınması ile sağlanabilecektir. Buna göre gelirin ve üretimin artması, iş gücü verimliliğinde bir artışı yansıttığı ölçüde ve sürece kalkınmanın göstergeleri olarak düşünülebilir. **DİP** büyümenin «kesintisiz kılınmasında temel koşulun üretim malı üreten sektörlerin tüketim malı üreten sektörlerden daha hızlı büyümesi olduğunu» belirtmekte; böylece kalkınmanın planlanması süreci kendi içinde bütünleşmekte ve kavramsal bir tutarlılığa erişmektedir.

Burada esas olarak bir başka nokta üzerinde durulduğundan planların iç tutarlılıkları üzerinde ayrıntılı bir biçimde durmak söz konusu değildir. **DİP**'in kalkınma sürecinin temeline emeğin üretkenliğinin artışı olgusunu yerleştirmesini yorumlamak ve iki plan anlayışı arasındaki bu farkın ne anlama geldiğini betimlemek gerekir. **Demok-**

ratikleşme İçin Plan'ın, kalkınma ve gelişmeyi planlama süreçlerinin temeline «emeğin verimliliği» kavramını dinamik bir biçimde koyması teknik ya da yöntemsel bir seçme olarak nitelenemez. Böyle bir kavramlaştırma aslında bir sonuçtur ve bu sonucu doğuran oluşum, planlamanın sınıfsal bir olgu olarak algılanmasıdır. Kısaca belirlemek gerekirse kavramlaştırmanın kaynağı planlamaya emekçi sınıflar açısından bakmaktadır. **DİP** açık bir biçimde sınıfsal yönü vurgulanarak öne çıkarılan, normları şimdiye kadar yapılan resmî planların varsaydığı sınıf çıkarlarını ve bağlantıları yadsıyarak oluşturulan bir plandır. Onun bu özelliği, ana hatları ile belirtilmeye çalışılan farklı kavramsal boyutun ön plana çıkmasına neden olmuştur. Bu nokta üzerinde biraz daha durmakta yarar vardır.

DİP, emeği ve emeğin teknik donanımını kalkınma olgusunun temeline yerleştirirken iki öncüle dayanmakta olduğu söylenebilir. Bunlardan biri toplumda üretilen mal ve hizmetlerin tek yaratıcısının emek olduğudur. Böylece bir plan içinde toplumun geleceği düzenlenirken emek-değer kuramından hareket edilmektedir. İkinci öncül ise, birincisine bağlı olarak, emeği tek yaratıcı olarak kabul ederek toplumun geleceğine emekçiler açısından bakmaktadır. Bu çerçeve içinde planlamanın temel sorunu bir taraftan emeğin yeniden üretimine ağırlıklı bir biçimde yaklaşmak, diğer taraftan da emeğin yaratma gücünü artıran teknik donanımını giderek daha etkin bir biçimde sağlamak olmaktadır. Nitekim planda, kalkınma sorununa emekçiler açısından bakıldığı için emeğin yeniden üretimini sağlayan beslenme ve makineleşme sorunları üzerinde ayrıntılı bir biçimde durulmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi **DİP** bir sosyalizme geçiş planı olmamakla beraber kesin olarak toplumdaki emekçi kesimlerin bugünkü demokratikleşme taleplerini bir plan çerçevesi içinde ifade etmektedir. Emekçi kesimler açısından gündemde olan bir takım taleplere yönelmiş olan plan, böylece demokratikleşme mücadelesinin somut hedeflerini ortaya koymaktadır. Bu tür öncüllerden hareket eden planın, TÜSİAD ya da resmi planın sınıfsal seçmelerinden farklı bir sınıfsal seçmeyi gündeme getirmesi, zorunlu olarak farklı bir kavramsal boyutun sürecin içine girmesine neden olmuştur. İşte sözü edilen çeşitli plan metinleri arasındaki bu kavramsal boyut farklılığının kapsamı, planların dayandıkları sınıfsal temellerin sağlam bir göstergesi olarak düşünülebilecektir.

III. DEMOKRATİKLEŞME İÇİN PLAN'IN ÖNERİLERİ

Böyle geniş bir planın tüm önerilerini bir yazı içinde özetlemek olanağı yok. Bununla beraber planın temel önerilerinin geleneksel

planlardan farkı kaba çizgilerle belirlenebilir ve bunu yapmak anlamlı sonuçları ortaya çıkarabilir.

Planın temeldeki stratejisi ekonominin bugünkü yapısını hızlı bir büyüme içinde dönüştürmek ve sağlıklı hale getirmek olarak özetlenebilir. Plan yıllık üretim artışlarının yüzde 11.12, GSMH artışının da yüzde 10.35 olmasını öngörüyor. Kalkınma hızının yüksek tutulması, hem ekonominin yapısını sağlıklı hale getirebilmek hem de üretim yetersizliği, verim düşüklüğü ve ücret azlığının yenilenmesini bir arada gerçekleştirmek için gerekli. Kapitalist sistemin işleyişini veri alan planlama yaklaşımı içinde bu amaçlar hep birbirlerinin karşıtı olarak görülmüştür. Örneğin ücretlerin yüksekliğinin gelişme hızını yavaşlatacağı ileri sürülmüştür. **DİP**'in ilginç özelliği yüksek kalkınma hızı ve bunu sağlayacak siyasal kararlar birlikte alınırsa bağdaşmaz görünen bir çok amacın bağdaşabilirliğini göstermiş olmasıdır. Planın diliyle «geri kalmışlık, üretim yetersizliği, verim düşüklüğü, ücret azlığı işçi ve emekçinin alın yazısı değildir.»

Plan, bu amacını gerçekleştirmek için emeğin verimliliğinin artırılmasını çıkış noktası olarak alıyor. Büyüme en başta verimlilik artışı ve bunun kesintisiz kılınması olarak görülüyor. Kuşkusuz işgücünün yarattığı değerlerin büyümesini ve gelişmesini tek başına incelemek çok önemli değil. Ancak emeğin yarattığı değerden alacağı payın artacağının gösterilmesi ile anlamlı bir durum ortaya çıkıyor. Plan, hem yaratılan değeri hem de emekçilerin payının beraberce artabileceğini kanıtlıyor.

Planda emeğin verimliliğinin yükseltilebilmesi için emeğin teknik donanımının olabildiğince yükseltilmesi önerilmektedir. **DİP** bu yükseltmeyi iki yolla başarmak istiyor. Birincisi kurulu kapasitelerin sonuna kadar kullanılması. Bilindiği gibi kapitalist sistem içinde atıl kapasite oranı çok yüksektir; örneğin Türkiye'de fabrikaların çok azı üç vardiya çalışmaktadır. Üretim mallarının atıl bekletilmesi yalnız üretimin artmamasını değil aynı zamanda emeğin daha düşük üretkenlik düzeyinde kullanılması sonucunu getirmektedir. Planın önerdiği ikinci yol, emeğin teknik donanımını artırmak için yatırım yapmaktır. 1978-1982 döneminde **DİP** tarafından 1 trilyon 478 milyar 552 milyon liralık yatırım yapılması önerilmektedir. Plan bu konuda sadece global bir yatırım tahmini vermemektedir; ekonominin öngörülen büyüme hızlarını gerçekleştirebilmek için emeğin hangi makine türleri ile ne kadar donatılması gerektiğini saptamıştır. Makinaları 13 grupta toplayarak yapılan planın, iç üretim ve ithalat olanaklarının bu makinaları sağlamakta yeterli olup olmayacağı sınanmıştır. Böylece **DİP** en azından bu temel üretim alanında parasal değil fiziksel bir plan niteliği kazanmıştır.

Plan bu ilk dönemde hem üretim yapısında hem de emeğin teknik donanımında artış sağlamayı öngördüğü için kaçınılmaz olarak yüksek yatırımlar gerektirecektir. Bu ise başlangıç döneminde yüksek bir sermaye hasıla oranının beklenmesi demektir. Planda elde edilen oran 3.17'dir. Bu oranın beklenenden düşük kalması kullanılmayan kapasitelerin kullanılması ve altyapı yatırım tahminlerinin göreli olarak düşük kalmasına bağlanabilir. Kapitalist sistem içindeki planlamada bu oranın düşük kalması bir başarı olarak görülür. Örneğin Birinci Beş Yıllık Plan'da bu oran 2.7 seçilmişti. **Demokratikleşme İçin Plan**'da, bulunan oranın düşüklüğünden yakınılması ekonomide ciddi bir dönüşümün planlanmış olmasından kaynaklanıyor.

Plan üretim yapısındaki dönüşümü sağlamak için yüzde 11.12'lik büyüme hızını, sektörler arasında tarım yüzde 6.41, sanayi yüzde 14.22, hizmetler yüzde 9.28 olmak üzere dağıtmaktadır. Sanayi içinde yer alan madenciliğin artış hızı yüzde 22.08, yatırım malları sanayisinin yüzde 19.20, enerjinin yüzde 18.14, temel ara malları sanayinin yüzde 17.87 oranında saptanmıştır. Buna karşılık tüketim malları sanayinin büyüme hızı yüzde 8.89'da tutulmuştur.

Bu yüksek büyüme hızının seçilmiş olması iş gücü açısından saptanan hedeflerin de gerçekleşmesini sağlayabilmektedir. 1978-82 plan dönemi içinde iş gücü arzındaki artışın yüzde 14-16 olması beklenmektedir. Emeğin verimliliğini artırmak için yüksek kabuller yapılmasına karşın istihdam artışı yüzde 19-21 olabilmektedir. Bu artış işsizlik oranında yüzde 5'lik gibi önemli bir düşüş meydana getirmektedir. Bu istihdam artışında sanayinin gelişmesi kadar devletin sağlık, eğitim vb. hizmetlerinin yeniden düzenlenmesi de önemli rol oynamaktadır. Kuşkusuz bu iş gücü kullanımı artışı Türkiye'nin işsizlik sorununu tam anlamı ile çözemeyecektir. Planın da belirttiği gibi marjinal kesimin de katılması ile 1977'deki işsizlik ya da verimli kullanılmayan işgücü oranı yüzde 40'a varmaktadır. Bu nedenle işsizlik sorununun çözülmesi bir plan döneminde olanaklı görülmemektedir.

Plan emekçilerin gelirlerinde iki yönlü gelişme öngörmektedir. 1977 yılında ücretin en düşük ve en yüksek olduğu sektörlerin ortalamaları arasındaki oran 1/4 iken plan sonunda 1/2'ye inebilmektedir. Planın temel önermelerinden biri, ücret dağılımındaki bu iyileştirmenin her sektörde çalışanların ücret artışını verimlilik artışı altında tutmadan gerçekleştirilebilmesidir.

Planın model içindeki bağımsız kararlarından biri de, yukarıda da değinilen emeğin yeniden üretimini ya da başka bir deyişle beslenmeyi içeriyor. Plan, kapitalist sistemin geleneksel planlama yaklaşımlarından farklı olarak beslenme ile ilgili harcamaları tüketim eğilimlerine bırakmıyor; burada normatif bir tutum izliyor. Çalışanla-

rın işlerine, cinsiyetlerine göre beslenme kalıpları hazırlanıyor ve bu kalıplardan hareketle emekçilerin beslenme koşullarının geliştirilmesi amaçlanıyor. Plana göre 1982 yılında emekçiler bugünkü gibi gelirlerinin yarısını değil 1/3'ünü harcayarak daha iyi beslenme olanağına kavuşacaklar.

DİP öngörülerinin tutarlılığını 64 sektörlü bir girdi-çıktı tablosuna dayanarak sağlamaktadır. Bu tablonun hazırlanmasında 1973 yılının verilerinden yola çıkılmıştır, ancak üretici güçlerde çok önemli değişiklikler öngörüldüğü için katsayılarda köklü yeniden düzenlemeler yapılmıştır. **DİP** içindeki girdi-çıktı modeli kapitalist gelişmeyi esas alan planlardaki gibi kullanılmamaktadır. Daha teknik bir ifade ile nihai talep sektörü davranışsal ilişkilerle saptandıktan sonra üretim miktarı buna bağlı olarak belirlenmemektedir; yukarıdaki bölümlerde de değinildiği gibi bazı sektörlerin üretim hedefleri önceden verilmektedir. Bunlar iki grup olup birincisini bazı kapital malları ya da üretim araçları hedefleri oluşturmaktadır. Makina imalat sanayi, tarım araçları ve makinaları sanayi, demir yolları yapım ve onarım sanayi, deniz taşıtları sanayi, karayolları taşıtları sanayi bu grubun örneklerini oluşturuyor. İkincisi ise beslenme kalıplarından elde edilen üretim hedefleri. Bu kararlar veri olarak alındıktan sonra girdi-çıktı tabloları kullanılarak planın tutarlılığı sağlanmış.

Plan içinde üretim güçlerini geliştirmek hedefi ağır bastığı için üretici sektörlerle ilgili kararlar bağımsız olarak verilmiş ve plan metninde de diğer sektörlerden ayrı yerde bulunuyorlar. Makina imalat, tarım araç ve makinaları, demiryolları yapım ve onarımı, deniz taşıtları ve karayolları taşıtları sektörleri esas plan kararları içinde yer alırken diğer sektörler hep planın ekinde yer almaktadır. Üzerinde durulması gereken noktalardan biri, makina imalat sanayinde üretimin beş yılda ikibuçuk katına çıkarılmasının ve «design» üretimine geçilmesinin önerilmesidir. Bu konuda devletin tüm üretici kuruluşlarının birer araştırma ve geliştirme merkezi kurması isteniyor. Makina imalat sanayi yeterli bir örnek olduğundan diğer sektör hedeflerinin burada ele alınmasına gerek yok, ayrıca bu olanaklı da değil.

Planın sanayileşmeye, üretim güçlerinin gelişmesine verdiği önem açık ama tarım da dışlanmış değil. Tarımda, Türkiye için şimdiye kadar öngörülmemiş bir oranda, yüzde 6.41'lik bir üretim artışından söz ediliyor. Bu yüksek artışın sağlanabilmesi, planda iki dayanağa sahip. Birincisi tarımda ileri bir teknolojinin uygulanması. Bu, planın makro sayıları içinde kendisini katma değer artışında gösteriyor. Üretim yüzde 6.41'lik bir hızla artarken, katma değer yüzde 4.78'lik bir hızla artıyor. Tarımla ilgili hedefin dayanaklarından ikincisi toprak reformu. Plan Türkiye'nin kırsal alanında kapitalistleşmenin iyice ya-

yıldığını ve kapitalizmin eşitsiz büyüme yasasının işlediğini gösteriyor. Bu saptamadan hareketle önerilen toprak reformu, kapitalizmin eşitsiz büyüme yasasının yarattığı sonuçları ortadan kaldırarak etkin bir üretim kooperatifleri düzenine geçişi amaçlıyor.

Planın amaçladığı bu yüksek gelişme hızları eğer bunu gerçekleştirecek finansman kaynakları bulunamazsa kağıt üzerinde bir temrin olmaktan öteye gidemez. Bu bakımdan finansmanın sağlanabilirliği önem kazanıyor. Finansmanın ve ekonomik gelişmede plan denetiminin artırılabilmesi için bir seri kuramsal değişiklik önerilmektedir. Kuşkusuz bu kurumsal değişiklik önerileri sadece finansman sağlamayı amaçlamamakta; aynı zamanda Türkiye'deki egemen tekelci yapının kırılması ve etkisinin sınırlandırılması da hedefler içine konmaktadır.

Kurumsal değişikliklerin başında bir seri devletleştirmeler geliyor. Bu devletleştirmeler için öngörülen kaynak miktarı 50 milyar lira olarak hesaplanmış. Kuşkusuz bugünkü alışkanlıklara bakarak öngörülen kamulaştırmanın daha yüksek düzeylerde gerçekleşeceği söylenebilir. Planda öncelikle beş büyük özel kesim bankasının (İş Bankası, Akbank, Yapı ve Kredi, Garanti Bankası, Türk Ticaret Bankası) devletleştirilmesi önerilmektedir. Böylece 193 milyar liralık mevduat ve 191 milyar liralık kredi denetim altına alınmış olmaktadır. Bankaların özkaynakları çok yüksek olmadığından bu operasyon için büyük kaynak harcanmasının gerekli olmadığı belirtilmektedir. Bankacılığın devletleştirilmesi bir çok konuda otomatik olarak denetim sağlamaktadır. Sigortacılık, özel kesim sanayinin çok büyük bir kısmı bu bankalarca denetlendiğinden ekonominin büyük bir bölümü denetim altına girmektedir ve örneğin sigortacılığın bu yolla devletleştirilmesi kamuya 1 milyar liralık bir kaynak sağlamaktadır.

İkinci olarak dış ticaretin ve toptan ticaretin devletleştirilmesi önerilmektedir. Dış ticaretin devletleştirilmesinin beş yılda 255 milyar liralık bir ek kaynak sağlayacağı hesaplanmaktadır. Toptan ticaretin devletleştirilmesinin ise 5 yılda 243 milyar liralık bir kaynak yaratacağı umulmaktadır. Her iki kesimin devletleştirilmesi yanında 2834 sayılı yasaya bağlı tarım satış kooperatifleri üzerinde yapılacak yeniden düzenlemeler önem kazanmaktadır. Bu sektördeki devletleştirmeler diğer bazı sektörler üzerinde otomatik denetim kurmayı sağlıyor; karayolu taşımacılığı, perakende ticaret bunlara örnek sayılabilir.

Sanayi kesiminde ise, öncelikle yabancı sermayenin denetim altına alınması önerilmektedir. Bunun için değiştirilecek yasalar 6224 sayılı yabancı sermaye ve 6226 sayılı petrol yasalarıdır. Ayrıca 1597 sayısı Türk Parasını Koruma Kanunu'na göre verilen 117 sayılı ka-

rarnamenin iptali gerekmektedir. Madenciliğin de, stratejik bir kaynak olan hammaddelerin denetim altına alınabilmesi için devletleştirilmesi önerilmektedir. Sanayinin önemli bir kesimi bankalardaki devletleştirme ile denetim altına alınmış olmaktadır ve buna ek olarak bazı kritik sektörlerde de devletleştirmelerin tam olarak gerçekleşmesi istenmektedir. Örneğin plandaki 64 sektörden 19'u üzerinde tam bir devlet hakimiyeti söz konusu iken ötekilerde belli oranda bir denetim ile yetinilmektedir.

Plan dönemi içinde yapılacak sabit sermaye yatırımlarının yüzde 77'sinin kamuca gerçekleştirilmesi öngörüldüğü için kamunun sanayi içindeki öneminin giderek artacağı söylenebilir. Sanayileşmenin kamu denetimine kayması özel kesim için kamuca sağlanan yılda 35 milyar liralık özendirme kaybının yatırıma kaydırılması olarak düşünülmelidir. Kuşkusuz üretimde payı artan kamu kuruluşlarının etkin bir yönetim anlayışı içinde yönetilmesi gerekmektedir ve bu da 440 sayılı yasada büyük değişiklikler yapmayı içermektedir. Bu değişikliklerle, özellikle emekçilerin etkin bir biçimde yönetime katılması önerilmektedir.

Devletin üretimde payının artması planın son yıllarına doğru kamu faktör gelirlerinin artmasına neden olmakta ve bu da plan finansmanını kolaylaştırıcı bir etki yaratmaktadır. Bununla beraber bu, planın finansmanında vergi sisteminin üzerine düşen rolü azaltmamaktadır. Vergi oranı yurt içi hasılaya oranla azalmamakta ve düzenli bir biçimde artarak yüzde 31.1'e kadar yükselmektedir. Planda bugünkü vergi yükünün tamamen emekçilerin sırtında olduğu gösterilmektedir; örneğin 1976 yılı saptamalarına göre kâr, faiz ve rant sahipleri 53 milyar liralık, küçük üreticiler ise 27 milyar liralık vergiyi kaçırmaktadırlar. Işte plan devletin vergi gelirlerinin artması yanında dağılımın da adil hale gelmesinin yolları üzerinde durmaktadır.

Plan bu kurumsal düzenlemelerden sağlanacak kaynaklara göre hem kamu harcamaları dengesinin hem de dış ödemeler dengesinin sınanmasını yapmaktadır. Üretici güçlerin geliştirilmesi için çok büyük ölçüde yatırımın yapılması öngörüldüğünden bu plan dönemi içinde dış ticaret dengesi sağlanamamaktadır. İhracatın yılda yüzde 23.87'lik ithalatın ise yüzde 9.61'lik artışına karşın dış ticaret açığı yılda 3 milyar dolar düzeyinde kalmaktadır. Planda öngörülen yurt dışı işçi gelirlerinin iyimser tahminlerine rağmen plan dönemi içinde her yıl 2 milyar dolar civarında proje ve dış kredi bulmak gerekmektedir. Planda açıkça belirtilmemiş olsa da bu olgunun Türkiye'nin dış politikasında yeni bir yönelim getireceği açıktır.

Demokratikleşme İçin Plan, bir takım yeni kurumsallaşma ve ekonomik gelişme önerileriyle topluma yeni bir seçenek sunmaktadır.

Bu seçenek hem içinde yaşanılan bunalımdan çıkış olarak düşünülmekte hem de kitleler için yepyeni amaçlar somut olarak ortaya atılmaktadır. Son olarak planın bunalımdan çıkış açısından getirdikleri üzerinde, siyasal boyutu gözönüne alarak durmakta yarar vardır.

IV. BUNALIMDAN ÇIKIŞ VAR MI?

Türkiye'nin son yıllar içinde büyük bir ekonomik bunalıma girdiği ve bunalımın Cumhuriyet döneminde yaşananların en büyüğü olduğu konusunda hiç kimsenin kuşkusu yoktur. Bununla beraber bugün içinde yaşanılan bunalımın önemli sayılacak bir özelliği, herhangi bir çıkış yolu konusunda önerilerinin ya da yaratıcı bir tartışma ortamının belirlenmeyişidir. Bilindiği gibi her bunalım, genel olarak toplumda yeni çıkış yolları aranmasını, bunların tartışılmasını teşvik eden bir ortamı da beraberinde getirmektedir. Örneğin 1929 büyük dünya bunalımı bir taraftan klasik kapitalist iktisat kuramının Keynes tarafından yeniden yorumlanmasına yol açmış, diğer taraftan uygulamada yepyeni eğilimler başgöstermiştir. Roosevelt'in ünlü «new-deal» politikası ya da daha genel anlamda müdahalecilik bu uygulamaların örneklerinden sayılabilir. 1929 bunalımı Türkiye'de de etkisini gösterince bir takım arayışlardan sonra devletçilik uygulamasında karar kılınmıştır. Ancak günümüzde böyle yeni seçenekler aramak söz konusu olmamakta, sorun ülkenin eskisi gibi ithalat yapmasına olanak sağlayıcı dış kredileri bulma biçiminde yorumlanmaktadır. Bu tavır önemlidir ve içinde bulunulan konumda bunalımın yapısal bir nitelik taşıyıp taşımadığının gözden kaçtığı biçiminde bir sorunun sorulmasına yol açmaktadır.

Gerçekte bunalım son yıllarda tüm kapitalist dünyayı etkisinde bulundurmakta ve Türkiye en ciddi biçimde etkilenen ülkeler arasında belki de onların başında yer almaktadır. Bunalımın esas olarak yapısal olduğuna ve büyük ölçüde **II. BYKP**'nin seçmelerinden kaynaklandığına yukarıda değinilmişti. İşte 1968'den itibaren ülke giderek şiddetini artıran yapısal bir bunalımın etkisine girmiştir. Özel kesim eli ile sanayileşme bir taraftan dışa bağımlılığı giderek artırırken diğer taraftan ülke içinde de ticaret kesiminin gücünün giderek büyüdüğü izlenmiştir. Bu gidiş ya da sistem son 10 yıl içinde dış yardımlar, işçi ihracı, DÇM vb. olanaklar sayesinde süregelmiş; ancak sonunda bütün bu olanaklar tükenmiştir. Gerçekte ortaya çıkan, artık bir yapının işlemez hale gelişidir.

Bunalıma karşı toplumda yeni çıkış yollarının aranmaması, bir bakıma Türkiye'de kapitalizmin bütün olanaklarını tükettiğinin göstergesi olarak da nitelenebilir. Nitekim bunalıma ekonomik olarak

çözüm düşünülememesi her kesimi siyasal çözümler aramaya itmektedir. Örneğin hem resmi çevreler hem de işadamları, batılılara karşı «eğer demokrasi olarak kalmamızı istiyorsanız bize yardım edin» türünden baskılar uygulamaya kalkmakta, fakat bütün bu girişimlerin cevapsız kaldığı görülmektedir. Bunalıma siyasal çözüm aramanın bir diğer belirtisi de faşizmin büyük bir tehlike olarak gündemde bulunmasıdır. Başka bir deyişle güncel tehlike faşizm, büyük ölçüde bunalımın ekonomik çözümsüzlüğünden kaynaklanmaktadır ve görüldüğü üzere en büyüğünden en küçüğüne kadar sağcı partiler en azından faşizan bir rejim içinde çözüm olabileceğini ileri sürmektedirler. Bunlara karşılık iktidarda bulunan sosyal demokrat eğilimli CHP ne etkin bir anti-faşist programın uygulanmasına kalkışmakta ne de ekonomide köklü değişimlere yönelebilmektedir.

Böyle bir ortam içinde Türkiye İşçi Partisi tarafından hazırlanan plan ekonomik çözümlerin ötesinde siyasal amaçlı ve içerikli bir belge niteliği taşımaktadır. Bunalım yapısal olduğundan çözümlerin esas olarak siyasal olacağı açıktır ve bu nedenle de egemen kesimler faşizmden başka bir seçenek ortaya koyamamaktadır. TİP ise, «geri kalmışlığı, üretim yetersizliğini, verim düşüklüğünü, ücret azlığını yenmek olanaklıdır» varsayımından hareket etmekte ve **DİP** bu tezleri somut bir biçimde kanıtlayacak bir belge olarak hazırlanmış bulunmaktadır. Bununla beraber böyle bir planın anlam kazanabilmesi için «geniş kitlelerin sınıfsal çıkarları doğrultusunda bazı temel kabullere ve buna bağlı olarak politik tercihlere» gerek olduğunu belirtmek zorunlu olmaktadır. Artık söz konusu olan salt bir bunalımdan çıkış değil Türkiye için yepyeni bir seçeneğin somut bir plan biçiminde ortaya konmasıdır. Demokratikleşme sözcüğünün içeriği bunu belirlemektedir. Devlet, ülkenin en seçkin ve ayrıcalıklı bürokratlarından oluşan, oldukça büyük ve devamlı bir örgütle plan yaparken küçük bir siyasal partinin aynı düzeyde bir plan üretebilmesi ilk bakışta şaşırtıcı bir durum gibi gözükse de toplumun çalışan sınıflar açısından yeni bir seçeneği olduğunu ortaya koyması ile anlamlı hale gelmektedir.

Çoğu zaman demokrasi sözcüğü Türkiye'de yüce bir amacı ifade edecek biçimde, adeta karizmatik bir içerikle kullanılıyor. Bu çerçeve içinde de kavram hep soyut ve siyasi anlamlı olarak algılanıyor. Sınıf çatışmasının iyice belirgin hale geldiği bir toplumda demokrasi sözcüğünün böyle anlaşılmasına özen gösterilmesi de doğal. **DİP** bu anlayışın tam karşısında ve demokratikleşme sözcüğünü hem dinamik bir süreç olarak ele alıyor hem somut bir biçimde sınıf çatışması ile ilişkilendiriyor. Başka bir deyişle demokratikleşme anlayışı ile bir taraftan emperyalizmin geriletilmesi bir taraftan da daha özgür, sağ-

lıklı, insancıl ve ileri bir topluma ulaşmanın programı ortaya konuyor. Böyle bir toplum başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi kesimlerin talebi ve buraya yönelmek de toplumun en ilerici kesimi olan işçi sınıfının görevi. TİP işçi sınıfı partisi olarak bu görevi yerine getiriyor. Beş yıllık bir perspektifi içeren **Demokratikleşme İçin Plan**'ın demokratikleşme anlayışını büyük dönüşümlerin önkoşullarını hazırlayan bir özgürleştirme hedefleri sistemi olarak anlamak gerekiyor. İşte burada hayati bir nokta ile karşılaşılıyor. Plan önerilerinin gerçekleşebilirliği konusunda tartışmak ve bu önerilere çalışanların sahip çıkmasını sağlamak. Başka bir deyişle **DİP**'in önerileri ve çözümleri işçi ve emekçi yığınlarınca anlaşılıp benimsenmeli; sınıf savaşımında bir silah haline gelmeli. Bu da ilgili her kişiye belli bir sorumluluk payı yüklüyor.

CHP'NİN EVRİMİNDE 24. KURULTAY

MEHMET AKÖZER

Geçtiğimiz aylar CHP için önemli gelişmelerle dolu geçti. CHP' nin iktidarda kalıp kalamayacağının ve iktidardan düşerse kitlelerden yalıtlanma sürecinin durdurulup durdurulamayacağının başlıca tartışma konusu olduğu sıralarda CHP'nin 24. Kurultay'ı toplandı. Mayıs ayının sonunda tamamlanan Kurultay ertesinde de CHP iktidarının ve dolayısıyla CHP'nin geleceği başlıca tartışma konusu olmaya devam etti.

CHP'nin 24. Kurultay'ı, bu partinin gelişme doğrultusuyla ilgili gerçekten önemli sonuçlar çıkarmaya elverişli nitelikte oldu. Bu Kurultay'ın temel özellikleri genel olarak şöyle özetlenebilir:

24. Kurultay, herşeyden önce, CHP yönetiminin gerek MC iktidarlarına karşı muhalefette, gerekse daha sonra hükümette uyguladığı sağ politikayı savunduğu ve bu politikayı haklı gösterecek gerekçeler aramak zorunda olduğu bir kongre olmuştur.

23. KURULTAY'DAN 24. KURULTAY'A CHP

Bu açıdan CHP'nin 24. Kurultay'ının, 1976 Kasım'ında toplanan 23. Kurultay'dan önemli bir farklılığı vardır.

23. Kurultay'a da CHP yönetimi, ağırlıklı olarak bugünkü sağ eğilimli yöneticilerin oluşturduğu bir bileşimle ve iki yıl boyunca sürdürülen yine sağ bir politikanın mirasçısı olarak gelmişti. Bu iki yıllık dönemde CHP yönetiminin MC iktidarına karşı ne parlamento içinde ne de dışında etkin bir muhalefet yürütemediği, CHP dışındaki demokratik güçlerle her türlü işbirliğini reddettiği bir dönem olmuştu. Bu dönem boyunca da gerek merkez yönetiminde gerekse parlamento gruplarında ve örgüt içinde sert gruplaşmalar ortaya çıkmıştı.

Ne var ki bütün bu gelişmelere rağmen ve kamuoyundaki bekle-

yişlerin tersine, 23. Kurultay'da CHP'nin politik doğrultusu üzerindeki tartışmalar ağırlık kazanmamıştı. Bu, 23. Kurultay'ın CHP'nin yeni programının kabul edildiği kongre olmasına rağmen böyle olmuştu.

Dahası 23. Kurultay'da CHP merkez yönetimi, Parti'nın yeni programında, emperyalizmle ve tekelci burjuvaziyle uzlaşmanın yollarını açık tutacak bir doğrultuyu egemen kılarak bunu kongreye benimsetebilmişti. Öte yandan Kurultay'ın diğer belgelerinde de CHP'nin faşizm tehlikesine karşı tutarlı ve kararlı bir demokratik güç olduğu izlenimini CHP tabanında güçlendirmeye yönelik ifadelere ağırlık verilmişti.

Şimdi 24. Kurultay'da ise CHP merkez yönetiminin, tabanın karşısında, Parti'nin tutarlı anti-faşist, demokratik konumlarda bulunduğu iddiasını sürdürme olanağını bulamadığı; emperyalizmle ve tekelci büyük burjuvaziyle uzlaşma, gerici-faşist güçler karşısında gerileme politikası için sadece mazeretler aramaya çalıştığı görülmektedir. 24. Kurultay'da CHP merkez yönetimi, bütün üstü kapalı ifadelere rağmen, uyguladığı sağ politikanın CHP'yi emperyalizmin baskıları, büyük sermayenin dayatmaları ve gerici-faşist güçlerin tırmanışı karşısında sürekli yenilgilere sürüklediği gerçeğini gizleyemez duruma düşmüş ve artık Parti tabanını sadece bu yenilgilerin **geçici** olduğuna inandırma çabasına girmiştir.

24. Kurultay'ın bu özelliğinin iki temel nedeni vardır. Bunlardan birincisi, geçen Kurultay'dan bu yana geçen süre içinde, **CHP merkez yönetiminin uyguladığı sağ politikanın CHP'yi tekelci büyük burjuvazi ve gerici-faşist güçler karşısında artık kesin bir yenilgiyle yüzyüze getirmiş olmasıdır.**

23. Kurultay'dan bu yana geçen dönem boyunca:

- CHP merkez yönetimi, faşizmin tırmanışına karşı etkin, kitlesel mücadele yollarını reddederek MC'nin 1977 seçimlerine kadar iktidarda kalabilmesinin sorumluluğuna ortak olmuştur. MC iktidarının parlamento dışında etkin kitlesel bir mücadelenin desteğiyle parlamento içinde düşürülmesinin olanaklarının ortaya çıktığı bir sırada, MC'nin iktidarda kalmasının bir seçim yatırımı olabileceği gibi bir hesapla erken seçim konusunda AP ile anlaşmış, emekçi kitlelerin «AP'siz ve MHP'siz seçim hükümeti» isteminin karşısına dikilmiştir.
- CHP merkez yönetimi, 1977 seçimlerinden sonra ortaya çıkan parlamento dengesine rağmen, gerici-faşist odakların karşısına kitlelerin ve tüm demokratik güçlerin örgütlü mücadelesini çıkararak faşist tırmanışı durdurup geriletecek bir hükümetin oluşturulması için varolan olanakları bir kenara itmiştir. Bunun tersine, tekelci büyük sermaye çevrelerinin CHP'yi kitlelerden ve demokratik güçlerden yalıtarak kendisine angaje etmek için —bir bakıma bir tuzak olarak—

öne sürdüğü geçici destekleme kampanyasına dayanarak hükümet olmaya girişmiş, bu girişimi başarısızlığa uğrayınca MC partilerinin yeniden iktidara gelmesi karşısında eli kolu bağlı kalmıştır.

• CHP merkez yönetimi, ikinci bir MC'nin kuruluşuna karşı büyük burjuvaziden uzanabilecek her türlü eli tutmaya hazır olduğunu açığa vurmuş, seçim kampanyası sırasında «bir hayal olduğunu bütün dünyaya ilan ettiği» CHP-AP koalisyonuna bile yeşil ışık yakmıştır. Daha da ileri giderek, MC içinde bir çatlak yaratabilme umuduyla, faşistliğini birkaç ay önce açıkça ilan ettiği MHP'ye bile işbirliğine yanaşabileceğini açıklamaktan çekinmemiştir. «MHP de anarşiye, şiddet olaylarına karşı ise ve sebebi ne olursa olsun insanların öldürülmesini çağdışı buluyorsa bunu sevindirici bir gelişme olarak kabul»[1] edecek kadar gerilemiştir. Faşist partinin sahte «barış» çağrılarıyla kendisini meşrulaştırma çabalarına karşı CHP yönetimi etkisiz kalmıştır.

• CHP merkez yönetimi, ikinci MC iktidarının kuruluşundan sonra hızlandırılarak sürdürülen faşist tırmanış karşısında emekçi kitleler arasında en ileri boyutlara yükselen **anti-faşist güç ve eylem birliği** istemine sırtını dönerek, demokratik güçlerle her türlü eylem birliğini reddeden bir politikayı benimsemiştir. Buna karşılık tekelci büyük burjuvazinin desteğinin kendisine dönmesiyle ve MC'nin parlamentodaki tabanında kopmalar olmasıyla CHP'ye iktidar yolunun açılmasını eli kolu bağlı beklemeye koyulmuştur.

• CHP merkez yönetimi, 1978 başında daha iktidara gelmeden önce, büyük sermayeye ve onun hükümet içinde yer alacak doğrudan uzantılarına karşı bir borç üstlenmeyi kabullenmiş, hükümetin ilk günlerinden başlayarak kendisini tekelci burjuvaziye en güvenilir ve en yararlı almaşık olarak kanıtlama çabasına girmiştir.

• CHP merkez yönetimi, yine 1978 yılında iktidara geldiği günden başlayarak gerici-faşist gizli iktidar odağıyla zımni bir uzlaşmayı benimsemiş, bir yandan faşist tırmanışın devlet kadrolarında tuttuğu mevzilere karşı çıkışlarını yarım bırakırken, diğer yandan da başta MHP olmak üzere gizli ve açık faşist örgüt ve odaklar üzerine yürümemiş ve dolayısiyle faşist terörün yükselişi karşısında çaresiz kalmıştır.

• Bu çekimser tavır sonunda bir sıkıyönetimin hükümete dayatılmasıyla sonuçlanmış, «demokratik hak ve özgürlükleri koruma» gerekçesiyle ilan edilen sıkıyönetim giderek daha açık bir biçimde demokratik güçlerin, işçi sınıfının politik ve sendikal hareketinin, emekçi kitlelerin yığınsal direnişlerinin karşısına çevrilmiştir.

---

(1) CHP Genel Sekreteri Orhan Eyüboğlu'nun 17 Temmuz 1977'de MHP Genel Sekreteri'ne gönderdiği mektup'tan.

• Gerici-faşist güçler, Ecevit hükümetinin geri adım politikasından yararlanarak toparlanma ve emperyalizmin ve tekelci büyük burjuvazinin daha etkın desteğini arkalarına alarak iktidarı tümüyle ele geçırmeye hzırlanma olanağı bulmuşlardır.

• CHP merkez yönetimi, hükümette izlediği ekonomik ve toplumsal politikayla, emperyalizmin ve büyük sermayenin emekçi halka MC iktidarı eliyle dayatamadığı yükleri onun sırtına bindirme işlevini üstlenmiş ve ülkemizin emperyalizme ekonomik bağımlılığını daha da pekiştiren önlemlerin uygulayıcısı olmuştur.

• CHP merkez yönetimi, yine hükümette olduğu dönem boyunca, dış politikada ülkemizin emperyalizme askeri ve politik bağımlılığına karşı da hiç bir kararlı tutum almamış; sosyalist ülkelerle kurulan politik ilişkilerin emperyalizmin egemenliğini sınırlandırıcı boyutlara doğru geliştirilmesinden titizlikle uzak durmuş; özellikle son dönemlerde emperyalizmin Türkiye'ye Ortadoğu'da yüklemeyė çalıştığı yeni işlevler için onunla pazarlığa oturmaktan yana politika izlemiştir.

• Böylece CHP merkez yönetimi, iktidarda kalabilmek için tutunmaya çalıştığı ve her türlü baskısına boyun eğmekten başka kendisine seçenek bırakmadığı emperyalizmin ve tekelci büyük burjuvazinin, CHP'yi emekçi kitlelerden sonuna kadar yalıtarak onun hükümetini devirme ve gerici-faşist bir yönetim biçimine geçişi sağlama planlarının koşullarını da kendi eliyle olgunlaştırmıştır.

CHP merkez yönetimi 24. Kurultay'a işte böyle bir politikanın bilançosuyla, tekelci büyük sermayenin ve gerici-faşist güçlerin sonuç almaya yönelik saldırıları karşısında birbiri peşisıra mevzilerini terkedip, kesin yenilgi noktasına doğru gerileyerek kendisini savunmaya çalışmaktan başka yol bulamadığı koşullarda girmiştir. Bu, CHP yönetiminin uyguladığı sağ politikanın, yalnız partiyi tam bir uzlaşma platformuna götürmekle kalmadığının, aynı zamanda gerici-faşist güçler karşısında yenilgisini de kaçınılmaz hale getirdiğinin kanıtlanması anlamına gelmektedir.

İşte bu nedenle CHP'nin 24. Kurultay'ına damgasını vuran, CHP için yeni bir politik doğrultunun kaçınılmazlığı gerçeği olmuştur.

24. Kurultay'da CHP merkez yönetiminin sağ politikasının sonuçlarını gizleyemeyip savunmaya geçmek zorunda kalışının ikinci temel nedeni ise şudur:

CHP tabanının Parti merkez yönetiminin sağ politikasına karşı tepkileri giderek daha açık bir politik nitelik kazanmakta ve belirgin anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-tekelci talepler üzerinde biçimlenmeye başlamaktadır.

CHP tabanındaki işçi ve emekçi kitleler, yurtsever gençler ve

kadınlar, yalnız CHP'nin merkez politikasının kendi çıkarlarıyla taban tabana çeliştiğini görmekle kalmamakta, aynı zamanda ülkemizde işçi sınıfının öncülüğünde gelişen anti-emperyalist, anti-faşist mücadelenin doğrultusundan da etkilenmekte ve giderek bu mücadeleye aktif olarak katılma zorunluluğunu da kavramaktadırlar. Böylece CHP'nin ilerici tabanının sağ merkez yönetime karşı tepkilerinin giderek daha tutarlı bir politik içerik kazanmasının nesnel temelleri oluşmaktadır.

CHP'nin 24. Kurultay'ı, CHP tabanındaki ilerici tepkilerin, merkez yönetiminin sağ politikasının temel alanlarında bu politikaya karşı somut alternatiflerin önerilmesi yönünde hızlı bir gelişme içinde olduğunu kanıtlamıştır. Kurultay'da tabanı temsil eden delegeler:

- Faşizm tehlikesine karşı kararlı bir mücadele verilmesini ve bu mücadelenin yollarının açıkça belirlenmesini istemişlerdir. Ve CHP yönetiminin verdiği sözlere rağmen, devlet kadrolarına yerleştirilmiş faşistlerin neden temizlenmediğini ve sorumlularından neden hesap sorulmadığını sormuşlardır.
- Düşünce ve örgütlenme özgürlüğünün önündeki engellerin, faşist nitelikli 141 ve 142. maddelerin kaldırılması için etkin bir mücadele verilmesini talep etmişlerdir.
- Doğu Anadolu'da «bölücülük ve kürtçülük» gerekçeleriyle emekçi halkın üzerinde estirilen terör havasına ve ilerici insan avına son verilmesini istemişlerdir.
- CHP'yi işçi sınıfının sendikalarıyla, demokratik kitle örgütleriyle karşı karşıya getiren, emekçi kitlelerin demokratik örgütlenmesine karşı çıkan politikanın değiştirilmesi gereğini vurgulamışlardır.
- Ecevit hükümetinin yakındığı «enkazı» sadece işçi ve emekçi kitlelerin sırtına yükleyerek kaldırma politikasına karşı çıkmışlardır.
- CHP'nin dış politika doğrultusunun açık bir biçimde belirlenmesini istemişlerdir.
- Ecevit hükümetinin politikasının CHP tabanının eğilimlerine danışılmadan tepeden inme biçimde çizilmesine karşı çıkmışlardır.

CHP'DE HİZİPÇİ GRUPLAR VE «SOL KANAT» MUHALEFETİ

Öte yandan CHP yönetiminin merkez yönetimine karşı muhalefetinin gitgide daha belirgin anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-tekelci talepler üzerinde biçimlenmesi, bu muhalefetin parti içindeki hizipçi çıkışlar yönünde saptırılarak kanalize edilmesinin olanaklarını da zayıflatmaktadır.

CHP'nin ilerici tabanı, kendisinin özlem ve taleplerini parti yönetimine egemen kılmayı amaçlamayan hizipçi grupların çıkışlarını benimsememekte, bu çıkışları kendi başına bırakmaktadır. 24. Kurultay'a yaklaşırken CHP içindeki hizipçi grupların örgüt içinde çeşitli

dalgalanmalara ve sert polemiklere yol açan çıkışlarına rağmen Kurultay'da bu gruplar hemen hiçbir politik etkinlik kuramamışlar, genel merkez karşısında gerileme yolunu seçmişlerdir.

Ne var ki sözü edilen hizipçi grupların varlığı, tabanın ilerici muhalefetini etkisizleştirme işlevini artık görememekle birlikte, CHP'nin sağ merkez yönetiminin elinde kendi politikasını gizlemenin bir aracı olarak olumsuz işlev görmeye devam etmektedir. Ecevit'in başını çektiği merkez yönetimi, hizipçi grupların politik ilkelerden yoksun çıkışlardan, tabana karşı kendisini yine tek politik alternatif olarak gösterebilmek için bugün de yararlanabilmekte ve bu grupları köşeye sıkıştırıp yıpratabildikçe, her türlü muhalefet girişimine yasak koyma olanağını bulabilmektedir.

24. Kurultay'da da genel merkezi hedef alan hizipçi çıkışlar, merkez yönetiminin, bu çıkışları hedef göstererek tabanın bir bölümünü kendisine bağlı tutmaya çalışmasına olanak vermiştir. Tabandan yükselen kimi anti-faşist çıkışlar, genel merkeze karşı gözüken hizip liderlerinin ve üyelerinin anti-faşist mücadele içindeki tutarsızlıklarına ve «açık»larına karşı bir yöne çevrilerek, merkez politikasının bir desteği biçimine sokulabilmiştir.

Bununla birlikte 24. Kurultay, CHP içinde hizipçi «muhalefet» gruplarının varlığını koruması ve parti içi gelişmelerde ağırlıklı bir görünümü sürdürmesi için nesnel zeminin hızla kaydığını göstermiştir. Hizipçi «muhalefet» gruplarının, sağ politikasının temellerine karşı çıkamadıkları merkez yönetimine karşı politik bir alternatif öneremedikçe, sürekli bir uzlaşma yolunu aramaları ve icazetli bir muhalefet yürütme çabaları, onların varlık gerekçelerini hızla ortadan kaldırmaktadır. Tabandaki ilerici muhalefetin ilkesel temeller üzerinde gelişme yoluna girmesi, gerçekte CHP merkez yönetiminin sağ politikası üzerinde ittifak içinde olanların aralarındaki ayrımları silerek tabanın muhalefetine karşı bütünleşmelerinin yolunu açmaktadır.

Aynı şekilde, tabanın muhalefeti merkez politikasının temellerini hedef aldıkça, Ecevit'in başını çektiği sağ yönetim de, hizipci «muhalefet» gruplarının varlığını sürdürmesine göz yummanın bir zaaf belirtisi olabileceğinden korkarak bu gruplara karşı daha müsamahasız bir tutum almaktadır. 24. Kurultay'da CHP merkez yönetiminin, kendisi dışında gözüken hizipci gruplara yönetim kademelerinde hiçbir ödünde bulunmaya yanaşmamasının nedeni budur.

24. Kurultay, CHP içinde hizipçi gruplardan farklı gözüken yeni bir muhalefet grubundan da söz edilmesine tanık olmuştur: «Sol kanat» muhalefeti.

«Sol kanat» muhalefeti, parti yönetimine karşı muhalefetini ilkesel temellere dayandırdığı ve CHP tabanının ilerici, demokratik, anti-

faşist taleplerini temsil ettiği iddiasındadır. Bu nedenle kendisine «sol kanat» adını takmıştır ve diğer muhalefet gruplarını da karşısına almaktadır.

«Sol kanat» muhalefetinin bu iddiaları bugün için gerçeği bütünüyle yansıtmamaktadır. «Sol kanat» muhalefeti, merkez yönetimine karşı çıkışlarında politik ve bir ölçüde ideolojik itirazlara ağırlık vermekle birlikte, henüz CHP tabanıyla organik ve örgütsel bağlar kurabilmiş değildir ve bu nedenle CHP tabanının eğilimlerini tutarlı biçimde yansıtamamaktadır. Bu grup, bugün için büyük ölçüde parlamento gruplarıyla sınırlıdır ve merkez yönetimine karşı çıkışları, parti gruplarında isim yapmış ama taban tarafından yeterince benimsenmemiş kadrolarca yönlendirilmektedir. Bu bakımdan «sol kanat» muhalefeti de, CHP içindeki diğer hizipçi «muhalefet» gruplarından bütün yönleriyle ayrışabilmiş değildir.

«Sol kanat» muhalefetinin CHP tabanının eğilimlerini nesnel olarak yansıtamaması, politik konumlarındaki ciddi tutarsızlık ve kararsızlıkların da nedenidir.

Bu grup, merkez yönetimine karşı çıkışlarına bütünsel ve tutarlı bir anti-faşist, anti-emperyalist ve anti-tekelci bir doğrultu kazandırabilmiş değildir. Bu çıkışlar, ağırlıklı olarak, CHP merkez yönetiminin politikasının tek tek belirli yönlerini hedef almakta, bu politikanın sağ karakterinin temellerine yönelememektedir. Bu nedenle de bugün için merkez politikasına karşı yeni bir politika alternatifi oluşturabilecek konumda değildir.

● Bu grubun, CHP merkez yönetiminin politikasının tümünü hedef almaktan özellikle de kaçındığı anlaşılmaktadır. Bu grubun sözcüleri, 24. Kurultay'da, sağ merkez politikasına karşı eleştirilerini, aynı zamanda bu politikanın kimi yönlerini destekleyen savunularla dengelemeye çalışmışlardır.

● Bu grubun sözcüleri, özellikle CHP hükümetinin emperyalizmin baskılarına boyun eğme politikasının karşısına tutarlılıkla çıkmaktan kaçınmışlardır. Emperyalizmin askeri antlaşmalarla, üsler ve U-2 pazarlıklarıyla, IMF ve benzeri kuruluşların ekonomik önlemler paketleriyle Türkiye'ye dayatmaya çalıştığı katmerli ekonomik, politik ve askeri ödünlere karşı çıkan «sol kanat» muhalefeti, bu dayatmaların sürekli temellerini oluşturan bağımlılık ilişkilerini hedef alma cesaretini gösterememektedir.

● Diğer bir deyişle «sol kanat» muhalefetinin, günümüzde sağ sosyal demokrasinin temel ideolojik dayanaklarından birine dönüşmüş bulunan «kapitalizmin ilericiliği» savının etkisinden kurtulamadığı ve bu nedenle kapitalist dünya sistemi ilişkileri içinde kalmanın

emperyalizmin egemenliği altına girmeden de sürdürülebileceği yanılgısını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

• «Sol kanat» muhalefetinin anti-tekelci doğrultudaki çıkışları da somut ve CHP programındaki tutarsızlıkları aşan bir öneriler dizisini kapsamamaktadır. Bu çıkışlar genellikle belirli sermaye gruplarını ve onları destekleyen belirli hükümet politikalarını hedef almakla sınırlıdır. Bu grubun sözcülerinin «kapitalizmin ilericiliği» savına hâlâ ağırlık vermeleri, tekelci olmayan küçük ve orta sermaye kesimleri karşısında da gelişmiş kapitalizmin savunuculuğu konumundan kurtulamamalarına ve bu kesimlerin taleplerini kavrayarak tutarlı bir konum alamamalarına yol açmaktadır.

• «Sol kanat» muhalefetinin sözcüleri, «demokratik bir toprak reformu» gerekliliğinden söz etmekle birlikte, bu önerilerini hiç bir biçimde somutlamamaktadırlar. Bu öneri, CHP tabanının parti içindeki büyük toprak sahiplerine, ağalara karşı olan yoğun tepkisini bile tatmin etmekten uzak kalmaktadır. CHP gibi, emekçi tabanı içinde köylülüğün önemli bir ağırlık taşıdığı bir sosyal demokrat partide, sağ yönetime karşı yönelen bir çıkışın emekçi köylülüğün sorunlarına somut çözümler önerememesi çok ciddi bir tutarsızlık olarak ortaya çıkmaktadır.

Bütün bu özelliklerine karşın «sol kanat» muhalefeti CHP içinde ilerici bir işlevi üstlenmiştir. Bu işlev, «sol kanat» muhalefetinin çıkışlarının, tabandaki ilerici muhalefetin politik bir doğrultu kazanma ve yeni kadrolar oluşturma istemine bir yanıt vermesinin sonucudur.

«Sol kanat» muhalefeti 24. Kurultay'da kendisini hizipçi «muhalefet» gruplarından ayırmayı başarabilmiş ve sayısal gücünü aşan bir politik etkinliğinin olabileceğini kanıtlamıştır. Bu gelişme de hiç kuşkusuz, CHP tabanındaki ilerici muhalefetin sağ yönetime karşı politik bir alternatif yaratma eğilimine güç kazandırmış ve merkez yönetiminin de, tabandaki ilerici muhalefet karşısındaki tutumunu yeniden gözden geçirmesi zorunluluğunu —olumsuz yönde de olsa— kavramasına yol açmıştır.

«Sol kanat» muhalefetinin 24. Kurultay'daki çıkışlarının, Kurultay'da CHP tabanının sağ merkez yönetime karşı tepkilerinin ağırlık kazandığı başlıca sorun üzerinde yoğunlaşması dikkati çekmiştir.

Bu, CHP'nin başta sendikalar ve demokratik kitle örgütleri olmak üzere diğer demokratik güçlerle ilişkileri sorunudur. «Sol kanat» muhalefetinin sözcüleri, tabanın eğilimlerini doğrudan doğruya yansıtan delegelerle birlikte, CHP yönetiminin demokratik güçlerle iş ve eylem birliğini reddeden, işçi sınıfının sendikalarının ve demokratik kitle örgütlerinin demokrasi mücadelesindeki özgün işlevlerini yadsıyan ve onların önemini sadece «oy gücüyle» sınırlı gören politikasına karşı

çıkmışlar; bu politikanın CHP'yi işçi ve emekçi kitlelerden yalıtladığını, onu tekelci büyük sermayenin çıkışları karşısında daha da güçsüz bıraktığını ve giderek «düzenin CHP'yi değiştirmesinin» yolunu açtığını vurgulamışlardır.

«Sol kanat» muhalefetinin sözcülerinden Ordu Milletvekili Ertuğrul Günay'ın, «düzeni değiştirmek amacıyla kitlelerin desteğini almış CHP'nin, düzeni değiştirmek değil, düzeni onarmak, düzeni düzeltmek işlevini omuzladığını» vurgulaması da dikkat çekicidir. Günay'ın bu deyimlerinde CHP merkez yönetiminin sınıf işbirlikçisi politikası dile getirilmektedir ve 24. Kurultay'da CHP tabanını temsil eden bütün delegelerin çıkışlarının —bilinçli ya da bilinçsiz olarak— temel hedefi de bu politika olmuştur. CHP'nin egemen sağ politik doğrultusunun değiştirilmesi zorunluluğunun dayatması da, bu sınıf işbirliği politikasının CHP'nin tabanındaki işçi ve emekçi kitlelerin nesnel çıkarlarıyla uzlaşmaz bir çelişki içinde olmasının kaçınılmaz sonucudur.

CHP İÇİNDEKİ AYRIŞMANIN NESNEL TEMELLERİ

Bütün sosyal demokrat partiler gibi CHP'nin politik gelişmesini de ağırlıklı olarak belirleyen, bu çelişki olacaktır. CHP'yi, dayandığı toplumsal tabakaların sınıfsal bileşiminden ötürü, diğer burjuva partilerinden ayıran özelliklerden biri budur.

CHP bir burjuva partisidir. CHP'nin ideolojisi burjuva ideolojisidir. CHP'nin sınıfsal amacı, son çözümlemede, kapitalist düzenin temellerini korumak, toplumun kapitalizmden sosyalizme geçişine karşı burjuvazinin sınıf ayrıcalıklarını, üretim araçlarının özel mülkiyetini ve emeğin ücretliliğini savunmaktır.

Ne var ki CHP'nin politikası, uzun dönemde burjuvazinin tümünün ortak ve genel sınıf çıkarlarını korumayı amaçlamakla birlikte, sınıf güçlerinin bugünkü dağılımı içinde, ağırlıklı olarak burjuvazinin belirli kesimlerinin özlem ve taleplerini temsil etmeye yöneliktir. CHP'nin politik platformu, ağırlıklı olarak, burjuvazinin, emperyalizmle bütünleşme ve işbirliğinden doğrudan pay alamayan ve tekelleşme süreci dışında kalan kesimlerinin, orta ve küçük sermaye katmanlarının çelişkili özlem ve taleplerini yansıtmaktadır.

Burjuvazinin bu tabakaları, bir yandan emperyalizmin ekonomik ve politik baskıları ile büyük burjuvazinin tekelleşme eğilimine karşı çıkarlarını korumak için mücadele yönünde; diğer yandan da işçi sınıfının toplumdaki konumlarının güçlenmesi karşısında kendi göreli ayrıcalıklarını yitirmemek için direnme yönünde iki karşıt eğilimi aynı anda taşımaktadır. **Ve CHP, sözü edilen kesimlerin bu karşıt eği-**

limlerini bağdaştırmaya yönelik özlem ve taleplerinin temsilcisi durumundadır.

CHP'nin 1960'ların sonlarından itibaren sosyal demokrat bir parti haline dönüşmesi, politik çizgisinde burjuvazinin bu katmanlarının çelişkili özlem ve taleplerinin belirleyici duruma gelmesiyle gerçekleşmiştir. Tekel dışı, orta ve küçük burjuvazi katmanlarının karşıt eğilimlerini bağdaştırmaya yönelik bir politika, değişen ağırlık noktaları ve güncel somut hedefleri ne olursa olsun. son çözümlemede **toplumun temel sınıfları arasında bir uzlaşma ve sınıf barışını sağlamaya, kapitalist düzenin sınırlı reformlar içinde kalınarak düzeltilmesine** yöneliktir ve **CHP'nin sosyal demokrat niteliğini belirlemektedir.**

Sosyal demokrat hareket, geleneksel olarak işçi sınıfı içinde ortaya çıkan uzlaşmacı ve reformist bir tabakaya dayanarak biçimlenmiştir ama, bu hareketin temel karakteristiği her zaman, burjuvazinin egemen kesimleriyle işçi sınıfı arasındaki burjuva katmanların ve diğer ara katmanların özlem ve taleplerine dayanması olmuştur. Bu nedenle sosyal demokrat, reformist partiler bilimsel sosyalist literatürde çoğu zaman «küçük burjuva ya da burjuva işçi partileri» diye anılmaktadır.[2]

Türkiye'de sosyal demokrat hareket ise, öncelikle tekel dışı. orta ve küçük burjuvazi katmanlarının eğilimlerini dile getiren bir akım olarak biçimlenmiş: daha sonra ise giderek, bir yandan işçi sınıfı hareketi içinde ayrışan uzlaşmacı, reformist bir kanatla bütünleşme sürecine girmiş, diğer yandan da büyük, tekelci burjuvazi kesimleriyle yeni ilişkiler geliştirmiştir.

Vurgulayarak belirtmek gerekir ki, sosyal demokrat hareketin tekel dışı. orta ve küçük burjuvazi katmanlarının eğilimlerini yansıtmasıyla söz konusu edilen. bu katmanların çıkarlarına nesnel bir ifade kazandırması değildir. Tam tersine sosyal demokrat hareketin özelliği, bu katmanların çıkarlarının onların **bilincindeki öznel** yansıma biçimini dile getirmesidir.

---

(2) «Marksizm-leninizmin kurucularının, bir partinin politikasının içeriğini ve yönetiminin konumunu, o partinin sınıf karakterinin en önemli ölçütü olarak gördüklerini anlıyoruz... Bu değerlendirmeler ışığında, devrimci mücadele ilkelerini reddetmiş sağ yöneticilerin egemen olduğu işçi partilerinin küçük burjuva işçi partileri olarak sınıflandırılması gerekir. Gerçekten de bu partiler, hem mülk sahibinin hem de emekçinin izlerini taşıyan küçük burjuvazi içindeki nesnel çelişkilerin bozulmuş bir yansımasını vermektedirler. Sosyal demokrat partiler de bu, sağ-kanat yönetiminin kapitalizm yanlısı politikasıyla, üyelerinin çoğunluğunun, özellikle kafa ve kol işçilerinin sınıf çıkarları ve talepleri arasındaki çelişkide ifadesini bulmaktadır. Sosyal demokrasinin iç gelişmesini bu çelişki belirler.» (**Leninism and World Revolutionary Working-Class Movement** (Leninizm ve Dünya Devrimci İşçi Sınıfı Hareketi), SSCB Bilimler Akademisi, Moskova 1976, s. 427-428)

Burjuvazinin bu katmanlarının kendi çıkarlarını öznel kavrayış biçimi, nesnel konumlarındaki çelişkileri aşmayı amaçlamaktadır ve dolayısıyla, hem sosyalizme geçişe gerek kalmadan tekelci büyük burjuvazinin egemenliğinin önlenebileceğine, hem de tekelci büyük burjuvazinin egemenliği altına düşmeden işçi sınıfının kapitalist düzen içindeki artı-değer üreticisi konumunun sürdürülebileceğine olan inanç ve özlem biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Bu dünya görüşü, özünde **burjuva ideolojisinin** bir yansımasıdır. Sosyal demokrat hareket de gerçekte toplumun sözü edilen katmanlarının çıkarlarının burjuva ideolojisinin sınırları içinde dile getirilmesinin politik düzeydeki temsilcisidir ve bu nedenle özünde bir **burjuva politik hareketidir.**

Sosyal demokrat partilerin ve CHP içindeki politik ayrışmanın temelinde, dayandığı toplumsal katmanların çelişkili konumu yatmaktadır. Sosyal demokrat hareket, dayandığı toplumsal katmanların karşıt eğilimlerini ideolojik düzeyde ne kadar bağdaştırmaya çalışırsa çalışsın, pratikte iki karşıt politik çizgiden birini uygulamak zorundadır.

Sosyal demokrat hareket, ya emperyalizmle ve büyük, tekelci burjuvaziyle sınıf işbirliği yolunu tutarak işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin çıkarlarına karşı onlarla ittifak kuracak; ya da işçi sınıfının devrimci hareketiyle ittifak içine girerek emperyalist bağımlılığa ve büyük, tekelci burjuvazinin egemenliğine karşı mücadele politikasını benimseyecektir.

Sosyal demokrat hareketin karşısında bu iki politik seçeneğin somut olarak da ortaya çıkması kaçınılmazdır. Burjuvazinin egemen kesimleriyle işçi sınıfı ve müttefikleri arasındaki mücadelenin keskinleşmesi, ara katmanların ve tekel dışı, orta ve küçük burjuva kesimlerinin bu mücadele içindeki saflardan birinin yanında yer almasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu toplum kesimlerinin büyük kitlesinin çıkarlarıyla emperyalizm ve tekelci büyük burjuvazi arasındaki karşıtlık giderek daha da derinleşirken; bu kesimlerin ayrıcalıklı üst tabakalarında da işçi sınıfına karşı emperyalizmle ve tekelci büyük burjuvaziyle bütünleşme ve işbirliği eğilimi güçlenmektedir.

Böylece sosyal demokrat hareket içinde iki karşıt politik eğilim şu biçimde ayrışmaktadır: Birincisi sosyal demokrat hareketin geniş kitlesinin, tabanının çıkarlarını yansıtan ve emperyalizme ve tekelci büyük burjuvaziye karşı kararlı mücadeleyi öngören **sol** politik eğilim; ikincisi ise sosyal demokrat hareketin emperyalizmle ve tekelci büyük burjuvaziyle işbirliğinden yana kesimlerinin tutumunu yansıtan **sağ** politik eğilim.

Sosyal demokrat hareket içindeki bu ayrışmanın ve iki karşıt po-

litik eğilim arasındaki mücadelenin kaçınılmazlığı, sosyal demokrat hareketi diğer burjuva politik akımlardan ayıran temel özelliklerden biridir. **Sosyal demokrat hareketin gelişmesini,** diğer burjuva politik akımlar için olduğu gibi, sadece burjuvazinin egemen kesimlerinin girişkenliği değil, **temelde bu hareket iki politik eğilim arasındaki karşıtlığın ve mücadelenin gelişmesi belirleyecektir.**

CHP MERKEZ YÖNETİMİNİN SAĞ POLİTİKASI

Bugün Türkiye'de sosyal demokrat CHP'nin merkez yönetiminde emperyalizmle ve büyük, tekelci burjuvaziyle sınıf işbirliğinden yana **sağ** politik eğilim egemenliğini kurmuştur. Bu politikanın ana çizgileri şöyle özetlenebilir:

- CHP merkez yönetimi, kapitalizmin gelişmesinin, CHP'nin dayandığı toplumsal güçlerin çıkarları lehine bir «düzen değişikliği»ne, daha doğrusu, sınıflar arasında bir barışa geçişi kendiliğinden sağlayacağını öngören, çağdaş sağ-sosyal demokrasiye egemen olan temel ideolojik savı benimsemiştir.
- Bu nedenle CHP merkez yönetimi, CHP'nin dayandığı toplumsal güçlerin, kapitalizmin **sonuçlarına** karşı mücadelesini bile desteklemekten yana değildir.
- Bunun yerine CHP merkez yönetimi, temel ideolojik savını gerçekleştirebilmek uğruna, kapitalizmin gelişmesinin öncülüğü ve kapitalist düzeni, sınıflar arasında barış doğrultusunda yönetme işlevine talip olmuştur.
- CHP merkez yönetimi, işçi sınıfının devrimci hareketinin karşısında açık bir tutum almış, asıl önemlisi de, işçi sınıfının devrimci hareketinin gelişmesini önlemeyi temel politik amaçları arasına yerleştirmiştir. Böylece CHP merkez yönetimi, sosyalizme, bilimsel sosyalist harekete karşı mücadeleyi politikasına esas alan anti-komünist bir çizgiyi benimsemiştir.
- CHP merkez yönetimi, işçi sınıfının devrimci hareketiyle ve bilimsel sosyalist hareketle olduğu gibi, genel olarak tüm anti-emperyalist, anti-faşist ve anti-tekelci kitle hareketleriyle her türlü işbirliği ve dayanışmaya karşı çıkmakta, bu politikasını da yine anti-komünist gerekçelere dayandırmaktadır.

Burada sırası gelmişken **anti-komünizmin** açık bir tanımını yapmakta yarar **vardır.**

Anti-komünizmin ayırdedici özelliği, bilimsel sosyalizm karşıtlığını, burjuvazinin işçi sınıfına karşı mücadelesinin bir aracı, ideolojik ve politik bir silahı olarak kullanmasıdır. Dolayısıyla bilimsel sosyalist olmayan ya da bilimsel sosyalizmin şu ya da bu savına karşı çıkan

her ideolojik ve politik tutumu anti-komünizm **olarak** nitelemek mümkün değildir. Anti-komünizmi teşhis ederken, herşeyden önce, bilimsel sosyalizme ya da bilimsel sosyalist harekete karşı çıkışların, burjuvazinin işçi sınıfına karşı mücadelesinde **hangi hedeflere** vurmaya yöneldiğini, **hangi sınıfsal amaçlara** hizmet ettiğini belirlemek zorunludur.

Ancak böyle bir sınıfsal değerlendirme, bilimsel sosyalist olmayan her politik tutumu ya da kişiyi anti-komünizm veya anti-komünist olarak damgalamak; ya da görüş ayrılıkları sis perdesi arkasında anti-komünizmin biçim değiştirmelerine aldanmak gibi yanlışların önüne geçebilir.

Anti-komünizmin işçi sınıfına karşı mücadeleyi esas almasının doğrudan sonucu, bilimsel sosyalizme ve bilimsel sosyalist harekete karşı mücadelede her türlü aracı geçerli sayması ve kullanmasıdır. Çünkü anti-komünist politika için, bilimsel sosyalizmin ve bilimsel sosyalist hareketin geriletilmesi, kitlelerden yalıtılması ve yenilmesi en yüksek amaçtır. Bu nedenle de anti-komünizmin başlıca yöntemi, bilimsel sosyalizmin ve bilimsel sosyalist hareketin amaçlarının tahrif edilmesi, işçi sınıfı ideolojisinin ve politikasının karalanması, kitlelerin bilimsel sosyalizme karşı koşullandırılmasıdır.

Anti-komünizm en kaba biçimini gerici-faşist burjuva partilerinin, onların iktidarlarının ve ideologlarının propaganda ve politikasında alır. Bu güçler ideoloji ve propaganda düzeyinde bilimsel sosyalizme karşı en kaba ve en akılalmaz tahriflere, iftiralara ve yalanlara başvurmaktan çekinmezler; pratikte ise bilimsel sosyalist harekete karşı en ağır baskı yöntemlerini savunurlar ve uygularlar. Bu güçlerin elinde anti-komünizm, tüm ilerici, demokrat, barışsever güçlere karşı saldırının, tüm emekçiler üzerindeki baskının bir aracıdır.

Anti-komünizmin «ince» biçimleri ise işçi sınıfı hareketine, bilimsel sosyalist harekete karşı onun kendi içinden saldırmaya çalışan oportünist, revizyonist, milliyetçi akımların politikasında kendisini gösterir. Bu güçlerin anti-komünizmi, bilimsel sosyalist hareketi devrimci geleneklerinden koparmaya, sınıfsal amaçlarından caydırmaya, işçi sınıfı biliminin evrensel ilkelerinden uzaklaştırmaya, özellikle proleter enternasyonalizmi ilkelerinden vazgeçirmeye yöneliktir. Revizyonist güçler de bu amaçlarına ulaşabilmek için her türlü yola; özellikle bilimsel sosyalizmin devrimci ilkelerinin, leninist örgütlenme prensiplerinin ve mücadele taktiklerinin çarpıtılmasına, enternasyonalizmin teori ve pratiğinin tahrifine, sosyalist ülkeler deneyinin karalanmasına vb. başvururlar.

Revizyonizmin bu saldırı taktiklerini, sıradan küçük burjuva yalpalamalardan ayıran, tıpkı burjuva ideologlarının anti-komünizmi gi-

bi, bilimsel sosyalizme karşı çıkışlarının hedefinin, bu ideolojinin ve politikanın geçersizliğini «kanıtlamak», onu kitlelerden yalıtlamak, zayıf düşürmek olmasıdır.

Sosyal demokrat partilerin sağ-kanat politikacılarının anti-komünizmin ayırdedici özelliği de, işçi sınıfının devrimci hareketine, bilimsel sosyalist harekete karşı burjuvazinin konumlarını korumaya yönelik bilinçli tutumlarıdır. Sağ-kanat sosyal demokrat politikacıları da mücadeleyi politik platformlarının temellerinden biri olarak kabul ve ilan etmişlerdir.

Sağ-kanat sosyal demokratlarının bilimsel sosyalizme karşı tutum alışı, genellikle, sosyal demokrasinin «komünizme karşı tek alternatif», «kapitalizmin sosyalizm karşısındaki tek ve son şansı» olarak tanımlanmasında ifadesini bulur. Sağ-kanat sosyal demokratları, sosyal demokrasinin başlıca amacını, komünizmin «geçerli yollardan» önlenmesi, bilimsel sosyalist hareketin gelişmesinin önlenmesi olarak tanımlamaya özel bir titizlik gösterirler.

Sağ-kanat sosyal demokratlarının bu bilinçli politik tutumu, onları, işçi sınıfı biliminin ve politikasının tahrif edilmesinde, sosyalist ülkeler deneyinin karalanmasında, kitlelerin bilimsel sosyalizme karşı koşullandırılmasında, burjuva ideologlarının gerici anti-komünist yöntemlerine çok yakın bir konuma yerleştirir. Sağ-kanat sosyal demokrat politikacıları, pratikte de, her bilimsel sosyalist harekete karşı baskı yöntemlerini savunma, onları haklı gösterme işlevini üstlenirler.

Sağ-kanat sosyal demokrat yöneticilerinin anti-komünist politikası, en belirgin biçimde, sosyal demokrat hareketin de güncel hedefleri için bilimsel sosyalistlerle her türlü işbirliğinin reddedilmesinde, tabandaki sosyal demokratların bilimsel sosyalistlerle işbirliği istemlerinin yasaklanmasında, zaman zaman bu nedenle kitlesel tasfiyelerle gidilmesinde kendisini gösterir.

Türkiye'de de CHP merkez yönetimi, bu niteliklerdeki anti-komünist politikasıyla tam bir **sağ** konum içindedir. CHP merkez yönetiminin bu politikası, onun CHP'nin ilerici tabanından, işçi sınıfı hareketinden ve genel ilerici, demokratik, anti-emperyalist hareketten yalıtlanmasının da temelinde yatmaktadır.

CHP'NİN SOSYAL DEMOKRAT BİR PARTİYE DÖNÜŞÜMÜ VE SAĞ POLİTİKASI

CHP merkez yönetimindeki bu sağ politikanın kökenleri oldukça eskiye dayanmaktadır. Daha doğru bir deyişle bu politikanın kökenleri, CHP'nin bir sosyal demokrat partiye dönüşümü evrelerinde yatmaktadır.

CHP'nin sosyal demokrat bir partiye dönüşümü, CHP'nin burjuvazi içinde geleneksel olarak temsil ettiği politik eğilimin burjuvazinin egemen, büyük, tekelci kesimlerinin ağırlıklı desteğini yitirmesiyle birlikte başlamıştır. Bu desteği yitiren CHP, giderek tekel dışı, orta ve küçük burjuvazi katmanlarının eğilimlerinin politik düzeydeki sözcülüğünü üstlenen sosyal demokrat bir liderliğin eline geçmiş ve sosyal demokrat bir partiye dönüşümünü tamamlamıştır.

Kuruluşundan 1960'lara kadar CHP, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinin ve burjuva demokratik gelişmenin öncülüğünü üstlenmiştir. Bu temel politik işleviyle CHP, burjuvazinin işçi sınıfına karşı mücadelesinin her iki yönteminin, hem baskı hem de saptırma yöntemlerinin aynı zamanda uygulayıcısı ve yürütücüsü olmuştur.

1960'dan sonra ortaya çıkan koşullar, CHP'nin bu politik işlevi olduğu gibi sürdürmesinin nesnel temellerini ortadan kaldırmaya başlamıştır.

Burjuvazinin, kapitalizmin gelişmesinde bir öncülük işlevine olan genel gereksinmesinin yerini, hızla güçlenen ve tekelleşme eğilimi ağır basan işbirlikçi büyük burjuvazinin iktidardaki egemenliğini sağlayacak bir politikanın arayışı almaya başlamıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak burjuvazinin egemen kesimlerinin desteği doğrudan doğruya kendi çıkarlarını yürütecek olan politik kadrolara ve güçlere doğru yönelmiştir. Diğer yandan da bu eğilimin karşısında, kapitalizmin gelişmesindeki aşırılıkları düzeltmeyi, kapitalist yapıdaki aksaklıkları onarmayı öngören bir karşıt politik eğilimin, **burjuva reformculuğunun** nesnel zeminini oluşturmuştur.

1960 ertesi dönemde yine aynı nedenlerle, burjuvazinin işçi sınıfına karşı baskıcı ve saptırıcı politikaları aynı anda politik güçler tarafından temsil edilemez olmuştur. Bu politikalar, birbirini tamamlamakla birlikte, burjuvazi içindeki iki karşıt politik eğilime dönüşmeye başlamıştır. Çünkü artık bu politikalardan birincisi doğrudan doğruya burjuvazinin egemen kesimlerinin çıkarlarını yansıtmaya başlamış; ikincisi ise kapitalist gelişme sürecinde temel sınıflar arasında bir uzlaşma sağlayarak düzeni savunmaya çalışan bir politik eğilimin parçası olmuştur.

İşte 1960 ertesinde burjuva politikasında gerici-faşist eğilimle reformcu eğilim arasındaki bu ayrışma, bir yandan CHP'nin karşısına işbirlikçi büyük, tekelci burjuvazinin ağırlıklı desteğini kazanan gerici burjuva partilerini çıkarırken, CHP'nin kendisini de bir yol ayrımının ve ayrışma sürecinin önüne getirmiştir. Böylece CHP'nin **burjuva reformculuğu** çizgisine kayışının zemini oluşmuştur.

CHP içindeki ayrışmada iki ana yol izlenmiştir:

Birincisi CHP içinde büyük burjuvazinin gerici kesimlerinin poli-

tikasını egemen kılmaya çalışan güçler birbiri ardından partiden kopmuşlardır. O kadar ki, CHP'nin «ortanın solu» diye tanımlanan yeni çizgisine ilk karşı çıkarak partiden kopanlardan örneğin bir Kasım Gülek, 1979 Haziran'ında artık MHP Kurultay'ında şeref konuğu olabilmiştir.

İkincisi ve daha önemlisi ise, CHP'nin kaydığı burjuva reformcu çizgi, parti içinde daha ileri ayrışmaları kaçınılmaz hale getirmiştir. Burjuvazi içindeki farklılaşmaların sürekli ilerlemesi, CHP'nin reformculuğunun da kalıcı bir zemine oturmasını olanaksız kılmıştır. Böylece CHP'nin yeni reformcu politikasının giderek bir **küçük burjuva** tabana oturması ve popülist («halkçı») bir görünüme bürünmesi süreci başlamıştır.

İşte bu sürecin sonunda CHP'nin bir sosyal demokrat önderliğin yönetimine geçmesi tamamlanmış, bu arada CHP'yi ilerici tabanının etkisinden koruyarak bütünüyle büyük-burjuvazinin kontrolünde tutmaya çalışan diğer güçler de, başta «ortanın solu» açılımını başlatan İnönü olmak üzere, partiden kopmuşlardır.

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran, CHP'nin geçirdiği bu gelişme sürecini, 1975 Ekim'inde şöyle özetlemektedir:

«CHP konusunda ikinci önemli nokta, son dönemde bu partinin, bir küçük burjuva reformcu partisi kimliği kazanma çabası içinde oluşudur. Savunduğu fikirler, ileri sürdüğü önerilerle CHP, kapitalizm çerçevesi içinde ve burjuvazinin ekonomik ve politik gücünün temeline dokunmadan, emekçi kitleler yararına bir takım tavizler koparmayı, değişim ve gelişimler sağlamayı öngörmektedir. Parti, «halkla bütünleşme» sloganı altında dayandığı sınıfsal tabanı emekçi kitlelere doğru genişletmeye çabalamaktadır ve bunda bir başarı sağlamış görünmektedir. Egemen sınıfların kimi kesimleriyle ilişkiler sürmektedir; bu sınıflardan kişiler parti kadrolarında yer almaktadır, ama partide «demokratik sol»u benimsemiş genç, radikal, yeni kadrolar ve yeni bir parti tabanı da vardır. Bu iki kesim arasında parti içi iktidar mücadelesi sürmektedir.»[3]

İşte CHP'nin bu sosyal demokrat bir partiye dönüşüm süreci, onun bugünkü **sağ** eğilimlerinin de temelinde yatmaktadır. Şöyle ki:

CHP'nin sosyal demokrat çizgisinin kaynaklandığı burjuva reformculuğu, kapitalizmin aksaklıklarını onarma ve toplumun sola, sosyalizme kayışını uzlaşmacı yöntemlerle önleme temel amacına dayanmaktadır. CHP'nin yeni politik çizgisinin oluşumunda, işçi sınıfının devrimci hareketine, bilimsel sosyalizme karşı mücadele amacı belirleyici rolü oynamıştır.

---

(3) Behice Boran, «Seçimlere Bakış Açımız», **Yürüyüş**, 7 Ekim 1975, s. 26.

TEMEL AMAÇ: KAPİTALİZMDEN SOSYALİZME GEÇİŞİ ÖNLEMEK

CHP'nin sosyal demokrat çizgisinin kapitalizmin sosyalizme karşı «son» alternatifi olarak gelişmesini başlıca üç alanda izlemek mümkündür.

Birincisi, CHP'nin, toplumun sosyalizme gidişini önlemeyi açıktan açığa başlıca amaçlarından ilan etmesidir.

Daha «ortanın solu» çizgisinin açıklandığı ilk dönemlerde, bu politikanın burjuvazinin gerici kesimlerine karşı savunulması amacı birinci plana geçmiş ve İnönü «ortanın solu»nun amacını 1965 sonunda şöyle açıklamıştır:

«Ülke tam sola kayıyordu. Ortanın solunun gerekçesi tam sola gidişin önlenmesidir. Ben dönmeyeceğim, lüzumu vardır.»

«Ortanın solu»nun önderlerinden Ecevit de İnönü'nün gerisinde kalmamıştır:

«Yeryüzünde yitirebilecekleri hiç bir maddi varlıkları bulunmayan; kendilerini sömürenlerin zihinlerine aşıladıkları «kapitalist» olma, «zengin» olma, bu dünyada olmazsa öbür dünyada beyler gibi yaşama hayalleri dışında, kapitalizmle hiçbir menfaat ilişkileri bulunmayan yoksul insanlar, öyle hayallerle oyalanamaz duruma geldikleri anda, komünizmin kucağına atılmaktan, hem de, bugün komünist ülkelerde uygulanan ve marksist felsefenin olumsuz bir yönde, çok ötesine giden, bir komünizmin kucağına atılmaktan, hangi maddi ve manevi güçle alıkonabilirler?..

....

«Bu tehlikeleri önlemenin yolu, ortanın solu yoludur.

«Ortanın solu, bizi dört bir tarafımızdan saran sol basınçların, Batıdan gelenidir. Demokrasiyle bağdaşabilenidir. Düşünce özgürlüğüne yer vereni, insan onuruna değer verenidir; en barışçısı, en güveniliridir.»[4]

CHP'nin yeni politikasının bu temel çizgisi daha sonra da değişmemiştir. CHP, anti-tekelci bazı konumlar benimsediği 1973 döneminde de, faşizme karşı çıkışını, yine «komünizmi önleme» temel amacıyla savunmaya ve haklı çıkarmaya çalışmıştır. Aynı politika MC iktidarlarına muhalefet döneminde de daha yoğunlaşarak sürmüştür.

«Komünizmi önleyebilmenin, hele demokratik rejim içinde önleyebilmenin, en etkin çaresinin demokratik solu güçlendirmek olduğu, artık bütün dünyada bilinen bir gerçektir.» (1973)

«Nereye bakılırsa görülür ki demokratik solun iktidardaki başarısı ve süresi ile ters orantılı olarak, komünizm gerilemektedir.

---

(4) Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Ankara 1966, s. 31-33.

Daha açık söyleyelim: Bir ülkede demokratik sol ne kadar güçlü ise komünizm o kadar güçsüzdür.» (1973)

«Komünizm ancak ağır sosyal adaletsizlik ortamında veya faşizme yönelik çabalar yüzünden gelişme oranı bulabilir. Eğer faşist yöntemlerle komünizm önlenebilseydi, Portekiz'de bugünkü durum ortaya çıkmazdı. Portekiz'de düşünce özgürlüğünü, siyasal özgürlükleri kaldıran ve komünizmi de demokratik solu da yasaklayan yarım yüzyıllık bir faşist yönetimin kapağı kaldırıldığı vakit, ortaya en etkin güç olarak komünizm çıkmıştır. Buna karşılık Portekiz'de bugün komünizme karşı en etkin mücadeleyi demokratik sol eğilimli partiler vermektedir.» (Mayıs 1975)

«Çok şükür Türkiye'de komünizm öyle bir tehlike haline gelmemiştir ve gelmeyecektir. Çünkü demokrasiye inanmış, çünkü sosyal adalete inanmış bir parti, CHP, Türkiye'nin en güçlü partisidir. Komünizmi, o önleyecektir; o güçlü oldukça Türkiye'de komünizm olmayacaktır.» (Şubat 1976)

«CHP'nin kuracağı düzende, Türkiye sömürü düzenini sürdürmek isteyenlerin iddia ettiği gibi komünizme kaymak şöyle dursun, ülkemizde komünizmin kaynağı kurutulacaktır.» (Mayıs 1977)

Görüldüğü gibi bütün bu açıklamalarda, yalnız CHP'nin sosyal demokrat çizgisinin anti-komünist gerekçelerle savunulması değil, aynı zamanda, anti-komünizmin bilimsel sosyalizmi ve bilimsel sosyalist hareketi karalamaya yönelik en kaba çarpıtmaları ve iftiraları da en açık biçimde dile getirilmektedir.

Ecevit'in 1969'da kullandığı «doğa yasaları» deyimi bile, iki yıl sonra, emekçi halkın devrimci atılımlarının gelişmesine karşı bir «baraj» oluşturma gerekçeleriyle savunulur hale gelmiştir. Ecevit 2 Şubat 1969'da mecliste şöyle diyordu:

«Bütün yasaların üstünde Anayasa vardır... Onun da ötesinde doğa yasaları, tabiat kanunları vardır... İnsanca yaşama hakkının bilincine varan bir halk o hakkı elde etmesini bilir... Bu, bütün yasaların üzerinde bir doğa yasasıdır. Ellerine 'topraksız köylü olmaz' diye, kendi yazdıkları dövizleri alıp yürüyüşe geçen ve üzerinde yaşama hakkı iddia ettikleri toprakları işgale girişen köylüleri, toprak reformu yapmaktan ve insanca bir toplum düzeni kurmaktan başka hiç bir güç durduramaz.»

İki yıl sonra, 18 Ocak 1971'de Milliyet gazetesinde Abdi İpekçi ile yaptığı görüşmede ise Ecevit bu sözlerini şöyle savunuyordu:

«Doğa yasaları sözüm, insanların tahammül noktası aşıldığı vakit, doğa yasalarına karşı çıkıldığı vakit belirebilecek **tehlikeli** durumları ortaya koymak içindi.»

CHP VE DIŞINDAKİ SOL AYRIMI

CHP'nin bugünkü sağ politik çizgisinin kökenlerinin izlenebileceği **ikinci** alan, partinin sosyal demokrat çizgisiyle diğer ilerici, sol akımlar arasında yapılan ayrımlardır.

CHP'nin reformcu çizgisinin küçük burjuva tabanına oturması süreci, bir yandan CHP'nin geleneksel tutucu politikasına karşı olduğu gibi, diğer yandan bu politikayla özdeşleştirilen küçük burjuva radikalizmine karşı da bir tepkiyle birlikte gelişmiştir. Ecevit liderliğindeki yeni parti yöneticileri, CHP'ye o güne kadar damgasını vuran burjuva aydınlarına karşı çıkarken, aynı zamanda «halktan kopup giden düşüncelerle devrim yapmaya» çalışan küçük burjuva radıkal aydınlara da bilerek cephe almışlardır. «Halk-aydın çelişkisi»nin, «halkla duygu duvarını yıkma» sloganının CHP'nin konumunu açıklamada başlıca faktör haline dönüşmesi, CHP'nin kendi reformculuğunu radikal eğilimlerden koruma çabasının da bir ürünüdür.

Böylece CHP, «solculuğunun sınırını halkın çizeceği» iddiasıyla, aynı zamanda kendisiyle sol arasında bir sınır çizmeye çalışmıştır. Bu sınır ya da duvar, «halkın ötesine geçmeme» gerekçesi arkasında, CHP'yi büyük, tekelci burjuvaziden kısmi ödünler koparma çizgisiyle sınırlı tutmaya yöneliktir.

Ecevit CHP'nin «demokratik sol» çizgisini değişik dönemlerde şöyle tanımlamaktadır:

«CHP, halka rağmen devlet gücüyle devrimcilik anlayışının karşısındadır. CHP, bütün sosyal ve ekonomik devrimleri, halkın gücüyle, halkla birlikte ve halk için yapacaktır.» (Ekim 1970)

«Bizim benimsediğimiz anlamda demokratik solculuk, tepeden inme değil, temelden yükselme solculuktur. Halka rağmen solculuk değildir, halk solculuğudur. Onun içindir ki, öteden beri söylediğim gibi, bizim solculuğumuzun sınırını halk çizer ve çizecektir.

«Biz bunu söyledikçe bazı kuruntulu çevreler, —ya günün birinde halk işi komünizme vardırmak isterse— diye kuşkulanırlar.

«Bu kuşkular yersizdir. Çünkü Türk halkı özgürlükçü demokrasinin değerini çok iyi bilmektedir. Onu en küçük ölçüde tehlikeye sokabilecek bir rejime yönelmesi söz konusu değildir.» (Aralık 1974)

Görüldüğü gibi CHP'nin kendi «sol» konumunu tanımlamasında da, popülist bir görünüm içinde olsa da, sosyalizme ve bilimsel sosyalist harekete karşı tepki gösterme ve sınır çekme başlıca rolü oynamaktadır.

CHP'nin sosyal demokrat politikasının sağ, sosyalizme karşı niteliğinin belirgin bir biçimde ortaya çıktığı **üçüncü** bir alan ise, CHP'nin «devletçilik» anlayışıdır.

CHP'nin burjuva reformcu çizgisi 1960'ların ortasında biçimlenirken, ülkede gelişen genel anti-emperyalist, sol hareketin etkisinde kalarak el attığı ilk sloganlardan biri, «devletçiliğin» geliştirilmesi olmuştur. O kadar ki bu dönemde, Ekim 1966'da Ecevit «ortanın solu»nu şöyle tanımlamaktadır:

«Ortanın solu... devletçiliği daha ileriye götürmek demektir.»

Çok kısa bir süre sonra ise, devletçiliği sınırlı tutma ve ekonomide devlet denetimini dengeleme çabası, CHP yönetiminin yeni çizgisinin başlıca özelliklerinden biri olmaya başlayacaktır. Ecevit 1970 Mayıs'ında artık şöyle demektedir:

«Çağımızın ilerici sol anlayışı devletçiliği reddetmez, ama devletçiliğe eskisinden başka bir anlam verir. Bu anlamdaki devletçilikle devlet, kişilerin halkı ezmesini, sömürmesini önler, ama halkı ezen ve sömüren kişilerin yerine devlet kendisi geçmez. Bu anlamdaki devletçilikte devlet ille her şeyin sahibi olmaz, fakat kamu kesimiyle, özel kesimiyle ekonominin tümünü halk yararına yönlendirir.»

1974 Kasım'ında ise şöyle denmektedir:

«Ekonomik güç kimdeyse siyasal güç de onda olur. Eğer ekonomik gücün tümü devlette toplanırsa devlet halkı ezer.»

1966'da «ortanın solu»nun bir temeli sayılan devletçiliğe birkaç yıl içinde böylesine karşı bir tutum alma, yine CHP'nin politik çizgisini sosyalizmden ayırdetme, sosyalizme karşı mücadeleyi CHP'nin amaçlarının temeline yerleştirme çabasının bir ürünüdür. CHP'nin «yeni devletçiliği»nin amacı, artık kamu kesimiyle özel kesim, sermaye ile emek arasında bir arabuluculuk yapmak, sınıf işbirliğini gerçekleştirmektir. Bu, sağ-kanat sosyal demokrat partilerinin, kapitalizmi ebedileştirmeyi, sınıf çelişkilerinin ortadan kaldırıldığı bir «yeni-kapitalizm» yaratmayı öngören temel ideolojik savlarından biridir.

CHP'DEKİ AYRIŞMANIN GELECEĞİ

CHP'nin sosyal demokrat politikasının bugünkü egemen sağ niteliğinin kökenlerine böylesi bir yaklaşım, CHP içindeki günümüzdeki ayrışmaların gelecekteki perspektiflerinin değerlendirilebilmesinin gereğidir.

CHP içinde bugünkü ayrışmanın temelinde, CHP merkez yönetiminin emperyalizmle ve tekelci büyük burjuvaziyle uzlaşmaya dönük politikası yatmaktadır. Bu politikanın karşısında ise, CHP tabanındaki emekçi kitlelerin emperyalizmin baskılarına, tekelci büyük sermayenin egemenliğine, gerici-faşist güçlerin tırmanışına karşı kararlı ve tutarlı bir mücadele istemi durmaktadır.

Ne var ki CHP'nin bugünkü egemen sağ politikasının etkisizleştirilmesi, CHP'nin sosyal demokrat bir partiye dönüşümü sürecinin başlangıcında temelleri atılan anti-sosyalist, anti-komünist, sola karşı çizginin yenilmesinden geçmektedir. CHP'nin programına ve bugüne kadar çizilen politik doğrultusuna damgasını vuran bu çizgiye karşı tutum alınmadan, CHP merkez yönetiminin bugünkü uzlaşmacı politikasının temellerine yönelinemez, ona karşı mücadelede kalıcı başarılara ulaşılamaz.

Dolayısıyla bugün CHP içinde sağ merkez politikasına karşı çıkan akımların tutarlı, tabanın özlem ve taleplerini gerçekten yansıtan bir doğrultuya girebilmelerinin temel koşulu, CHP,nin işçi sınıfının devrimci hareketine, toplumun sosyalizme yönelişine karşı mücadeleyi esas alan, anti-komünizme dayalı politik çizgisini değiştirmeye yönelmeleridir.

Örneğin CHP içinde bugün kendisine «sol kanat» adını takan muhalefet grubunun görünürdeki başlıca tutarsızlığı, kendi muhalefetinin sınırını CHP'nin bugünkü programıyla çizdiğini belirtmesidir. Sözü edilen grubun ya da ortaya çıkabilecek yeni sola-açık parti içi akımların tutumuna bu sınırlama egemen oldukça, merkez yönetiminin sağ politikasıyla uzlaşma zemini sürekli olarak canlı tutulacaktır.

Hiç kuşkusuz sosyal demokrat partilerde sağ-kanat yönetimlerine karşı gelişen ilerici, sola-açık muhalefet akımlarının ortak özelliği, homojen ve tutarlı bir ideolojik-politik zemine oturmamalarıdır «Sosyalist sol-kanat ideolojik ve politik bakımdan homojen değildir. Marksizme yakın kişileri, sosyalist-komünist eylem birliğinin savunucularını, kapitalizmin kararlı karşıtlarını olduğu gibi, yalpalayan, tutarsız unsurları, sekter grupları, kimi zaman güçlü anti-komünist önyargıları olan sol-kanat reformistleri bir araya toplar... (Eleştirilerin) yönetimin partiye dayattığı ideolojik ve politik savlarınsa tümünü genellikle kapsamadığı, pratik politikanın önemli de olsa belirli yönlerini hedef aldığı unutulmamalıdır. Kural olarak bu eleştirilerin yoğunluğu, emekçi halkın büyük kitlelerin eyleme geçtiği dönemlerde artar. Tabandan gelen bu baskı gevşer gevşemez muhalefetteki sosyalistlerin faaliyeti de yavaşlar.»[5]

Bu nedenle CHP içinde de merkez yönetiminin sağ politikasını hedef alan muhalefet akımlarının gelişkinlik düzeyini, Parti içindeki ayrışmanın ölçütü olarak tek başına ele almamak gerekir. Temel olan, CHP tabanındaki işçi ve emekçi kitlelerin, tekelci büyük sermayenin baskı ve sömürüsü altında olan katmanların sınıf müca-

---

(5) V. Vasin, S. Gribanov, I. Undasynov, **Communist and Social Democrats,** (Komünistler ve Sosyal Demokratlar), APN yayınları, Moskova 1972.

delesine katılımının, işçi sınıfının devrimci hareketiyle, bilimsel sosyalist hareketle dayanışma isteminin boyutlarıdır.

Bununla birlikte bu kitlelerin özlem ve taleplerinin CHP içinde tutarlı bir yansıma biçimi bulabilmesinin temel koşulu, yine CHP merkez yönetiminin anti-komünist, sosyalizme karşı mücadeleyi esas alan politikasının etkisizleştirilmesi ve yenilmesidir. CHP'yi faşizm tehlikesine karşı da tutarlı demokratik konumlarda tutabilecek olan tek politika budur.

TÜSİAD KAMPANYASI: İDEOLOJİK SALDIRININ EKONOMİ-POLİTİĞİ

NAİM YALIN

1972 Mayıs'ında yapılan bir toplantıda o zamanki Tekfen Holding murahhas azası, şimdiki TÜSİAD Başkanı Feyyaz Berker Türkiye'nin dışsatım olanaklarına ilişkin olarak şöyle diyordu: «Bünyesi itibarıyla imalat sanayiinin kısa devrede büyük bir sıçrama yapması mümkün değil. Çünkü girdileri, maliyetleri çok daha pahalı. Tek avantajı işçi ücretlerindeki düşük orandır.»[1] Bu samimi sözleriyle özel sektör temsilcisi Türkiye kapitalizminin dış pazarlardaki «tek üstünlüğü»nü büyük bir açıklıkla ortaya koyuyordu. Bu üstünlük sanayide dışarıya karşı rekabet edilebilecek yatırım alanlarının seçilmiş olmasından da kaynaklanabilirdi. Üretimin en düşük maliyeti sağlayacak ölçeklerde, yüksek verimliği hedef alan teknolojilerle gerçekleştirilmesinden de kaynaklanabilirdi. Düşük üretim maliyetlerine inilmesini sağlayacak olan sektörlerarası bir üretim örgütlenmesinin oluşturulması, en ileri teknolojilerin yerel koşullara bu üretim örgütlemesi içinde uyarlanması da sanayimize böyle bir üstünlüğü kazandırabilirdi. Yerel kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasına dayanan bir sanayi yapısının oluşturulması ya da üretimde belirli dışsatım hedeflerine uygun maliyet ve kalite standartlarına ulaşılması ya da sektörlerarası ilişkilerde maliyetin düşürülmesine yönelik bir girdi akımının gerçekleştirilmesi de aynı hedefe ulaşmanın araçları olabilirdi. Ancak tüm bu ve benzeri çözümlere ilişkin olarak sanayimizde en küçük bir geliştirme çabasının pratikte kesinlikle söz

(1) 1972 İlkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu Semineri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1972.

konusu edilmediği bir gerçek olarak karşımızda duruyor. Çünkü kapitalizmin işleyiş yasaları ve emperyalizme bağımlılığın koşulları altında Türkiye'de sermayeye en yüksek kâr oranlarını sağlayacak yatırımlar, tüm bu olanaklı gelişmelerin üretim yapısına kazandırılmaması pahasına yapılmaktadır. Sanayiye yatırım yapan sermaye sahipleri, kapitalist yasalara uygun olarak, toplumsal düzeyde en düşük maliyetli üretimi sağlamak için değil, kendi sermayelerine en yüksek kâr oranını sağlamak için yatırım yapmaktadırlar. Bunun sonucunda, doğal olarak, en yüksek birim kârı sağlayacak ürünlerin, ülke içi pazarın rekabet koşulları altında olanaklı en düşük sermaye yatırımıyla, dolayısıyla olanaklı en yüksek üretim maliyetiyle üretim önceliği almaktadır. Geriye de, sadece ve sadece, ücretlerin düşük tutulması kalmaktadır.

Ücretlerin, Türkiye kapitalizminin üretim alanındaki tüm **kârlı ve geri tercihlerinin maliyetini** taşıyacak kadar düşük olduğunun bilinmesi[2], büyük sermaye çevrelerinin, 1970'ler boyunca, ücret artışlarını fiilen sınırlandırmak için ideolojik ve ekonomik alanlarda, yoğun bir örgütlü mücadeleye girişmesini engellemedi. Yeterince düşük olduğu bilinen ücretlerin, büyük sermaye çevrelerinin en hayati mücadele alanını oluşturması aslında bir çelişki ortaya çıkarmamaktadır. Üstelik bu noktada büyük sermayenin sorunu sermayenin «en yüksek kârı elde etme» güdüsüyle açıklanıp geçilecek kadar basit de değildir.

Büyük sermaye çevreleri ücret düzeylerinin kendileri için bir üstünlük yaratabilecek kadar düşük olduğunun bilincindedirler. Ama kârlılığı yüksek yatırımlarla oluşturdukları verimsiz üretimin ağırlaşan yapısal sorunları karşısında ücretlerden başka zorlayacak bir manivelaya sahip olmadıklarının da bilincindedirler. Nedir bu yapısal sorunlar? Kapitalizme özgü hangi temel süreçlerden kaynaklanmaktadırlar? Bu temel süreçlerin Türkiye'ye özgü biçimlenişi nasıl olmuştur ve oluşmaktadır? **Demokratikleşme İçin Plan** çalışmasında da içerilen bu konuları burada kapsamlı olarak yeniden ele almaya çalışmak gerekmiyor. Burada 1970'lerin başları ile ilişkili olarak, bu konular açısından önem kazanan bir sorunun sorulması yeterli olacaktır: 1970'lerin başlarında, ufukta döviz darboğazı görmeyen büyük sermaye çevreleri bu yüksek maliyetli, geri üretim yapısıyla dışsatım yapmayı neden «temel ve acil sorunlardan biri» olarak gündeme getirme gereğini duymuşlardır? Bu soruya dolaylı bir yanıt, sermayeye akıl hocalığı yapmak için didinen bir iktisatçının ağzından, 1971'de, şöyle veriliyordu: «Türkiye'de sanayinin çok hızlı

(2) Bu konudaki ayrıntılı bir karşılaştırma **Yurt ve Dünya**'nın 14. sayısındaki 1978 Türkiye Raporu'nda bulunabilir.

gelişmesi, hele içe dönük sanayinin çok hızlı gelişmesi tarımın aleyhinde olduğu sürece, çok önemli ekonomik problemler yaratmıştır ve yaratacaktır.»[3] Kuşkusuz bu yanıtda küçük bir çarpıtma gizli. Çünkü hızlı sanayileşme, teknik anlamda, sorunların çözümüne de hizmet edebilir, «önemli ekonomik problemler» de yaratabilir. Ayrıca Türkiye'nin uluslararası düzeyde çok hızlı bir sanayileşmeyi gerçekleştirmiş olduğu da söylenemez. Buna karşılık Türkiye'nin sanayileşmesi, bu sanayileşme kapitalist eşitsiz gelişme yasasına uygun olarak gerçekleşince, gerçekten önemli yapısal sorunların kaynağı olmuştur. Sanayideki kapitalist eşitsiz gelişmenin tarımdaki kapitalist eşitsiz gelişmeyi de yönlendirerek oluşturduğu ekonomik gerçeklik, toplumsal düzeyde, gelir dağılımının eşitsizleşmesi süreci ile somutlanmıştır. Sanayide dışalıma dayalı nihai tüketim malları üretimi, yatırım ve ara malları üretimini çok aşan bir hızla büyümüş, bu da en azından dışsatım gelirlerinin kullanımı açısından, tarımsal yatırım kaynaklarının kısılmasıyla sağlanmıştır. Bu olgu tarım alanında yüksek getirili tarımsal işletmeciliğin yanı sıra, genelde geri üretim koşullarının yaygınlığını koruması olgusu ile bütünleşmiştir. Bu bütünleşme süreci içinde, sanayinin gelişme biçimi yörelere ve ürünlere göre önemli ölçüde farklılaşan bir tarımsal üretim yapısının ve eşitsizleşen işletme koşullarının nesnel nedenlerinden biri durumuna gelmiştir. Bu nesnel koşullarla birlikte, özellikle Doğu Anadolu'da, asalak büyük toprak sahipliği kendisini toprak üzerindeki geri üretim koşulları ile birlikte sürdürme olanağını bulmuştur. Bu süreçlerin pazar sorunu ile ilgili sonuçları ise şunlar olmuştur:

1. Sanayinin kendi büyümesi içinde kendisine, sektörlerarası ilişkiler çerçevesinde, pazar yaratma olanakları son derece kısıtlı olmuştur. Örneğin ev tipi buzdolabı üretimine geçildikten ancak 16 yıl sonra ekovat (kompresör) üretimine başlanmış, ancak bunda da sermayenin kârlılık tercihi üretilen tüm buzdolaplarına yetecek ölçekde tek bir büyük ekovat fabrikasının kurulması biçiminde değil, çok daha küçük ölçeklerde, dolayısıyla yüksek üretim maliyetli, geri teknolojili birkaç fabrikanın kurulması biçiminde olmuştur. Halen Türkiye'de kurulu üç ekovat fabrikasına (Arçelik, General Electric, Profilo-Pemko) dördüncüsü eklenmektedir (Cankurtaran Holding). Dördünün toplam kapasitesi tüm talebin ancak %70'ini karşılayabilecek düzeydedir. Üstelik üretilen ekovatların asgari %40 parçası dışalımla sağlanmaktadır. Türkiye'de, ekovat fabrikalarında ödenen ücretler Avrupa'daki benzeri fabrikalarda ödenen ücretlere oranla, 1978 yılında, %48-56 oranında daha düşüktü. Bir başka açıdan bakarsak,

(3) Prof. Zeyyat Hatiboğlu, 1971 sonbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu Semineri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1971.

üretimin Türkiye'de gerçekleştirilen kısmında, birim üretim maliyeti içinde ücretlerin payı %14 iken, bu pay Avrupa'da %27-29'du. Buna karşılık nihai ürünün Türkiye'deki birim üretim maliyeti Avrupa'ya göre %45-55 oranında yüksektir. Bu nedenle de buzdolabı fabrikalarında, aynı şirkete bağlı ekovat fabrikalarını düşük kapasiteyle çalıştırmak bahasına, her fırsattan yararlanılarak ekovat dışalımına gidilmektedir. Üretilen buzdolaplarının fiyatları ülke içinde üretilen ekovatların fiyatları temel alınarak yüksek saptanmış olduğu için dışalımla sağlanmış ekovat kullanımı şirkete ekstra bir kâr olanağı yaratmaktadır. Bu örnek Türkiye'de tüm imalat sanayi için genelleme yapılabilecek tipik bir örnektir. Türkiye'de özel sektör elinde ara malları üretimi, sanayiye güçlü ve düşük maliyetli bir temel sağlamak üzere gelişmemekte, sermaye kendi gerçekleştirdiği yüksek maliyetli ara malı üretimini nihai ürün düzeyinde **ikili bir fiyat oluşumu** yaratmak üzere kullanmaktadır. Nihai ürün fiyatı yüksek maliyetli yerli ara malına göre saptanmakta, sonra ara malı üretiminin yetersiz olduğu vb. ileri sürülerek hükümetten aynı ara malı için dışalım izni alınmakta, daha da olmazsa bu ara malını ucuza sağlamanın yolu kaçakçılıkta bulunmaktadır. Bu açıdan ara malları üretiminde küçük ölçek seçimi, sermaye açısından, yatırımın kârlılık ve risk hesapları dışında da, bilinçli olarak seçilmiş bir geriliktir. Ancak bu kârlı süreç sonuçta, Türkiye kapitalizmini, sanayinin kendi büyümesi içinde kendisine pazar yaratma olanaklarından çok büyük bir ölçüde yoksun bırakan bir süreç olmuştur. Kapitalist eşitsiz gelişmenin kaçınılmaz kıldığı sektörlerarası pazar dengesizliği, Türkiye'nin dışa bağımlı sanayileşme sürecinde çok daha yoğun olarak yaşanmış ve «hızlı» bir büyümenin hemen ertesinde, ölümcül bir sorun olarak ortaya çıkmıştır. Bu açıdan Türkiye'nin sanayileşmesi gerçekten «hızlı» olmuştur. Ancak dışa bağımlı kapitalist büyüme, bu olumsuz sonuçların ortaya çıkması anlamında, «hızlı» olmaya baştan mahkûmdur. Nitekim, Türkiye'de büyük sermaye de bu «hızlı» büyüme süresinin ancak yabancı sermaye ile üretim alanında bütünleşerek uzatabileceğinin bilincinde görünmektedir.

2. Türkiye'de kapitalist gelişmenin toplumsal düzeyde gelir dağılımını eşitsizleştiren bir süreç oluşturması nihai ürünlerin ülke içi pazar olanaklarını da önemli ölçüde sınırlandırmıştır. 1973 yılı verilerine göre Türkiye nüfusunun en üst gelir diliminde bulunan %20'si tüm toplumsal gelirin %57'sini almaktaydı. Türkiye'de hangi ürünlerin hangi miktarda üretileceği, hangi fiyatlardan satılabileceği, hangi kârı getireceği bu eşitsiz gelir dağılımının üst ve orta dilimleri gözönüne alınarak saptanmış, bu saptamada üretim maliyetleri sorunu, ücretler dışında, kapitalist için asla önem taşımamıştır. 1970'

lerde fiyat artışlarının hız kazanmasında sermayenin, bu çerçeve içinde uyguladığı fiyat-kâr politikası çok önemli bir rol oynamıştır. Kâr marjı yüksek bir fiyatlandırma politikasını geçerli kılan talep olanaklarının daralması (birçok ürün için toplam talebin gittikçe artan bir bölümünü yenileme talebini oluşturmaya başlaması, dolayısıyla toplam talebin düşmesi) karşısında sermayenin tepkisi kapasite kullanım oranlarını düşürmek biçiminde olmuştur. Fiyatlar ise, kâr oranını daha düşük bir üretim düzeyinde korumak üzere, yükseltilmeye başlanmıştır. Kapasite kullanım oranlarının düşmesi birim üretim maliyetlerini de yükselttiği için fiyat artışları, kâr oranını korumak için gereken artışın da üzerinde olmuştur. Pazar olarak daha baştan yüksek gelir kesimlerinin hedeflenmiş olması ve üretimin buna göre düzenlenmiş olması, bu fiyat-kâr politikasını olabildiğine zahmetsiz ve spekülatif kârlara açık bir uygulama durumuna getirmiştir. Nihai ürünlerin satış olanaklarının daralması karşısında sermaye, üretimin teknolojik etkinliğini yükseltip maliyetleri azaltmak yoluyla ürünün fiyatını düşürerek iç pazarı genişletmeye (daha düşük gelir kesimlerinin ürünü tüketebileceği bir fiyat düzeyine inmeye) de yönelebilirdi. Ancak Türkiye'de sermaye yeterince kârlı ve zahmetsiz bulmadığı bu yola hiç bir zaman yönelmemiş, sonuçta pazar daralması - düşük kapasite kullanımı - fiyat artışı - pazar daralması zinciri 1970'lerde tam bir kısır döngü oluşturmaya başlamıştır.

3. Kapitalist büyüme süreci içinde sanayi ve ticaret alanları yatırım ve kredi kaynaklarının bölüşümünde ön plana geçmiş, tarımsal ürünlerin dışsatımıyla sağlanan döviz gelirleri büyük ölçüde dışa-bağlı sanayiye akmış, sonuçta, Türkiye'nin kapitalist sanayileşme biçimi tarım alanında geri üretim koşullarının köklü bir biçimde değiştirilmesini olanaksız kılmıştır. Sınai üretim ve ticaret konusu olan traktör ve kimyevi gübre gibi ürünler açısından tarımsal girdi kullanımı yükselmiş, sulama gibi tarıma tek yönlü bir kaynak akımı gerektiren sorunların çözümü ise sürekli ertelenmiştir. Ancak bu erteleme, uzun dönemde, sanayinin büyüme sürecinde iç ve dış kaynak yetersizliği ile karşılaşmasını «hızlandıran» önemli bir etken olmuştur.

Sorunun salt pazar sorunu çerçevesinde ele alınması bile Türkiye'de kapitalizmin 1970'ler boyunca yaşadığı bunalımın artık tarımsal dalgalanmalardan kaynaklanan geçmişteki dönemsel bunalımlardan biri olmadığını, hızla derinleşen yapısal bir bunalım olduğunu göstermektedir. Bu bunalım, 1970'lerin başında, sermaye çevreleri nin Türkiye'nin döviz **fazlasını** nasıl eritebileceklerini tartıştıkları bir ortamda, pazar yetersizliği olarak kendisini duyurmaya başladı. 1972'

de kapasite kullanım oranları %33'e kadar düştü.[4] Bu dönemde Türkiye bir dizi ilginç ekonomik «önlem» yaşadı. Önce büyük sanayi burjuvazisi ekonomi-politikanın sınıf mücadelesinin bir parçası olduğunu, genelde ekonomi-politikanın sınıf mücadelesini değil, sınıf mücadelesinin ekonomi-politikayı belirlediğini bazı solcu iktisatçılardan daha iyi bildiğini gösterdi. «Pazar darlığı var. Büyük sermaye ücretleri düşürerek iç pazarı daha da daraltmayı göze alamaz» diyen bu solcu iktisatçılara aldırmadan ücretleri sıkıyönetim ve enflasyon kıskacına aldı. Gerçek ücretler 1971'de %5.1, 1972'de %1.4, 1973'de %3.9 oranında **düştü**. Bunun yanı sıra, ilk bakışta bununla pek ilişkili görülmeyen bir başka gelizme hız kazandı Türkiye'de. Türkiye beklenmedik bir hızda dışarıdaki döviz piyasalarından kısa vadeli borç toplamaya başladı. «Döviz kaynaklarımız yeterlidir. Avrupa para piyasalarında kısa vadeli borç peşinde koşulması **anlamsızdır**,» diyen «akılcı-devlet» taraftarı sosyal-demokrat iktisatçılara inat, Türkiye'nin dövize çevrilebilir mevduat (DÇM)[5] borçları alabildiğine yükseltildi. 1967-1970 arasında, 4 yılda toplam 73 milyon dolara ulaşmış olan DÇM borçları 1971'de 62 milyon dolar, 1972'de 328 milyon dolar **artış** gösterdi. 1973'de dış ödemeler dengesinde cari işlemler kalemi Türkiye'nin 500 milyon dolarlık bir döviz fazlasına sahip olduğunu gösteriyordu. Buna karşılık DÇM borçları 1974'den sonra hızlı bir artış göstermeye devam ederek 1977 sonunda 1 milyar 988 milyon dolara ulaştı. Bu borç için 1976'da 66 milyon dolar 1977'de 125 milyon dolar **faiz** ödendi. 1970 başlarında **bu borç niçin alınmıştı?** Bu yıllarda Türkiye, %6 dolayındaki DÇM faizine oranla yarı yarıya daha düşük faizlerle yabancı bankalardan orta vadeli kredi sağlayabilirdi. Türkiye'nin bunu yapmak yerine, en yüksek faizi bulduğu yere akan kişisel mali sermaye birikimlerine neden yöneldiği yabancı uzmanların çözmeye uğraştıkları zor bir bilmece oldu. CHP'li iktisatçılar bunu akılsız yönetimlerin «işbilmezliği ve dış kredi ilişkilerindeki beceriksizliği» ile açıkladılar. Ancak bu tartışmalar arasında, Türkiye'de büyük sınai sermaye, yabancı bankalar karşısında, alınan kredilerle yatırım yapma yükümlülüğüne girmeden, Türkiye'ye borç döviz sokup, bu dövizin bankalarda yarattığı ekstra kredi olanaklarıyla ekonomideki satınalma gücünü yükseltmeyi, yani talep darboğazını genişletmeyi başardı. Toplumda yoksulluğun hızla yoğunlaşmaya başladığı bu dönemde, büyük sermaye ülke içi talebi yüksek ve orta gelir kesimlerinde kamçılayabilmek

(4) Şinasi Ertan, 1972 ilkbaharında Türkiye'nin İktisadi Durumu Semineri, Ekonomik ve Sosyal Etüdler Konferans Heyeti, İstanbul, 1972.

(5) DÇM: Türk bankalarına kişiler ya da mali aracılar tarafından döviz olarak yatırılan ve istenildiği an döviz ya da TL olarak çekilebilen mevduat hesapları.

için, bedeli uluslararası en yüksek faizle ödenmek üzere, Türkiye'yi kısa vadeli dış borçlanmaya yöneltti. Bu borçlanmanın getirdiği iç kredi olanaklarıyla, bir yanda gelir dağılımı daha da eşitsizleşirken, bir yanda da yüksek gelir kesimlerinde tasarruf gereksiniminin alabildiğine azaltılıp tüketimin yükseltilmesi sağlandı. Kuşku yok ki bu gelişmelerden büyük mali sermaye çevreleri de hoşnuttu. Sadece 1975 yılı için, en büyük 3 özel bankanın DÇM hesapları ile ilişkili olarak kazandıkları komisyon gelirleri 200 milyon TL.'nı aştı.

1970'lerin başlarında büyük sermayenin «önlem» arayışları gerçek ücretlerin düşürülmesi, fiyatların yükseltilmesi ve DÇM tüketimi deneyleriyle sınırlı kalmadı. 12 Mart 1971 ertesinde, Nihat Erim'in başbakanlığındaki «sınıflarüstü» ve «sol» görünümlü bir hükümet aracılığıyla bir «toprak reformu» denemesine yönelindi. Büyük sermaye çevrelerinde en çok tartışılan konulardan birisi bu hükümetin hazırladığı toprak reformu aracılığıyla tarımdaki kapitalist gelişme'nin derinleştirilip iç pazarın genişletilmesi ve tarımda sanayiye aktarılabilecek yeni kaynakların yaratılması olanakları oldu. Tarım kesimindeki büyük toprak sahipliğiyle politik düzeyde doğrudan karşı karşıya gelmek istemeyen büyük sermaye için «sol» görünümlü bir hükümet çok uygun bir araçtı. Ancak tarımdan yeni kaynaklar yaratabilmek için önce tarıma kaynak ayırmak gerekiyordu. Ve böyle bir toprak ve tarım reformunun gerektirdiği mali kaynakların boyutları büyük sermayenin, kendisinin kaynak sıkıntısı çektiği bir dönemde, el koymaktan vazgeçebileceği büyüklükleri kat kat aşıyordu. Ayrıca yoksullaşan halk kesimleri arasında solcu politik yönelişlerin yaygınlık kazanmaya başladığı bir dönemde, tarımdaki egemen büyük toprak sahipliğinin gücünü kırmanın taşıdığı politik risk de gittikçe büyüyordu.

1970'lerde büyük sermayenin tarım üzerine olan tutucu görüşlerini değişmekten alıkoyan bir başka gelişme ise dış ticaret alanında oldu. 1972 ve 1973'de, iç pazar yetersizlikleri karşısında sınai ürün dışsatımını arttırmaya yönelen büyük sermaye, Türkiye kapitalizminin yapısı içinde, sınai ürün dışsatımı ile tarım kesimindeki geri üretim koşulları arasında bozulamayacak hassas bir ilişkinin oluşmuş olduğunu anladı. Sınai ürün dışsatımında kârlılık ülke içi satışa göre %50'yi aşan oranlarda daha düşük oluyordu. Bu daha önceden de biliniyordu. Buna karşılık hükümetlerin dışsatımda vergi iadesi oranlarını iyice arttırarak bu düşük kârlılığı yükseltebileceği düşünülüyordu. 1964-1968 döneminde yapılan toplam 21 milyar TL.'lık dışsatımda 151 milyon TL.'lık vergi iadesi ödenmişken, 1969-1972 döneminde yapılan toplam 26 milyar TL.'lık dışsatımda 1 milyar 272 milyon TL.'lık vergi iadesi ödendi (1968 fiyatlarıyla). Yani Türkiye'nin

dışsatımı, sabit fiyatlarla, ancak %23 oranında yükselirken dışsatımı düzenleyen şirketlere ödenen destekleme tutarı, yine sabit fiyatlarla, %842 oranında artırıldı. Bu artışın çok büyük bölümünden sanayi kesimi yararlandı. Ancak dünya kapitalist sisteminin yaşadığı genel bunalım içinde dış pazarlarda kuş uçurmak uluslararası tekeller tarafından sıkı kurallara bağlanıyordu. 1977 ve 1978'deki döviz sıkıntısının etkisiyle dışsatım gayretlerini arttıran büyük sınai sermaye, bu kuralları kesinlikle ihlâl etmemek zorunda olduğunu gördü. Üretim için lisans alınmış uluslararası tekellere bağlı girişimlerin bulunduğu dış pazarlara yapılan dışsatımlar, lisans anlaşmasının dışsatımı izne bağlayan koşullarını hatırlatan ihtarlarla karşılaşıyor, iplik, dokuma ve konfeksiyonda Türkiye'ye karşı kontenjanlar konuyor, hükümetlerarası görüşmelerde dışsatımda vergi iadelerinin düşürülmesi talep ediliyordu. TL.'nın dış değeri çok yüksek oranlarda ve enflasyondan daha hızlı olmak üzere sürekli bir biçimde düşürülmediği sürece sınai ürün dışsatımının sanayide kâr oranlarını düşürmesi kaçınılmazdı. Gerçekleştirilmesi olanaksız olan bu girdabın dışında geriye tek bir yol kalıyordu: Dışsatımın kâr oranları üzerindeki olumsuz etkisini ülke içi satışlarda varolandan daha yüksek bir kâr oranı sağlayarak gidermek. Yani dışsatımı yapılan sınai ürünlerin ülke içi fiyatlarını bir de bu nedenle yükseltmek. Bu ise, içinde yaşanılan koşullarda, ancak enflasyonla, yani gelir dağılımını, sanayinin çıkarına, daha da eşitsizleştirerek sağlanabilirdi. Diğer yandan ise, dış pazarlarda tekellerarası rekabetin yoğunlaşması, Türkiye'nin sınai ürün dışsatımını sanayinin döviz gereksiniminin karşılanmasına yetecek kadar artırmasını bütünüyle olanaksızlaştırıyor, sanayinin büyüyen döviz gereksinimi karşısında tarımsal ürün dışsatımının daha da önem kazanacağını gösteriyordu.

Kısacası, büyük sınai sermayenin bunalımı karşısında hem toplumsal gelir dağılımının, sanayi ürünlerine daha yüksek bir bedel ödenmek üzere, daha çok eşitsizleştirilmesi hem de tarımsal üretimin daha büyük bir bölümünün dışarı satılabilmesi gerekmektedir. Yani büyük sınai sermaye kendi sorunları karşısında toplumun daha çok yoksullaştırılmasını sağlamak zorundadır. Toplumsal düzeyde olduğu gibi, tarım kesiminde de gelir dağılımını daha yüksek bir oranda eşitsizleştirerek tarım kesiminden sanayiye kaynak aktarması gerekmektedir. Varolan koşullarda, tarım alanında üretim koşullarının iyileştirilmesi, üretimin yükseltilmesi için tarım kesimine daha çok kaynak ayrılması büyük sınai sermayenin çıkarlarına aykırıdır. Büyük sınai sermayenin kendisi toplumda daha çok kaynağa el koyabilmenin mücadelesini vermektedir. Bu nedenle büyük sınai sermayenin kendisi için gerekli gördüğü ekonomi-politika, tarım alanında,

kapitalist toplumsal üretim sürecinde kendisini sürdüren asalak büyük toprak sahipliğine dayalı geri üretim koşulları tasfiye edilmeden gerçekleştirilmek durumundadır. Bu durumda sözkonusu ekonomi-politika oldukça basit olmaktadır: Küçük ve orta topraklı köylülüğe ve topraksız yoksul köylülüğe bağlı tarımsal üretimde emek ürününün üreticinin elinden olabildiğince ucuza fiyatlandırılarak alınabilmesi. Bu köylü kesimlerinin düşürülen bir gelirle yaşamaya mahkûm tutulabilmesinin tek yolu ise tarım-dışı büyük sermaye kesimleriyle tarımdaki egemen sömürücü kesimler arasındaki ittifakın güçlü tutulmasından geçmektedir. Büyük sermaye için köklü bir toprak ve tarım reformu, bir kez daha, karşı çıkılması gereken bir ütopya olmuş, bunun yerini tarım ve tarımla ilişkili ticaret kesiminin vergilendirilmesi, bu vergiyle sağlanacak kaynakların da devlet aracılığıyla sermayenin hizmetine sunulması talebi almıştır.

1970'lerde büyük sınai sermayenin sorunlarının derinleştiği alanların önde gelenlerinden birisi de mali kaynak yaratılması ve yaratılan mali kaynaklar üzerindeki bölüşüm mücadelesi oldu. Kapitalist büyüme sürecindeki en önemli çelişkilerden birisini oluşturan sınai-mali sermaye çelişkisinin 1970'ler Türkiyesinde belirginleşmesi büyük sınai sermayenin ülke içindeki finansman kaynaklarına olan talebinin hızlı bir biçimde artmasından kaynaklandı. Bu artışta, sanayide yaşanan yoğunlaşma ve topluluşma sürecinin sonucu olarak mali sermaye gereksiniminin yükselmesi kadar, Türkiye'de her bir büyük sınai sermaye birikiminin çeşitli üretim alanlarına birden girmeyi ve bu nedenle üretimi yüksek bir kredi kullanım oranıyla gerçekleştirmeyi tercih etmesi de önemli bir rol oynadı.

Türkiye'de sınai ve mali büyük sermaye arasındaki çelişki başlıca üç sorun çevresinde belirginlik kazandı. Birincisi, Türkiye koşullarında mali sermaye (özellikle bankalar) kısa vadeli ticari kredi vermeyi çok daha kârlı bulmaktadırlar. Bu nedenle de kredi olanaklarının büyük bir bölümünü ticaret kesimi için kullanmaktadırlar. 1977'de banka kredilerinin %52'si ticaret kesimine, %27'si ise sanayi kesimine verilmiştir. Büyük sınai sermaye bu durumun kesinlikle tersine çevrilmesini talep etmektedir. Bu çerçevede, belirli bankaları denetimlerinde bulunduran Sabancı ve Koç gibi büyük sermaye gruplarının talepleri de bankaların sınai girişimlere kredi açmasının devlet aracılığıyla daha cazip hale getirilmesi noktasında yoğunlaşmaktadır. Büyük sınai sermaye grupları mali kredi kaynaklarının daha büyük oranda kendi sınai girişimlerine yönelmesinin koşullarını faiz oranlarının yükseltilmesinde ve ekonomideki büyümenin, kendileri dışında, durdurulmasında bulmaktadırlar. Buna karşılık bankalar kesiminde de finansman açısından zor duruma düşen sınai işletmeleri

ele geçirme eğilimi güçlenmektedir. Ancak bunun nedeni bankaların, kendileri için, sınai işletmelere istedikleri türde kredi verme olanağını yaratmaya çalışmalarıdır. Bunlar dışında ise geniş bir aracı burjuvazi kesiminin ticari kredi kullanımında çok önemli bir ağırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu burjuva kesimler büyük sınai sermaye grupları dışındaki ithalatçı ve ihracatçıları, Kamu Iktisadi Teşebbüsleri çevresinde çöreklenmiş aracıları, büyük sınai sermaye ile yakın ilişkiler içindeki toptancıları, başbayilikleri, spekülatörleri içermektedir. Bu kesimlerin büyük burjuvazi içinde sayılmaması hiç bir şekilde kazandıkları gelirle ilişkili değildir. Tersine bu kesimler Türkiye'nin en yüksek gelir dilimleri içinde yer almaktadırlar. Ancak toplumdaki üretim araçlarının mülkiyeti üzerindeki payları bu kesimleri büyük burjuvaziye dahil edemeyeceğimiz kadar küçüktür. Örneğin birkaç basit makinayla Ereğli Demir-Çelik'ten aldığı kütükten demir çeken toptancı bir demir tüccarının, Pet-Kim'den plastik hammaddesi alıp satabilmek için ara sıra enjeksiyon makinasını işleten bir tüccarın ya da SEKA'ya peşin para yatırmaktan başka bir iş yapmayan bir kağıt tüccarının aylık geliri hiç abartmasız milyonları aşmaktadır. Bu gelir üretim alanında değil spekülatif ticaret alanında ve vergisiz olarak kazanılmaktadır. Ayrıca bu kesimler geniş bir ticaret örgütlenmesini gerçekleştiren, yaygın dağıtım kanallarını bütünleştiren bir ticari sermaye birikimini gerçekleştirmiş de değillerdir. Yaptıkları iş, satınalıp depolamak ya da depolamadan ve bazen telefonla, yeniden satmaktan ibarettir. Sözcüğün tam anlamında asalaktırlar. Ekonomik konumları politik nüfuz kullanımına dayandığı için kendilerine yeni olanaklar yaratan faşist harekete taban yaratma işlevini yüklenmişlerdir. Spekülatif mal hareketlerine büyük paralar yatırdıkları için kredi kullanımları çok yüksektir. Buna karşılık spekülatif stoklar oluşturdukları için aynı zamanda büyük sınai sermaye için bir finansman kaynağı olmaktadırlar. Bu nedenlerle büyük mali ve sınai sermaye ile olan ekonomik ve politik ilişkileri organiktir. Nitekim büyük sınai sermaye yoğunlaşan finansman sorunu karşısında hiç bir zaman ticari kredilerin en yüksek bölümünü kullanan bu kesimlere karşı doğrudan bir tutum almaya yönelmemiştir. Bu konudaki tek talebi bu kesimlerin de vergilendirilmesidir. Ama kendisi de yararlandığı için bu spekülasyon olgusuna ve Kamu İktisadi Kuruluşlarının bu kesimler tarafından sömürülmesine karşı değildir. Bu kesimin elinde, hiç bir yatırım yapılmadan, kimi zaman devlet makinaları kullanılarak sömürülen madenlerin devletleştirilmesine en güçlü tepkiyi göstermeyi büyük sınai sermaye kendisi için bir ittifak görevi bilmiştir. Bunun tek aykırı örneği altın konusunda olmuştur. Türkiye'ye yılda 500 milyon dolarlık kaçak altın girmesi, büyük sermayenin örgütü

TÜSİAD'ın kararıyla basının birinci sayfalarında manşet yapılmıştır. Ancak bu konuda da büyük sermaye politik oportünizmini göstermiştir. Kendi yaktığı yeşil ışıkla hükümetin altın alım satımını biraz daha sıkı denetleme kararına karşı kuyumcular örgütlü bir direniş oluşturunca, büyük sermaye bu tepkiden yararlanma fırsatını kaçırmamış, Sanayi ve Ticaret Odaları seçimlerinin öncesinde sosyal-demokrat eskisi bir sanayicinin kaleminden, kuyumculuğu (daha doğrusu altın kaçakçılığını) hür teşebbüsün serbest ticareti koruyucu kanatları altına alıvermiştir.

Büyük sermayenin ekonomi ve politika alanında asalak burjuvazi kesimleriyle, ticaret kanalları aracılığıyla sürdürdüğü, organik ilişkilerin güçlülüğü ve yaygınlığı Türkiye'de kapitalizmin yarattığı egemen sınıf ve kesimlerin dar kapsamlı bir oligarşinin kat kat ötesine geçtiğinin göstergesidir. Ancak bu durum büyük sermayenin bir bütün olarak, örneğin, bir orta burjuvaziyle çıkar özdeşliği içinde olduğu anlamına kesinlikle gelmez. Tersine orta burjuvazinin çok büyük bir bölümüyle büyük sermaye arasındaki çelişkiler hem üretim alanında hem de ticaret alanında derinleşmektedir. Küçük üreticilerin ya da ülke dışındaki işçilerin oluşturdukları sermayesi halka açık şirketleri kuruluş aşamasından sonra yokuşa sürerek, bunların hisse senetlerini düşük fiyatlarla toplayan holdingler azgınlaşmış bir saldırı içindedirler. Devalüasyonlardan sonra yeni yatırım yapmak yerine yapılmış yatırımları ele geçirmek çok daha cazip olmuştur. Otomotiv, dayanıklı tüketim malları gibi üretim alanlarında büyük sermaye yan sanayideki üreticileri kendisine bağımlılaştırmak için her yolu denemektedir. Büyük sanayi şirketlerinin yaptıkları dışsatımın karşılığı olan dövizin %50'sini (kendilerinin ve yan sanayilerinin ithal girdilerini sağlamak için) kullanabilmeleri bu açıdan büyük olanaklar yaratmıştır. Her bir büyük sermaye grubu elde ettiği bu «hakkı» kullanarak tümüyle kendine bağlı bir yan sanayi yaratmak ve haraca bağlamak peşindedir. Üretim alanındaki küçük ve orta sermaye sahipliğini, kendiliğinden tasfiye edecek bir ekonomik gelişme sağlayamayan büyük burjuvazi kendi varlığının ekonomik maliyetine bu kesimleri de ortak etmeye çalışmaktadır. Bu kesimlerin içine düştükleri süreç karşısında bilinçlenmeleri ise, özellikle sosyal-demokrasinin bu alandaki tehlikeli başarısızlığından sonra, işçi sınıfının politik hareketinin orta ve küçük burjuvaziyle ittifak hedeflerine etkin bir somutluk kazandırabilmesiyle bağlantılı olmaktadır.

Büyük sınai sermayenin kendi birikim sürecini sürdürebilmek için üretim alanında orta ve küçük burjuvazi kesimlerine yönelttiği saldırıda en önemli işlevlerden birisi finansman kuruluşlarına düşmektedir. Özellikle döviz kredisi almış olan orta ve küçük sınai işlet-

melerinin bankalara olan borçları devalüasyonlarla birlikte sürekli büyümektedir. Borçlarının sadece faizini ödemeye çalışmak bile bu tür pek çok işletmeyi yeterli döner sermayeden yoksun bırakmıştır. Hammadde stoklarını yükseltme zorunluluğu, ithal girdilerin kaçakçı kesimlerden ya da tekellerden aşırı yüksek fiyatlarla sağlanabilmesi vb. koşullar bu işletmelerin sermaye gereksinimlerini sürekli yükseltmektedir. Nakit para sıkıntısı içine düşen işletmeler önce bankalara daha fazla borçlanacaklar, daha sonra da hisselerinin bir bölümünü holdinglere satarak onların güdümüne girmeyi kabul etmek zorunda kalacaklardır. İşte bugünkü koşullarda sınai-mali sermaye çelişkisini önplana çıkaran ikinci nokta büyük sınai sermayenin bu hedefinden kaynaklanmaktadır. Büyük sınai sermaye sadece banka kredilerinin daha büyük bir bölümünün kendisine ayrılmasını istemekle kalmamaktadır. Aynı zamanda tekelleşme sürecinde diğer sermaye kesimlerini kendisine bağımlılaştırmasına mali sermayenin doğrudan hizmet etmesini istemektedir.

1970'ler Türkiyesinde sınai ve mali büyük sermaye arasındaki çelişkiye önem kazandıran bir üçüncü neden daha vardır. Mali sermayenin oluşturduğu kredi akımları büyük sınai sermayenin fiyat-kâr politikasıyla çelişmektedir. Tekelci büyük sınai sermaye yaptığı fiyat artışlarıyla gelir dağılımından **kendisinin** daha büyük bir pay almasını sağlamasına karşılık, başka üretim gruplarının da kendileri için yeniden fiyat artışları yaratarak bu payı tehlikeye düşürmesine karşıdır. Bu grupların gelir dağılımını yeniden bozacak bir fiyat artışı yaratamamalarının koşulu ise onların ekonomik ve mali kapasitelerini büyütememelerinden geçmektedir. Bu ise ancak bankaların onlara kredi açmaması, bu kesimlerin nakit para sıkıntısı nedeniyle iş hacimlerini düşürmek zorunda kalmaları ile sağlanabilir. Bankalar ise kredi hacimlerini yükseltmekten ve bu krediyi en kârlı biçimde dağıtmaktan yanadırlar. Bankalar, hükümetleri ve Merkez Bankası'nı ekonomideki para arzını, kendi kredi verme olanaklarını genişletecek biçimde düzenlemeye zorlayan büyük bir güç oluşturmaktadırlar. Mevduatların, dolayısıyla kredi verme olanaklarının düştüğü devrelerde para arzının yükseltilmesi, kredi talebinin düştüğü devrelerde de para arzının azaltılması için baskı yapmakta ve genellikle de istedikleri sonuca ulaşmaktadırlar. Bu açıdan ekonominin her kesimindeki enflasyon bankaların çıkarına olmakta, çünkü kredi talebini yükseltmektedir. Bankaların «fiyat artışı ile kâr» peşinde koşan her kesime kredi dağıtması ise, enflasyonu sadece kendi çıkarı için kullanmaktan yana olan tekelci büyük sınai sermayeye ters düşmektedir. Çünkü bu kredi dağıtımı tekelci büyük sınai sermayenin gelir dağılımını sürekli olarak kendi çıkarına eşitsizleştirme gay-

retlerini önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. TÜSİAD Genel Sekreteri Güngör Uras, bir konuşmasında şöyle demektedir: «Türkiye'de enflasyonu, banka sistemi ister, ondan sonra sendikalar ister, spekülatörler ister.»[6] Güngör Uras'ın enflasyon isteyenler arasına sendikaları da sokması bir demagoji çabasının ürünü değildir. Bankaların işlevlerini ve enflasyonu, savunduğu kesim için gündemdeki temel sorun olan, gelir bölüşümünün araçları olarak ele aldığını gösterir.

Şimdiye kadar belirli noktaları üzerinde durduğumuz ekonomik bunalım ve iç çelişkiler tekelci büyük sınai sermayeyi 1970'ler boyunca, hem ekonominin sınai, mali ve ticari cephelerinde hem de politikada kendi çıkarları doğrultusundaki değişimleri hızlandırmak için, her geçen an daha yoğun bir mücadele vermek zorunda bıraktı. Bunalımın ulaşmış olduğu boyutlar büyük sermayenin toplumdaki politik ve ideolojik etkinliğini, artık sadece «genel olarak sermaye düzeni» için değil, özellikle kendisi için güçlendirilmesini ve kullanmasını gerektiriyordu. 1978'in yoğun döviz sorunu bu gerekliliğe aynı zamanda hayati bir aciliyet yükledi. Büyük sermayenin sadece ülke içindeki ekonomik büyümesini değil, emperyalizmle olan ilişkilerini de daha köklü temellere dayandırmasının zamanı gelmişti.[7]

1 Ağustos 1971'de kurulmuş olan Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), 1978'in gelişmeleri içinde, 1978'de büyük sermayenin örgütsel tutumuna ve savunduğu ekonomik hedeflere açıklık kazandıran yoğun bir çalışmayı gerçekleştirdi. TÜSİAD'ın örgütsel açıdan sağladığı en büyük başarı, kuşkusuz, kendisine rakip olarak gördüğü İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV)'nin işlemez bir duruma sokulması olmuştur. İKV çalışmalarını özellikle Ortak Pazar'la ilişkiler üzerinde yoğunlaştırmış bir sermaye örgütüydü. Çalışmaları, 1970'lerin başlarında, özellikle o zamanlar sosyal-demokratlığa oynayan Ertuğrul Soysal'ın başkanlığı döneminde, orta sanayi burjuvazisi arasında da yaygınlık kazanmıştı. Ancak 1970'lerin sonlarında büyük sanayi burjuvazisi artık sorunları orta burjuvaziyle aynı örgüt içinde tartışmaktansa, onlara bütünüyle kendi çıkarlarını savunan bir örgütle seslenmeyi tercih ediyordu. Bunun nedenleri TÜSİAD'ın 1978'de hazırladığı «Yapısal Değişim İçin Beş Yıllık Kalkınma Planı Önerisi» adlı, yedi sayfalık çalışmada açıklık kazandı. Bu çalışmada büyük sermayenin kendi öz örgütünde artık rahatça şunları söyleyebildiği görülüyordu: «Bu tip bir 'Beş Yıllık Plan', geçmiş üç plana benzer biçimde 'rahat' bir ekonomik düzen vaad etmeyebilir. Tersine disiplin gerektirir. Ancak böyle bir disiplin 'Türk ekonomisine varlığını sürdürebilme' şansını verecektir.» Yedi sayfalık plan

---

(6) **Banka ve Ekonomik Yorumlar,** Mayıs 1979, s. 25.
(7) Türkiye Raporu, **Yurt ve Dünya,** s. 14.

önerisinde «gerekli görülen» kurtarıcı önlemler ise şunlardı: Dışsatımın %25 artırılması; sınai yatırımların altyapı, enerji alanlarıyla ve dışsatıma dönük ek kapasite yaratılmasıyla sınırlı tutulması (yani sadece kurulu tesislerin ve bunların arasında da dışsatım olanakları en fazla olanların, kısaca pratikte sadece büyük sınai sermayenin yatırım yapması); toplumdaki özel tasarrufun, ulusal harcanabilir gelirin %19'una yükseltilmesi, (gelir dağılımından hiç söz edilmemesi bu tararrufu yapması beklenenlerin düşük ve orta gelir kesimleri olduğunu gösterir); kurulu sanayi tesislerin dışalım gereksinimlerinin karşılanması; sosyalist ülkelerle teknolojik işbirliğine gidilmemesi. Büyük sermaye kendi kurtuluşunun reçetesini bulmuştu. Şimdi sıra verilecek ideolojik ve politik mücadele sonunda bunu topluma kabul ettirmekteydi. Bu konuda yapılan TÜSİAD toplantılarından birinde, işin artık kılıcı kuşanmak olduğunu iyi bilen bir holdingbaşı durumu söyle değerlendiriyordu: «Halk neye uğradığını şaşırmış durumda. Fiyatlar artıyor. Hiç bir şey bulunmuyor. Ne olup ne bitiyor diye hiç bir yetkili kalkıp bir açıklama yapmıyor. Herkes ne olacak bunun sonu, nasıl kurtulacağız bu badireden diye soruyor. Eğer bu meselelere sahip çıkarsak, hastalığı teşhis edersek, çareyi söylersek, halkın sanayiciye güven duymasını sağlamanın tam zamanıdır. Bu konuda bir ilan kampanyası düzenlenmesi fikrine ben katılıyorum.» Holdingbaşı **Financial Times** gazetesine verdiği tam sayfa ilanlarda bu işin yararlarını bizzat görmüştü.

TÜSİAD'ın hazırlatıp yayımlattırdığı ilanların birincisi «Gerçekçi Çıkış Yolu» başlığını taşıyordu. Önerilen çıkış yolunun gerçekçi olduğuna okuyanı inandırabilmek için önce bir takım gerçekler, çağdaş reklamcılık tekniklerine uygun olarak, peşpeşe sıralanıyordu: Türkiye orta gelirli bir ülkeydi. Bu ülke şimdi «yoklar» içindeydi. Geçen yıl 2 milyar 300 milyon dolarlık dışsatım yapılmıştı. Petrol için 2 milyar dolara ihtiyaç vardı. Nüfusumuz 44 milyonu aşmıştı. İşsizlik oranı %14'dü. Enflasyon oranı %60'ı geçmişti. Sonra sıra halkın temel bir sorununa parmak basmaya geliyordu: Enflasyon hızı artık yavaşlatılmalıydı. Daha sonra soruna bir suçlu ve halkın kabul edeceği bir önlem bulunuyordu. Suçlu devletti. Kuşkusuz karşılıksız para basıyordu (ve bu da doğruydu). Halkın kabul edebileceği önlem ise vergi kaçakçılığının önlenmesi idi. Yanına toprak reformundan arta kalan vergilendirilmemiş kesimlerin vergilendirilmesi talebi eklenmişti. Ve bütün bu doğrulardan sonra büyük burjuvazinin ideolojik saldırısı başlıyordu: «toplumun temel gücü hür teşebbüstür», «bolluğa kavuşmanın gerçekçi yolu kişiyi rekabet içinde teşviktir» vb. Peki, toplumda vergiyi kaçıran temel güç hür teşebbüs değil miydi? Vergi gelirleri içindeki 1962'de %30, 1973'de %37 olan gelir vergisinin bu

payı 1978'de %45'e ulaşmıştı. Ve gelir vergisinin %70'ini ücretliler ödüyordu. Mali denge, tekel maddeleri, şeker, PTT ve işletme vergileri gibi yine büyük ölçüde emekçilerin ödediği vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %13'dü. Peki sanayicilerin ödediği istihsal vergisinin payı neden sadece %7'dir? Yoksa sanayiciler üretim yapmıyorlar mı? Üretim yapmıyorlarsa 1977'de 40 milyar lira kâr sağlayan altıbin şirket 1978'de nasıl olup da 70 milyar lira beyan edilmiş kâr sağlayabilmiştir. Kâr sağlayabildiğine göre, kâr üzerinden verilmesi gereken kurumlar vergisinin oranı neden %5'e düşmüştür. Lütfen beyan edilmiş olan bu kârlar üzerinden ödenmesi kabul edilmiş olan bu vergilerin neden ancak %52'si zamanında ödenmiş, gerisi gelecek yıllara bırakılmıştır? Neden işverenlerin SSK'ya ödemeleri gereken prim borçları 25 milyar liraya ulaşmıştır? Hür teşebbüsün eksik kâr beyan ederek kaçırdıkları vergi nasıl olup da 70 milyar lirayı aşabilmektedir? Vergi kaçırmak da bir hırsızlık değil midir? O halde en büyük hırsız kimdir? Üstelik bu hırsız dışsatım yaptığı için sadece 1976 ve 1977 yıllarında 6.5 milyar liralık vergi iadesi almamış mıdır?

TÜSİAD'ın bu başarılı çıkış yolunun ikinci ilanı «Ulus Bekliyor» du. Burada da aynı reklamcılık kalıbı kullanılmıştı. Önce halkın iş bulma, sendikasını seçme, geçinebilme, ailesine bakabilme taleplerine yer veriliyordu. Sonra halkın ıstırabı ve hayal kırıklığı dile getiriliyordu. Daha sonra suçlu bulunuyordu: Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT). KİT'ler zarar ediyor, ekonomiyi iflasa sürüklüyorlardı. Ve sonra sermaye kendi çözümünü sunuyordu: KİT'ler konusunda cesur adımlar atılmalı, Türkiye batı ekonomisi içinde geliştirilmeliydi. (Yani KİT'lerin büyümesi durdurulmalı, yabancı sermayenin gelmesi için gerekli koşullar yaratılmalıydı). KİT'ler gerçekten zarar ediyordu. Çünkü KİT'lerin yıllık 50 milyar lira zararının 35 milyar lirası hür teşebbüse ucuza hammadde sağlamasından doğuyordu. Çünkü KİT' ler özel sektörle rekabet etmemek, ona destek sağlamak üzere kurulmuşlardı ve öyle işletiliyorlardı. Kuşkusuz büyük sermaye KİT' lere bunun için karşı değildi. Büyük sermaye KİT'lerin büyümesi için harcanacak kaynaklara el koymanın peşindeydi.

«Yokluğu Paylaşmak mı? Bolluğu Sağlamak mı?» sorularından oluşan üçüncü başlık reklamcılık açısından başarısızdı. Okuyana, yokluk içinde bolluk yaşayanları düşündürtüyordu. Aynı başarısızlık TÜSİAD'ın çözüm önerisinde yineleniyordu! «Zorlamayla, engellemeyle bolluk oluşmaz». Bolluğun oluşmasına «engel, kısa vadeli politik kaygılarla ekonomiye yanlış yönde müdahale eden aşırı yasakçı ve aşırı devletçi zihniyettir». Sözü edilen müdahalelerden birisi, Ecevit hükümetinin devalüasyon öncesinde, döviz sağlayabil-

mek için son çare olarak işçilerin yolladıkları dövizlere prim ödemesi olmuştu. İşçiler dövizlerini kaçakçılara satmak yerine Merkez Bankası'na yatırmaya başlamışlardı. Ancak, sermayenin özüne uygun biçimde, kendi yasal düzeninin dışına çıkarak kâr sağlamak eğilimi Türkiye'de 2.5 milyar dolarlık bir döviz kaçakçılığı boyutuna ulaşmıştı. Yani Türkiye'nin yasal dışalımına eşit düzeyde bir de yasal olmayan dışalımı vardı. Hür teşebbüs bu alandaki olanaklarının devlet rekabeti sonucu daralmasına, özgürlüklerinin kısıtlanmasına boyun eğemezdi.

TÜSİAD'ın şimdiye kadar çıkardığı sonuncu ilan «Refahın ve Hürriyetlerin Düşmanı Enflasyon» gibi halkçı bir başlıkla başlıyor, ücretlere dikkati çekerek bitiyordu: «Ve özellikle, acil olarak, ekonomiyi yönetenler, alacakları gerçekçi ve inandırıcı tedbirlerle gerek sendikaları, gerek işveren kesimini enflasyonun yavaşlayacağına inandırmalıdır.» Yani? İşveren kendileri. Geriye kalan! Sendikalar ücret artışı istememelidir. Ama bunu açıkça söyleyemiyor. Aynı dolambaçlı ifade ve makul görünme gayreti TÜSİAD Genel Sekreteri Güngör Uras'ın Uluslararası Para Fonu'nun taleplerini savunan bir yazısında da karşımıza çıkıyor: «İşsizlik oranının düşürülmesi için somut tedbirler alınacak idi. (Bu konuda herhangi bir şey yapılamadı. İşsizlik oranı arttı)», «İşçi ücretlerinde sınırlama ile ilgili olarak niyet mektubunda hiçbir hüküm bulunmuyordu.»

Böyle yazıyor TÜSİAD Genel Sekreteri. Ama kendisinin de çok iyi bildiği gerçek bunun tam tersi. TÜSİAD gibi Uluslararası Para Fonu (IMF) de şunu savunuyor: Türkiye'de çok yüksek bir işsizlik vardır. Eğer sendikaların gücü kırılırsa, bu işsizlik etkisini gösterir ve ücretler büyük oranda düşer. Ücretler düşünce sanayici aynı ücret harcamasıyla daha çok işçi çalıştırabilir. İşte IMF'in Türkiye'deki işsizliğe karşı alınmasını istediği «somut tedbir» budur. IMF reçetelerinde ya da TÜSİAD ilanında «ücretler düşürülmelidir» diye bir ibarenin bulunmaması doğaldır. Çünkü bu talebin formüle ediliş biçimi «işgücü piyasasında özgür pazarlık koşullarının sağlanması», «her alanda serbest pazar mekanizmalarına işlerlik kazandırılması» gibi «ekonomik» anlatımlarla yapılır. İdeolojik mücadele bunu gerektirir. Tıpkı büyük sermayenin enflasyon yaratmaktan ancak, devletin alacağı ekonomik önlemler aracılığıyla, enflasyonun sağladığı çıkarları kendisine sürekli bir biçimde bahşeden koşulların oluşturulmasından sonra vazgeçebileceğini ilanlarında belirtmeyi unutmuş olması gibi.

Büyük burjuvazinin dönüp dolaşıp geldiği sorun ücretlerdir. Ücret sahipleri verilmesi gereken cevabı bildiklerini göstereceklerdir.

SANAT RAPORU

(Türkiye'de sanatın demokratikleştirilmesi açısından sanatın bugünkü konumu ve ileriye dönük eleştirisi. Demokratikleşme İçin Plan, 1978-82'ye Ek)

I. GİRİŞ

Kapitalist toplum, nesnel sömürü olgusunun, insanlar arasında sürdürülen ekonomik ilişkilerde kendiliğinden üretilen, yabancılaştırıcı bir ideolojinin ardına gizlenmiş olduğu bir toplumdur. Yaşanılan nesnel gerçeklikle bu gerçekliğin kavranışı arasında toplumsal yaşamda sürekli yeniden-üretilen bir çelişki vardır. Bu çelişkinin aşılmasına yönelik mücadele ve örgütlenmenin etkinliği toplumun yalnızca maddi değil, manevi yaşamına da bağımlı bir nitelik taşır. Çok yönlü bir toplumsal kurum olan sanatın da, toplumun maddi ve manevi yaşamı içinde, böylesine bir algılama ve mücadelenin gerek bir yansısı ve anlatımı, gerekse bir göstergesi olarak çok önemli bir yeri vardır. Çünkü sanat, bir kurum olarak toplumsal üretim tarzı tarafından belirlenmesine ve bir ürün olarak toplumsal üretim ilişkileri içinde üretilmesine karşılık, sınıfsal içeriğiyle bir toplumsal bilinç aktarıcı olarak, toplumda insanlar arasında oluşmuş, çok işlevli ve ideoloji katına sıkı sıkıya bağlı bir iletişim sistemidir.

Bu çalışmada, Türkiye'de sanatın «toplum için örgütlendirilme» sorunu açısından ele alınması toplumsal gerçekliklerle insanlar arasındaki bilinçlendirici etkileşimin çok yönlü olarak geliştirilebilmesi için sanatın da, **ilk adım olarak,** demokratik bir biçimde örgütlenmesinin sağlanmış olması gereğinden kaynaklanmaktadır. Sanatsal etkinliğin, kapitalist sistemin bir kurumu olarak, eşitsizliğe ve sömü-

rüye dayalı bir toplumsal düzene bağlanmayı ve uymayı özendiren değer yönlendirmelerini de içerdiği toplumumuzda, bu çalışma, sanatın demokratik ve özgür yaratım ortamına ve toplumsal yaşamla bütünleşme olanaklarına kavuşturulması için gerekli değerlendirme ve mücadele anlayışının genel yaklaşımlarını oluşturmaya ve tartışmaya yöneliktir.

Sanat ve onun toplumsal kullanımı gibi bir sorun gündeme getirildiğinde kapitalist toplumlarda sanatın burjuvazinin maddi (ekonomik) sömürüsü ve manevi (kültürel-ideolojik) baskısı altında örgütlendiğinin ve düzenlendiğinin gösterilmesi yeterli değildir. Yaşanılan nesnel-toplumsal gerçekliğin sonsuz ayrıntıda ve sonsuz duyarlıklar, canlılıklar ve sorularla tüm topluma sanat aracılığıyla yansıtılabilmesi, bu sanatsal yansıtmada gerçekçi, eleştirel ve değiştirici bilincin gittikçe daha fazla etkinlik kazanması, sanatsal etkinlik alanının hem sanatçılar hem de toplum açısından demokratikleştirilmesi ve özgürleştirilmesi için sürekli mücadele verilmesini, dolayısıyla öncelikle bu mücadele hedeflerine açıklık kazandırılmasını da gerektirmektedir.

II. EMPERYALİZME BAĞIMLI, KAPİTALİST BİR ÜLKE OLARAK TÜRKİYE'DE SANATSAL-MADDİ SÖMÜRÜ VE EGEMEN SANATSAL İDEOLOJİ

Ülkemizde sanat, ne denli dolaylı olursa olsun, toplumsal düzeyde, kapitalist üretim ilişkilerine bağımlıdır ve ondan soyutlanamaz. Toplumsal yaşamı yönlendiren sistem kapitalizm olduğu sürece, sanatsal üretimin toplumsal değer kazanış biçimi kapitalizmin genel sömürgen karakterini, kendine özgü ilişkilerini ve değerlerini de içerecektir. Sanat ürününün toplumda bir mal olarak değerlendirilmesi karşısında, sanatçı da kendi sanatsal eylemine yabancılaşan bir satıcı olmaya zorlanmanın çelişkisini yaşayacaktır. Kapitalizm sanat yapıtlarının, ilk ağızda, kapitalist sömürünün nesneleri olma durumuna indirgenmesine ve içeriklerinin bu açıdan önem kazanmasına yol açarken, hem sanatçıyı kendi yaratıcı toplumsal özüne yabancılaştıran bir biçimde «para için sanat» yapımına zorlayacak, hem de sanat ürünlerine, insanı toplumsal çelişkilere ve sınıfsal çatışmalara yabancılaştırıcı bir toplumsal işlev yüklemeye çalışacaktır.

Kapitalizmin bu genel sanatsal-maddi sömürüsü, ülkemizde kapitalizmin emperyalizmin çıkarlarına bağımlı oluşuyla daha karmaşıklaşmış, toplumsal kaynakların kapitalist ekonomiye daha çok akı-

tılmasını sağlaması açısından daha «tasarruflu» olan aktarmacılık, ideolojik açıdan da daha güvenilir ve daha kolay denetlenebilir olunca, sanatsal alanda yaratıcı üretkenlik önemsiz bulunmuş, sanatsal üretim koşullarının iyileştirilmesine gerek kalmamıştır.

Toplumsal yaşamın kâr için «düzenlendiği» ve «örgütlendiği» Türkiye'de, toplumsal yaşamın bir parçası olan sanatsal etkinliklerde tercih edilen yoksunlaştırma, sadece maddi (ekonomik) alanda değil, bir toplumsal bilinç biçimi olan ideoloji alanında da geçerliğini korumakta ve «sınıf dışı bireyciliğin üstünlüğü» yanılsaması olarak sanatsal-ideolojik alanda politik ilgisizliğin güdümü biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Kapitalist sömürü ilişkilerinin yeniden üretiminde köksalan burjuva ideolojisi, politik, hukuksal, eğitimsel iletişimsel vb. alanların yanı sıra kültür alanında, yani toplumsal düşünce ve sanatta da kendini belli eder. Sanatın ilginç yanı ise, ideolojinin yayıldığı tüm bu alanları aynı zamanda kendinde içermesidir. Başka bir deyişle, sanat, yalnızca estetiksel olanı değil, ayrıca hem siyasal, hukuksal, vb. olanı, hem başlı başına bir eğitimi, yani, sanatsal işlevselliği, hem de çok yönlü bir iletişim sistemini içerir; kısacası, sanat, ideolojinin nesnesi olduğu kadar öznesidir de. Bu bakımdan, toplumdaki sanatsal-ideolojik baskı sanatsal etkinliğin gelişmesi açısından büyük bir önem taşır. Sanatsal etkinlik, egemen burjuva ideolojisini yansıtması durumunda, toplumda insanların manevi yaşamını, düşünce ve duygu dünyasını düzenin biçimlendirici baskısı altında bulunduracaktır.

Türkiye'de sanatsal-ideolojik baskıya baktığımızda, bunu toplumumuzun maddi yapısına bağlı olarak, önce, kültür emperyalizmi olgusu içinde ele almamız gerekir; çünkü, toplumumuzda egemen sınıfların sanatsal-ideolojisi kültür emperyalizminin bileşken bir parçası, onunla bütünleşen bir fikirler sistemi durumundadır. Kültür emperyalizmi ise hiç kuşkusuz, daha önceden sözünü ettiğimiz maddi (ekonomik) sömürüye bağlı olarak ele alınmalıdır. Emperyalizme bağımlılık, bağımlılaştırılan toplumun bu ekonomik ilişkiyi «fikren» onaylamasını gerektirdiği gibi, toplumun sömürüsü altına sokulduğu sistemin yanılsamacı «gelişkin fikirler» sistemini tartışmasız benimsemesini de gerektirir. Bu bakımdan kültür emperyalizmi sanatsal-ideolojik bakımdan birkaç yönlü bir baskıyı oluşturur: 1) emperyalist sistemin egemen ideolojisini dayatır; 2) emperyalist ülkenin ideolojisine uygun fikir ve sanat yapıtlarının yerel burjuvazinin ideolojisi durumuna gelerek yaygınlaşmasını sağlar; 3) bağımlı ülkenin kendi geleneklerinden kaynaklanan ya da onlarla ilişkili kültürünün geliş-

mesini engeller; 4) bağımlı ülkelerde kendi sömürgen sistemine karşıt fikir ve sanat yapıtlarının varlığını etkisizleştirmeye ve yoketmeye çalışır. Bütün bunlar, yine birkaç yönlü sonuçlar doğurur: a) sömürülen ülkede sınıfsal kültür farklılaşması yeni boyutlar kazanır. (Batılılaşma gibi); b) ulusal sanat kurumları emperyalist sanat girişimlerinin boyunduruğu altına girer. Batı'nın egemen, gerici-burjuva-emperyalist ideolojisi ulusal kültür ve sanatı, egemenliği altına alır. Ulusal kültür ve sanat, egemen olan gerici, burjuva-emperyalist ülkelerde egemen olan ya da Batı'da varolan ama egemen olmayan sosyalist gerçekçilik ile sosyalist düşünce ve dünya görüşünün karşılıklı etkileşim içine girmesi ise olabildiğince engellenmeye çalışılır. Nitekim, kısa geçmişe baktığımızda, kültür emperyalizminin tüm etkilerini sanatsal ideolojik yapımızda ve yaşamımızda görebiliriz. Örneğin, belli uluslar savaş yoluyla emperyalizmin boyunduruğu altına alınacaksa, ABD yapımı savaş filmleri piyasayı kaplar, sömürülen ülke halkını emperyalist ideolojiyi tatlılıkla benimsemeye zorlarlar; sanat aracılığıyla halkı manen çürütür, bir başka ülkedeki halka ölüm ve sömürü getiren orduları alkışlattırırlar. Halk, emperyalistlerin çıkarları doğrultusunda kapitalizmin sanatsal-ideolojik değerleriyle koşullandırılır. Böylece, örneğin, hem Kore Savaşı'nda binlerce insanımız ölür, hem ABD'ye ekonomik-ideolojik yönden tam olarak uydulaşırız, hem de sanatsal-ideolojik olarak aynı sistemin içinde yer alarak kendi yerli Kore filmlerimizi yaparız (ve çok doğal ki bu filmleri yapmak için de üretimde dışa bağımlılık aynı ölçüde işin içinde yer alır). Filmin yapım kadrosuyla birlikte seyirciler, bu kez yerel kapitalist sanatsal-maddi sömürünün altına sokulur. Halkın sanatsal beğenisi de istenilen yönde pekiştirilmiş olur. Bu filmlerin kahramanları gibi olmaya özenir insanlar. Onlar gibi giyinmeye ve davranmaya başlarlar. ABD çavuşları, «Kaçak»lar, «Divinya»lar baştacı edilirler. Metalaşmış yıldız imajları, halkın gözünde «kahraman», «rüyaların bulunmaz sevgilisi» kesilirler. Kültür emperyalizminin sanatsal-ideolojik baskısı yalnız sinema gibi çok kâr getiren sanat kurumları alanında değil, tüm öbür sanat alanlarında da görülür. Örneğin, geçmişteki politik bağımlılıklarla ilişkili olarak yurt içinde nasıl önceleri Fransız ve Alman mimarisi yer etmeye başlamışsa, ABD'ye bağımlılık yoğunlaştıktan sonra da Amerikan mimarisi mimarimizi egemenliği altına alır; faşist mimarinin simgesi olan, gayri-insani anıtsal ve levanten mimarinin yanı sıra Hilton mimarisi türer. Plastik sanatlarda Türkiye'mizde hiç bir geleneği, kendi toplumsal gerçekliğimizle hiçbir ilintisi olmayan sanatsal akımlar yer almaya başlarken, edebiyat ve düşünce alanları da Batı'daki egemen sınıfın sanatsal kültürüne ardına kadar açılır.

Türkiye'de egemen sınıfların kültür emperyalizmi olgusu içinde ele almamız gereken sanatsal-ideolojilerinin başlıca görünüşlerinden birinin «resmileştirilmişlik» olduğunu söyleyebiliriz. 1923 yıllarından bu yana uygulana gelen ve bu dönemlerden başlayarak, burjuvazi adına, ancak ona da yol göstermek üzere, sanatımızın ideolojik içeriğini oluşturmakla görevli «resmileştirme» hemen söyleyelim ki, kurgusal bir oluşturmadır. Toplumsal pratik üstünde yükselmesi gereken sanatsal ideoloji, bu oluşturmada toplumsal-ekonomik yapının «olması gereken ideal parçası» olarak düzenlenmiştir. Devletçilik yoluyla desteklenen burjuvazinin kendiliğindenci sınıfsal ideolojisinin diğer karşı ideolojileri baskı altında tutması, burjuvazinin emekçi sınıflar karşısında «ulusal bütünlük» demagojisine dayalı faşizan ideolojileri topluma dayatması hep «resmileştirme» aracılığıyla sağlanmıştır. Resmileştirme sanatın ideolojik yanını oluşturmak için de kullanılmış, bir başka deyişle, resmileştirilmiş burjuva ideolojisinden başka ya da ona karşıt tüm ideoloji biçimleri sanat yapıtının oluşmasındaki yaratım bilinçliliği sürecinden olduğu kadar, sanat yapıtının kendi ideolojik içeriğinden de dışarlanmaya zorlanmıştır. Yalnızca resmileştirilmiş ideoloji doğrultusundaki sanat yaratımlarının değerlendirilmesi, sanatın hem tek yanlı, tek boyutlu kalmasına yol açmış, hem de sanat ürünün özünde burjuva ideolojisini içermesinden kesinlikle farklı olarak, doğrudan bu «ideoloji»nin kendisi haline gelmiştir. Kültür emperyalizminin bileşken bir parçası olarak, Batı'nın burjuva ideolojisi ile bütünleşen «resmi-ideolojik» burjuva sanatına verilebilecek en somut örneklerden biri, Fransız burjuva devrimini ve özgürlüğünü simgeleyen ünlü Delacroix tablosunun, aynı kompozisyon içinde «Türk devrimi»ne uyarlandığı tablodur. Batılı gibi olarak uluslaşmanın, yani ulusallık adına Batı'ya yamanmanın, bunun için de ideolojik resmileştirmeyi bir manivela gibi kullanmanın en açık seçik örneğidir bu tablo.

Sınıflar üstü gibi gözüken, aslında ise egemen sınıfların buyurgan sanat anlayışını dile getiren ideolojik resmileştirme, burjuvazinin toplumda buna gerek duymayacak güce ulaştığı bir dönemde, daha etkin ve toplumu sarabilen bir ideolojiyi üretebilmesinin de temel aracı olmuş; burjuvaziye, ideolojik resmileştirmeye karşıtlık kılıfı altında, sahte bir «hümanist» kültür ve sanat anlayışının temsilcisi olarak ortaya çıkma olanağı sağlamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de «hümanist kültür ve sanat» anlayışı da sahteleştirilmiş, burjuva ideolojisi katında ideolojik resmileştirmenin bileşkelerinden biri olmuştur. Hümanist düşüncenin Türkiye'de geleneksel dinsel görüşlerle örtüşük olduğu da söylenebilir. Ancak dinsel ideoloji de bugün yine «milli kültür»e bitişik şekilde, sahte-ulusal ve sahte-insanlıkçı bir ideoloji

olarak varlığını sürdürmektedir. Bu tür bir «millî kültür ve sanat» anlayışı ise geleneklere bağlı tutucu Anadolu burjuvazisinin ve kısmen liberal burjuvazinin sanatsal ideolojisi olarak belirginleşmiş, giderek şoven bir içeriğe bürünmüştür. Bunun başlıca nedenlerinden biri de kültürün bilimler dışında ve ulusal olarak alınması, uygarlığın ise evrensel olarak görülmesi yanlış-anlayışında yatar. Çünkü, ideolojik resmileştirme uyarınca, çağdaş Batı düzeyine ulaşmak için, bilimlere dayalı maddi kültürün, yani uygarlığın dışardan alınması, oysa «manevi kültür»ün toplumsal bilimlerin dışında ve bizim kendi geçmişimizden sıyırdığımız «Türkçü kültür» olması gerekmektedir. Böylesine bir ideolojik çelişme, genç Türkiye Cumhuriyeti'nde burjuvazinin kendi ulusal kültürünü hazırlayabileceği kadar **mücadeleci** (tarihsel koşulları değiştirmenin sınıfsal mücadelesini toplumda bilfiil oluşturan), **kapsamlı** (tüm toplumsal kesimleri kapsayan) ve **derin** (bu kesimlerin toplumsal bilincini dönüştürücü) bir toplumsal gelişmenin yaratıcısı olmamasından kaynaklanır. Türkiye'de burjuvazi kendi sınıfsal gelişmesini toplumsal gelişmenin feda edilmesi pahasına sağlamıştır. Türkiye'de okuma-yazma bilmeme oranının %40'ın üzerinde oluşu bunun en basit, ama en somut kanıtıdır. Bu saptama Türkiye'de kapitalizmin hiç bir alanda toplumsal gelişme yaratmadığı anlamına kesinlikle gelmez. Türkiye'de sermaye birikim sürecinin kapitalizmin gelişmesine yol açtığı oranda, doğal olarak toplumsal alanda, son derece eşitsiz de olsa, bu sürecin türevi olan bir gelişme olmuştur. Ancak egemen burjuvazi hiç bir zaman kapitalist yeniden-üretimin toplumsal önkoşullarını yeniden düzenlemeye yönelik bir değiştirme mücadelesinin içine sınıf olarak girmemiş, toplumsal kaynakların böyle bir toplumsal amaç için harcanmasını lüks bulmuş, bu konuda her zaman Türkiye'nin yoksul bir ülke olduğu mazeretine sarılmıştır. Bu açıdan Türkiye Cumhuriyeti'nde köklü reform denemelerinin hemen hepsinin kapitalist gelişme hız kazanmadan önce küçük-burjuvazi tarafından gerçekleştirilmiş olması ilginçtir.

Türkiye'de egemen burjuvazi (ve çok daha doğal olarak diğer egemen sınıflar) varolan toplumsal gerçekliğin burjuva sınıfsal bilinci aracılığıyla yansıtılması yönündeki köklü bir yerel kültürel oluşumu gereksiz bulmuşlardır. Çünkü böyle bir gereklilik tarihsel olarak iki neden dolayısıyla doğabilir: a) burjuvazinin varolan toplumsal gerçekliği kendi sınıfsal hedefleri doğrultusunda değiştirmek için mücadele vermesi ya da toplumda oluşan mücadeleyi bu doğrultuda yönlendirmek zorunda kalması, b) varolan toplumsal gerçekliği korumak üzere bu gerçekliği kendi yanılsamacı sınıf bilinci ile yansıtarak savunmasını gerektiren varolan toplumsal gerçekliğin burjuvazinin top-

lumsal sömürüsü için olanak yaratır biçimde sürdürülebilmesinin tehlikeye düşmesi ve burjuvazinin bu toplumsal gerçekliği korumak üzere kendi yanılsamacı sınıf bilinci ile yansıtmasının toplum katında önem kazanması. Türkiye'de burjuvazi başlangıçta köklü bir toplumsal değişimin yaratıcısı olmadığı için bir yandan geleneksel düşünce biçimlerine bir yandan da maddi kültür kalıplarının batıdan aktarılmasına sarılmakla yetinmiş, varolan toplumsal gerçekliğin herhangi bir bilinç aracılığıyla açıklanmasına yönelen sanatsal oluşumları ise sert bir biçimde baskı altına almıştır. Bu baskı uygulaması hem devrimci gerçekçiliği (örneğin, toplumsal yaşamda zenginlerle yoksullar arasında ortaya çıkan **karşıtlıkları** yansıtan sanatsal yaklaşımları) hem de her türden gerçekçiliği (örneğin, zenginlerin yanı sıra toplumun çok büyük bir bölümünün yoksul **olduğu** gerçeğini yansıtan sanatsal yaklaşımları) kapsamına almıştır. Sosyalist bilincin gelişmesine yol açabilecek türden toplumsal gerçekçilik (örneğin, zenginlerle yoksullar arasındaki sınıfsal mücadeleleri yansıtan sanatsal yaklaşımlar) ise vatana ihanet sayılmıştır. Kısacası egemen burjuvazi varolan toplumsal gerçekliğin sanat alanında kendi sınıfsal bilinciyle yansıtılmasına yanaşmadığı gibi başka toplumsal bilinç türleri aracılığıyla yansıtılmasını da yasaklamıştır. Toplumsal ve sınıfsal gelişme içinde oluşan devrimci ve sosyalist bilincin sanat alanında toplumsal gerçekliği artık baskıyla durdurulamıyacak bir yaygınlıkta ve özde yansıtmayı, bunun mücadelesini vererek, başarmasından sonradır ki, günümüzde, burjuvazinin sanatsal oluşumları kendi açısından hızlandırmaya çalıştığını görmekteyiz. Çünkü artık gelişen işçi sınıfı hareketi karşısında varolan toplumsal gerçekliğin burjuvazi adına korunabilmesi **pratikte** tehlikeye düşmektedir. Burjuvazi varolan kapitalist toplumsal gerçekliğin korunabilmesi için artık **her alanda kendi içinde de** mücadele vermek zorunda olduğunu hissetmektedir. Sanatsal etkinliklerin toplumsal bilinç üzerinde etkili olmasını artık engelleyemediğine göre bu etkinlik içinde kendi sınıfsal bilincinin üstün gelmesini sağlamaya çalışacaktır. Ancak günümüzde de burjuvazinin, «Batıdan alınan teknikle yaşam değişir, ama düşünce değişmez, çünkü insan Türk-İslam olduğu sürece hep Türk-İslam gibi düşünen insan olmalıdır» anlayışını, bağlı olarak da milli kültür şovenizmini aşabilecek bir toplumsal gelişmenin yaratıcısı olduğu söylenemez. Tersine, derinleşen toplumsal, ekonomik, politik bunalımın etkisiyle burjuvazi bu milli kültür şovenizmine bütünüyle faşist ideolojinin içeriğini kazandırmaya yönelmektedir.

Türkiye'de kapitalizmin gelişmesine bağlı olarak Türkiye burjuvazisi için, yaldızlanmış bir başka toplumsal gerçekliği kendi sınıf bilinciyle yansıtarak aktarma biçimi olarak önem kazanan «çağdaş-

laşma», «modernleşme» ideolojileri ise aynı zamanda kültür emperyalizminin bir başka sürecinin içine girilmesinin aracı olmuşlardır. Emperyalizmin sömürdüğü ülkeye kendi ideolojisini benimsetmesinin başlıca bir yolu da belirli olgulara dayanır göründüğü için kendisine karşı koyulamayacak düşünce biçimlerinin o ülkede yaygınlık kazanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Hümanizm ile emekçilerin politik mücadelesini bir karşıtlık olarak sunan emperyalist ideoloji, çok doğaldır ki, etkisi altına aldığı ülkenin sanatsal ve kültürel yaşamında emperyalist burjuva ideolojisine karşı oluşan mücadeleleri de önlemek, kendi kıskacı içine almak isteyecektir. Böylelikle, Türkiye'ye gelen Batı kültürü örneğin, Batı uygarlık tarihini, düşünce ve sanat tarihini, gerçek sosyo-ekonomik ve sınıfsal gelişimini göstermeden aktarmaya çalışacak; kendi devrimci geçmişini, toplumların dönüşümünü gözlerden kaçıracak, uluslararası sömürü ilişkilerinin yaygınlaştırılışını «çağdaşlaştırma» ve «modernleştirme» gibi aldatmacalar içinde sunacaktır. Böylece hem bir «ideoloji» olarak doğrudan işlev görecek, hem de Türkiye'de sanat yapıtlarının böylesine bir sahte-değerler sistemine göre yaratılmasına önayak olacaktır. Bu aktarma biçiminde yerli burjuvazi de kendi çıkarlarına uygun bir fikirsel sığınak bulmakta, sanatsal yaratımların kendi sınıfsal egemenliğini gözlerden kaçırtacak şekilde koşullanmasını sağlamakta, toplum üzerindeki sömürü koşullarının geliştirilmesini «çağdaşlaşma» imajı altında gizleyebilmektedir.

Türkiye'de burjuvazinin, geri bir toplumsal üretim örgütlenmesinden kaynaklanan ve kendisine karşı (kendi yanılsamacı gerçekçiliğine karşı) bile tutucu olan ideolojileri tarihsel süreç içinde, kendi toplumsal pratiği ve ideolojisi ile tasfiye edememesi, bunları resmi nitelikli ideolojik baskıyla denetim altına almaya yönelmesi egemen sınıflar içinde de belirginleşen bir kültür bölünmüşlüğü biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu bölünmüşlük içinde toplumumuza yerleştirmeye çalıştığı sanatsal kültür, her zaman için kozmopolit ve uydu bir sanat olmaktadır. Özellikle müzik, sinema ve televizyonda kendisini apaçık belli eden «montaj» ve «aranjman» kültür («kitle kültürü»), burjuvazinin toplumumuza egemen kıldığı kültür ve sanat olmaktadır. Bir yoz Batı müziği temsilcisinin ülkemizde 12 Mart döneminde «devlet ricali» tarafından «yılın sanatçısı» olarak değerlendirilmesi, ya da bir «Kaçak» için devlet saraylarının açılması böylesine kozmopolit ve uydu sanatsal-ideolojik görüşlerin en doruktaki örneklerini oluşturmaktadır.

Egemen sınıf olarak burjuvazinin sanatsal-ideolojik sömürüsünü böyle saptadığımızda, başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi kitlelerin nasıl bir kültürel baskı altında bulunduğunu, nasıl bir aldat-

macalar ve yanılsamalar «sistemi» içinde tutulmaya çalışıldığını kolayca görebiliriz. Bugün için işçi ve emekçi halkımız sadece toplumdaki sınıfsal kültür farklılaşmasını, yani temelde egemen burjuva sınıfının emekçi sınıflar üzerinde uyguladığı kültürel yoksullaştırma ve yozlaştırmayı değil, bu temel üzerinde aynı zamanda emperyalist kültürün ve geri ulusal kültürün yarattığı farklılaşmaları yaşamaktadır. İşte asıl bu bakımdan da toplumumuzda sanatın demokratikleşmesinden ve özgürleşmesinden söz ederken bu ana temel çelişmeyi görmek zorundayız. Çünkü, toplumumuzda tüm maddi zenginliklerin yaratıcısı olan işçi ve emekçi halkımız, temelde maddi-ekonomik sömürüye bağlı olarak bütünlükle kendine karşıt bir manevi yaşamın koşulları içinde de sanatsal-ideolojik bir baskı altında bulunmaktadır. Emeğe, yaratıcılığa, özgürlüğe özünden yabancı ve düşmanca olan sanatsal-ideolojiler işçi ve emekçinin gündelik yaşamı içinde onu kendisine karşıt bir sistem içinde kalmak üzere koşullandırıp yönlendirdiği kadar, onun kendi manevi gelişmesini de sınırlandırmaktadır.

III. SANATIN TOPLUMSAL YAŞAM İÇİNDE GELİŞMESİNİ SINIRLANDIRICI KURUMSALLAŞTIRMALAR

Ülkemizde sanatsal etkinliğin ve bunun toplumsal kullanımının demokratikleşmesini ve özgünleşmesini amaçladığımızda, onu sadece maddi ve ideolojik belirtenleri içinde değerlendirmemiz yeterli değildir. Bunların yanı sıra ve yine bunlara bağlı olarak, sanatın toplumdaki öbür üst-yapı kurumları içindeki düzenine ve karşılıklı ilişkisine de bakmamız gerekir. Çünkü sanat yapıtlarının demokratik bir düzen içinde ve toplumsal anlamda özgürce yaratılabilmeleri ve bundan toplumca yararlanılabilmesi aynı zamanda hukuk, ahlâk, din, eğitim, dil, teknik vb. gibi, aslında maddi ve ideolojik yaşamla bütünleşen diğer üstyapı kurumlarının sanatın yapılabilmesine ne kadar demokratiklik ve özgürlük tanıdıklarına da bağlıdır.

Anayasamızın 20. maddesi sınırsız bir düşünce özgürlüğünü temel kural olarak kabul etmiş, 21. maddesi ise herkese «sanat ve bilim» özgürlüğünü kesin olarak tanımış ve eşitlik ilkesini getirmiştir. Oysa toplumumuzdaki duruma bakacak olursak, sanatın demokratik ve özgür bir şekilde yaratılması ve toplumda uygulanabilmesi açısından bunun tam tersine bir durumun varolduğunu görmekteyiz. Çünkü toplumsal pratikte, burjuvazi «insanı», «burjuva insan» olarak kabul ettiği gibi, sanatsal özgürlüğü de yalnız kendisine bir ayrıcalık olarak tanımaktadır. Toplumda egemen ideolojinin burjuva ideolojisi olması ve bunun bir sınıfsal baskı aracı olarak kullanıl-

ması gibi, çok doğaldır ki, toplumda egemen sanatsal düşünce ve yaratıcılık anlayışı da egemen sınıfların yönetim anlayışına bağlı olmakta ve Anayasanın açık hükümlerine rağmen bu egemen sınıf hukuksal uygulamalar yoluyla, karşı olduğu toplumcu bilinç tarafından kullanılmak istenen düşünce ve yaratım özgürlüklerini baski altında tutmaya çalışmakta; politik iktidarlar yoluyla, düşüncenin özüne, açıklama özgürlüğüne, dolayısıyla sanata karşı düşmanlığını sürdürmektedir. Çok açıktır ki, düşünce ve anlatım özgürlüğü olmaksızın sanatın özgürlüğünden söz edilemez. Ne var ki, toplumsal ilişkileri olduğu gibi korumaktan yana olan burjuva ideolojisi sınıfsal mücadele alanında olanak bulabildiği sürece, düşünce ile sanat arasına böylesine yapay bir ayrım koymakta devam edecek, kendi sanatsal ideolojisi yoluyla sanatı nerdeyse düşünceden soyutlayacak; toplumsal gerçekliği kendine karşıt bir bilinçle yansıtan sanatsal yapıtları baskı altında tutacaktır. Bunun için de burjuva sanat ideolojisi işletilerek kamuoyunda zaten bu düşüncede bir sanatın sanat olmayacağı işlenirken, öte yandan da yasalarla bu düşüncede bir sanatın yapılması yasaklanmaya, ya da hiç değilse etkisizleştirilmeye çalışılacaktır. Egemen burjuva sınıfı, kendi sanatsal-ideolojisi ile hukuk arasında böylesine doğrudan bir bağlılık kurulduğunda, Anayasa'da herkese eşitçe tanınan açık fikir, hak ve özgürlüklerin sanatta emekçi sınıflar için geçerli olmamasına çalışacaktır. Bunun başlıca örneği, yani, sanatın demokratikleştirilmesini ve özgürleştirilmesini önleyici ünlü hükümler, egemen burjuva sınıfının iktidarını perçinlemesini sağlayan Ceza Hukukunun 141. ve 142. maddeleridir. Özellikle 1936 yılından bu yana tüm siyasal iktidarlar bu faşist yasaları uygulamaktan çekinmemişler, birçok sanatçı bu yasalarla özgürlüğünden edilmiştir.

Ne var ki, sanatın demokratikleştirilmesini ve özgürleştirilmesini önleyici hukuksal uygulamalar sadece genel değil ama özel yasalarla da yürütülmektedir. Genel olarak sanat sansürü diye nitelendireceğimiz bu durum, yalnız 141. ve 142. maddeleri değil, ama, başlı başına bir sanat dalı olarak sinema sansürü gibi yasaklamaları da içine almaktadır. Sanat sansürü özel olarak tiyatro için de vardır günümüzde. Valiliklerin kendi isteklerine göre tiyatro faaliyetlerini yasaklamaları bunun başlıca örneğidir. Türkiye'de sanatsal faaliyeti düzenlemesi gereken özel yasalara baktığımız zaman, yani, Fikir ve Sanat Hakları Yasalarına baktığımızda, bunun Borçlar Yasası ile çeliştiğini, Matbaalar Kanununun bazı maddelerinin Anayasa'yla çeliştiğini, telif hakları uygulamalarının ise bütünüyle insafa bırakıldığını, UNESCO kararları gibi uluslararası bağlayıcı hükümlere kesinlikle yer verilmediğini, Türkiye'de sanatsal faaliyetin hukuksal dü-

zenlemelerinin bütünlükle bir «kaos» içinde olduğunu görürüz. Bu bakımdan tüm anti-demokratik yasalar ve hükümler kaldırılmadıkça, tüm sanat sansürüne son verilmedikçe, yasaların sanatsal yaratımı engelleyici niteliği ortadan kaldırılmadıkça, sanatsal uygulamalara yöneltilen faşizan baskılar kırılmadıkça fikir hak ve özgürlükleri tam olarak ve eşitlik ilkesi uyarınca uygulanmadıkça, ülkemizde sanatın özgürlüğünden söz edilemez. Böylesine bir özgürlük Türkiye'de ancak burjuva sınıfın çıkarlarına ve ideolojisine uygun sanat için söz konusudur ve ancak bu çıkarlar açısından sanatın toplumumuzda bir kurum olarak örgütlenmişliğinden söz edilebilir.

Sanatın bir anlatım aracı olarak en çok gereksindiği kurumlardan biri de, kendisi bir iletişim aracı olan, dildir. Dil doğal olarak toplumsaldır, üretim ilişkilerine sıkı sıkıya bağlıdır ve sanatın oluşmasında, varolmasında ve gelişmesinde çok önemli bir rol oynar. Oysa, ülkemizde, nasıl Batı uygarlığına erişme yolunda benimsenen üstyapı kalıpları, temelde köklü toplumsal ve ekonomik dönüşümlerden yoksun kalmış ve nasıl tarih soyut ve kurgusal bir biçimde bir ideoloji olarak ele alınmışsa, dil de öylesine, üretim ve toplumsal iletişim ilişkileri sistemi içinde olmaktan bağımsız kılınmaya çalışılmış, kendi doğal geleneğinden ve tarihsel pratiğinden soyutlanmış, kökten tasfiyeye uğratılmış ve yirminci yüzyılda yaşayan bir toplumda dil, kendisinden aşağı yukarı bir o kadar yüzyıl önce yaşayan bir toplumun dilinin sınırları içinde tutulmak istenmiştir. Bunun temelinde ulusallığın toplumsallıktan soyutlanması aranabilir. Hiç kuşkusuz, bir toplumun maddi ve fikirsel (manevi) üretimi ne denli gelişmişse, dili de o denli gelişmiştir. Çünkü her maddi ve fikirsel üretim kendi anlatımını ve karşılığını dilde bulacaktır. Burda her ne kadar çok dolaylı gibi de gözükse, bir ülkenin maddi ve fikirsel üretiminin geriliğinin dili de geri bıraktırmakla sonuçlanacağını belirtmek isteriz. Bunun hemen yanı sıra şunu da görmekteyiz ki, bir yanda ileri Batılı kültür ile aradaki farkı hiç değilse dilde kapatma çabası, öte yandan tasfiyeye uğratılmış bir dilin boşluğunu doldurma çabası, bir yanda dili toplumsal anlamlandırmanın ötesine zorlayarak yapaylaştırırken, öte yandan da bu kadar açığı ve boşluğu karşılayamayacağından, dilin hızla galatlaşarak erimesi tehlikesine yol açmıştır. Bir kast dili olarak kalmış Osmanlıcaya karşı halkın dili olan Türkçeyi getirerek toplumdaki dil ayırımını ortadan kaldırmayı amaçlayan hareket sonunda masa başına oturup dil türeterek, neredeyse kimsenin kimseyi tam ve doğru olarak anlayamayacağı bir sözcükler yığını yaratmaya dönüşmüş, anlamsız bir sözcük karmaşasına düşülmüştür. Çok özel koşullar dışında, dilde devrim değil, ancak bir evrim olanağı vardır. Bu bakımdan dilde etkileşmelerin çok doğal ol-

ması gibi, dilin kökten bir şekilde tasfiyeye uğratılarak yerine bir an önce yenisinin imali de düşünülemez. Bu bakımdan Türkçe dediğimiz zaman bundan bugün toplumumuzda her şekilde konuşulan ve yazılan, kendiliğinden yaratılabilecek olan tüm zenginliği içindeki dili anlamamız gerekir. Ama, Osmanlıca-Türkçe karşıtlığı, bugün, Türkçe-Öztürkçe karşıtlığına dönüşmüş bulunmakta ve sanki yabancı yada sahte Türkçe varmış gibi, Öztürkçe, ayrı bir dil olarak dayatılmak istenmektedir. Hiç kuşkusuz Türkçe, Öztürkçeyi içerebilir ama onunla özdeşleştirilemez. Ne var ki, dilimizin «üretgeç»i Türk Dil Kurumu geniş olanakları olan, anti-demokratik yapıda bir kuruluş olarak, hem dil alanındaki gelişmeleri engelleyici bir işlev görmüş, hem de resmi ideolojinin ödüllendirici, yönlendirici, koşullandırıcı bir kurumu olmuştur. Tüzüğünün 4.' maddesine göre dilimizin «özleşmesini» getireceği yerde «biçimleşmesini» getirmiş, dilde evrimci değil, «devrimci bir anlayışı» benimsediğinden, dili tırpanlayarak yoksullaştırmaya götürmüştür. Tek bir örnek vermek istiyoruz. Türk Dil Kurumu'nca hazırlanan **Türkçe Sözlük**'te, hem «zaruri» hem de «mecburi» sözcükleri, aynı «zorunlu» sözcülüğüyle karşılanmıştır. Oysa, «mecburi» sözcüğü kişinin kendi karar alma yetkisini taşırken, «zaruri» sözcüğü kişinin, kendi üzerindeki yetkilerinin dışındaki zorlamayı içermektedir. Ama, «zorunluluk» kavramı altında hem resmi ideolojinin bir uzantısı olarak bireyin kendi kendine karşı duyduğu mecburiyetler, bireyin kendi dışındaki bir karar alma otoritesine (devlete) bağlanmakta ve baskıcı bir anlayış uygulanmakta; hem de iki ayrı sözcük aynı bir sözcükle karşılanarak dil yoksullaştırılmaktadır. Bu tutum, temelde, aynı kurumun tüzüğünün 6. maddesine göre, «Atatürk'e ve Atatürk İlkelerine bağlı olmakla» açıklanmakta ve bunun dışında olduğu sayılan herkes bu kurumun dışında tutulmakta, ama iş «onur üyeliğine» gelince, üyelik, «Türk Dil Kurumu'na malca büyük yardımda bulunanlara» açık bırakılmaktadır. Resmi ideolojiden başkasına cevap vermeyen «Öztürkçe»yi bir baskı dili olarak uygulayan, dilin yoksullaşmasını olduğu kadar, toplumda da anlaşılırlığın ortadan kalkmasına son derece yardımcı olan ve örgüt yapısı içinde anti-demokratik özellikler taşıyan böyle bir kurumun bugünkü faaliyet biçiminin ve amaçlarının özü açısından yeni baştan gözden geçirilmesi gerekmektedir. Dilin soyut bir sistem olarak işlevselliğini yitirmesi, sanatın da işlevselliğini yitirmesine ve dilin sanatın gelişmesi üstünde etkisizleştirici bir baskı aracı olmasına yol açmaktadır.

Türkiye'de sanatın gelişmesini ve özgürleşmesini önleyici ve sınırlandırıcı başlıca toplumsal faaliyet sistemlerinden biri de teknik ve teknolojidir. Hiç kuşkusuz üretim ilişkileriyle, üretim araçları kul-

lanımı ve üretimiyle doğrudan bağıntılı olan teknik düzeyin gelişimi toplumumuzda emperyalizme bağımlı, geri, kapitalist üretim ilişkileri tarafından kilitlenmiştir. Gerek edebi, gerek görsel, gerekse işitsel olmak üzere tüm sanatların gerçekleşebilmesi için gerekli üretim araçları ve teknoloji, ülkemizde üretilmeyip hemen hemen bütünüyle dışardan sağlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de toplumun kültür mirasını ve yerel sanatsal oluşumları, özellikle bunlar için geliştirilecek teknik ve teknolojilerin sağlayacağı bir düzeyde zenginleştirme olanakları da sınırlı olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de teknoloji sermayenin tekelinde salt bir sanayileşme aracı olarak değerlendirilmiş teknolojinin sağlayacağı olanakların sanatsal yaratıcılık alanında tüm toplumun yararına sunulması sağlanmamıştır.

IV. SANAT EĞİTİMİNİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİ

Sanatın demokratikleştirilebilmesi ve özgürleştirilmesinin başlıca koşullarından biri de toplumda sanatsal eğitimin demokratik olarak örgütlenmesidir. Yalnız unutulmamalı ki eğitim bir neden değil, bir sonuçtur. Tıpkı Türkiye'deki işsizlik sorununa «biz tembel milletiz, Batılılar gibi çalışmıyoruz» diyerek bir yanıt getirmek ne denli anlamsız ve saçma ise, «bizde eğitim yok, halkımız cahil» demek de o denli anlamsız ve saçmadır. Çünkü, bütün öbür toplumsal kurumlar gibi eğitim de sınıfsallık taşır ve nasıl egemen sınıfın çıkarlarına uygun bir ekonomik gelişme halkın işsizliği pahasına sağlanıyorsa, bu gelişmenin sonucunda halk eğitimsiz de kalır. Eğitimsizlik, ekonomik sistem tarafından toplumsal soruna verilen önceliğin bir sonucudur. Böyle bir eşitsizlik karşısında emekçi sınıfların sanatsal eğitiminden söz edilemez. Gerek kitlelerin yoksul ve bilgisiz kalışının sömürenler için bir üstünlük olmakta devam edişi, gerekse ancak toplumdaki kültürel zenginlikleri elinde bulunduran bir azınlığın böylesine bir sanatsal eğitimden ve bu eğitimin ürünlerinden yararlanabilmesi, manevi yaşamın anti-demokratikliğini gösterir. Ayrıca, kendi doğası gereği, varolan çıkarlarını korumaktan başka amacı olmayan egemen burjuvazinin sanat eğitiminin koşullarını emekçi sınıflardan yana geliştiremeyeceği de gün gibi açıktır.

Sanat eğitimi dediğimizde, bunu genel ve özel olarak anlamak gerekir. Genel anlamda, sanat eğitimi topluma katılıştan başlar, günlük yaşamın içine uzanır. Bu bakımdan nasıl toplumdaki egemen ideoloji, kültür ve sanat, egemen sınıfın ideolojisi, kültürü ve sanatıysa, topluma egemen genel sanat eğitimi, yani toplumsal çok yönlülüğüyle yaşam içindeki sanatsal faaliyetler ve sanatsal beğeni de akademik ifadesini egemen sınıfın faaliyetleri ve beğenisiyle koşul-

landırılmış olan bir sanat eğitimi sisteminde bulur. Bireyler (kuşkusuz böyle bir olanağa sahip olanlar) yaşam boyu bu egemen genel sanat beğenisi içinde eğitilerek koşullandırılırlar; daha aile içinde başlayarak, okulda, çalışma hayatında, günlük yaşamın her türlü alanında bu sanatsal eğitime göre yetişirler. Bu genel sanatsal eğitimse daha önce açıkladığımız egemen sanatsal-ideolojinin toplumsal yaşam içindeki uzantısından başka bir şey değildir.

Bunu böylece saptadıktan sonra, ülkemizde sanat eğitiminin özel durumuna geçebiliriz. Yalnız sanat eğitimini de burada ikiye ayırmak gerekir. Birincisi, ilkokullardan başlayarak yüksek okul ve üniversitelere kadar eğitim kurumlarında öğretilen sanat ve sanatla ilgili öğretim; ikincisiyse, meslek ve bir uzmanlık kolu olarak sanat eğitimidir. Yalnız, bu her iki halde de eğitim, Türkiye'deki eğitimin genel sorunlarını hem nitelik, hem de nicelik bakımından içerir. Bir başka deyişle, bu eğitim, nitelik açısından egemen sınıfın toplumsal konumunu sürdürebilmesinin sanatsal-ideolojik özelliklerini taşırken, nicelik olarak da yine bu özellikleri, yani, her iki halde de yetersizlikleri ve toplumsal düzeyde örgütsüzlüğü taşır. Hemen belirtelim ki eğitim, maddi ya da fikirsel üretim içindir. Bu bakımdan da eğitim, üretim ilişkilerine bağlı ve onunla koşullanmış olduğu kadar, sonuçta yine yeniden-üretimle ilintilidir. Bilginin üretimle ilintisinin oluşturulduğu temel başlangıç alanının eğitim olması gerekir. Ne var ki, ülkemizde, üretim açısından ne denli bir pazar karmaşası varsa eğitim açısından da o denli karmaşa ve üretimden kopukluk vardır. Bu bakımdan, Türkiye' deki sanat eğitimini de bu karmaşanın, bu toplumsal düzensizlik ve örgütsüzlüğün dışında düşünemeyiz. Mesleki olmayan sanat eğitimi, öğretim kurumlarında «geçiştirilen» bir öğretimdir. Sanatın ne olduğunu, sanat sevgisini, insanın duyarlık alanının geliştirilmesini ve manevi gelişmenin gerçekçi genel ilkelerini kapsam dışı tutan bu kurumlarda sanat eğitimi, «patates baskı» yapma ile «mandolin çalmak»tan ya da «güzel şiir ezberlemek»ten öteye gitmez. Özel sanat eğtimine baktığımız zaman ise bu eğitim yerlerinin konservatuvarlar, sanat akademileri ve ilgili üniversite bölümleri olduğunu görürüz. Ne var ki, yine hemen belirtelim, tüm bu kurumlarda öğretim, burjuva sanatsal-ideolojisinin egemenliği altında sürdürülmekte ve ömrünü doldurmuş bir akademizm başı çekmektedir. Bunun başlıca nedeni, eğitimin kendi pratik toplumsal koşullarımızdan kopuk ve soyut olarak ele alınmış olmasında aranmalıdır. Şunu da unutmamak gerekir ki belli sanatların gelişimi, toplumların teknolojik ve fikirsel olarak belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşmasına bağlıdır. Gerek köylerle kentler arasındaki çelişmenin, bölgeler arası çelişmelerin varlığından; gerekse eğitim kurumları arasında bütünlüğün kurulmamış olmasından;

gerekse sanat eğitimi politikasında, toplumsal anlamı kavranamayacak modernlikteki ve toplumsal anlamını yitirmiş eskilikteki yöntemlerden oluşan ilkelerin özde aynı sonucu vermekle birlikte, biçimde kaos yaratıcı bir beraberlik içinde olmasından dolayı, sanat öğretiminde de uyumsuzluk her an sürüp gitmektedir. Ayrıca sanatı başlı başına sanat olarak gören burjuva ideolojisi, bu özel sanat kurumlarında, sanatı kendisiyle ilgili tüm toplumsal bilimlerden de soyutlamaktadır. Örneğin, Edebiyat Fakültesi dil-edebiyat bölümlerinde olsun, Güzel Sanatlar Yüksek Okulları ve Akademilerinde ya da müzik-tiyatro konservatuvarlarında olsun, sanatı temelinden ilgilendiren bilimler, hatta örneğin estetik dersleri bile okutulmadığı gibi, hiç bir şekilde sanat sosyolojisi gibi sanatın bilimsel temel eğitim konularına da girilmez. Bunun nedeni, sanatın bilimselliğe kapatılmış olmasıdır. Hiç kuşkusuz sanat bilim değildir ama, sanatın bilimi vardır ve sanat öğretim kurumlarının başlıca görevi bu bilimi de öğretmektir. Bu kurumlarda yapılan öğretim burjuva ideolojisine, çeşitli şekillerde idealist felsefeye ve metafizik düşünceye bağlı bir öğretimdir; yani diyalektik ve maddeci tarihsel düşünce ve bilimin, sanat öğretim kurumlarında yeri olmadığı gibi, özellikle de olmamasına çalışılmakta, bu yoldaki girişimler ta başından engellenmektedir. Bu bilim dışı sanat öğrenimini geçiren kişinin nasıl sağlıklı sanat yaratımında bulunacağı ise kendisinin bu koşullandırmaya karşı direnme gücüne ve yeteneğine bağlıdır. Bütün bu nedenlerle sanat eğitiminin gerek böylesine bir öğretime katılabilme, gerekse görülen eğitimin niteliği ve niceliği açısından demokratikleştirilmesine, sanat eğitimi anlayışının egemen burjuva-sanat ideolojisinden kurtarılmasına, bilimsellik ve toplumsal işlevsellik-kazandırılmasına, üretken toplumsal pratik ile arasında tutarlılık kurulmasına ve öğretim yöntemleri ve ilkeleri ile öğrenci arasındaki uyumsuzluğun giderilmesine, sanat eğitim kurumlarının bilimselliğin yanı sıra sağlıklı bir yaratıcılığa olanak verecek şekilde düzenlenmesine gerek vardır. Sanat'ın, eğitim kurumları içinden geçerek gelişebilmesi bu demokratikleşmeye bağlıdır.

Sanat eğitiminin, genel ve özel sanat eğitimi dışında ama yine bunlarla bağıntılı olduğu daha başka alanlar da vardır. Bunların başında bölgelerde sanat eğitimi, yerel yönetimler içinde sanat eğitimi ve özellikle de sendikalar gibi ana çalışma kurumları içindeki sanat eğitimi gelir. Bunların hepsi kendi içlerinde ayırıcı özellikler taşımakla birlikte, özünde, halkın ve geniş emekçi kitlelerin sanatsal olarak eğitilmesi amacını ve eylemini içerir. Yoksa, kâr peşinde koşan «Anadolu konserleri» anlayışı, ya da büyük şehirlerde seçkinci sanat şenliklerinin, geniş kitlenin sanat eğitimiyle hiçbir ilintisi yoktur. Gü-

nümüze getirirsek bunu bölgesel sanat faaliyetleri genelinde düşünebiliriz. Her bölgede, bölgenin kendine özgü sanat yönelimlerinden hareketle sanatsal çalışmaların yaygınlaştırılacağı, araştırılacağı tüm ülkede sunulacağı ve geliştirilmeye çalışılacağı bölge sanat kurumları olarak «kültür evleri» hiç değilse Kültür Bakanlığı'nın kendi örgütlenmesi içinde düşünülebilecek önemli bir konudur. Böylece bölgelerimizin sanatsal özellikleri hiç değilse büyük bankaların sanatseverliklerinden kurtarılacağı gibi, gerek her bölgenin kendine özgü sanatsal-kültürü kendi gerçekliği içinde ortaya çıkabilecek; gerekse her daldaki sanatsal faaliyetler, bu «kültürevleri» içinde gerçekleşebilecek ve halkın «doğrudan katılımı ve denetimi» sağlanabilecektir.

Yerel yönetimlerde sanatsal eğitim de aynı ilkeleri, yani, halk kitlelerinin kendi yaşamsal faaliyetleri içindeki sanatsal özelliklerini örgütleyebilmelerini sağlar. Ne var ki, örneğin, İstanbul kentimizde bile Şehir Tiyatrolarının gelir getirmediği gerekçesiyle kapatılarak, yerlerine otel ya da kiralık salon yapılması gibi düşüncelerin ortaya atılabilmesi akıllara durgunluk verecek niteliktedir. Yerel yönetimlerin toplumsal yaşamımızdaki en önemli yeri kişilerin vatandaşlıklarını hissedebilmelerinde, «hemşehrilikleri»ni geliştirebilme olanaklarını elde edebilmelerinde, yani demokrasiyi fiilen uygulayabilmelerindedir. Her yerel yönetimin kendi bölgesi içinde kalan kentlerin sanat zenginliklerini ortaya çıkarmaya çalışması devletin yanı sıra geniş kitlelere sanat eğitiminin sağlanabileceği en verimli alanlardır.

Geniş emekçi kitlelerin manen gelişmelerini sağlayabilme amacıyla sanat eğitiminin yerleşmesi gereken alanların başında sendikalar gelir. Bugün sayıları milyonlara varan emekçinin kendi işyerinde ya da sendikası dolayısıyla çalışma ortamı çevresinde sanatsal eğitimi hiç kuşkusuz işçilerin sanat-kültür düzeylerinin daha ileriye doğru götürülmesi için üzerinde ısrarla durulması gereken bir konudur.

Sanat eğitiminin uzantılarından biri de uluslararası sanatsal ilişkilerin geliştirilmesi, gerçek anlamda ulusal sanat yapıtlarımızın uluslararası kültür oluşumunun ilerici ve devrimci nitelikleriyle bütünleşebilmesi için olanakların genişletilmesi ve bu gibi faaliyetlerin göstermecilikten ve seçkincilikten, «turist» zihniyetinden kurtarılarak gerçekten sağlıklı uluslararası sanatsal ilişkilerin kurulması yolunda olmalıdır. Bugün, büyük gazinolara yabancı «artist» getirmenin her türlü yolu bulunurken sinema sanatımızın değerli örnekleri ve yaratımları bile dışarıya uluslararası yarışmalara gönderilmemektedir. Bu gibi uluslararası sanatsal karşılıklı ilişkiler hem

sıklaştırılmalı hem de toplumsal ölçekte işlevsellik kazanabilmelidirler.

Yukarda saydığımız bu sanat eğitimi olanaklarına baktığımız zaman bütün bunların örgütlenebilir ve planlanabilir olduğunu da görmekteyiz. Ülkemizde sanatın demokratikleştirilmesi, özgürleştirilmesi, yaygınlaştırılması, kısacası tüm toplum için manen gelişme olanaklarının yaratılması ise işçi sınıfı hareketinin böyle bir örgütlenmenin yaratılması için politik ve toplumsal düzeyde verdiği mücadelenin başarısına bağlı olmaktadır.

V. SANAT KURUMLARININ DURUMU

Türkiye'de sanatın plan çerçevesinde örgütlenmesi ve düzenlenmesi düşünüldüğünde, bunun pratikteki nesnesi, hiç kuşkusuz, ülkemizdeki somut sanat kurumlarının böylesine bir örgütlenme karşısındaki durumudur. Sanat kurumları denince de ilk adımda söz sanatları, görsel sanatlar, plastik sanatlar, işitsel sanatlar ve uygulamalı sanatlar söz konusu olmaktadır.

Edebiyat

Sanat kurumlarından ilki olarak söz sanatlarını, yani, edebiyatı, yazarlığı ele alırsak, bunun ülkemizde en uzun geçmişe sahip, ama en güvencesiz sanat kurumu olduğunu görürüz. Ülkemizde edebiyatçı ve yazar yetişmesi, varlığını ve faaliyetini sürdürmesi ve belli bir toplumsal örgütlenme ve güvence içinde olması ancak rastlantısaldır. Özellikle bugün için böyledir bu. Çünkü eskiden beri birçok alanda deneyli ve bilgili Türkiye burjuvazisi, yazarı «ikna» yöntemlerini oldukça başarıyla kullanarak, Türkiye'de çok köklü bir geleneği olan «memur sanatçı» yaratmayı tarihsel bir miras olarak sürdürmeyi uzun yıllar başarmış ve milletvekilliğinden diplomatlığa kadar değişik yüksek görevlerle yazarı kendi ideolojik yapısına bağlamayı bilmiştir. Ama böylesine mevkileri toplumcu çizgilerinden taviz vermemek için geri çeviren yazarları da uzun yıllar hapishanelerde yatırmaktan, haklarında seri kovuşturma açmaktan, yaşamlarını sürdürmede iş engelleriyle karşı karşıya bırakmaktan ve baskı altında tutarak değil yazarlık, yaşamsal özgürlüklerini bile yok etmekten çekinmemiştir. Örneğin, 1950'lerin tutuklamalarında zindanlara atılanların yüzde otuz kadarı sanatçı, yazar olduğu gibi; «mapusluk» da yazarlığın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu uygulamalar hiç kuşkusuz, burjuvazinin kendine karşı olan ideolojiye aman vermez tutumunu ve politik iktidarların insan hukukuna aykırı davranışlarını örnekler. Sanatçılık ve yazarlık alanında yaratıcılığın

fikir ve düşünce özgürlüğüyle doğrudan bağlantılı olduğu düşünüldüğünde, hiç kuşkusuz, ülkemizde yazarın faaliyetini böylesine antidemokratik bir sanatsal ortam içinde sürdürmesi karşımıza mutlaka ve öncelikle değiştirilmesi gereken bir toplumsal gerçeklik olarak çıkmaktadır. Yıllar boyu demokratik hak ve yasallıkların dışında tutulmuş olan yazarlar, devlete karşı yazarlık mücadelelerini kendi olanakları içinde vermek zorunda bırakılmışlar, bu sanat alanını kendi yoksullukları pahasına zenginleştirmeye çalışma durumunda kalmışlardır. Bu mücadeleler içinde oluşan örgütleşmelerin başında bugün için **Türkiye Yazarlar Sendikası** gelmektedir.

İşlevi, düzene karşı yazarlığın gelişebilmesini engellemek olan koşullardan bir başkası da, fikir ve düşünce özgürlüğünün, toplumsal güvencenin yokluğunun yanı sıra, kitap yayınlarının durumudur. Hiç kuşkusuz, okuma yazma bilmeme oranı yüzde kırkların üstünde olan bir ülkede edebiyat yazarlığının sağlıklı gelişebilmesi hiç bir zaman düşünülemez. Bugün ucuza yozlaşma aşılayan bir filmi herkes seyredebilir ama herkes roman okuyamaz. Okuyamaz çünkü, okuma yazma oranının düşük olmasının yanı sıra, kitlelerin kitap alım gücü de çok düşük düzeydedir. Yazarlıkta fikir sansürü maddi sansürle atbaşı gitmektedir. Bir sürü bulvar-magazin gazetesi bol bol, içi dışı hediyeli ilave gazeteler verirken, tüm yurdu tahsisli kağıt ayrıcalığı, üç dört elden kağıt karaborsacılığı kaplamışken, edebiyat ve düşünce yayınlarının ne denli bir çıkmaza sokulmak istendiği daha da önem kazanmaktadır. Kağıt fiyatlarının ve diğer maliyetlerin hızla artışı, okuyucu kitlenin alım gücünü azaltırken, yazarın da yaratım faaliyetini kaçınılmaz bir şekilde kısıtlamaktadır. Türkiye'de kitap yayınlarının yetersiz ve düzensiz oluşu bir yana, yayınlarda, kapitalist sisteme uygun olarak güdülen kâr amacı aynı zamanda kalitesizliği de getirmekte; edebiyat ve düşünce kitaplarının yerini ucuz seks yayınları, polisiye kitaplar, resimli romanlar almaktadır. Ayrıca kitap toplatmalar, kitabevi yakmalar, kitapçıları tehditler, yayıncıları tutuklamalar, kitaba ve yazarlığa olan düşmanca tavrın en açık örneklerindendir. Bütün bunlardan sonra Türkiye'de 1963-1975 arası tam on iki yıl içinde yayınlanan 80.000'lik kitap sayısının, örneğin Türkiye'den çok daha az nüfuslu sosyalist bir ülkede sadece bir yıl içinde yayınlandığına, Türkiye'de zaman içinde mutlak miktarlarda ise bir düşüş olduğuna, kısacası okuma-kültür yaşamının yoksulluğuna şaşmamak gerekir.

Kitap okumanın ve kitap yayınlarının kısır kalmasının bir başka nedeni de kültür ve yayınla ilgili olumlu devlet faaliyetlerinin durdurulmuş ve engellenmiş olmasıdır. Oysa özel teşebbüsçü yayınların yanı sıra devlet yayınlarının yazarlığın geliştirilmesi ve halkın

edebiyat yapıtlarına yakınlaştırılması açısından çok önemli bir yeri vardır. Bu bakımdan gerek Milli Eğitim, gerekse Kültür Bakanlıklarının demokratik bir yayın sistemini yürütmesi ve ayrıca kitaplıklar yoluyla bu eylemi yaygınlaştırması kendi yükümlükleri arasındadır. Işleyişte demokratiklik önkoşulu altında bütün girişimler, ulusal yazarlığımızın gelişebilmesine yardımcı olacak eylemlerin başında gelir. Ayrıca böyle bir eylemi, ders kitaplarının düzene konmasıyla birlikte ele almak ve düzenlemek gerekir. Çağdaş ilerici hiç bir yazara edebiyat kitapları içinde yer verilmemesi, bu yazarların kitaplıkların ve okunması önerilen yayınların dışında tutulması biçimindeki resmi gelenek kesinkes ve en etkin biçimde yıkılmalıdır.

Söz sanatlarının temsilcisi olan yazarların faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen önemli bir konu da telif ve çeviri haklarıdır. Bugün edebiyat yazarları, sinema yazarları, tiyatro yazarları, televizyon yazarları ve çevirmenleri vb. için emeklerinin karşılığı açısından hiç bir doğru dürüst ölçüt olmadığı gibi, bu ölçütün özünü oluşturacak telif hakları da hiçbir sağlıklı sisteme bağlanamamıştır. Fikirsel emeğin belki de en çok sömürüldüğü ülkelerden biri Türkiye'dir bu bakımdan. Borçlar Yasası ile Fikir ve Sanat Eserleri Yasası uygulamaları arasındaki çelişmeler kadar, çeşitli yayın kurumları ile uluslararası yayın hakları bakımından da yazarlarımız yanlış ve eksik uygulamalarla karşı karşıyadırlar. Bu nedenle de yazarlık ve çevirmenlik fikir ve sanat haklarının emekten yana olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Ayrıca yazarların toplumsal güvenceleri de yazarlığın ayrılmaz bir yanıdır. «Bohem», «yarını maceralarla dolu» yazar imajı burjuva aldatmacasından başka bir şey değildir. Gerek fikir ve kol işçiliğinin çelişmelerinin kaldırılması açısından, gerekse fikirsel emeğin korunması ve değerlendirilmesi bakımından yazarların da belli toplumsal güvencelerin kapsamına alınması gerekir. Tüm yukarda verilen tabloya baktığımızda, bugün söz sanatları olarak edebiyatın ve edebiyat yazarlığı koşullarının değil gelişme tam bir baskı altında olduğunu görürüz.

Tiyatro

Görsel sanatlara gelince, günümüzde bunlarla başlıca tiyatro ve sinema olarak karşılaşmaktayız. Bir sanat kurumu olarak tiyatronun bugünkü durumuna baktığımızda sorunun oldukça karmaşık olduğunu görürüz. Çünkü, tiyatro kollektif bir sanat olup, yalnız yazar, dramaturg, rejisör (yönetmen), oyuncu, teknik eleman birliğini değil, ama aynı zamanda tiyatro ile seyirci bütünlüğünü de gerektirir. Ama, her şeyin olduğu gibi sanatın da metalaştırılmak ve

kâr alanlarının bir parçası durumuna getirilmek istendiği kapitalist sistemimizde, sermaye sınıfı için tiyatro sanatı, içi boş, keyif tatmin edici bir araç olduğu oranda ekonomik ve ideolojik değer kazanmakta, devlet için ise «düzene karşı zararsızlık» temel koşul olmaktadır. Bu belirleyici çember içinde, televizyonuyla birlikte evine kapatılmış kişi, sanatsal coşku ve beğeninin uzağında, cılız bir günlük yaşamın kısır döngüsü içinde, tiyatronun varlığını bile unutur olmuştur. İşin ilginç yanı, soruna «tiyatro çağını doldurdu», «tiyatro bitti» gibisine aldatıcı ve bilgiçce savlarla yaklaşılmasında gösterilen aceleciliktir. Oysa, tiyatro ne dünyanın herhangi bir yerinde, ne de Türkiye'de çağını doldurmamış, bitmemiştir. Bu aldatmacı savlar, tiyatroyu devrimci bir sanat yapan tiyatro-seyirci bütünleşmesinden ürken burjuvazinin yoz sanatsal-ideolojisini nihai savunuş biçimi, burjuvazinin sanatsal yönden içine düştüğü çelişmelerin üstünü örtme çabası olarak değerlendirilmelidir. Bunun başlıca açıklamasını, daha önce belirttiğimiz şekilde, burjuvazinin sanatsal-ideolojik yapısının çelişkilerinde, toplumdaki ideolojiyi ve üstyapı kurumlarını egemenliğinde bulundurmasında, tiyatronun yapılabilmesi için gerekli maddi koşulları toplum için hazırlamamış olmasında bulabiliriz. Bu bakımdan halkın tiyatrodan «soğuması», «resmiyet» açısından son derece doğal ve öğreticidir. Örneğin, devlet tiyatrolarının 1963-64 döneminde 500.000'e varan seyirci sayısı, 1975-76 döneminde 300.000'e düşmüştür. Nüfusun arttığı, kentleşmenin hızla geliştiği, okulların çoğaldığı bu onüç yıllık dönemde seyircisini yüzde 30, 1965-66 döneminde eriştiği en yüksek sayı olan 650.000'e göre de yüzde 70 civarında yitirmiş bulunan Devlet Tiyatroları bu acıklı durumun en açık örneğidir. Halkın vergilerinden ve parasından oluşan yıllık toplam 100 milyonluk bütçesiyle, çeşitli gösteri salonlarıyla ve elemanlarıyla bu durum, herhalde Devlet Tiyatroları için bağışlanamaz. Gerçi sanat hiçbir zaman getirdiği gelirle ölçülemez, yani, ticari başarısıyla açıklanamaz. Ama buradaki gerçek, Devlet Tiyatrosunun kâr getirmediği değil, halkın gözünden düştüğüdür. Demek ki ödenekli tiyatroların demokratik bir çizgiye getirilmeleri, yani sanatsal kısırlıktan kurtarılarak, halkı tiyatroya çekecek düzeye ulaştırılması, bunun için de resmi-merkeziyetçi güdümden çıkarılması gerekmektedir. Bununla bağıntılı olarak çok önemli bir sanat faaliyeti ve yaratım alanı içinde olan tiyatro sanatçılarının «memur sanatçı» durumundan kurtarılmasıdır. Devletin sanat kurumları egemen burjuvazinin sanatsal-ideolojisinin icra edilmesini gerektiren memuriyet makamları değil, halkın ve emekçi kitlelerin sanatsal beğenisini geliştirmeye, sanatsal yaratımları boyutlandırmaya çalışması gereken, bunun için de sanatsal yaratım özgürlü-

ğüne kavuşturulması gereken kurumlardır. Bu bakımdan «yerinden yönetim»in uygulanması, yani, her sahnenin yalnız yıllık bütçe ve mali denetimde merkeze bağlı olmak üzere, «özerk topluluk»lar yapısına kavuşturulması yönetim açısından tek çözüm olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da işlevi «raportörlükten», «kontrolörlükten» ve «kadro dağıtıcılığı»ndan öteye gitmeyen «ebedi kurullar» da ortadan kalkarak, tiyatro faaliyetinin başlıca gereği olan dramaturjik çalışmalar önem kazanmalıdır. Bu yolla tiyatro yazarı, tiyatro-seyirci bütünselliğinin oluşturulması amaçlanmalıdır. Bu dramaturgluk çalışması her özerk topluluk içinde varolmalıdır. Böylece, «her devrin adamı» yönetimi ve sanat bürokrasisi yıkılmalı, «eylemsiz» ve «dört duvar içine sıkışmış» tiyatro faaliyeti, kültürel yaşamın içine daha yaygın ve daha özgürce girebilme, kitlelerin daha çok ilgisini çekebilme olanakları yaratılmalıdır.

Devlet tiyatrolarıyla birlikte akla hemen gelen bir sorun da Bölge Tiyatroları'dır. Kamu ödenekleriyle gerçekleşecek, yurdun coğrafi, toplumsal ve etnik yapısına göre bölgelere ayrılmış; bölgenin merkezine bağlı olduğu kadar, bölge içinde de gezici olan, yerel kaynaklardan yararlanan, yönetim ve dramaturji bakımından bağımsız ve özerk kuruluşlar olarak hazırlanan Bölge Tiyatroları yasa tasarısı, yerinden yönetim ilkeleri ışığında, yaşama geçirilmelidir.

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrolarında 1975-76 döneminde başlatılan yerinden yönetim uygulaması bu yaklaşımın ilk ve olumlu örneğini oluşturmuştur. Son yıllarda İstanbul Şehir Tiyatrolarının gerek seyirci sayısının, gerekse ilginin artışı kadar, tiyatro faaliyetlerinin daha nitelikli bir düzeye ulaşmış olması, tiyatro yerlerinin birer «kültürevi» niteliği kazanmaya başlaması, böyle bir uygulamanın başarıya ulaşmış sonuçlarıdır. Ne var ki Şehir Tiyatrolarından daha da ileriye doğru gelişme olanaklarının yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Örneğin, Şehir Tiyatrosuna eleman yetiştirmekle görevli Belediye Konservatuvarı'yla Şehir Tiyatroları arasında hemen hemen hiç bir bağlantı kalmamıştır. Oysa, bu tiyatrolar, Belediye Konservatuvarı öğrencilerinin pratik kazanacakları, bilgi ve görgülerini artıracakları yerlerdir. Kaldı ki Şehir Tiyatrolarında görev alan başlıca yönetmen kişilerin Belediye Konservatuvarı'nda öğretim görevliliği de yaparak bu organik bağı güçlendirmiş olmaları gerekir.

Öte yandan, Şehir Tiyatrolarında da dramaturgluk bir raportörlükten öteye gitmemektedir. Bu bakımdan Devlet Tiyatrolarındaki yerel yönetim ve özerk topluluklar için öngördüğümüz gibi Şehir Tiyatroları yerel yönetimlerinin de kendi dramaturji kadrolarını oluşturması; rejisör, dramatug ve yazar arasındaki organik bağın tutarlı bir biçimde kurulması gerekmektedir. Şehir Tiyatrolarının ge-

lişmesini önleyici durumlardan biri de Devlet Tiyatroları gibi zengin maddi olanaklara sahip olamaması ve bunun aşılması için bürokratik engellerle karşı karşıya bulunmasıdır. Bu sınırlılığın ortadan kalkması, Belediye Tiyatrosu sanatçılarının yaratım olanaklarına rahatça kavuşturulması ise, köhnemiş Belediye Kanunu hükümlerinin değişikliğe uğratılmasına bağlıdır. Ayrıca bürokratik mekanizmanın yıkılması için yerinden yönetim içinde tiyatro yönetmeni olacak kişilerin her yıl kendi tiyatrosu çalışanları tarafından seçilmesi öngörülebilir. Yine Devlet Tiyatroları için de söz konusu olduğu gibi, bu tiyatrolarda da sanatçılara sendikal hakları verilmeli ve birer fikir işçisi statüsü içinde görülmelidirler.

Ödenekli tiyatrolar dışında özel tiyatrolar için durum iki başlıdır. Sanatın demokratikleştirilmesi açısından ölçüt halk kitlelerinin tiyatro sanatından yararlanabilmesini sağlamaktır. Bu bakımdan da ödenekli tiyatrolar olarak gerek Devlet Tiyatroları, gerekse Şehir Tiyatroları, böyle bir ölçütün içine girme durumunda ve zorundadırlar. Özel tiyatroların böyle bir ölçütü ve anlayışı benimsemiş olmaları zorunlu değildir. Tiyatro eylemini halk kitlelerinin bilinçlenmesi ve emekçi sınıfın sanatsal kültürünün gelişmesi ve nitelik kazanması için sürdüren özel tiyatrolar için ise bu özel tiyatroların kendi ilerici ve devrimci eylemleriyle içinde bulundukları işletme sistemi arasındaki çelişmenin aşılması sorunu vardır. Çünkü burada durum, örneğin yazar-yayımcı arasındaki ilişki gibi değildir; çünkü, sanatı hem yapan hem de sunan yine kendileridir. Ama hal ne olursa olsun, **tüm** özel tiyatroların vergi dışı bırakılması ve isteyen özel kuruluşların devlet kurumlarıyla ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesi ve varoluşlarını sürdürebilme çabalarının desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca tiyatro faaliyetlerinin sansür dolayısıyla yasaklanmalara uğratılması, turnelerde tiyatro sanatçılarının polise giderek kimliklerini bırakmaları gibi onur kırıcı uygulamalara da son verilmelidir.

Opera ve Bale

Bir sahne sanatı olarak opera ile baleye baktığımızda, bu iki sanat dalında, ülkemizdeki durumun, tiyatroya göre çok daha vahim olduğunu görürüz. Çünkü, bu iki sanat dalının da, tiyatroya benzemez olarak, dış kökenli, yani, bütünlükle «Batı'dan alınma» oluşu, bu iki sanat dalını daha başından şanssız bir durumda bırakmış; bu iki sanat dalıyla seyirci kitlesi arasında sürekli gelişen bir iletişim kurulamamıştır. Ayrıca, devlet dışında hiçbir özel kuruluşun opera ve baleye el atamayacak durumda oluşu, bugün için pek az sayıda seyircisi

olan bu iki sanatın sorunlarının yine ancak devlet eliyle çözülebileceğini göstermektedir. Ne var ki, örneğin, bir operaya yılda 65 milyon TL.lik bir bütçe yardımı bile, bu sanat dalını ancak ayakta tutmaya yaramaktadır. Kaldı ki, opera bugün kendi anavatanı olan Batı Avrupa'da bile, sürekli kendini yenileyerek gününe ayak uydurma mücadelesi vermektedir. Yine Batı'da modern dans, klasik balenin yerini almak üzere gelişmektedir. Bunların nedeni, bu iki sanat dalının da, kendi kökeni ve gelişimi içinde, yüksek sınıflara; önce saraya (aristokrasiye), sonra da aristokrasiye özenen burjuvaziye özgü oluşudur. Bu iki sanatın «çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak» için, Batı burjuvazisine özenilerek ülkemize getirildiği düşünülürse, opera ve balenin Türkiye'de niçin değil yaygınlık, tam bir saygınlık bile kazanamadığını anlamak hiç de güç olmayacaktır. Çünkü, böyle bir sanat politikasının altında, ülkemizdeki egemen sınıf olan burjuvazinin sanata salt yüzeysel açıdan bakışı yatmaktadır. Nitekim, «sosyetik gösteriş»-ten öteye gitmeyen opera ve bale «gala»ları bunun somut bir göstergesidir. Bu nedenle, belki de en çok demokratikleştirilmesi gereken sanatlar ülkemizde opera ile baledir. Ama bu demokratikleşme hiç bir zaman yapay bir anlayışla gerçekleştirilemez. Bu bakımdan, bu iki sanat dalının ülkemizde gelişebilmesinin başlıca koşulu, biçimde ülkemizde varolan yaklaşık türlerden kaynaklanılması, içerikte ise, köklü değişimlere gidilmesidir. Bir başka deyişle, opera ile balenin kökensel öğelerinden olan müzik, oyun ve dansta ülkemiz kaynaklarından ve birikiminden yararlanılması; içerikte ise arkaik konulardan vazgeçilerek, günümüz gerçekçi sorunlarını ve buna dayanan sanatsal bildirileri modellendiren dramatiğin ve koreografinin yaratılması gerekmektedir. Kısacası, opera ve balenin «gardrop sanatı»ndan kurtarılarak gerçek bir toplumsal sanat kimliğine kavuşturulması zorunludur. Böylesine bir eylem gerçekleştirilmedikçe, özenmeci burjuvazinin iflâs etmiş sanat anlayışı içinde, opera ve bale, toplumumuza «yamanmış» bir sanat olarak kalmakta devam edeceği gibi; devlet bütçesi de, başka sanatların gelişmesine daha çok yardım yapılabilmesinin önlenmesi pahasına harcanmakta devam edecektir. Geniş halk ve emekçi kitleleri için bir estetiksel haz ve sanat zevki kaynağı haline gelebilmesi için, opera ve balenin gerek içerikçe, gerek biçimce, gerekse bir sanat kurumu olarak demokratikleştirilmesi toplum için yeniden yaratılmalarının sağlanması, toplum tarafından önemsenecek öze ve topluma ulaşabilir biçimlere ulaştırılmaları, etkinliklerinin toplum içinde yaygınlaşmasını sağlayacak olanaklara kavuşturulmaları, tüm toplumun bu etkinlikleri gittikçe daha iyi değerlendirebileceği yaygın kültürel kazanımlara sahip kılınması bir zorunluluktur; kaldı ki, gerçek bir sanatsal iletişim ancak bu yolla kurulabilir.

Sinema

Anlatım gücünün üstünlüğü, çoğaltılma ve yayılma olanaklarının fazlalığı, geniş yığınların ilgisini çeken bir sanat kurumu olması gibi nedenlerle sinemanın toplumumuzda çok önemli bir yeri vardır. Dolayısıyla da sermaye için kârlı yatırım olanaklarını barındıran sanatsal üretim alanlarının başında gelmektedir. Buna bağlı olarak da Türkiye'de sinema sanatı tümüyle özel teşebbüsün eline bırakılmıştır. Devletin sinemayla ilgisi sadece politik yönü belirleyici olan sansürdür. Sinema eğitimi, yapımı, gösterilmesi ve bununla ilgili tüm altyapı ve üstyapı ilişkileri devletten gelebilecek geliştirici etkilerin dışında tutulmuştur. Bunun nedeni, bu alanı tekeline alan sermayenin kendi kâr olanaklarını, sinemasal üretimin maliyetini en alt düzeye indirecek en ilkel çalışma koşullarında gerçekleştirilen ağır bir sömürüde bulmasında aranmalıdır. Bu alandaki sermaye kendisine olabildiğince küçük yatırımlarla, olabildiğince büyük kâr sağlayan koşulların değişmesini istememiştir. Özel teşebbüse bırakılmış sanatsal bir üretimin halk kitleleri için ne denli yarar getireceği ise sermayenin kendi dünya görüşü ve ideolojik yapısı açısından, özünden söz götüren bir durumdur.

Teknolojiye en çok bağımlı sanat kurumu olmasından ötürü, emperyalizme bağımlı ve geri bir kapitalist ülkede gerçekçi bir sinema sanatının ne kadar gelişebileceği ve yaygınlaşabileceği de yine apayrı bir sorundur. Hammaddesi olan filmden, film çekim araçları ve gösterme araçlarına kadar tümüyle dışalım rejimine dayalı olan sinema sanatı daha başından maddi sansüre de uğramış durumdadır. Bunun en kesin çözüm yolu hiç kuşkusuz genel olarak dışalımın devletleştirilmesine bağlıdır. Sinemanın başlı başına bir kâr alanı oluşu ve bütünüyle ilkel bir sömürünün peşinde koşan sermayenin çıkarlarına göre ayarlanmış olması bu alanda üretimi karaborsacılığa ve tefeciliğe de bağlamış bulunmaktadır. Bu bakımdan özellikle yerel yönetimlerin sinema sanatıyla ilgili kendi kurumlarını oluşturması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Sinema yapıtlarının yapımı ve oluşturulmasındaki bu temel çelişmelerin hemen yanısıra bir de sinema yapıtlarının dağıtımı ve gösteri yerleri de sorunun önemli bir yanını oluşturmaktadır. Tıpkı yapım olanakları gibi dağıtım olanakları da bugün işletmeci denilen bir kliğin elindedir. Sinema gösteri salonu ise yetersizdir, o kadar ki nüfusları Türkiye'nin dörtte birinden az olan Bulgaristan ve Yunanistan'da sinema salonu sayısı Türkiye'dekinden daha çoktur. Ayrıca Türkiye'de gösterilecek filmler bütünüyle sinema sahiplerinin ve bölge işletmecilerinin parasal gelir tahminlerine göre yaptıkları seçimlere bağlıdır. Buysa, sinema sanatına uygulanan dolaylı bir sansürdür. Bu nedenle, sinema yapıtları-

nın dağıtımı da devletleştirilmeli, sinema salonu yapımı ve işletmeciliğinde yerel yönetimlere olanak verilmelidir. Türkiye'de film dışalımı kotaya bağlı bulunduğu halde, her isteyen kişi, sinema yapıtı haline gelmiş film dışalımı yapabilmektedir. Bu yabancı filmler ise, yine hiç kuşkusuz, emperyalist ideolojinin güdümü altında dünyaya dağıtıldığından, Türkiye'de sinema seyircisi bu dağıtım ağının etkilerinden kurtulamamaktadır. Bu nedenle de, yabancı film dışalımı bu anlamda da devletçe denetlenmeli ve örneğin sanat filmlerine ayrıcalık tanınmalıdır. Ayrıca şurası da çok önemlidir ki, yabancı filmler, kapitalist ülkelerin gelişkin ideolojik etkileme yöntemleri dolayısıyla, ulusal sinema sanatımızı sürekli etkileri altında tutan işlevlere sahiptirler. Bütün bu maddi sansürlerin yanında sinema sanatı özel sansürden yani, faşist İtalyan yasalarından aktarılmış, tümüyle polis sansürü niteliğindeki yönetmelikten de kurtarılmalıdır. Bu alandaki resmi denetim, öteki sanat dalları ile iletişim araçları gibi, bağımsız yargı denetimine bırakılmalıdır; çünkü sanat, polisiye yöntemlerle değerlendirilemez. Öte yandan, bugün, Türkiye'de sinema sanatçılarının sanat yapıtı üzerinde hiçbir hakları yoktur. Sinema yapıtı, tıpkı ticari bir ürün gibi, bütünüyle yapımcının, sermaye sahibinin malı olarak görülmektedir. Bu yüzden, sanat yaratımının özüyle ilintili tüm haksızlıkların da ortadan kalkması sağlanarak, sinema sanatçısının yaratım hakları korunmalıdır.

Sinema sanatının varolabilmesi ve gelişebilmesi sinema sanatıyla ilgili eğitime de yakından bağlıdır. Başlı başına uzmanlık dalları isteyen film yönetmenliği, film oyunculuğu, dekorculuk, kameramanlık, montajcılık, operatörlük vb. gibi meslek eğitimlerinin bir an önce gerçekleştirilmesi gerektiğini söylemek bile, oldukça anlamsız kaçmaktadır. Ancak bu Türkiye'de sinema okullarının açılmasına ve sinema sanatı tekniği ve kültürünün yerleştirilmesine bağlıdır. Sinema sanatı kültürünün önemli bir yanı da sinema film arşivleri ve sinematekler gibi kuruluşlar olup, devletin bunları da desteklemesi ve ilişki kurması gerekmektedir. Bakanlık sayısına bağlı olarak, siyasal amaçlarla bir kurulup bir dağıtılan Kültür Bakanlığı kendi örgütlenmesi içinde bu gibi tüm sorunların çözümüne yer vermeli, nitelikli filmlerin, kısa filmlerin, belgesel ve aktüel filmlerin geliştirilmesi amacıyla katkıda bulunmalı, bölgesel ve yerel kamu kurumları aracılığıyla bu tür çalışma alanlarını genişletmelidir.

Sinema emekçilerinin çalışma koşullarının değişikliğine uygun bir iş yasasının olmayışı ise sorunun çok önemli bir başka yanını oluşturmaktadır. Kollektif bir sanat olan sinema pek çok elemana ihtiyaç duyar. İster fikir işçisi olsun, ister kol emekçisi, bir filmde çalışan bütün kişiler değişik firmalara ve çoğunlukla bir iki ayı aşmayan kı-

sa süreler için bağlanmakta, bu anlamda kiralanmaktadırlar. Starlar dışındakiler bu işleyiş düzeninde ve yürürlükteki iş yasaları çerçevesinde ekonomik haklarını korumak ve geliştirmek olanağına sahip değillerdir. Kol işçileri birkaç yıl önce Danıştay'da dava sonucu «serbest meslek erbabı» sayılmışlar ve hukuken işçi olma niteliğini yitirmişlerdir. Kaldı ki, işçi sayılmasalar bile toplu sözleşme ve grev yapma olanakları son derece sınırlıdır. Sinema emekçilerinin sigorta karşısındaki konumları da benzer güçlüklerle doludur. Bugünkü durumda, bir sinema emekçisinin, sosyal sigortalar kurumundan emekli olabilmesi için yasal iş günü sayısını doldurması, en iyimser tahminle elli altmış yılı gerektirmektedir. İşçilerin çalışmadıkları sürede primlerinin ödemeleri de olanaksızdır. Bu durum, sinema emekçilerinin örgütlenme olanaklarının sağlanmasını ivedilikle çözüm bekleyen bir soru olarak ortaya getirmektedir.

Bütün bunlar karşısında sinema sanayiinde işçi sınıfı hareketi kendi gücünü sınadığı bir dönem geçirmektedir. Acar Stüdyosunda aylarca süren sinema sanayiinin ikinci ve en zorlu grevi bunun bir örneğidir. Öte yandan sinema emekçilerinin kendi içlerinde, örgütlenmeye başlamaları da Yeşilçam'daki bilinçlenmenin hiç kuşkusuz en olumlu yanlarından birini oluşturmaktadır.

Sansür, rüsum, eğitim, dağıtım, sinema-kültür kurumları, yayın, ulusal yapımı korumu, nitelikli ürünlere olanak sağlama, gümrük ve benzeri sorunların çözümü sinemanın gerçek bir sanat ve gerçek bir devrimci mücadele aracı olarak kitlelere ulaştırılmasında gitgide ön plâna çıkmaktadır.

Plastik Sanatlar

Plastik sanatlara baktığımızda, bu sanatın bütünlükle burjuvazinin sanatsal-ideolojik baskısı altında, burjuvazinin kendi çıkarları için düzenlenmiş olduğunu görürüz. Başlıcalıkla da resim sanatını ele alırsak, geniş basım ve yayılma olanaklarına sahibolan kitaptan çok farklı olmak üzere, resim yapıtlarının ister istemez orjinalinde tek olduğunu görürüz. Bu bakımdan da tek bir yapıta geniş sayıda kitlenin sahip olabilmesi olanağı, müzeler dışında, yoktur. Dolayısıyla resim sanatı ile ürüne sahip olmak anlamında ilgilenmek doğrudan doğruya alım gücü yüksek kesimin, yani varlıklı kesimlerin harcı olmaktadır. Resim sanatının toplumsal kullanım mekanizmasının bu çelişkili özelliği resim ürününü ticaretin arz-talep yasalarına bağlı kılarken, bir resim yapıtı için bir meta olarak gösterilen talep de ister istemez o yapıtın niteliğini etkilemekte, dolayısıyla, doğrudan doğruya varlıklı kesimlerin beğenisine seslenebildiği ölçüde piyasadaki yerini

alabilmektedir. Resim sanatının niteliği göbeğinden ticarete bağlı olduğu kadar, bu özelliğinden ötürü de geniş halk kitlelerinin beğenisinin dışında kalmaktadır. Ne var ki, bu durum, yine burjuvazinin resim sanatına kendi çıkarları adına getirdiği sınırlandırmalar yüzündendir. Çünkü resim sanatının tablolar halinde evlere girişi, yani niceliği ile niteliği arasındaki ilişki resim sanatının özüyle ilgili olmayıp, kendi tarihsel gelişmesinin bir sonucudur. Resim, uygun her yere ve her şekilde yapılabileceği gibi orjinallik söz konusu olmadığında, istenirse pek çok sayıda da çoğaltılabilir. Resim orjinalleri ise çok daha yüksek oranlarda, müzelerde ve yine devlete, yerel ve bölgesel yönetimlere bağlı galerilerde ve kurumlarda herkese açık tutulabilir. Bu ise devletin bu sanat dalının kendi içinde örgütlenmesine **tüm toplum düzeyinde** olanak sağlamasını, bir başka deyişle, atölye, sergi, galeri ve müze sayısını çoğaltmasını ve yaygınlaştırmasını ve kendi yayınları içinde resme geniş yer vermesini gerektirir. Böylelikle, varlıklı bir kesime beğendirilme kaygısı dışında, resim sanatçıları yapıtlarının karşılığını toplumdan maddi ve manevi olarak alma olanağını bulabilirler; daha doğrusu, resim sanatının doğrudan doğruya küçük bir azınlığın boyunduruğu altından kurtarılmasının ön koşulları yaratılmış olabilir. Aynı şey heykel için de söylenebilir ve hiç değilse, heykel sanatçıları kendi sanatlarını sürdürebilme olanağını bulabilirler. Kaldı ki, devlet yapılarının yapım giderlerinin belli bir oranının plastik sanatlara ayrılması ön görülmüşken, bu yasa da genel geçerliğini yitirmiş bulunmaktadır. Oysa, bu sanatçılar okuldan fabrikaya ve işyerlerine kadar, pek çok yerde sanatlarını gerçekleştirebilme olanağına sahip olabilirler. Devletin plastik sanatlara sahip çıkmayışı, özel galerilerin, giderek bankaların ve holdinglerin plastik sanatlara sahip çıkmasına yol açmakta, böylece plastik sanatlar kendisini burjuvazinin yakasından kurtaramamaktadır.

Devletin, plastik sanatlar alanında yapabileceği başkaca örgütlendirmeler ise plastik sanatlara ilişkin kültür kurumlarını desteklemek olduğu kadar, akademik kariyer dışındaki bağımsız ressamlara da, yerel yönetim ve bölgesel yönetimler içinde faaliyet alanı tanımak ve onlardan yararlanmaktır. Sorun, plastik sanatlara toplumsal bir işlevsellik ve yaygınlık kazandırarak geniş kitlelerle iletişimin kurulabilmesini sağlamaktır.

Genelde plastik sanat yapıtlarının varlıklarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesinin başlıca bir koşulu da bu yapıtların müzelerde bilinçli bir şekilde korunabilmesi; donmuş sanat yapıtları olmaktan kurtarılarak, geniş kitlelere eğitici bir anlayışla, sanat tarihi bilimi yardımıyla sergilenebilmesidir. İşlevselliği olmayan bir müzecilik «müzelik olmaktan» öteye gidemez. Ne yazık ki, gerek Ankara Etnografya

Müzesi'nde sonsuz değerli antik yapıtların yer aldığı salonlarda, yani, «doğal dekorlar» ortasında, bir zamanlar balolar yapılması gibi aklın sınırlarını aşan bir anlayış, gerekse İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ni büyük bir beceriyle nerdeyse ölüme terkeden bir anlayış, ülkemizde devletin ilgili kurumlarının plastik sanat yapıtlarıyla aslında ne denli ilgilendiğinin somut bir göstergesidir.

Yine plastik sanat yapıtlarının korunması konusunda çok önemli bir başka sorun da arkeolojik kazılar, yani, Türkiye topraklarında yatan zengin sanat yapıtlarının ortaya çıkarılarak sergilenebilmesi ve korunabilmesi sorunudur. Nitekim, «Eski Eser Kaçakçılığı», gazetelerin sık sık el attığı, herkesin artık nerdeyse olağan karşıladığı bir konu haline gelmiştir. Gerek yerli fırsatçı ve komisyoncular yoluyla, gerekse yabancı kaçakçılar yoluyla toprak altı sanat zenginliklerimizin soyulması uzun yıllardır devam edip gitmektedir. Bu antik yapıtların yurtdışına kaçırılarak, Batılı müzelerce ve koleksiyoncularca elkonulması ise, kültür emperyalizminin ve sanat yağmacılığının bir başka görünümüdür. Arkeolojik kazıların yüksek parasal kaynaklar gereksindirdiği, ülkemiz olanaklarının ise buna yetmediği ileri sürülerek (ama altın kaçakçılarına devletin gözü önünde yılda 500 milyon dolar kaptırmaya yetiyor) kazılar yabancı kuruluşlara devredilmektedir. İlginçtir ki «sanat muhibbi» geçinen bir takım ünlü Batılı sermayedarlar, kendi ülkelerinde vergi kaçırmanın bir yolu olarak, ülkemizde yapılan kazı masraflarını birtakım fonlar aracılığıyla üstlenmekte, bu arada, yapılan kazılar sırasında birçok antik yapıt gizlice yurtdışına çıkarılmakta yabancı galerilerin ya da üniversitelerin eline teslim edilmektedir. Ama şurası hiçbir zaman unutulmamalı ki, **toprak altı sanat ve kültür** zenginliklerimiz de, bu topraklar üstündeki zenginliklerin yaratıcısı olan **emekçi halkın malıdır** ve halkımız bu mirasa maddi ve kültürel olarak sahip çıkabileceği günlere ulaşacaktır.

Uygulamalı Sanatlar

Plastik sanatların hemen yanı sıra uygulamalı sanatlara baktığımızda, bu sanatların uygulamalı oluşlarından ötürü bütünlükle sermayenin kullanım ağı içinde kaldığını görürüz. Gerçi kapitalizmin gelişmesi genelde belirli bir dönem için belli sanatların gelişmesini getirir, ama, geri kapitalist bir sistem içinde bunun tersine işleyebildiğini de görürüz. Buna örnek, uygulamalı sanatlarımızın burjuvazinin en kestirmeden kâr ve güdük beğeni egemenliğinin altında yakalandığı kısırlaşmadır. Mimarinin bugün nerdeyse sanatı gitmiş, sadece uygulaması kalmıştır. İmar ve iskâna, şehirciliğe ve ilişkin sanayilerin geliştirilmesine dayanması gereken mimari sanatının bütünüyle ağır bir sömürü ve vurgun düzeni içinde oldu-

ğu söylenmelidir. Her türlü demir, çimento vb. gibi malzemenin karaborsada olduğu ve istifçiliğe bağımlı bulunduğu, imar ve iskâna müsaadelerinin, yapım haklarının tam bir rüşvet alanı oluşturduğu ve büyük arsa spekülasyonlarına ve vurgunculuğa aracılık eden bir uygulama içinde, mimarinin sadece sanatsal gelişmesi değil, aynı zamanda en temel ve basit ilkeler çerçevesinde emekçi sınıflardan yana uygulanması da söz konusu olmamaktadır. Kent ve açık alanlar mimarisi, emekçiler için toplu konut mimarisi ve kamu mimarisi bütünlükle bir yana atılmış olup, mimari, kat-otel-villa mimarisine indirgenmiş, vurguncu sermaye tarafından «esir» ve «teslim» alınmıştır. Mimarinin toplum için uygulanma ve geliştirilme özgürlüğüne kavuşturulması, öncelikle kent arsaları üzerindeki spekülatif rantın ortadan kaldırılmasına, yani kent arsalarının kamulaştırılmalarına bağlıdır.

Çok geniş alanlara yayılan uygulamalı sanatların tipik bir ikinci örneği de grafik sanatlardır. Türkiye'de kapitalizmin çarpık gelişme koşulları içinde rekabetin kızışması kapitalist satış mekanizması, grafik sanatları reklam grafiğinin emrine vermiştir. Böylece grafik sanatların sanat olarak başlıca yanı olan serbest grafik ve kültür-sanat grafiğinin gelişimi, bugünkü egemen koşulların belirleyiciliği altında sınırlandırılmışken, reklam grafiği çok hızlı bir gelişme içine girmiştir. Bunun nedeni grafik sanatların hemen hemen tümüyle özel kesimin eline bırakılmış olmasıdır. Oysa toplum, okul kitaplarından kentsel uygulamalara kadar pek çok alanda grafik sanatlardan sonsuz yararlanma olanaklarına sahiptir. Eğitici ve sanatsal beğeniyi günlük yaşam içinde yaygınlaştırıcı çok önemli bir uygulamalı sanat alanı olan grafik sanatların ilkokullardan fabrikalara, ormanlardan kültür kurumlarına, köy odalarından turizme kadar pek çok alan içinde geniş kitlelerin yararına çalıştırılması, grafik sanatının reklam mekanizmasının dişlilerinde öğütülmekten kurtarılması gerekmektedir.

Müzik

Müzik bütün sanatlar içinde en soyut, toplumsal olaylardan ve sınıf mücadelesinden en bağımsız görünenidir. Ama bu görünümün ötesinde müzik de başlangıcından bugüne toplumsal gelişmeleri şu ya da bu biçimde izlemiştir. Bu gelişim içinde değişik toplumsal sınıflar kendi estetik zevklerine uygun, kendi anlayış ve dünya görüşlerini yansıtan müzik türlerini öne çıkartıp yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. Bir başka deyişle, müzik de bütün öbür sanat dalları gibi, değişik sınıflar elinde değişik amaçlara hizmet etmiştir. Böylece aslında evrensel bir niteliğe sahip ve insanlık kültürünün zen-

gin parçaları olan müzik türleri zaman zaman belli bir sınıfın ya da kesimin tekelinde kalmıştır. Bugün Türkiye'de müziğe baktığımızda çelişkili kültür farklılaşmalarını yaşayan bir toplumun bütün özelliklerini bu alanda görebiliriz. Bir yandan gelişimi, halkın yaşamı gibi yoksullaşmaya terkedilmiş olan halk müziği, öte yandan resmi ideolojinin kurumsal tekeli içine hapsedilmiş olan divan (Osmanlı, alaturka) müziği, Batı uygarlık düzeyine erişmek üzere başlatılmış olan «klasik Batı Türk müziği» ve burjuva toplumsal düzeninde çaresizleşerek yozlaşan, bireysel duyarlıklarla çok yakından ilişkili olan «Türkçe sözlü Batı/Doğu Türk müziği».

Bu sonuncusundan başlayacak olursak, bunun özellikle kapitalizm içindeki çağdaş yoz dünya görüşlerinin bir ürünü olduğu kadar, kolay kâr sağlama mekanizmalarının da bir parçası olarak «kitle kültürü»nün ve plak endüstrisinin bir aracı olduğunu görürüz. Resmi istatistiklere göre yılda 10 milyonun üstünde plak satılmakta, yıllık ciro 100 milyon Türk lirasını geçmektedir. Gazetelerin müzikli skandal sayfalarının, radyoların diskotek programlarının ve birer «sanat yuvası» olarak gazinoların desteğinde öne çıkan bu «aranjman müzik» etkisini hergün artırdığı gibi, yakından bağlantılı olduğu pikap ve teyp endüstrisi ile birlikte bugünkü kapitalist maddi-ideolojik sömürünün başlıca örneğini oluşturmaktadır. Yabancı patentli ve sermayeli «Türk» fabrikalar, pikap ve teyp montajını hızla artırırken, «şoför diskoteği» denilen yozlaşmış müzik de dolmuşlardan gazinolara, gazinolardan evlere yayılmaktadır. Aranjman müzik gerek halk müziğinin, gerekse klasik alaturka müziğimizin yozlaşmasına, müzik beğenisi düzeyinin hızla düşmesine yol açarken, öte yandan yoz Batı müziğinin de olumsuz etkilerini müziğimize getirmekte, sonuçta «kötü para iyi parayı kovar» örneği, iyi sanat müziğini kitlelerden kovmaktadır. Sinema sanatına da yansıyan bu müzik, aslında lüks gazinoların kılavuzluğunda burjuvazinin kendi öz sanat anlayışını temsil etmektedir.

Burjuvazinin «efkârlı» zamanlarda el attığı müzikse, «klasik Türk müziği» ya da «divan», «saray müziği», kendi çeşitlemeleri içinde «alaturka» musikidir. Aslında genel anlamda klasik Türk musikisi bilgisi dışında yetişmiş olan burjuvazi, bu müziği müzelik, «yaşam dışı» bir sanat olarak ele almakta ve belki de onun kendisine benzeyen tükenmişliğinden etkilenmektedir. Ancak, her ne kadar melodi ve yapı bakımından kapanmış bir devrin ürünü de olsa, klasik Türk müziği, kendi değerleriyle birlikte, ulusal müzik kültürümüzün bir parçasıdır. Son değerlendirmede, bugünün ve geleceğin toplumuna seslenemeyen, ömrünü büyük ölçüde tamamlamış bir sanat türü olmasına karşın; korunması, incelenmesi, bugüne ka-

lan yapıtlarının melodi ve ses yapılarının yaratıcı bir yaklaşımla değerlendirilmesi gereken zengin bir mirastır.

Yaygınlık açısından öteki müzik türlerinden sonra gelen klasik müzik ise; gerek yapı, gerek anlatım üstünlüğü ve kalıcılığı bakımından bu sanatın en yetkin ve gelişmiş olanıdır. Türkiye'de bu müziğin son derece sınırlı sayıda dinleyicisi olması, hiç kuşkusuz daha önceden de açıklamış olduğumuz kültür farklılaşmasının sonucudur. Ülkemizde geçmişi çok yeni olan ve Batılı bestecilerin yönetiminde başlatılmış olan bu müzikten Batı düzeyinde bir «ulusal müzik» çıkması beklenmişse de bu beklentinin gerçekleştiği söylenemez. Az sayıda da olsa, önemli bestecilerimizin yetişmiş olmasına karşın, bugünü sömürmekten başka hiç bir toplumsal gelişme açısına sahip olmayan burjuvazinin bu müziğin gelişmesini sağlayacak olanakları yaratması beklenemez. Nitekim bugün kendi bestecilerimizin yarattığı eserlerin notaları bile dışarıdan geri satınalınmak zorunda kalınmaktadır.

Türkiye'de yaşamış emekçi halkların yüzyıllar boyu yaratıp koruduğu, yaşam ve mücadele koşullarını, kendi dertlerini, özlem ve umutlarını en geniş ve özgür biçimde dile getirdiği en yaygın müzik türü ise halk müziğidir. Öz, ses yapısı ve ritm açısından yöresel farklılıklar kazanmış, halklar arasındaki kültür alışverişinden belirgin biçimde etkilenmiştir. Bütün bu özellikleriyle halk müziği, zengin biçim ve geleneğiyle bugün halkımızın öz müziği olduğu kadar, çağdaş devrimci müzik hareketine de temel kazandırabilecek niteliktedir. Ne var ki tüm öbür müzik alanlarında olduğu gibi bu alanda da yönetici egemenlik burjuvazide olduğundan, halk müziği de bir yandan «aranjman müzik» çarkı içinde durmaksızın yozlaştırılmakta, bir yandan da «resmi yayın» organı olan radyo ve televizyonlarda «resmi sanat sansürüne» uğratılarak tek-düzeliğe ve tekyanlılığa indirgenmektedir. Örneğin, bir Karadeniz havası ancak kemençe ile çalınabilir; Ege ya da Doğu havalarımız, kendilerine özgü ses ve ritm yapılarını ve bir anlamda buna uygun çalgıları gerektirir. Oysa, TRT'den yapılan yayınlarda genellikle bunların hepsi Orta Anadolu müzik kalıpları içinde uygulanarak divan sazına vurulur. Buysa, yine önceden açıkladığımız ideolojik resmileştirme uygulamasından başka bir şey olmayıp, halk müziği üzerinde özünden bir baskı ve denetim aracı olduğu kadar, müziğin yaratıcı özgürlüğünün de kısıtlanmasıdır. Bir başka deyişle, burjuvazi halk müziğimizin zenginleşmesini değil, yozlaşmasını ya da kalıplaşmasını ister. Böylesine tutumlar dışında ya resmi okullarda, halk müziğini kendi bütünlüğü içinde almayıp halk türkülerinden «esinlenilerek» yeni besteler yapmayı tek ve doğru yöntem olarak sayar, bu

müziğin kendine has yapısını çarpıtır; ya da tutucu bir davranışla, halk müziğini müzelik bir anlayış içinde kendi ilkelliğinde korumak ister. Oysa ne ilginçtir ki, halk müziği kaynağından yaratıcı bir biçimde yararlanarak gelişmeyi amaçlamış olan devrimci müzik hareketi, bunun pek çok olumlu ve başarılı sonuçlarını almış bulunmaktadır. Geniş kitlelere her an seslenebilme olanağında ve yükümlülüğünde olan radyo ve televizyonun, müzik sanatı karşısındaki sorumluluklarını yerine getirerek müziği önceden saptanmış kalıplara ve türlere hapsetmekten vazgeçmesi gerekmektedir.

Müziğin halkın yararına yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için ilk adımda yapılması gerekenler daha önce sözünü ettiğimiz şekilde müzik eğltiminin tüm yurda yayılabilmesi amacıyla bölgesel faaliyetlerin örgütlendirilmesi, halk müziği ve müzik enstitüleri kurularak araştırma, inceleme ve arşiv çalışmalarının herkese açık tutulur hale getirilmesi; bu enstitüler ile Kültür Bakanlığı arasındaki ortak faaliyetler sonucu müzik sanatı ürünlerinin plak yayınları olarak çoğaltılabilmesi; müzik eğitiminde araştırmacılığa ve yaratıcılığa ağırlık tanınması, konser salonlarının yaygınlaştırılması, konservatuvarların öbür kültür ve sanat alanları ve kuruluşlarıyla organik ilişkilerinin sağlanması olarak belirtilebilir.

VI. İŞÇİ SINIFININ SANATSAL-İDEOLOJİK KONUMU AÇISINDAN SANATSAL YARATIMLARDA BİLİNÇLİLİĞİN İLERİYE DÖNÜK ELEŞTİRİSİ

Sanatın demokratikleştirilmesi, hiç kuşkusuz, sanatın, egemen burjuvazinin çıkarlarına bağlı, çok yönlü toplumsal ve maddi-ideolojik koşullandırmaların boyunduruğundan kurtarılarak toplumsal yaşamda özgürce işler hale getirilmesine bağlıdır. Ne var ki, sanatın demokratikleşmesi ve emekçi sınıflardan yana gelişmesi sorununda sanat yapıtlarının içeriksel yaratım açısından da ele alınması gerekmektedir. Çünkü, sanat yapıtları, genelde temeldeki maddi-ekonomik belirlenmelerin yanı sıra ideolojik kattaki yansımaları da içerdiğinden, daha önce de açıklandığı üzere, yalnız yaratılma koşulları ve toplumsal kullanımları açısından değil, ama içerikleri açısından da egemen ideolojinin yansımalarını taşırlar. Başta da belirttiğimiz gibi, sanat, ideolojinin yalnız nesnesi değil, ama aynı zamanda, öznesidir de. Bu bakımdan, sanat yapıtlarının genel değerlendirilmesini işçi ve emekçi sınıfların sanatsal-ideolojisi, bilimsel dünya görüşü ve bilimsel estetiği açısından da yapmak gerekmektedir. Çünkü, özellikle Türkiye gibi dışa bağımlı geri kapitalist bir toplumda, toplumsal yaşamın yapısı ile sanatsal gelişmeler ara-

sında çok çapraşık çelişmeler olduğu gibi, gerek sanatçının bilincinde, gerekse yaratısında bu çelişmeler sınıfsal olarak yansır.

Hiç kuşkusuz, toplumsal varlık ile toplumsal bilinç arasındaki karmaşık çelişmelerin bir sonucu olan bu durum, Türkiye'nin kendine özgü koşullarından da etkilenmekte, iki ayrı sınıfın sanatsal kültürünü içinde taşıdığı kadar, Batı ve Doğu gibi iki apayrı kültür dünyasının yansımalarını da içinde barındırmaktadır.

Hiç unutmamak gerekir ki sosyalist sanat bir sanatçıdan yalnız sanatsal yetenek ve yatırım gücü değil, aynı zamanda derin bir sosyalist dünya görüşü ve yaşam anlayışı, estetiksel ve politik çabaları birleştirebilme yeteneği, sanat bilgisi, beğenisi ve sevgisi ister. Böylesi bir aydın sanatçı etkinliğinin gelişebilmesi ise burjuva toplumunda hele ülkemiz gibi varoluşu kültürel yozlaşmayla bütünleşmiş bir burjuva toplumunda oldukça zordur. Ayrıca toplumsal bilinçteki değişimler ağır geliştiğinden, sanatçının kendisini burjuva sanatsal-ideolojiden kurtarabilmesi ve bilimsel sosyalist dünya görüşünü kendinde sindirmiş bir şekilde yaratımda bulunabilmesi büyük bir kişisel çabanın ve özverinin yanı sıra, işçi sınıfı hareketinin ve ideolojisinin bu alandaki gelişkinliğine de bağlıdır. Sanatçının toplumsal bilinçliliğine bağlı olarak, toplumsal sorunları içeren sanat yapıtlarında bu nedenlerden kaynaklanan çeşitli yanılsamalara rastlarız. Kendisinin ve gerçeğin devrimci bilgisine varamayan sanatsal bilinç, gerçekleri yanılsamacı ve bulanık bir biçimde yansıtmaktan ister istemez kendisini kurtaramamaktadır. Bu yüzden de burjuva ideolojisinin etkisindeki değer sistemlerini bilimsel anlamda da devrimci bir dönüşüme uğratamamış olan sanatçılar, bu tür devrimci görünen tutarsızlıkların yanı sıra, bir de, gerçekliği tam olarak kavrayamamanın, yani gerçeklik bilgisi eksikliğinin acısını çekmekte, bu ikisinin karmaşasından oluşan «yanlış bilinç» sanat yapıtlarının içeriğini doğruya ulaşmaktan uzaklaştırmaktadır. İlerici burjuva bilinç ise dar gerçekçi ve eleştirel gerçekçi eğilimde yapıtlara yol açmakta, ama bu «eleştirellik» dozu, çok doğaldır ki ya umarsız bir karamsarlık ya da sadece umuttan ibaret olan «sosyal demokrat» bir çizgide kalmaktadır; çünkü bu anlamdaki bilinç, burjuvaca olmamaya çalışan, hatta ona karşı çıkan, ama sosyalist de olmayan bilinçtir. Yani, dünya görüşü olarak ve en genelde, yaşanan olumsuz gerçekliğin işçi sınıfı tarafından değiştirilebilir bir gerçeklik olarak kavranmasının bilinci değildir. Tüm bu sorunlar, bize sanatta estetik olanı verecek, gerçeklik ile ideal arasındaki karşılıklı ilişkinin değişik yönlerini oluşturmaktadır. Ne var ki ideal, burjuva-kapitalist sistem oldukça, gerçeklik durmadan çarpıtılacak; eksik, bulanık ve tek-yanlı olarak kavranmaya devam edilecektir. Sanat

yaratımlarında sosyalist bilincin göstergesi olması gereken sosyalist gerçekçiliğin özü ise, devrimci romansın mutlaklaştırılarak sosyalist-idealin gerçeklikten koparılmasına, ya da mekanik ve ampirik bir «toplum-bilim»e indirgenmesine olduğu kadar, gerçekliğin sınırsız bir şekilde anlaşılması yanılsamasına ve sonsuz eleştiriciliğe de karşıdır; yani, dogmatizmin ve revizyonizmin her türlüsüne özünden karşıdır. Çünkü, sosyalist bilinç gerçeği tek yanlı, çarpık ve bulanık olarak kavramamak, toplumda varolan değerlerle olan bileşimini bir bütün olarak kavramak zorundadır. İdealle gerçeklik arasındaki karşılıklı ilişkinin sanat alanında, yaşanan gerçekliğin bu gerçekliğin içinde gelişen nesnel güçlerle değiştirilmesi açısından ve çok-yönlü olarak yaratılması olanağı ancak böyle sağlanabilir.

İşte bu nedenle de sosyalist bilinç ve sosyalist sanat kendi yaratıcılığında sanatsal-kültür mirasından da yararlanır. Dolayısıyla Türkiye'de sosyalist sanat, bütünüyle kendi dünya görüşüne bağlı gerçek bir sınıf sanatı olacağı kadar, toplumumuzdaki kültür farklılığını aşan bir halk sanatı, bir ulusal sanat olma niteliğini de taşıyacaktır. Bu açıdan alındığında, işçi sınıfı mücadelesi sanat alanında, toplumumuzun tüm sanatsal-kültürel mirasından, yani halk geleneğinden olduğu kadar, Osmanlı geleneğinden de yararlanmak ve geleneğin sınırlarını onunla hesaplaşarak aşmak, öte yandan, en başta sosyalist gelenekten, enternasyonal sosyalist sanat ve kültürden ve ayrıca Batı'nın ilerici burjuva kültüründen yararlanmak durumundadır. Sözlü edebiyatı kadar; müziği, görsel-plastik zenginliği, dansı ve göstermeci tiyatro özellikleriyle, halk sanatı geleneği; mimarisi, minyatürü ve şiiri ile Osmanlı geleneği, uzun yıllar boyunca mücadele vermiş eleştirel-gerçekçi ve devrimci-gerçekçi sanat ve tüm deneylerle olağanüstü zenginleşmiş enternasyonalist sosyalist sanat, ülkemizdeki, sosyalist gerçekçi sanatın gelişmesi ve zenginleşmesi için geçmişe özgü olduğu oranda biçim, geleceğe yönelik olduğu oranda içerik olarak yararlanılabilecek, büyük bir sanatsal-kültür mirasını oluşturmaktadır.

VII. SONUÇ

Türkiye İşçi Partisi'nin plan çalışması, sanata ilişkin maddi yaratım ve toplumsal kullanım olanaklarının «planlanabilir» olduğu kabulünden hareket etmektedir. Ancak, bu alanda, «planlanabilirlik» toplumsal bir plan çalışmasının öteki bölümlerinden farklı bir anlam taşımak durumundadır. Burada söz konusu olan sadece sayılarla belirlenmiş hedeflere ulaşmak değildir.

Her türlü sanatsal eylemin ilk ve en önemli ayracı, işçi ve emekçi yığınlarla kurulan ilişki ve bu ilişkinin niteliğidir. Türkiye İşçi Par-

tisi'nin hazırladığı bu çalışma, sanatın «planlanabilir» olmasını, öncelikle bu açıdan ele almaktadır. İşçi ve emekçi yığınlarla yoğun, canlı ve sağlıklı ilişkiler kuramamış bir sanatsal eylem, yine o yığınların deyimiyle «cürmü kadar yer yakar».

Sanatçı, sanat eseri ve sanat olayından etkilenenlerden oluşan süreç, bugün başka herhangi bir dönemde olduğundan çok daha fazla önem kazanmış durumdadır. Çünkü bugünün kapitalist dünyasında, tüm sanatsal eylemler ve sanatçılar için geçerli olan çıkmaz budur: Bir yanda, en «ilerici», en «devrimci» öznel niyetlerle girişilen sanatsal çalışmalar, öte yanda, yığınlarla sağlıklı ve gelişmiş ilişkiler bir yana, birkaç bin basımı ya da birkaç bin izleyiciyi aşamayan sanat eserleri. İlk elde aşılması gereken darboğaz ya da kısır döngü budur.

Sanatçı, sanat eseri ve izleyici, sanatsal eylemin karşılıklı ilişkiler içindeki temel öğeleridir. Sanatsal yaratıcılığın saygınlık kazanması ve gelişmesi, bu ilişkinin nicel ve nitel düzeyi ile doğrudan bağlantılıdır. Türkiye İşçi Partisi'nce hazırlanan plan çalışması, sanatsal yaratıcılığın ürünü olan eserlerin geniş işçi ve emekçi yığınların toplumsal yaşamlarının içine girmesini, onların değerlendirmeleriyle sürekli olarak hesaplaşmasını vazgeçilmez bir zorunluluk olarak görmektedir.

Zorunluluğu görmek ve vurgulamak yeterli değildir. Aynı zamanda, bu zorunluluğun yerine getirilmesi için gerekli olanları saptamak ve bunların gerçekleşmesi için mücadele etmek de gereklidir. Sanatçı-sanat eseri-izleyici ilişkisinin nicel ve nitel olarak en gelişmiş düzeyde kurulmasının yolu, işçi ve emekçilerin, toplumun maddi ve manevi yaşamını ürettikleri her yerde, sanat eserleriyle ve onların yaratıcılarıyla karşı karşıya gelebilmeleri, onlarla tartışabilmeleridir. Burada karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Hem sanatçının ürünü olan eser yığınları etkileyecektir, hem de yığınlar bu eserlerin yaratıcılarının toplumsal bilinçlerinde etkili olacaklardır.

Ancak, sözü edilen ilişkinin niteliği iki etkene bağlıdır. Bunların birincisi, işçi sınıfı partisinin öncülüğüdür. Yığınlarla kurulacak ilişki, hiç bir zaman, her türlü tutucu etkilenmeden uzak bir ilişki değildir. Dolayısıyla, sanatçının ve sanat eserinin yığınların karşısına çıkması da, hiç bir zaman, yığınların bütün özlem ve dileklerinin bu özlem ve dileklerde hiç bir değişme yaratılmaksızın, yerine getirileceği bir sınama olarak düşünülemez. İşçi sınıfının bilimsel sosyalist partisi, yığınları yalnız talep ettikleri değil, asıl talep etmeleri gereken hedefler doğrultusunda örgütleyip yönlendirmeye uğraşır. Dolayısıyla, yukarıda belirtilen örgütlenmeler çerçevesinde, sanatçı-

sanat eseri-izleyici bağlantısının kurulması, dolaylı bir biçimde de olsa, işçi sınıfı partisinin ideolojik ve siyasal öncülüğünü gerçekleştirebilmesinin dışında tasarlanamaz.

Burada açığa kavuşturulması gereken bir nokta ise şudur: Burjuva ideolojisinin kabul ettirmek istediğinin tersine, işçi sınıfı ideolojisine ve onun siyasal örgütüne «bağlanmak», sanatsal yaratıcılığı kısıtlayan, sanatçının özgürlüğünü yok eden bir durum olarak değil, sanatçının kendi yaratıcı yeteneği ve özgürlüğü üzerindeki her türlü engeli de ortadan kaldırmak üzere verilen örgütlü sınıfsal mücadeleye katılmak olarak değerlendirildiğinde doğru tarihsel anlamını bulmuş olacaktır.

Bu çalışma, sanatçı ve sanatçıyı burjuva ideolojisiyle egemen sınıf olarak burjuvazinin baskı ve denetiminden kurtarmanın temeli olarak bunları görmektedir. Ancak, bu baskı ve denetimden gitgide daha fazla kurtulabilmek için, bugünden uğrunda mücadele edilmesi ve gerçekleştirilmesi gereken hedefler de belirtilmelidir.

Bunlardan birincisi, sanatçının «ekmeğini kazanması»nın burjuvazinin para kesesine bağımlı olmaktan kurtarılarak sanatçının geçim koşullarının özgürleştirilmesi ise, ikincisi de yaratılan sanat eserlerinin izleyicilere ulaştırılmasının burjuvazinin baskı ve denetiminden kesinlikle uzaklaştırılmasıdır. Bu amaçlarla, ilk olarak, sanatçıların geçim koşulları ve toplumsal güvenlikleri toplum tarafından güvence altına alınmalıdır.

Basım, yayım ve dağıtım olanakları ise ilgili alanda kurulmuş sanatçı örgütlenmelerinin denetimine verilmelidir. Örneğin, kitapların basım ve dağıtımından edebiyatçıların örgütü, müzik eserlerinin yayımında ise müzikçilerin örgütü yetkili ve sorumlu olmalıdır. Bu amaçla, adı geçen örgütler, kamu fonlarından desteklenmelidir. Böylece, bir yandan, sanatçıların işçi sınıfının ve emekçi yığınların ideolojik, siyasal mücadelelerine bağlanmaları, öte yandan, sanatsal örgütlenmelerin toplumsal yaşamın öteki kurumlarıyla ilişkilerinin belirli «özerklik» ölçüleri içinde kurulup geliştirilmesi sağlanmış olabilecektir.

Ayrıca, işçi ve emekçi yığınların sadece gelişmiş izleyiciler düzeyine getirilmeleri değil, sanatsal çalışmalara yaratıcı olarak katılmaları da başlıca amaçlardan biri olmalıdır. Bilimsel sosyalizmin «bütünsel insan» yaratılmasına ilişkin açık hedefinde sanatsal eylemin önemli bir yeri vardır. Toplumun bütün bireylerinin yeteneklerini sonuna kadar ve en özgür biçimde geliştirebilmeleri, bunu sadece kendi kişisel çıkarlarını ya da doyumlarını sağlamak için değil, aynı zamanda topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmek için yapmaları, onların sanatsal çalışmalar içinde sadece izleyici olarak

değil, gittikçe çoğalan oranlarda yaratıcı olarak yer almalarıyla yakından ilintilidir. İzleyicilere yönelik sanat eğitimine, sanat eserlerinin yığınlara ulaştırılmasından sanatçıların değerlendirilip geliştirilmesine kadar her sorunun ele alınışında bu bakış açısı belirleyici olmalıdır.

Türkiye işçi sınıfının politik hareketi emekçi kitlelerin bu değerlendirmeleri, sınıfsal örgütlenme içinde geliştirerek, toplumsal yaşamlarına geçirmeleri ve öncelikle sanatsal yoksullaştırmanın boyunduruğunu kırmaları için mücadele verecektir.

1 MAYIS '79
İŞÇİ SINIFI UNUTMAYACAK VE AFFETMEYECEKTİR

Türkiye İşçi Partisi Yayınları
No: 22, Fiyatı 20 TL.

İşçi sınıfının bilimsel sosyalist partileri, sınıf mücadelesinin önemli dönemeç noktalarında aldıkları tavırlarla, kitlelere yol gösterirler, kitlelerin güvenini kazanırlar ve kitle hareketlerini geliştirirler. Çünkü en şaşmaz denek taşı somut pratiktir ve kitleler her şeyden önce öncülerini pratiğin içinde tanırlar.

İşçi sınıfının uluslararası birlik, dayanışma ve mücadele günü 1 Mayıs'a ilişkin dergiler dolusu yazılar sözler, demeçler ve bildiriler vardı 1 Mayıs öncesi. 1 Mayıs'ın kutlanıp kutlanmaması konusunda işçi ve emekçi kitleler ile burjuvazi arasındaki sürekli mücadele doruğuna ulaşmıştı. Kendine sosyalist ya da devrimci sıfatını yakıştıran bir tek kişinin bile, 1 Mayıs'ın 1 Mayıs Alanı'nda kutlanmasına karşı çıkması ya da bu konuda ikircikli tavır takınması olası değildi. Bu yüzdendir ki 1 Mayıs yaklaşırken günde onlarca demeç veriliyor ve herkes hep bir ağızdan haykırıyordu: «1 Mayıs'ta 1 Mayıs Alanı'nda». Ama 1 Mayıs günü, 29 saatini evinde tutsak geçiren İstanbul emekçileri ve onlarla şüphesiz aynı heyecanı paylaşan tüm Türkiye emekçileri, TRT'nin vermek zorunda kaldığı şu haberi duydular: İstanbul'da sokağa çıkma yasağını ihlal eden bine yakın kişi göz altına alınmıştı ve bunlar arasında Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran da vardır.

Ne olmuştu? Ne olduğu yine TRT'nin ağzından aynı sıralarda duyurulmuştu aslında. Hem de burjuvazinin sözcülerinin teşekkürleri ve takdirleriyle birlikte. İzmir'de iki ayrı yerde ve Türkiye'nin daha birçok yerleşme merkezinde 1 Mayıs «kutlanmıştı»! Acaba 1 Mayıs'ın 1 Mayıs Alanı'nda kutlanması için bu denli ısrarlı ve kararlı olmaya gerek yok muydu? İşte, pekâlâ bu «bayram» başka yerlerde de kutlanabiliyordu ve üstelik «onbinlerce kişinin katılımıyla. Yani «kitlesel» (!) biçimde. Sorun da bundan ibaret değil miydi?

Sorunun salt katılanların kitlesi ile, «kitlesel kutlama»dan ibaret olmadığı şimdi biliniyor artık. Ama işçi sınıfının bilimiyle donanmış olmak, olaylar geçtikten sonra neyin ne olduğunu değerlendirmek değildir sadece, geleceği bir anlamda görebilmek, ne olabileceğini önceden kestirebilmektir. Bilimsel sosyalist parti olmanın asgari koşullarından biri de gelişmeleri iyi değerlendirip kitlelere hedef gösterebilmektir. İşte, Türkiye İşçi Partisi de 1 Mayıs 1979'un sınıf mücadelesindeki yerini

doğru saptayıp kitlelere doğru hedefler gösterdiği için, bugün değerlendirmelerinin doğru olduğunu güvenle söyleyebilmektedir.

Türkiye İşçi Partisi, 1 Mayıs'ı salt bir «bayram» olarak görmemişti ve 1 Mayıs'ın 1 Mayıs Alanı'nda kutlanması Türkiye İşçi Partisi için bir «egemen sınıflarla inatlaşma» sorunu değildi. Sorun, sınıf mücadelesi sonucu kazanılmış bir demokratik hakkın, bir demokratik mevzinin savunulup savunulmamasıydı. Bu savunmayı yazılarla, demeçlerle, bildirilerle geçiştirmek ve sonra eylem anı geldiğinde «ne yapalım, 1 Mayıs'ın 1 Mayıs Alanı'nda kitlesel biçimde kutlanmasının olanağı kalmamıştı» demek, yapılabilecek en kolay işti. Elbette sırtında yumurta küfesi taşımayanlar her zaman işin kolayını seçeceklerdi. 1 Mayıs 1979'da Türkiye'de olan da buydu.

Türkiye İşçi Partisi 1 Mayıs 1979'u nasıl anlıyordu? 1 Mayıs 1979'un Türkiye işçi sınıfı mücadelesindeki yeri neydi?

Türkiye İşçi Partisi yayınları arasında çıkan **1 Mayıs '79 - İşçi Sınıfı Unutmayacak ve Affetmeyecektir** adlı broşürün amacı bu soruları cevaplamak. Aslında Türkiye İşçi Partililer bizzat 1 Mayıs 1979 günkü tavırlarıyla bu sorulara cevap vermişlerdir, hem de somut cevabı.

Broşürde «1 Mayıs'ın işçi sınıfının uluslararası birlik, mücadele ve dayanışma günü olarak bayraklaşması ve kökleşmesi, sömürücü ve baskıcı güçlere karşı uzun bir mücadele tarihinden soyutlanamaz» (s. 7) anlayışıyla, önce, 1 Mayıs geleneğinin 1886'da Amerikan işçi sınıfının 8 saatlik işgünü mücadelesi ile başlayan ve her somut durumda, somut mücadele hedefleri ile zenginleşen tarihi özetleniyor. Bu özetleme bize 1 Mayıs'ların «birlik, mücadele ve dayanışma günü» olma özelliğini çarpıcı bir biçimde veriyor. İşte 1 Mayıs'ların mücadele hedeflerinden birkaçı:

20. yüzyılın ilk yıllarında emperyalist savaşa, militarizme karşı mücadele...

Dünyanın ilk sosyalist devletinin kurulmasından sonra Sovyet iktidarının korunması için mücadele...

1930'larda faşizme karşı tüm dünyada demokratik bir cephe oluşturulması için mücadele...

2. Dünya Savaşı yıllarında faşizme karşı uluslararası bir direnişin örgütlenmesi için mücadele ve «savaş yıllarında, işgal altındaki ülkelerde, hatta nazizmin toplama kamplarında bile bilimsel sosyalistler, ilerici güçler, partili ya da partisiz, sendikalı ya da sendikasız tüm işçiler 1 Mayıs'ları kutlamaktan bir nebze bile ödün vermediler.» (s. 9) şeklinde özetlenen devrimci tavır.

Bunlar ve sıralanan diğer örnekler 1 Mayıs'ların uluslararası mücadele hedefleri. Ama 1 Mayıs'lar aynı zamanda «her ülkede de işçi sınıfının ulusal düzeydeki mücadele hedefleri için kararlılığının bir simgesidir.» (s. 10-11)

Broşür, dünyanın sosyalist, kapitalist ve ulusal kurtuluş hareketleri kuşağındaki ülkelerinde ulusal düzeyde somutlaşan 1 Mayıs mücadele hedeflerine değindikten sonra **«Türkiye'de 1 Mayıs Geleneği»** üzerinde duruyor. 1 Mayıs'ların 1906'daki ilk kutlanmasından başlayarak ve 1921, 1922, 1924 yıllarının 1 Mayıs'larından ve 1925 yılında ünlü Takrir-i Sükun yasasıyla başlayan 51 yıllık yasaklama dönemlerinden geçerek bugüne gelen 1 Mayıs geleneğinin tarihini veriyor. 1976 1 Mayıs'ı ve emperyalizmin ve gericiliğin 1 Mayıs'ı kutlama kazanımını işçi sınıfından geri alabilmek için hedef seçtikleri ve 1 Mayıs Alanı'nı 36 emekçinin kanıyla suladıkları 1 Mayıs 1977. 1 Mayıs'ı mutlaka 1 Mayıs Alanı'nda kutlama kararlılığına çok daha büyük önem kazandıran 1 Mayıs 1977. Bu bilinç ve kararlılıkla kutlanan 1978 1 Mayıs'ı.

Bundan sonra broşürün büyük bölümü, 1979 1 Mayıs'ına gelindiğinde

Türkiye'de sınıf mücadelesinin aldığı yeni boyutların ve boyutlar içinde 1 Mayıs 1979 kutlamasının anlamının değerlendirilmesine ayrılmış.

«İkili İktidar Odağı» ara başlıklı bölümde, 12 Mart faşist döneminden günümüze, gerici-faşist tertipler, kurulan hükümetler, Ecevit hükümetinin kurulması ve sonuçta sıkıyönetimin ilan edilmesinin bir sınıfsal değerlendirilmesi yapılıyor. Gerici-faşist güçlerin askeri yönetim çağrılarıyla neyi gerçekleştirmeye çalıştıkları ve işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisinin sıkıyönetime ilişkin tavrı üzerinde duruluyor.

Bu arada büyük burjuvazinin sosyal demokrasiyi teslim alma sürecini, bu süreçte 6 bağımsız bakanın verdiği muhtırada somutlaşan silahlarını (özellikle en beylik 'bölücülük' silahını) nasıl kullandığını izliyoruz. Ama bu beylik taktikler arasında öne çıkan biri daha var: «1 Mayıs gösterilerinin yasaklanmasının hükümete dayatılması» (s. 20)

Broşürde buna ilişkin şöyle bir değerlendirme var: «1 Mayıs 1979'un yasaklanmasının dayatılması, sosyal demokrat ağırlıklı hükümeti kitlelerin yığınsal direniş mevzilerini ortadan kaldırmak için kullanmasının son bir denemesi niteliğindeydi. 1 Mayıs 1979 yasaklanarak gerici-faşist odağın işçi sınıfına ve tüm demokratik güçlere karşı bir 'güç gösterisi' sağlanacaktı. Böylece işçi sınıfının ve demokratik güçlerin gerici-faşist odakla uzlaşma ile bir faşist darbe arasındaki tercihe sıkıştırılması ve edilgenliğe hapsedilmesi amaçlanıyordu.» (s. 20)

«Ecevit hükümetinin eliyle işçi sınıfına dayatılmak ve ona da kabul ettirilmek istenen» aslında neydi? «Emperyalizmle ve büyük sermaye ile uzlaşma politikası zorunlu olarak ekonomik bunalımın faturasının tümüyle işçiler, emekçiler tarafından ödenmesi sonucunu birlikte getiriyordu. İstenen, bu sonucun işçi ve emekçi kitleler tarafından hiç bir direnme olmaksızın, sessizlikle kabul edilmesiydi.» (s. 21)

«Ekonomik ve Politik Bunalım Ortamında Kırılmak İstenen, İşçi Sınıfının Direncidir» başlıklı bölümde, bu amaçla imzalanan toplumsal anlaşma, Türk-İş ve DİSK'e onaylattırılan 'önlemler paketi', DİSK içinde oynanan oyunlar, grev yasaklamaları değerlendiriliyor. Artık «sıra, yeni ve zorlu ekonomik mücadelelerin, örneğin MESS ile toplu sözleşmelerin arifesinde, işçi sınıfının ve demokratik toplumsal muhalefetin tüm bu uygulamalara karşı sesini yükselterek mücadele azmini bileyeceği 1 Mayıs gösterilerinin engellenmesine ve böylece işçi sınıfının direncinin kırılmasına gelmişti.» (s. 22)

Bu değerlendirmelerden sonra DİSK'in 1 Mayıs kutlamalarıyla ilgili olarak başlattığı hazırlıklar, girişimler anlatılıyor. Aynı sıralarda 1 Mayıs toplantılarının engellenme girişimleri de su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Türkiye İşçi Partisi 10 Nisan'da yaptığı açıklamayla 1 Mayıs toplantısının engellenmek istenmesinin nasıl anti-demokratik bir anlayışı ifade ettiği konusuna dikkati çekiyor ve tüm engellerin derhal ortadan kaldırılmasını talep ediyor.

Ama aynı engelleme çabaları sürerken susanlar da vardı tabii. Bunlar ne yazık ki kimi «ilerici» çevreler ve yazarlardı. Kendine sosyalist diyen bazı politik çizgilerin de susanlar arasında olması ayrıca önem taşıyordu. Çünkü bunlar daha sonra «1 Mayıs'ın İstanbul'da 1 Mayıs Alanı'nda yığınsal kutlanımı için her türlü çabayı» harcadıklarını öne sürdükten sonra İzmir'e kaçan, ama aslında daha 9 Mart'ta 1 Mayıs'ı İzmir'de kutlamak için vilayete başvurmuş olanlardan başkası değildi.

Bir yandan DİSK 1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kutlama konusunda kesin kararlılığını sürdürürken öte yandan işçi sınıfının politik örgütü de üzerine düşen görevleri yerine getiriyordu. Broşürde yer alan TİP MYK'nun 16 Nisan tarihli bildirisi bunu gösteriyor. Çeşitli

demokratik kitle örgütlerinin bu konudaki kararlı tavırlarını gösteren bildirilerinden de sözedildikten sonra, **«Goşizmin ve Maoizmin Keskinliği»** bölümü ile de bu sapkın akımların tavırlarına dikkat çekiliyor. Görüyoruz ki DİSK'in taşıdığı zaaflar, ağır yürüyen kutlama hazırlıkları, aksayan propaganda çalışmaları, demokratik kitle örgütleriyle ortak toplantılardaki kimi gecikmeler bu çevrelere İstanbul dışındaki kutlama yollarını açık tutmak için birer gerekçe olmuştur. Ama bunların 'çok keskin devrimci' (!) olmaları işçi sınıfı sosyalistleri için görüldüğü gibi hiç de şaşırtıcı olmamıştır: «Egemen sınıfların gücünü mutlaklaştıran ve bu nedenle de büyük sermayeye karşı demokratik hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için mücadeleyi reddederek 'ya devrim ya da karşı devrim' ikilemi içinde bocalayan sapkın akımların devrime giden gerçek yolları tıkalı gören tutumları 1 Mayıs öncesinde de kendini ele veriyordu.» (s. 30)

Bu arada **«Ecevit'in Aklı Selimi»** başlıklı bölümde Başbakan Ecevit'in 21 Nisan tarihli açıklaması yer alıyor kitapta ve arkasından işçi sınıfının politik örgütünün yanıtı: «Ecevit'in Tutumu Ucuz Bir Politik Taktiktir». TİP Genel Başkanının Ecevit'in tavrını nitelemesi böyle oluyordu. Çünkü yine TİP Genel Başkanı belirtiyordu ki, 1 Mayıs kutlamasında karşı karşıya gelecek olan, Ecevit'in göstermek istediği gibi «işçilerle silahlı kuvvetler değil, işçi sınıfı ve tüm ilerici, demokratik güçlerle hükümet olacaktı», eğer bir karşı karşıya gelme söz konusuysa. Ayrıca «1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kitlesel boyutlarda kutlamak işçi sınıfımızın ve demokratik güçlerin en doğal demokratik hakkı, özgürlüğüdür. Üstelik onlar bu hakkı 1977'de 36 şehitle perçinlemişlerdir.» diyordu.

Böylece, 1 Mayıs 1979'a nasıl gelindiğini görüyoruz. Bu süreç aynı zamanda ilericiliğin, demokratlığın sınavdan geçtiği bir süreçti. Bir 'yol ayrımı' yaşanıyordu. Kimlerin lâfta keskin, eylemde uzlaşmacı olduğunun, kimlerin gerçekten demokrat ve ilerici olduğunun kitlelerce anlaşıldığı bir süreç yaşanıyordu. TİP yayını olan **«1 Mayıs '79»** broşüründen bunların yanı sıra, demokrasi mücadelesinin kulislerdeki 'uzlaşma' ve pazarlıklarla korunmaya çalışılan politik dengeye (CHP hükümetinin kalması ya da gitmesine) indirgenemeyeceği, demokrasi mücadelesinde işçi sınıfının öncülüğünü görememenin onun temel güvencesini yok edeceği, kullanılmayan demokratik hakların var sayılamayacağı gibi işçi sınıfı mücadelesi, demokrasi mücadelesi açısından çıkarılabilecek bir çok dersleri de öğrenmek mümkün.

Olup bitenler kimi «ilerici» yazarların göstermeye çalıştıkları gibi bir «inatlaşma» mıydı? Üstelik bu «inatlaşmanın» nedeni, burjuvazinin o çok sevdiği sebep, yani «solun bölünmüşlüğü» müydü? Broşürün **«İlericilik, Demokratik Sınavda», «İnatlaşan Burjuvazi Karşısında İşçi Sınıfının Kararlılığı», «Kuyrukçuluktan Başka Seçenek Bulamayanlar», «Sınıf Mücadelesinde Kolaycılık Yoktur»** başlıklı bölümleri sorunun ne olduğunu büyük bir açıklıkla ortaya koyuyor.

Bu arada gerici-faşist basın da yaygın bir kampanya yürütmektedir. Hükümetin yaptıkları yetmiyor, daha büyük tedbirler alınmalı. Bütün bu istemler ve bu doğrultudaki çabalar **«Gerici-Faşist Basının Anti-Komünizm Kampanyası»** başlıklı bölümde veriliyor. CHP'nin yaptıkları karşısında gerici ve faşist güçlerin hoşnutlukları çarpıcı bir biçimde sergileniyor. Bunu izleyen bölümlerde de gerici-faşist çevrelerin işçi sınıfından duydukları büyük korku ve bu korkularını dile getiriş biçimleri örnekleniyor.

Gelişmeler sürmektedir. Sıkıyönetimin uzatılması ve hemen aynı gün bir bildiriyle 1 Mayıs'ın yasaklanması, artan anti-demokratik baskılar, TİP ilçe lokallerinin basılması, partililerin gözaltına alınmaları, bildiri dağıtımla-

rının engellenmesi **«Anti-Demokratik Baskılar Artıyor»** başlıklı bölümde anlatılırken bir önemli noktaya dikkat çekiliyor. Sıkıyönetimin 1 Mayıs gösterilerini yasaklayan bildirisiyle aynı gün bir açıklama yapılıyor.

Türkiye'de 1 Mayıs'ın yasaklanmasına uluslararası işçi sınıfı örgütlerinden gösterilen tepkilere de değinildikten sonra, **«Gün Birlik ve Dayanışma Günüdür»** başlığı altında da TİP Başkanlık Kurulu'nun ve Genç Öncü Genel Merkezinin artan baskılara ve DİSK Başkanı ile Yürütme Kurulu üyelerinin gözaltına alınmalarına gösterdikleri tepkiye yer veriliyor.

«Yılgınlıktan İcazet Çukuruna» başlıklı bölüm ise yalpalamaya devam edenlerin, yan çizenlerin örneklerini sergiliyor ve kimlerin niçin sıkıyönetim bildirilerinde 'sağduyu sahibi' olarak nitelendikleri, takdirle karşılandıkları gösteriliyor.

Olaylar hızla gelişiyor. İstanbul'da sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. Tutuklamalar sürüyor, baskılar yoğunlaşıyor. Ve 1 Mayıs 1979 günü... **«İşçi Sınıfının Mücadele Kararlılığı»**... TİP MYK'nun 1 Mayıs 1979 dolayısıyla Partililere, işçi ve emekçilere, tüm yurtseverlere seslenen mesajı: **«Baskı ve Engellemeler Sömürücü Güçlerin Korkularının Bir Göstergesidir»**.

1 Mayıs 1979'da sokağa çıkan Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran ve yüzlerce partili arkadaşı. Behice Boran'ın açıklaması: «Hükümetin sıkıyönetim aracılığıyla yürüttüğü anti-demokratik baskı politikasını, uyanık bekçiliğine Anayasanın emanet edildiği yurttaşlardan biri olarak, protesto ediyorum. Bu protestomu dile getirmek için 1 Mayıs 1979 günü sokağa çıkıyorum.»

«1 Mayıs'ta Türkiye İşçi Partililer Görev Başında» Türkiye İşçi Partililere polisin saldırısı. **«Baskı ve Saldırılar Türkiye İşçi Partilileri Yıldıramaz»**.

Aynı saatlerde sokağa çıkan yüzlerce Genç-Öncü üyesi ve götürüldükleri **«Toplama Kampları»**.

Ve ertesi gün gazetelerde manşetler: «Sakin bir gün». Her ne pahasına olursa olsun sosyal demokrasinin yanında yer alma telaşıyla unutulan 'gazetecilik' mesleği. Göklere çıkarılan İzmir mitingi, 20 bin kişinin 80 bin gösterilmesi çabaları. İçişleri Bakanının, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde 'olaysız' gösteri yapanlara teşekkürleri. Ve TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın'ın açıklaması, **«İşçi Sınıfı Unutmayacak ve Affetmeyecektir.»** «Emperyalizmin işgali altında İstanbul'da kutlanan 1 Mayıs'lar gibi, kana bulanan ve hesabının sorumlularca hâlâ verilmediği 1977 1 Mayıs'ı gibi, 1979 1 Mayıs'ı da unutulmayacaktır.»

1 Mayıs böyle geçmişti. Ama baskı ve terör devam ediyordu. **«Gerçekler Gizlenemez»** bölümünde mücadelenin devam ettiği, çünkü baskıların da devam ettiği anlatılıyor. Nihat Sargın'ın, baskılar, işkenceler karşısında «bunlar münferit olaylardır» diyen Başbakana «Başbakan olarak sorumluluğunuzu bir kez daha hatırlatırım» diyen telgrafı.

Ve **«1 Mayıs Dersleri»**... Evet, Türkiye'de 1 Mayıs 1979 unutulmaz derslerle dopdolu bir gün olarak geçti. Türkiye'de herkesin 1 Mayıs 1979'dan çıkaracağı dersler var. Ama öncelikle işçi sınıfının politik örgütünün ve bu örgütün militanlarının, çıkaracakları dersler var. İşte, broşürde bu derslerin çıkarıldığını ve sınıf mücadelesinin deneyler hazinesine, kendine ait olan yere yerleştirildiğini görüyoruz.

Neden 1 Mayıs İstanbul'da kutlanmak zorundaydı? 1 Mayıs Alanı'nın Türkiye işçi sınıfı mücadelesinde ve 1 Mayıs'lar geleneğinde yeri neydi? Broşürün **«1 Mayıs Dersleri»** ve **«1 Mayıs Alanı Geleneğinden Ödün Verilemez»** başlıklı bölümleri bu soruları yanıtlıyor. Ama bu sorulara verilmiş başka yanıtlar da var. **«Siyasi Oportünizm»** bölümünde de onları görüyoruz. 1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kutlamamak için nasıl gerekçeler bulunduğunu (sözgelimi 'son akaryakıt ve taşıma üc-

reti zamları'nın nasıl da inandırıcı gerekçeler olduğu) anlatılıyor.

1 Mayıs'ın 1 Mayıs Alanı'nda yığınsal biçimde kutlanamayacağını ileri sürüp İstanbul dışına gidilmesini savunanlara bir ad veriliyor: **«Sınıf Mücadelesini Kavrayamayanlar»** ve onlara şu somut soru soruluyor: «1 Mayıs'ta İstanbul'da olağanüstü bir durumun yaratılması karşısında, 1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kutlama kararını yine de mümkün olan en geniş yığınsallıkta hayata geçirmenin olanakları ne olursa olsun, demokratik güçlere düşen, 1 Mayıs'ı herhangi başka bir alanda kutlama yollarını aramaya başlamak mı; yoksa her şeyden önce 1 Mayıs'ı yasaklama girişimine karşı en yığınsal tepkiyi ve direnişi oluşturmak, İstanbul'da 1 Mayıs'ı yasaklama çabası karşısında tüm demokrasi güçlerinin tek bir yumruk olduğunu göstermek mi olmalıydı?» (s. 79)

Ayrıca bir eylemin yığınsal olup olmaması ona katılanların sayısıyla mı ölçülürdü? **«Yığınsallığın Politik Özü»** başlıklı bölümde soru şöyle yanıtlanıyor: «Bir kitle eyleminin yığınsallığı, tek başına değil, ancak yöneldiği politik hedeflerle bir anlam kazanır ve bu hedeflerle birlikte amaçlanır.» (s. 79)

1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı dışına çekmeye çalışanlar bunlardan mı ibaretti? Her zaman en keskin 'devrimci' sözleri kimselere bırakmayanlar, 1 Mayıs'ın İstanbul'da kendileri için bir gövde gösterisi haline dönüşmeyeceğini gördükleri zaman ne yaptılar? Yaptıkları broşürde şöyle niteleniyor: **«Uzlaşmacılık 'devrim'ciliğin Aracı Oldu».**

Bir de **«Provokasyon Mantığı»** başlığı altında özetlenen tavırlar var tabii. Çünkü 1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı dışına çekmek isteyenlerin birleştikleri nokta, «1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kutlamakta sonuna kadar ısrar etmenin 'provokasyon' olacağı» idi. Bu savların hangi temel yanlışları içerdiğini de aynı başlık altındaki bölümde görmek mümkün.

Broşürdeki diğer bölümlerde ise (**«1 Mayıs Eylemi Kararlılığın Göstergesidir», «1 Mayıs Gericiliğin ve Faşizmin Korkusunu Artırdı»**) 1 Mayıs'ı 1 Mayıs Alanı'nda kutlamanın, gerek yığınsallık, gerek yığın eylemlerinin savunma araçlarının hazırlanması ve gerekse ülkedeki sınıfsal güçler dengesinin somut durumu bakımından taşıdığı anlamlar üzerinde duruluyor. «1 Mayıs 1979'u burjuvazinin sunduğu savunma araçlarıyla kutlamaya çalışarak 'provokasyon' iddialarını ortaya atanlar, işçi sınıfının vazgeçilmez savunma araçlarını yıpratma işlevini gerçekte kendileri üstlenmişlerdir.» deniliyor.

Bütün bunlara rağmen **«1 Mayıs 1979: İşçi Sınıfının Yeni Bir Mevzi Kazanımı»** dır. Bilimsel sosyalistler, bütün engellemelere karşın 1 Mayıs 1979'u 1 Mayıs Alanı'na yürüyerek kutlama kararlılığını göstermişler ve böylece faşizmin hesaplarını bozmuşlardır. Bu kararlılık, 1 Mayıs sonrası tüm demokratik güçlerce yürütülen 1 Mayıs tutuklularının serbest bırakılması kampanyalarıyla sürdürülmüş, mücadelenin 1 Mayıs günüyle sınırlı olmadığı gösterilmiştir.

«Türkiye'nin içinde bulunduğu bugünkü ortamda işçi sınıfının ve demokratik güçlerin kazanımlarının korunması; emperyalizme, faşizme, gericiliğe ve azgınlaşan saldırılara karşı emekçi kitlelerin sesinin duyurulması, ancak İstanbul'da ve 1 Mayıs Alanı'nda düzenlenecek gösterilerle yerine getirilebilir» tesbitini yapan Türkiye İşçi Partisi'nin bu değerlendirmelerinin doğruluğu 1 Mayıs'ta ve 1 Mayıs sonrası gelişmelerde bir kez daha görüldü.

L. EKİN

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GENÇLİK

Hasan Basri Gürses
Fulya Gürses
Der Yayınları
667 Sayfa, 125 TL.

Kapitalizm gerek tüm dünyada, gerekse ülkemizde yoğun bir bunalım yaşıyor. Ekonomi, politika, kültür, ahlâk... vs. gibi tüm toplumsal düzeylerde süren bu bunalım, toplumdaki bütün kesimleri, bütün toplumsal kategorileri şu veya bu biçimde, şu veya bu ölçüde etkiliyor. Gençlik de bu kategorilerden biri. Başka bir deyişle, gençlik, toplumdaki bunalımın en dolaysız biçimde etkilediği ve tavır almaya ittiği (bu tavırlar son derece farklı da olsa) bir kategoridir. Toplumdaki bunalım karşısında tepkisel bir tavır alan gençliğin bu objektif önemini kavrayan, bilimsel sosyalistlerden sosyal demokratlara, liberallerden faşistlere kadar, tüm siyasi akımlar, gençliği mücadelelerinin sürekli bir gündem maddesi haline getirmişlerdir.

Ülkemizdeki gençlik hareketlerinin diğer bir çok ülkedeki benzerlerinden daha yoğun ve geniş çaplı olduğu göz önüne alındığında bu kategorinin taşıdığı önem ülkemizdeki ilerici ve sosyalistleri daha da duyarlı kılmakta ve bu alandaki mücadeleye ışık tutacak tüm araştırma ve teorik saptamaların önemini bir kat daha artırmaktadır. Ülkemizde uzun bir süre ciddi ve ayrıntılı bir teorik çalışmanın yapılmadığı bu alanda, var olan boşluğu kapatma doğrultusunda geçtiğimiz aylarda başarılı bir adım atıldı. İki sosyalist araştırmacı, Hasan Basri ve Fulya Gürses, aylarca süren geceli gündüzlü bir çalışmadan sonra **Dünyada ve Türkiye'de Gençlik** adlı araştırmalarıyla katıldıkları Yunus Nadi yarışmasında birincilik aldılar. Gençliğe nasıl bakılması gerektiğini, gençliğin kapitalist ve sosyalist toplumlardaki yerini, Türkiye'de gençliğin konumunu ve yapısını oldukça ayrıntılı bir biçimde inceleyen ve ortaya koyan bu başarılı çalışma yazımızın konusunu oluşturuyor.

METODUN ÖNEMİ

Kitabın giriş kısmında, araştırmanın kapsam ve metoduna ilişkin oldukça uzun bir bölüm bulunuyor. Materyalist diyalektik metodun doğuşuna, gelişimine, toplum bilimlerinde bu metodun somutlaşma biçimine değinildikten sonra, bilim adamının toplumdaki yeri, sınıflar ve ideolojiler karşısındaki tavrı ortaya konuyor. Bilim adamı için geçerli olan tavrın, ideolojiler ve sınıflar karşısında kayıtsız kalarak, ne olduğu belirsiz bir «tarafsızlık» fobisine kapılmamak, aksine, doğru, bilimsel olan görüşün ve ideolojinin tarafını tutmak olduğu, bu konuda tutarlılığın sembolü haline gelen değerli bilim adamı Server Tanilli'den de alıntılar yapılarak, açık bir biçimde belirtiliyor.

Metod hakkında bu denli geniş bir açıklamanın yapılması, ilk bakışta lüzumsuz gibi gelebilir. Ancak genel olarak metodun, özel olarak da toplum bilimlerinde metodun önemi kavrandığı takdirde, bu görüşün geçersizliği ortaya çıkacaktır. Metod «... en genel anlamıyla, realiteye yaklaşım, tabiat ve toplum fenomenlerini inceleyiş tarzıdır.» (**Materyalist Felsefe Sözlüğü**, Yudin ve Rosenthal, s. 331) Doğada veya toplumda, bir olayı doğru inceleme tarzına, yani doğru bir metoda nasıl ulaşılır? Bunun için her şeyden önce, incelediğimiz olay türünün genelde taşıdığı temel özellikleri, gelişmesini belirleyen ana unsurları ve bu gelişmeyi etkileyen tali (ikincil) unsurları, doğru olarak bilmek gerekir. Metodu uygulamak ise, bu unsurları ve özellikleri, incelediğimiz olayda aramak, bulup çıkarmak, olayın görüntüsü ile gerekli mantıki bağıntıları kurmak ve böylece olayı açıklığa kavuşturmaktadır. Görüldüğü gibi bir konuda doğru bir me-

tod uygulayabilmek için, o konunun geneli hakkında doğru teorik bilgilere sahip olmak şarttır. Başka bir deyişle «... Bütün metodların temelinde, gerçekliğin objektif kanunları yatar. Bundan dolayı, metod ile teori arasında sıkı sıkıya bir bağlılık vardır.» (**Materyalist Felsefe Sözlüğü**, s. 331)

Doğa bilimlerindeki teoriler, sınıfsal bir nitelik taşımazlar. Örneğin kimi toplum bilimlerinde var olan «burjuva ekonomi-politiği, marksist ekonomi-politik» gibi farklılaşmaların, hatta aykırılıkların aksine, doğa bilimlerinde (fizik, kimya, biyoloji vs. de) sınıfsal temelde bir ayrışmaya tanık olmak mümkün değildir. Ancak bu doğa bilimlerinin sınıflarüstü bir tarza oturduğu anlamına gelmez. Bu alandaki sınıfsal fark bilimin toplum yaşamına uygulanmasında ortaya çıkar. Kısaca bilimsel teknik devrim denen bu olgu, burjuvazinin elinde militarist amaçlar için kullanılırken sosyalizm için sosyal gelişmenin metodu olmaktadır.

Toplum bilimlerindeki teoriler için ise, durum farklıdır. «Şüphesiz, kendi ideolojik nedenlerinden dolayı doğa hakkındaki değişik buluşlara yönetici sınıfların temsilcileri tarafından bir süre karşı çıkıldığı doğrudur... Örneğin Galile, daha sonra da Darwin örnekleri böyleydi. En sonunda kaçınılmaz olarak olguları, buluşları tanımak zorunda kaldılar, özümlediler ve kullandılar. İdeolojiler de kendilerini yeni buluşlara uydurdular. Öte yandan, toplum bilimlerinde sömürücü sınıfların direnci daha kuvvetlidir. Bir sömürücü sınıf, eğer kendi çıkarlarını öldürücü biçimde etkileyecekse toplum hakkındaki yasaları ve olguları tanımayacaktır. Kendi sömürü sisteminin doğasını ortaya koyan olguları ve o sistemin kaçınılmaz çöküşünü berrak bir hale getiren yasaları tanımayacaktır... Toplumsal bilim sömürücü sınıfların ellerinde, kendi görüntülerini kuvvetlendirmek için, toplumsal olguları belli bir şekilde sınıflama ve yorumlama, onun politikasını desteklemek için kanıtlar getirme doğrultusunda gelişir.» (**Bilgi Teorisi**, Maurice Conforth, Maya yayınları, s. 102-104)

İşçi sınıfının ve sömürücü sınıfların elinde biliminin iki ayrı ve zıt sınıfsal konuma kavuşması, bilimin metodunu da etkilemekte, teoriyle sıkı sıkıya bağlı olan metod da, teorinin sınıfsal niteliğine paralel olarak sınıfsal bir karakter kazanmaktadır. «Bilim yöntemi... bilimin sınıfsal niteliği ile yakın ilişkileri konulmadan ele alınamaz.» (**Materyalist Bilimler Tarihi**, J.D. Bernal, Sosyal yayınları, cilt 1, s. 38)

Toplumsal konularda metodun sınıfsal niteliği nasıl ortaya çıkar? Toplumların tarihi ve gelişimi üzerine yegâne bilimsel açıklamayı getiren işçi sınıfının bilimi marksizm-leninizm, tarihin sınıf mücadeleleri tarihi olduğunu ve günümüzde bu mücadelenin iki ana kutbunda burjuvazinin ve proletaryanın bulunduğunu ortaya koyar. Bu açıdan, toplumsal konularda marksist metod, temel olarak, bir olaydaki birçok faktör (sınıfsal, ekonomik, siyasi, kültürel, ahlâki, hukuki, dinsel, psikolojik, fizyolojik vs.) arasında olayın sınıfsal özünü kavramaya ve olaya tüm diğer yönleriyle birlikte, bu olgu temel olarak açıklık getirmeye dayanır. Değil sınıf mücadelesini, sınıfların bile varlığını çoğunlukla inkâr eden burjuva toplum biliminin metodu ise, sınıfsal perspektifi gözardı etmek ve aslında tali olan bir diğer faktörü temel sebep gibi göstererek olayı açıklamaya çalışmaktan ibarettir; ortaya çıkan «açıklama»da, bilimsel bir görünüşe sahip olsa bile, yanlış bir yaklaşım tarzının ürünü olduğu için gerçeğin tahrifinden başka bir şey olmayacaktır.

Son derece çeşitli boyutları olan «gençlik» meselesini ortaya koyarken de, bunları gözönünde tutmak gerekmektedir, zira burjuva toplumbilimciler, sorunu, kaba yanlışlar yaparak, veya yanlış bir veriyi doğru gibi göstererek değil, sadece meseleyi yanlış bir biçimde ortaya koyarak, başka

bir deyişle «yanlış sorular sorup, yanlış cevap olarak» tahrif etmektedirler. Kitabın giriş kısmında, bu tahrifler ortaya konuyor. Bunlardan biri, psikolojik faktörü temel alan «kuşak çatışması» tezi. (**Dünyada ve Türkiye'de Gençlik**, s. 69) Buna göre kapitalist toplumda gençlik sorunu denen olay, genç kuşağın değer yargıları ile yaşlı kuşağın değer yargılarının uyuşmaması ve bundan bir çatışma doğmasından ibaret. Kolayca görüldüğü gibi, gençliği ebedi bir sorun olarak gösteren bu «tez», böylece kapitalist düzeni de bütünüyle aklamaktadır. Ancak kitapta gösterildiği gibi, yüzbinlerce öğrenci genç daha iyi bir eğitim için yılmadan mücadele ediyorlar, gene yüzbinlerce genç işçi daha insanca çalışma ve yaşama koşulları için seslerini yükseltiyorlarsa, bunun sebebi düzenin kendilerine sunduğu gelecek karşısında duydukları tepkidir, ana-babalarıyla uyuşmazlık içinde olmaları veya onlardan nefret etmeleri değil.

Bir başka saptırma, kapitalist düzende gençlik sorununun kapsamına ilişkin. Birçok burjuva araştırmacı, gençlik meselesini öğrenci gençlik olarak ele alıp, araştırmalarını bu temelde sürdürüyorlar. (a.g.e., s. 58) Böyle bir ortaya koyuş tarzının amacı da, kapitalizmin tüm bir genç kuşağa sunduğu geleceğin bütün çarpıcılığı ile görülmesini engelleme, kapitalist düzende gençlik sorununu, üzerinde kolayca spekülasyon yapılabilecek bir kesime, öğrenci gençliğe (hatta çoğu zaman da üniversite gençliğine) indirgemek, bu arada örneğin bir işçi gençliğin içinde bulunduğu sefalet koşullarını gözlerden ırak tutmaktır. Gene kitapta gösterildiği gibi, öğrenci gençlik, gençliğin dinamik bir unsuru olmakla birlikte, sadece bütünün bir parçasıdır ve gençlik alanında en az onun kadar önem taşıyan ve nicel olarak ondan çok daha fazla olan bir diğer unsur da, birçok ülkede gençlik hareketinin belkemiği haline gelmiş olan işçi gençliktir.

Bir diğer saptama, gençliğin sınıflandırmasıyla ilgili. Gençliği sınıfsal temelde değil de, mesleği veya yaşadığı bölge temel alınarak yapılan çeşitli tasnifler kitapta örnek olarak veriliyor. Bunlar gençliği köy gençliği/şehir gençliği, şehir gençliğini de okuyan gençlik/okumayan gençlik olarak sınıflandırmakta (a.g.e., s. 65) böylece toplumdaki sınıf yapısının gençliğe yansımasını, yani «her sınıfın kendi gençliği olduğu» gerçeğini gözardı etmektedir. Böylesine zorlama bir tasnif içinde, işçi gençliğin, küçük burjuva tabakaların gençliğinin ve burjuva gençliğin (yani genç burjuvaların) tüm açıklığı ile görülmesi ve gençlik sorununun sınıfsal temelinin kavranması doğal olarak imkânsız hale gelmektedir.

O halde gençlik meselesinin doğru tanımı nedir? «Gençlik... belirli bir toplumsal biçimlenmede, o toplumsal biçimlenmeyi oluşturan sosyal 'sınıf' ve sosyal 'tabaka'ların bilimsel olarak tanımlanmış ve sınırlanmış belli bir yaş grubu nüfusudur. Sınıflı toplumlarda toplumu oluşturan tüm sosyal sınıf ve tabakaların 'gençliği' vardır.» (a.g.e., s. 59)

GENÇLİK VE KAPİTALİZM

Gençlik sorununun böyle ortaya konması, bu kesimin niçin kapitalist toplumdaki çalkantının en dinamik unsurlarından biri olduğunu açıklamaktadır. Kendi hayatına yön verecek kararları aldığı dönemi yani gençlik dönemini yaşayan insanlar, kısaca gençler arasında kapitalizmden zarar gören sınıf ve tabakaların gençleri, en umutlu ve dinamizm dolu çağlarında düzenin kendilerine sunduğu karanlık gelecek ile burun buruna gelmekte, buna sert bir tepki göstermekte, bu tepki gençliğin enerji ve coşkusu ile birleştiğinde güçlü ve dinamik bir potansiyel olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, değişik siyasi akımların gençliği kazanma çabaları-

nın da kesinlikle boşuna olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Kapitalizmin, gençliğin ezici çoğunluğuna sunduğu yaşantıya örnek olarak önce 19. yüzyılda, kapitalizmin beşiği Avrupa'da genç işçi ve çocukların yaşantısı veriliyor.

«1841 yılında yapılan nüfus sayımına göre, İngiltere'de kömür madenlerinde çalışan işçilerin sayısı 90.000 olup, bunların 18.000'i küçük çocuklardı... Bu çocuklar çoğunlukla bir deri bir kemik kalıyorlardı. Ama kamçı onları çalıştırmayı başarıyordu. İmalatçıların kârları korkunçtu. Gündüz çalışması sırasında bir ekibin pestilini çıkardıktan sonra gece çalışması için bu ekibin yerine bir başkasını sokuyorlardı. Gündüz ekibi gece ekibinin az önce terkettiği yataklarda uyuduktan sonra, sabah olunca yerini işten gelenlere bırakıyordu. Yatakların hiç bir zaman soğumaması, Lancashire'da bir halk alışkanlığı idi... Litton Mill de işçi çocuklar, fabrikanın avlusunda beslenen domuzların kovalarındaki yiyecekleri ele geçirmek için domuzlarla mücadele ediyorlardı...» Fransa'da Dr. Villerme 1837'de, mensucat fabrikalarında mekikçi ve bobin taşıyan çocukların günde 16-17 saat ayakta kaldıklarını ve bunun bir çalışma değil işkence olduğunu yazıyordu. «Bu çalışma 6-8 yaşında iyi gıda alamayan çocuklara da empoze edilmektedir. Bu çocukların bir kısmı fabrikalardan uzak oturmaktadır. Her sabah saat 5'te işyerlerine gitmek için uzun yollar yürümek zorundadırlar. Buna akşam dönüşünü de ilave ediniz. Bu durum hat nisbette bir çocuk ölümü doğurmuştur.» (a.g.e, s. 152)

Bunun bir sonucu olarak, askere çağrılan gençlerin çoğu çürüğe çıkartılmıştır (**Jeune homme** J. C. s. 8)

Bugünkü durum öz itibariyle farklı değildir. «Kara sefaletin» yerini gençleri tüm umut ve yetenekleri ile çürümeye terkeden işsizlik almıştır. Kitapta belirtildiği üzere, bugün Fransa'da işsizlerin %38'i, İngiltere'de %44'ü, AET genelinde ise %45'i 25 yaşının altındaki gençlerden oluşuyor. Bu konuda röportaj yapılan iki Fransız gencinin söyledikleri, işsizliğin yarattığı yıkımı göstermesi açısından oldukça ilginç:

19 yaşındaki Fransız genci Sylvain: «Bahçivanlık diplomam var, her gün yeni bir iş aramak zorundayım. İş bulamazsam yaşıyamam. Geceleri apartmanların eşiklerinde yaşıyorum, sefil bir şey» diyordu. Elektronik teknisyeni olan Gérard ise «Bir iki ay işsiz kalınca kendinizden utanmaya başlıyorsunuz» demekteydi. (a.g.e, s. 172

Çalışma koşulları için ise durum daha iyi değildir.

«Düşük ücretlerin yanı sıra genç işçiler, genellikle en kötü çalışma koşullarına sahiptirler (Genç işçilerin bant sistemindeki dramlarının) bu çalışma sürecinin insanlık dışı hız monotonluğunun işçi üzerinde aptallaştırıcı bir etkisi vardır. Ustalığın ilerlemesini güçleştirir, çoğu zaman da yitirilmesine yolaçar.» (a.g.e, s. 175)

19. yüzyıldan bu yana kapitalizmin gençlik kesiminde yarattığı önemli bir değişiklik, öğrenci gençliğin sayısındaki artıştır. Bu artışın sebebi, kapitalizmin, teknolojinin 20. yüzyılda kaydettiği gelişme sonucu, çok daha geniş çapta eğitilmiş işgücüne ihtiyaç duyması ve eskiden olduğu gibi, sadece burjuva kökenli dar ve elit bir tabakanın detaylı eğitim görmesinin artık ekonominin ihtiyaçları karşısında yetersiz kalmasıdır. Ancak, böyle bir eğitimin yeterli olduğu 19. yüzyılda, çalışanların ve halkın eğitilmesi hakkında burjuvazinin görüşlerini öğrenmek ilginç olacaktır:

... Mr Giddy, parlamentoda: «İşçilere ve çocuklara eğitim vermekle onların kendi dünyalarındaki saadetlerini ve ahlâklarını bozacaksı-

nız. Eğitim gören, işçi çocuğu, kendi alıştığı yaşantısını beğenmeyecektir. Onları iyi hizmetçiler yapalım, sanayi ve tarıma itaatli ve becerikli işçiler haline getirelim derken unutmayınız ki, kendi başımıza yeni efendiler yetiştirmiş olacağız. Bunlar okuyunca ellerine geçen fesatçı dergi ve kitapları da karıştırma hevesine kapılacaklardır... Hatta dahasını söyleyeyim size, bunlar biraz daha okurlarsa, bizi ve fabrikalarımızla birlikte devletimizi de ele geçirmeye kalkışabilirler..» (a.g.e, s. 157)

Bugün, gelişmiş kapitalist ülkelerde, üniversitelerde ve liselerde, binlerce öğrenci, burjuva eğitim sistemini tüm çarpıklığı ile yaşamaktadırlar. Bir yandan kendilerine aktarılan bilimsel, teknolojik, toplumbilimsel, sanatsal.. vs. bilgi evrensel bir nitelik taşırken, yani bunlar tüm toplumun faydalanabileceği ve faydalanması gereken bilgilerken; öte yandan kendilerinden, bu bilgileri sadece özel şahısların yararlanacağı bir sistemde, yani kapitalist ekonominin sınırları içinde, onları tüm gelişmeye açık, yaratıcı özlerinden boşaltarak, kısa vadeli kâr hesapları için kullanmaları istenmektedir. Bu çelişki, öğrencilerde ve diğer genç kafa emekçilerinde tepki yaratmakta, onları düzenle çatışma içine sokmaktadır. Öğrenciler detaylı bir eğitimden sonra, işsizlik veya ipleri patronun elinde olan bir kâr makinesinin dişlisi olmak şeklinde kendilerine dayatılan ikilemi reddetmekte, sonuçları itibariyle daha toplumsal -gerek kendi kişiliklerinin, gerekse sahip oldukları bilginin, topluma daha yararlı ve serbest bir biçimde gelişeceği- bir zemin oluşturmak için mücadele etmektedirler.

Ancak kitapta belirtildiği gibi, kapitalizmin gelişmiş ülkelerde gençliğe sundukları bununla da bitmiyor. Toplumdaki ahlâkî çöküş, gençliği de şu veya bu şekilde etkiliyor.

«... Amerikalı ruhbilimcilerin açıklamalarına göre: Her yıl ABD'de 600.000 çocuk ana-babaları tarafından öldürülüyor. Ülkede sık sık ateşle dağlayan, aç bırakarak, beynine kurşun sıkarak çocuğunu öldüren katil ana-babaların hikâyelerine tanık olunuyor. Kimse çocuğunu yetiştirmek için vakit bulamıyor. Para biriktirme peşinde koşuyorlar...» Yapılan gözlemler anababaların çocuklarını seks «sanayi»ine «meta» olarak sattığını gösteriyor... (ABD'de) çocuklar arasında fahişelik önce ailenin teşviki ile başlıyor... Polis, Los Angeles şehrinde yılda 30.000 erkek ya da kız çocuk fahişenin mesleğe girdiğini açıkladı.» (a.g.e, s. 183)

Azgelişmiş ülkelerde ise, bir kısmı geçerliliğini koruyan bu sorunlara bir de azgelişmişliğin, emperyalist güçlerce sömürülmenin yarattığı sorunlar ekleniyor. Azgelişmiş ülkelerde ölüm oranının yüksekliği, bu ulusların «genç ulus»lar olmaları (25 yaşının altındakiler ortalama olarak tüm azgelişmiş ülkelerde nüfusun %60'ı) azgelişmiş ülkelerde gençliğin toplumdaki ağırlık ve önemini arttırıyor. Ülke üzerindeki emperyalist sömürünün, ülke içindeki kapitalist sömürü ile birleşmesinden doğan çarpık yapı, emekçi gençlik açısından insanlık dışı yaşam koşullarına yol açmakta, bu ülkelerde okul sıralarında olması gereken 0-14 yaşındaki çocuklar arasında atölye ve fabrika'da çalışanların sayısı 40 milyonu aşmaktadır (aynı sayı gelişmiş kapitalist ülkelerde 3 milyondur.) (a.g.e, s. 159). Beslenme yetersizliği, çocuk ölümleri, emek göçü, beyin göçü gibi azgelişmiş ülkelerin temel sorunlarının irdelendiği kitapta, daha sonra gençliğin bu ülkelerin kurtuluş mücadelesindeki yerine değiniliyor ve Filistin, İran, Güney Afrika, Portekiz sömürgeleri ve Vietnam gençliğinin, halkın ulusal kurtuluş mücadelesinde aldığı onurlu yer belirtiliyor.

Gerek bu örnekler, gerekse diğer birçok ülkede süren veya bitmiş olan

mücadeleler bize şunu gösteriyor: Dar bir kesim (burjuva gençlik) dışında gençliğin en geniş kesimleri kapitalizmin baskı ve sömürüsünü yaşamakta ve düzene tepki duymaktadır. Bu tepkinin işçi sınıfının politik hareketi doğrultusunda yönlendirilebildiği tüm ülkelerde, gençlik, devrimin politik ordusunun en dinamik, en savaşkan unsuru haline gelmektedir. Bu, kurulduğu dönemde üyelerinin büyük çoğunluğu gençlerden oluşan Vietnam İşçi Paritisinden, gençliğin faşizmi yıkan halk ayaklanmasında ve sosyalizmin kurulmasında aktif rol aldığı Bulgaristan'a 2. Dünya Savaşında Komünist Gençlik Birliği üyesi binlerce gencin, gene binlerce Komünist Parti üyesi ile birlikte Nazilere karşı mücadele ederken dağlarda, işkencehanelerde ve giyotinde can verdiği Fransa'ya, gençliğin Portekiz sömürgeciliğine ve emperyalizme karşı MPLA ile birlikte kahramanca döğüştüğü Angola'ya kadar tüm kapitalist sistem içindeki toplumlar için geçerlidir. Ho Şi Minh'in silah arkadaşı ve Vietnam Komünist Partisi 1. Sekreteri Le Duan'dan ve gençliğin ölümsüz öğretmeni Dimitrof'dan kitapta yer alan birer alıntı, bu düşünceyi bir kez daha doğruluyor:

«Yenilikleri şevkle kavrayıp uygulayacak bir gençlik olmadan, devrimi ilerletmek olanaksızdır. Devrim zor ve sürekli eylem isteyen bir eserdir. Böylece gençlik, sadece vurucu güç olarak kalmayıp, aynı zamanda devrimin çalışkan ipekböceği de olmak durumundadır.» (Le Duan, a.g.e, s. 257)

«Gençlik kime altse gelecek onundur., sözü doğrudur. bu, basit bir sözcük doğil, tarih tarafından onaylanmış bir gerçektir. Bunu asla unutmayınız.» (Dimitrof, a.g.e, s. 307)

GENÇLİK VE SOSYALİZM

Kapitalist sistemde devrimin politik ordusunun dinamik bir unsuru olan gençlik. sosyalist sistemde de sosyalizmin, daha sonra da sınıfsız toplumun inşasının en aktif ögelerinden biri olarak ele alınmaktadır. İlk olarak Lenin'in «Gençlik Birliklerinin görevleri» adlı söylevinde dile getirilen ve tüm boyutlarıyla ortaya konan bu ilke, sosyalist devletlerin gençlik politikalarının temelini oluşturmaktadır. Burada söz konusu olan, ekonomide büyük hedeflerin gerçekleştirilmesinde olduğu kadar, sınıfsız toplumun inşasının vazgeçilmez koşulu olan «yeni insanın yaratılması»na da gençliği olanca enerji ve coşkusu ile katabilmektir. Gençlerin sosyalist bir toplumda, geçmiş düzenin ahlâki ve kültürel değerlerinden çok daha kolayca koptukları ve yeni, sosyalist değerleri daha rahatça benimseyebildikleri göz önünde tutulursa, yeni insanın yaratılmasında gençliğin önemi daha da açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır.

Gençliğin sosyalist düzene sağladığı bu destek elbette ki karşılıksız kalmamaktadır. Sosyalist devlet gerek genç işçilere, gerekse öğrenci-aydın gençliğe kendini serbestçe geliştirebilmesi için büyük olanaklar tanımaktadır.

«SSCB'de 16 yaşın altındaki gençlerin çalıştırılması yasaktır. 16-18 yaşları arasındaki gençler, genel bir sağlık kontrolünden sonra işe başlatılırlar. Bu yaştakilerin gece çalışmaları, mesai yapmaları ve zararlı ve tehlikeli koşullarda çalıştırılmaları yasaktır. Çalışan bu genç işçiler için eğitimlerini sürdürebilmeleri ve geliştirebilmeleri amacıyla 'Akşam ve mektupla öğrenim okulları' açılmıştır. Bu gençlerin iş haftası azaltılır, ek izin ödeneği verilir ve derslerine devama engel olan işlerde çalıştırılmazlar.» (a.g.e, s. 298)

Üniversiteler ve eğitim kurumları ise, kapitalist dünyadakilere nazaran bambaşka bir nitelik kazanmışlardır. «..1961 Sovyet Üniversite yasasında, üniversitenin görevi 'Bilimsel ve siyasal bilgileri halk arasında yaymak' maddesiyle belirlenmiştir.» (a.g.e, s. 297) Kitaptan da anlaşılacağı gibi, sosyalist toplumda üniversitenin bir görevi de

Bilimsel-Teknolojik Devrimin sonuçlarının topluma yayılması ve sosyalist ekonomi için yararlı hale getirilmesidir. Bu, Bilimsel-Teknolojik Devrimin sonuçlarını yalnızca özel şirketler için yararlı hale getirmeye çalışırken bilimin güdükleştirildiği kapitalist ülke üniversitelerinin işlevi ile taban tabana zıt bir işlevdir ve niçin dünyadaki her 4 bilim adamından birinin Sovyet vatandaşı olduğunu açıklamaktadır.

Sosyalizmin ve sınıfsız topulmun kuruculuğunda **Ve Çeliğe Su Verildi** ile ölümsüzleşen 1920'lerin Komsomol heyecanını, 20. yüzyılın son çeyreğinde hâlâ diri tutan ve ulusal görevlerini yerine getirirken enternasyonalist görevlerini de unutmayan Sosyalist Dünya Gençliğine, kendi ülkelerindeki İşçi sınıfı partileri hakettiği yeri veriyor. Angola'daki mücadelesi ile sosyalist dünya gençliğinin gurur nedeni haline gelen Küba gençliği için Küba Komünist Partisi 1. Kongre raporu şöyle diyor:

> «Dünya onların tükenmez enerjileriyle canlandırılabilir. Yüksek bir politik bilinçle oluşturulmuş olan onlar şimdiki devrimci kuşağın mirasçıları olacaklardır... Gençlerimize kalıcı bir iyimserlikle bakıyor, devrimin mükemmel çalışmasının onlarda yansıdığını gururla görüyoruz, bizden daha iyi olacaklarına da eminiz.» (a.g.e, s. 336)

TÜRKİYE'DE GENÇLİK

Kitabın son bölümü, Türkiye'de gençliğin yapısını ve sorunlarını kapsıyor. Önce Türkiye'nin genel toplumsal yapısına ve sorunlarına (nüfus, eğitim, beslenme, sağlık.. vs.) değinildikten sonra, gençliğin ayrıca incelenmesine geçiliyor. Türkiye'de 0-25 yaş arası nüfus, toplam nüfusun % 60'ını oluşturuyor (a.g.e, s. 353) Bu bile sanırız tek başına Türkiye'de gençlik sorununun önemini ortaya koymaktadır. Diğer bir önemli veri de kentleşme ile ilgili. Kentleşen nüfus içinde gençliğin oranı hızla artıyor. Daha sonra çalışan genç nüfusun bileşimine değinilmekte ve bu genç nüfusun yarıdan fazlasının ücretsiz aile işçileri (çoğunlukla kırsal kesimde çalışan) olduğu, ondan sonra da genç ücretlilerin (genç işçilerin) geldiği belirtilmektedir. (a.g.e, s. 413) Ancak kentleşen nüfus arasında gençliğin oranının arttığı göz önüne alınırsa, bu oranın, Türkiye toplumunun değişimine paralel olarak değişeceği ortaya çıkmaktadır. Genç işçilerin başına gelen iş kazalarına, gençler arasında suç işleme oranına ve Almanya'ya gidenler arasında gençlerin oranına değinildikten sonra eğitime ve öğrenci gençliğe geçiliyor.

Öğrenci gençlik gerek sayı, gerekse oran olarak hızla artıyor. Ancak sınıfsal kökeni esas itibariyle (özellikle üniversite gençliği arasında) aynı kalmaktadır. (s. 470) Çoğunlukla memur, tüccar, küçük esnaf ve serbest meslek sahibi ailelerden gelen üniversite öğrencilerinin de üniversitelerde karşılaştıkları sorun öz olarak diğer ülkelerden farklı değil. Okulda kendilerine aktarılan bilgiler ile o bilgileri kullanacakları ekonominin, ülke ekonomisinin çarpıklığı çelişiyor, bu çelişki onları yurt sorunları üzerine düşünmeye itiyor. Kendilerini bekleyen işsizlik, düşük ücretli çalışma vs. tepkilerine şiddetli ve süreklilik arzeden bir nitelik kazandırıyor. Bu tavırları, tutarlı bir doğrultuda kanalize edilebilirse, öğrenci gençliğin mücadelesi, emekçi halkın mücadelesinin bir parçası haline gelir. Aksi takdirde, öğrenci kitlesindeki küçük burjuva sınıfsal taban, bu tepkilerin sapkın, goşist bir doğrultuda kanalize edilmesine yol açacaktır.

Bu açıdan, kitapta sunulan verilerden, çeşitli siyasi akımların, gençlik içinde sahip oldukları veya sahip olmaya çalıştıkları etkinliğin maddi temellerini kavrama doğrultusunda faydalanmak gerekmektedir.

SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de Gençlik, gençlik sorununun doğru bir açıyla, enine boyuna incelendiği başarılı bir araştırma. Eksikleri yok değil. Kitabın sunuş bölümünde de belirtildiği gibi, «araştırmanın belli bir tarihe kadar yarışma jürisine verilme zorunluluğu, buna karşılık araştırmacıların amatör, bu konuda tecrübeden yoksun» kişiler olması bu eksikliklerin kaynağı sayılmalı. Bunun yanında, bazı genel doğruların yer yer aşırı tekrarı, gençlik sorunlarını dünyanın sorunları içine oturturken, dünyanın sorunlarına bazen gençlik olgusunu gözden kaçıracak kadar ağırlık verilmesi de kitabı okurken gözönüne alınması gereken noktalar. Ancak bütün bunlara rağmen, çalışma bir boşluğu kapatma doğrultusunda atılmış ciddi ve sağlam bir adım. Kitabı, bu konuda söylenmiş ve söylenebilecek olanların tümünü kapsayan bir çalışma olarak değil ama, bir başlangıç noktası ve bir referans kaynağı olarak ele almak gerek. Bu konuda, özellikle siyasi mücadele ve gençlik konusunda çıkacak yeni araştırmaların, genelde Türkiye işçi sınıfının politik hareketine, özelde de gençlik hareketini işçi sınıfı hareketine bağımlı ve tâbi kılmak için mücadele veren Genç Öncülere yeni açılımlar getireceğine kuşkumuz yok.

Türkiye İşçi Sınıfının Partisine ve bilimsel sosyalizme yürekten bağlı iki araştırmacının, Hasan Basri ve Fulya Gürses'in çalışmalarının bu doğrultuda başarıyla sürmesini diliyor, verdikleri ilk ve başarılı ürünlerinden dolayı da onları kutluyoruz.

Hasan Tanay

——— oOOo ———

«NAZIM HİKMET'İN SAHTE DOSTLARI» ÜZERİNE...

«NAZIM HİKMET'İN SAHTE DOSTLARI» ÜZERİNE...
242 s. - 60 TL

Ölümünün 16. yılında, 2 Haziran 79'da Nazım Hikmet'i andık ve yeniden yaşattık bilincimizde.

Nazım Hikmet hakkında bugüne değin yüzlerce kitap basıldı. Yaşadığı dönem boyunca ve öldükten sonra yazılan bu yazılar ve kitapların bir kısmı ona saldırmak; bir kısmı da onu savunmak ve yaşatmak içindi. Burjuvazi yıllar yılı Nazım Hikmet'in kişiliğine, sanatına ve ideolojisine saldırdı. Bunun için tüm olanaklarını seferber etti. Buna karşın ne Nazım gerçeğini yok edebildi, ne onun sanat anlayışını ne de ideolojisini. Çünkü Nazım Hikmet'in sanatı güçlüydü. Çünkü Nazım Hikmet'in dostları düşmanlarından kat kat fazlaydı. Her şeyden önce «gerçek» Nazım Hikmet'in dostuydu. «Tarih» de, «zaman» da ondan yanaydı. Ve en önemlisi «işçi sınıfı» en yakın dostuydu Nazım'ın.

Şimdi de Nazım'ın «yeni dostlar»ı türedi. Yaşadığı dönem boyunca cesaret edip «dostluklarını» gösteremeyen «yeni dostlar.» Bunlar çeşitli dönemlerde Nazım Hikmet'le birlikte yaşamış ve bu birliktelikten doğan anılarını para kazanmak için kullanan kişiler. Hem de Nazım Hikmet gerçeğini tahrif etmek ve onun dünya görüşünü karalamak pahasına.

TYS üyesi, Nazım Hikmet Kurulu Başkanı Kemal Sülker'i, Nazım'ın yaşamı, sanat anlayışı, insan sevgisi ve mücadele azmi ile ilgili yazılarından tanırız. Nazım Hikmet'i yakından bilen, hakkında kitaplar yazan, araştırmalar yapan ve Nazım Hikmet aleyhinde öne sürülen yanlış savları titizlikle yanıtlayan Kemal Sülker bu çalışmalarına bir yenisini ekledi: **Nazım Hikmet'in Sahte Dostları.**

Nazım Hikmet yaşamını ve sanatını

sosyalizme adadı. Türkiye'de ve dünyada sosyalizm mücadelesi veren insanlarla özdeşleşti. Ulusal Kurtuluş Savaşı veren halklarla bütünleşti. Nazım Hikmet'i savunmak, ondan yana olmak sosyalizmden yana olmaktır. İşçi sınıfının mücadelesini savunmak ve bu mücadelenin içinde var olmaktır. Nazım'a saldırmak, küfretmek sosyalizme saldırmak küfretmektir. Peki, Nazım'la uzun yıllar beraber olup, sanatına ve dünya görüşüne övgüler yazıp daha sonra —kendi kendini yalanlarcasına— karalamaya çalışmak, hatta onun gölgesine sığınıp sosyalizme saldırmak ne demektir? Olsa olsa döneklikt, burjuva yardakcılığıdır. İşte Kemal Sülker **Nazım Hikmet'in Sahte Dostları** kitabında bu dönekleri, dolayısıyla Nazım Hikmet'in ve sosyalizmin sahte dostlarını tanıtmaktadır. Zekeriya Sertel bunlara bir örnek. Zekeriya Sertel yurt dışında Nazım Hikmet'le uzun yıllar beraber yaşamış ve Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli dergi ve gazetelerde Nazım'la olan ortak anılarını yayınlamıştır. Son olarak da **Milliyet** Gazetesinde tefrika edilen **Nazım Hikmet'in Son Yılları** adlı yazı dizisini yazmıştır. Uzun yıllar Türkiye'ye girmesi yasaklanan Zekeriya Sertel ülkemizde ilerici bir kişi olarak bilinmekteydi. 10 Eylül 78'de başlayıp 7 Ekim 78'de biten yazı dizisi Zekeriya Sertel'in gerçek yüzünü bize gösterdi.

Zekeriya Sertel bu yazılarıyla Nazım'a ve onu kendisine siper ederek sosyalizme, sosyalist sisteme saldırdı. Gerçekleri anlatıyorum diye gerçekleri tahrif eden Zekeriya Sertel, aynı zamanda burjuvaziye, sağ basına saldırı malzemesi verdi. Kemal Sülker, kitabının önsözünde şöyle diyor: «İşçi sınıfının hakları ve çıkarlarını değil, sömürü düzenini savunan pek çok kalem, Zekeriya Sertel'in yazılarını ele alarak Nazım'a hakaret etmeye başladılar, sosyalizme saldırmaya yöneldiler. Oysa Nazım Hikmet ve komünizm ticareti yapan bunca kişi varken kapitalizmin şakşakcıları neden Zekeriya Sertel'in adı geçen yazı dizisine sarıldılar ve ondan kaynaklanarak Nazım Hikmet'e, sosyalist sisteme hücuma kalktılar? Çünkü Zekeriya Sertel kimine göre 'Marksist'ti, kimine göre 'komünist'ti, kimine göre Nazım Hikmet gibi 'malûm'lardandı, 'yurt dışına kaçanlardan" sanılıyordu.»

Zekeriya Sertel'in **Nazım Hikmet'in Son Yılları** adlı yazı dizisi, daha ilk günlerde, henüz üç yazı yayınlanır yayınlanmaz, sağcı basın tarafından kullanılmaya başlandı. Sülker'in belirttiği gibi, ilk önce **Milli Gazete**'de Mustafa Müftüoğlu «Nazım Hikmet'e Dair» başlığı altında beş yazı yayınladı. Ondan sonra **Hergün** Gazetesi Sertel'in yazılarından yararlanmaya başladı. İlhan Darendelioğlu'nun «Nazım Hikmet Muammasının İçyüzü» başlığı altında topladığı saldırı yazıları bir ay boyunca devam etti. **Son Havadis, Orta Doğu, Millet** ve **Bizim Anadolu** gibi ne kadar sağcı gazete ve dergi varsa, ellerine geçen bu fırsatı en iyi şekilde kullanma yarışına girdiler. Sülker kitabında bu sağcı yazarları şöyle tanımlıyor: «Ayrı ayrı üslûp, ayrı ayrı yazarlık düzeyi... Ama birleştikleri nokta, sosyalizme düşmanlıkları ve komünist şair olduğu, kitleleri coşturan, büyük sanatcı gücü ile işçi sınıfının haklarını savunduğu için Nazım Hikmet'i gözden düşürmeye çalıştıkları.» Sağ basın böyle kullandı Zekeriya Sertel'in adı geçen yazı dizisini ve böyle saldırdı Nazım Hikmet'e, sosyalizme. «Ama» diyor Sülker; «basın yalnız sömürücülerin çıkarı için basılan kağıt parçalarından ibaret değildi.» Böyle olmadığı da kanıtlandı. Bu saldırılar, başta işçi sınıfımız olmak üzere tüm ilericiler, demokratlar, yurtseverler ve sosyalistlerce püskürtüldü. «Partilerin ve Parlamenterlerin Görüşleri» bölümünde Sülker; «Sol kanat partilerinin üyeleri, sempatizanları ve genel olarak kapitalizmin giderek çağ dışı oluşuna inanan bütün yurtseverler, demokratlar, tüm sosyalistler Sertel'i iyi değerlendiriyorlardı ve onlar için Ze-

keriya Sertel bir tren istasyonunda rr değiştirmişti, gideceği yer, önce gitmek istediğinin tam aksi yönde idi» diyor ve sol adına çıkan yayınlardan alıntılar yapıyor: «Bugüne kadar şiirlerinden tek söz etmeyen TRT, bu kez gazetedeki yazı serisinin reklamı nedeniyle televizyon ekranlarında, boy boy Nazım fotoğrafı gösterip, büyük şair diye söz etmekten çekinmiyor. Çünkü yazı serisinin amacı Nazım'ın yıllarca uğrunda verdiği kavgayı küçük düşürmek, Nazım'ı küçük düşürmek ve Sovyetler Birliği'ne küfretmek.» Bir başka alıntı da şöyle: «Milyonlarca televizyon seyircisi 5 Eylül - 9 Eylül tarihleri arasında beş gün **Milliyet** Gazetesinin reklamlarını izledi. **Milliyet** Gazetesi, beş gün süreyle televizyonun çeşitli reklam kuşaklarında 14 kez yayınlattığı reklamlar için TRT veznesine toplam 462 bin 60 lira ödedi.»

Bu yazı dizisine, bu kadar reklam harcaması yapmaya değer miydi? Elbette değerdi. Değerdi ama, yazı dizisine karşı sessiz kalınsaydı. İşçi sınıfı adına, sol adına kayıtsız kalınsaydı. Ancak öyle olmadı. Zekeriya Sertel'in amacı belirginleştikce, ona karşı konan tavır da netleşti. İlerici kuruluşlar, yazarlar, aydınlar Zekeriya Sertel'in ve onun düşüncesinin karşısında set oldular. Hem Nazım'ın kişiliğine yöneltilen yalan-yanlış iddiaları çürüttüler, hem de onun kişiliğinde sosyalizme yapılan saldırıları göğüslediler. Kemal Sülker, **Nazım Hikmet'in Sahte Dostları** kitabında; «Hayata gözlerini yummuş, yaşamı çilelerle, ızdıraplarla, sıkıntılarla dolu bir büyük şaire karşı pek çok gerçek dışı savlarla hakarete kalkan, saygısızlık eden Zekeriya Sertel'in karşısında örgütler ve basın sadece sağ kanadın tekelinde değildi Türkiye'de... İşçi Kültür Derneği İstanbul Şubesi. Dil Bayramı günü 'Dilimizin Usta İşçisi Nazım Hikmet' konulu bir toplantı düzenledi.» diyor.

Hatırlardadır; Sertel'in yazı dizisi 10 Eylül'de başlamış ve 15 Eylül'de Türkiye Yazarlar Sendikası Yönetim Kurulu toplanarak Zekeriya Sertel'in Nazım Hikmet Kurulu üyeliğine son verilmesi kararını almıştı. Yine hatırlardadır bu karar, toplantıya izinli olduğu için katılmayan TYS Başkanı Aziz Nesin'in «düşünce özgürlüğüne saygısızlık» edildiği gerekçesiyle başkanlıktan istifa etmesine ve bazı yazarların da hoşnut kalmamasına yolaçmıştı. İşçi Kültür Derneği'nin adı geçen toplantısı 26 Eylül'de yapılmış, TYS yönetici ve üyesi birçok yazar konuşmacı olarak katılmıştı. Toplantıda, Onat Kutlar «Nazım Hikmet Biyografisi ve Gerçek» başlıklı konuşmasında TYS'nın Zekeriya Sertel'le ilgili kararına karşı çıkanları eleştiriyordu: «...Üzerinde durmak istediğim ikinci konu, bu karar karşısında bazı yazarların —gazetelerde okuduğum kadarıyla— belli bir tepki göstererek bunu düşünce özgürlüğüne aykırı saymaları. Arkadaşlar, düşünce özgürlüğüne karşı bir olayla karşı karşıya değiliz. Dünyanın hiçbir yerinde büyük bir yazarı, büyük bir ozanı, büyük bir sanatcıyı araştırmak, onu değerlendirmek amacıyla kurulmuş bulunan bir kurumda, bir enstitüde, bir komitede adeta bütün amacı onu küçük düşürmek —tabii yapabilirse— olan birtakım kişilere yer verildiği görülmemiştir. Hiç kimse böyle bir şeye zorlanamaz. O kişi elbetteki düşüncelerini yazar, biz de bildiğimiz biçimde değerlendiririz. Ama onu, gerçekten Türkiye'de yıllardan beri bütün gençliğin, işçi sınıfının ve dünya görüşü Nazım'la beraber olan bütün kişilerin inandığı, kendilerine bayrak saydığı bir sanatçıyı daha iyi değerlendirmek için kurulmuş olan bir kurulda tutmak hiç kuşkusuz anlamsız bir harekettir. Ve bu da bazı yazarların ileri sürdükleri gibi, düşünce özgürlüğüne saygısızlık değil tam aksine düşünce özgürlüğüne bir saygıdır. Çünkü düşünce özgürlüğüne saygı gösterebilmek için herşeyden önce ortada bir düşüncenin olması gerekir. Nazım konusunda bir

düşünce ileri sürülüyorsa buna karşı çıkan kimse yok, ama kimsenin Nazım konusunda birtakım dedikodularını düşünce yapıtları diye yayınlamasına da hoş görüyle bakmamıza olanak yok.»

Ataol Behramoğlu «Anılarda Nazım Hikmet» konulu konuşmasının sonunu şöyle bağlıyordu: «Bu yazı dizisinin yaptığı en büyük kötülük, karşılaştırmalarla da gördüğümüz büyük seviyesizlik. Gerçek olmamasının yanında, her olaya bakışındaki büyük seviyesizlik. Nazım'a ve Nazım'ın düşüncesine en büyük ihanet te böyle yapılıyor Benim üzüntüm bu ihaneti çok yaşlanmış bir adamın yapması değil, ona TYS'nın başında bulunan kişinin de sahip çıkmasıdır.»

Aynı toplantıda Kemal Sülker «Nazım Hikmet Hakkında Yanlış İddialar» adlı çalışmasını izleyicilere aktarırken şöyle diyordu: «Nazım Hikmet'in hayatını bilenlerin, onu tanıyanların belirttikleri gibi, Nazım yeni şeyler aramıştır. Fakat bir tek şeyden başka bir şey aramak istememiştir; inancı ve kendisinin komünist olduğunu —anla-
dizisine farklı boyutlarda da olsa tep-
tarak, mahkeme huzurunda söyleyerek, yazılarında söyleyerek— bunun dışında bir sistem, bir duygu, bir ideoloji aramamıştır. Ve bugün bilinçi sınıfının refahının ne olduğunu bildiği bu ortamda, bu Türkiye'de artık Nazım Hikmet gibi bir komünistin, komünizmle kapitalizm arasındaki bir farkı bilemeyeceği ve kapitalist ülkelerin herhangi bir semtindeki refahı görüp 'vah vah ben bunlara yazarsam beni Moskova'dan atarlar' diyebileceğini söylemek için bence bunamak yeterli bir neden değildir.» Bunlardan başka toplantıda, «Nazım Hikmet'in İnsan Anlayışı» ile Afşar Timuçin, «Bir Ozanın Düşünceleri» konusu ile Can Yücel düşüncelerini açıklamışlardı.

«Nazım Hikmet'e Saygı Kavramı» konusunda şöyle bitiriyordu Şükran Kurdakul sözlerini; «Nazım Hikmet düşmanları, onu küçük düşürmek özgürlüğünü, rotatiflerle beraber çoğaltma özgürlüğünü vermekte serbesttirler, ama bizler bu saygıdan, bu sevgiden ödün vermeyeceğimizi gösterdik. Herhalde daha kesin olarak da göstereceğiz.»

Şair Kemal Özer ise Nazım Hikmet' in «SEN» şiirini okuyarak katılmıştı toplantıya:

....

En güzel günlerimin
üç mel'un adamı var:
Biri sensin,
biri o,
biri ötekisi...
Kanlı bıçaklı düşmanımdır ikisi...

Sana gelince...
Ne ben Sezarım,
ne de sen Brütüs'sün..
Ne ben sana kızarım
ne de zatın zahmet edip bana küssün..
Artık seninle biz,
düşman bile değiliz..»

Sol adına çıkan birçok dergı ve gazete yazarı, Zekeriya Sertel'in yazı ki gösterdiler. Bir kısım yazar ve aydınlar, Aziz Nesin gibi «Zekeriya Ser-
li bir işçinin, kapitalist ülkelerdeki iş-
tel'in düşüncelerine saygı göstermek gerekir» bahanesiyle sustular. Bazıları ise; saldırının asıl amacını gözardı ederek «Zekeriya Sertel'le Nazım Hikmet arasındaki kişisel sürtüşmenin yansıması, su yüzüne çıkması» şeklinde göstermeye çalıştılar. Ancak tüm saptırmalara rağmen sosyalistler, Nazım'a yapılan bu ve bu tür saldırıların politik olduğunun bilincindeler.

Zekeriya Sertel bu yazı dizisinde, Sovyetler Birliği'ni yaşanmaz bir ülke olarak göstermeye çalışıyor. 1954'teki 45 günlük gezisinden sonra övgülerle bahsettiği bu ülkeyi.. Daha sonra tekrar gidip yedi yıl yaşadığı bu ülkeyi, yaşanmaz bir ülkeymiş gibi göstermeye çalışıyor. Kemal Sülker soruyor: «Sovyetler Birliği, bu yazı dizisinde anlattığı gibi yaşanılacak bir yer değilse, 'hürriyet' yokluğu içindeyse na-

sıl oldu da eşiyle birlikte yedi yıl bu cehennem azabına katlandı?»

Nazım Hikmet'in Sahte Dostları yapıtında Zekeriya Sertel'in asılsız iddialarının ne denli geçersiz olduğunu görüyoruz.

Bu kitapta, işçi sınıfının yılmaz savaşçısı, büyük sanatcı Nazım Hikmet'e —sol maskesi altında— saldıran başka isimleri de öğreniyoruz.

Derleme niteliğindeki bu çalışma mutlaka okunmalı ve bir kaynak olarak korunmalıdır.

Sezai BABAKUŞ

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASI SOSYALİZM SORUNLARI

türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve araştırma bürosunca hazırlanmıştır

"1 MAYIS 79, İŞÇİ SINIFI UNUTMAYACAK VE AFFETMEYECEKTİR"
l. ekin

"DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE GENÇLİK"
hasan tanay

"NAZIM HİKMET'İN SAHTE DOSTLARI"
sezai babakuş

30 TL.